

D

D s. m. inv. *D*. — A patra literă a alfabetului și sunetul pe care-l reprezintă : consonantă orală, fonică, dentală, explozivă. Numele literei e „de“.

— *N.* din lat. *D*.

D' Sunet eufonic, întrebuițat în poezia populară, înaintea unui cuvânt care începe cu vocală, fără să schimbe înțelesul cuvântului s. al poziției. *D'astă seară-i seară mare... Seara mare-a lui d'Ajun. Măine-i ziua lui Crăciun.* TEODORESCU, P. P. 26. *Cine'n lume s'ar d'afla, S'ar d'afla. s'ar devăra, Pe Negrul d'ancălica.* id. ib. 74. *D'așa-i rândul fetelor, Cumu-i rândul merelor.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 428. *Când am fost la sărutat, Bună palmă-am căpătat... D'alco, Doamne, ce păcat!* id. ib. 377. *Și Turcu' a d'oblicit.* id. ib. 485. *Unul d'umbla cu plugul, Unul paște oile, Unul sapă viile.* FRÂNCU-CANDREA, M. 188^b. *Ibovnică îmi d'avea Pe Veta dela Soceni.* RETEGANUL, TR. 18/22. *La Novac îmi d'ajungea.* id. ib. 41/a. *La munții Tălhanului D'au născut, s'au făcut D'un copilăș mic de Turc.* ALEXICI, L. P. I 12-1. *Cum d'in codri c'ajungea, Cu săcurea'n fag că-mi da.* id. ib. I 17/13. [Și: (Transilv.) urmat de silaba oi: *d'oi*, interj. *Trei cuprine ș'un bujor, D'oi, bădiță, bădișor, M'ai învățat a iubi Ș'acum mă luși a dori.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 250. *D'oi, săracul cătana, Cându-i vine porunca, Lasă prânz și lasă cină.* RETEGANUL, TR. 61/a.]

— Fenomenul se găsește în parte și în poezia italiană (*dun, duna* în loc de *uno, una*) și provansală și își are originea în prepoziția *de*. Numeroase exemple din românește dă I. Și adbe în *Revista filologică* I 210 ș. u. Cf. d'alb.

DA, D'A în loc. adv. v. *de-a...*

DA interj. I. 1°. *Allons! voyons! mais... donc!* 2°. *Oh! eh bien! S'emploie là où le français dit: ce que...! comme...!* 3°. *Donc* (dans une proposition interrogative). 4°. *C'est que... voilà.* 5°. *Alors, donc.* II. 1°. *Et, d'autre part.* 2°. *Or.* 3°. *Et aussi, et plus encore, à plus forte raison.* 4°. *Seulement.* 5°. *Mais, cependant.* 6°. *Mais, en revanche.* 7°. *Mais bien.* III. 1°. *Si (mais), 2° Oui.*

I. Interj. și a d v. 1°. (Înaintea unui imperativ, exprimă încurajare, dojană, nepăsare, nerăbdare, etc.) Hai, ci, deci, lasă (să...), dar (II 1°). *Da deschide ușa, bre, omule!* ALECSANDRI, T. 198. *Da sbiere! Ce mă privește pe mine?* CONTEMPORANUL, III 700. *Da fii mai cu inimă o leacă!* CREANGĂ, P. 130. *Ce stai, bade, cât colea...? Da'n-drăznește, de grăește!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 46.

2°. (În exclamații, exprimând mirare, surprindere, revoltă, indignare) Într'adevăr, n'am ce zice, că bine zici, dar (II 2°). *Valeu!... da întuneric îl!* ALECSANDRI, T. 253. *I-a ucis... Da nu mai spune, cumătră!* CREANGĂ, P. 30. *Da mult ai mai zăbovit la târg!* id. ib. 44. *O Doamne, da greu somn*

am dormit! ISPIRESCU, L. 119. *Mă, da ce mare a crescut!* GCR. II 367/23. (Înaintea cuvântului repetat, spre a-i întări înțelesul) Nu numai așa, nu glumă! *Să-i zic două vorbe..., da vorbe!... să le pomenească cât o trăi!* ALECSANDRI, T. 397. *Mă-năncă... sănătos... și bea, da bea!* id. ib. 199.

3°. (Înaintea unei întrebări) Oare? au? dar (II 3°), ar? *Da ce nu șezi cocoane Niculae?* ALECSANDRI, T. 341. *Da... cine te-o fărâncat să torci?* id. ib. 907. *Da ce vrei, mări Cătălin? Ia las', cată-ți de treabă!* EMINESCU, P. 271. *Da'ncotro?* HERZGHER., M. II 373. *Da nu-l mai asvârli [buzduganul]?* CREANGĂ, P. 56. *Da de unde ești tu, măi țică?* id. ib. 147. *Da de ce?* — *D'aia* (= de aia). POLIZU. | (Adesea urmat de un invocativ) *Da cum, Doamne iartă-mă, să slujești tu de geaba?* EMINESCU, N. 22/13. *Merge-un car înferecat. Da zo (= zăn) 'n car cine-i culcat? Da zo-i un robuț legat.* RETEGANUL, TR. 31/14. | **D'apoi.** *Moșneagul... zise...: d'apoi ai să-t poți face, dragul tatei?* CREANGĂ, P. 79. **Da cum să nu?** v. *cum* (III 3°). **Da bine.** *Da bine, moșnege, când ai venit în cela rând, par'că erai în toată mintea?* CREANGĂ, P. 83. *Din una în alta, începe: Da bine, frate-meu, ce făcuși, de te pricopsiși așa, că erai sărac?*... RĂDULESCU-CODIN, I. 35. **Da ce că!** = mult îmi pasă! (Dolj și Vâlcea). ION CR. V 345. | (În întrebări oratorice, când cel ce întreabă e sigur că răspunsul nu poate fi decât afirmativ) Oare? au doar? sau poate? dar (II 3°). *Da slănină nu-i în pod? un? nu-i? ouă nu-s? Ba sânt de toate.* CREANGĂ, P. 9. *Ce vrei să faci aici, măi omule?* — *Da nu vezi?* id. ib. 48.

4°. (Introduce răspunsul explicativ la o întrebare) Iacă! ia (acolo)! de! numai, dar (II 4°). *Fiică, ce suspini așa?* — *Da suspin că nu mi-e bine, Că bădița nu mai vine.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 98. *Eu cu dorul tău ce-oiu face?* — *Da tu, mândră-i face bine, Că mai sânt voinici ca mine!* id. ib. 108. *Cununa-t-aș, cununa, Da la fină ce-i voui da?* — *Da o mână de alună, Să se ducă fina'n lume.* id. ib. 99. *Dară maica ce lucra?* — *Da la pâne frământa.* id. ib. 172. *Da la oi cine-mi umblă?* — *Da un sor c'un frățior.* COLINDĂ, ap. GCR. II 329^b. **D'apoi.** *Ceapă cu mămăligă? D'apoi neam de neamul meu n'a mâncat așa bucate!* CREANGĂ, P. 9.

5°. (În concluzii; urmând uneori un invocativ) Prin urmare, la urma urmei, dacă-i vorba așa, în cazul acesta, dar (II 5°). *Da, zău, vino și pe jos, Că te-oiu primi bucuros.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 195. **D'apoi.** *D'apoi, cum văd eu, tu numai nu dai în gropi, de prost ce ești!* CREANGĂ, P. 52.

II. Conj. În concurență cu *dar(ă)*, adesea la același scriitori, dar întrebuițat mai mult în graiul familiar decât în literatură, în țara veche și în regiunile de miazăzi ale Transilvaniei.

1°. (Exprimă trecerea dela un subiect de conversație la altul) Și, cât despre, iar (III 1° b),

dar (I¹⁰). *Iancu mere iot cântând, Oastea mere suspinând. Da Iancu din graiu grăi: Hai'd să bem!* MARIAN, P. P. 45.

2°. (Cu o ușoară nuanță temporală; uneori corespunde franțuzismului „or”) Până la urmă, dar (I²⁰), iar (II¹⁰), însă. *Frunză verde de secară, Buit-o Unguru'n fară, Da l-o scoate Iancu iară.* MARIAN, P. P. 54. *Bate vântu' pe ferești, Da tu, mândră, ce plivești?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 299.

3°. (Exprimă o gradație) Cu atât mai mult s. mai puțin..., mai mult însă..., și încă. *Așa s'a păgubit sârmana capră de cei doi iezi, da și de cumătru-său.* CREANGĂ, P. 33. *Nu făcea un leu... când era viu, da mort?* ȘEZ. III 38/15. **D'apoi.** *Și-l ascultau gloatele, că-l iubeau nevoie mare. D'apoi boierii!* ISPIRESCU, L. 111. *Turturea, de-i turturea, Și tot face-și voie rea. D'apoi eu cum să nu-mi fac Pentru unu' ce mi-i drag?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 214. | **Nici...** *da nici* = nici..., dar cu atât mai puțin. *Nici pe dracul să-l vezi, da nici cruce să-ti faci!* CREANGĂ, P. 28. | (După o propoziție condițională introdusă prin *de*) Apoi, nu mai vorbese de..., ca să nu zic de..., în cazul acesta. dar (I⁶⁰). *De-am avca până și sare pentru noi, da nu să-l mai îndop și pe dânsul cu bunătăți!* CREANGĂ, P. 77. *De-ai făcut cândva bine. Da fă acum și cu mine.* RETEGANUL, P. III 15/17. | **Da-mi-te** (la ANON. CAR.: **dai, dai-tè, dai-ti-lè** = lat. saltem) = dar-mi-te. *Da-mi-te când ți-l apucă!* HERZ. GHER., M. II 373. | (În Maramureș) Doar. *Cu colac întins în micre, Da dela noi n'a mai cere.* ȚIPLEA, P. P. 19.

4°. (Exprimă o restricție) Cu toate acestea, totuși, însă (III²⁰), iar (III²⁰), dar (I⁷⁰). *Am o mândră ca o cruce, Da la lucru n'o pot duce.* DOINE, S/20. *Vinu-i bun și-mi place bine, Da nu-l beau cu ficine.* BRAN, S. E albă, *da nu-i jupâneasă; e neagră, și nu-i țigană.* (Coțofana). GOROVEI, C. 109.

5°. (Arață că se poate aduce o obiecțiune celor spuse mai înainte) Numai, atât că..., decât că..., iar (III¹⁰⁻²⁰), dar (II⁸⁰). *Până aici toate au fost cum au fost; da de-acum am prins eu la minte.* CREANGĂ, P. 45.

6°. (Adversativ) Iar (III²⁰), însă (III³⁰), dar (II⁹⁰). *Esti cam... voinicos, da fricos.* ALECSANDRI, T. 22. *Fuga-i rușinoasă, da-i sănătoasă.* CREANGĂ, P. 23. *Stăpâne, să nu dănuiești, da am să zic și eu o vorbă.* id. ib. 154. *Zis-a badea c'a venit... D'a [= da a] mințit și n'a venit.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 97.

7°. (După o propoziție negativă) Ci, iar (III¹⁰⁻⁴⁰), dar (II¹⁰⁰). *Ce nu gătești o vorbă, da tot începi! alta?* N. REV. R. I 66. *Nu că zic eu, da chiar vine; iacă-tă-l-ăi.* CREANGĂ, P. 121. *Vinu-i bun și-mi place tare, Da nu-l beau cu ficcare, Da cu mândra dingă (= de lângă) valc.* BRAN, S. *Nu ți-i poftă de-o căpsună, Da ți-i de banița plină.* ZANNE, P. V 75.

III. 1°. (Particulă cu care scoatem în relief un cuvânt din frază) Așa e, dar (III¹⁰). *Zadarnică nădejde de a afla aci fericirea... da!... fericirea.* MARCOVICI, C. 16/a. *Și altul are cap, da, Dar ca al meu, ba-ba-ba!* ZANNE, P. II 40.

2°. (În opoziție cu „nu”, uneori cu „ba”) Particulă cu care afirmăm ceva sau răspundem afirmativ la o întrebare. (Acest fel de a afirma nu este obișnuit pretutindeni, ci poporul zice prin multe locuri: „așa” sau (în Banat) „este”, ori scurtarea acestui cuvânt (în Transilv.) „le”. De obicei se afirmă repetându-se verbul sau cuvântul principal din fraza întrebătoare: *Vii la mine? — Viu).* *Era [e]l întocmai cum mi-l închipuisem în odaia de pe rue de la Sorbonne? — Nu și da!* FLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Da! Ți-o voi da, cum nu!* CONTEMPORANUL I 688. *Zise unul din ei către celălalt: „Nici mai ba!” — „Ba cam da!” — „Îi șopti*

fărtate-său. SBIERA, P. 269/3. *Ai înțeles ce ți-am spus? — Da, mămucă.* CREANGĂ, P. 6. *Nu le spune nici da, nici ba.* id. ib. 249. *Așa da v. așa (I¹⁰).* **Ba da v. ba (I²⁰).** | Substantivat. *Zi un da și voi rămănea mulțumit.* COSTINESCU.

— Din slav (paleosl., bulg., sârb., rus., rut.) **da** (cu funcțiuni asemănătoare cu cele din limba română). Cf. *dacă*², *dar(ă)*, *da u*.

DA vb. II. 1°. *Donner, tendre, faire passer, remettre* (un objet), *transmettre*. 2°. *Donner, faire don, cadeau.* *Donner* (le bonjour). 3°. *Donner*: a) *amener, produire*; b) *tendre, offrir, rendre* (l'âme). *Donner* (sa parole); c) *donner, sacrifier*; d) *publier, répandre*; e) *donner, jouer* (une pièce de théâtre); f) *traduire*; g) *donner, présenter* (un rapport); *faire passer pour*; h) *attribuer*; i) *amener, causer, donner lieu à*; j) *faire*; l) *donner, donner en mariage*; m) *donner* (son témoignage, sa bénédiction, sa voix). 4°. (En parlant de Dieu, de la loi) *ordonner, disposer, destiner, vouloir, régler, accorder, commander, énoncer, envoyer, condamner*. 5°. *Donner, rendre*. 6°. *Exaucer* (un vœu), *accorder, admettre, donner* (à entendre). 7°. *Donner, confier, remettre*. 8°. *Livrer, donner* (au diable). 9°. *Prêter* (à intérêts). 10°. *Payer, acquitter*. 11°. *Donner* (une récompense ou un châtiement). 12°. *Donner en échange, donner pour*. 13°. *Vendre*. 14°. *Donner, produire* (des fruits, de l'herbe, etc.). *Pousser* (un cri), *donner* (de la voix). *Vomir*. 15°. *Donner* (des coups), *frapper, cogner, Manier* (un outil). *Repousser du pied* (fig.). *Donner* (d'un instrument), *en jouer*. *Donner des deux*. 16°. *Jeter, lancer, pousser, heurter, jeter une ligne, un filet, pêcher. Renvoyer, renverser. Faucher. Renoncer à, sacrifier. Retarder. Avaler. Enduire de, crépir. Frotter, teindre. Tirer* (un coup de feu). 17°. *Renverser, abattre. Frotter; aiguiser, frotter* (une allumette). 18°. *Mettre, placer*. II. 1°. *Faire un mouvement. Remuer, secouer* (une partie du corps). 2°. *Aller, prendre la direction de, passer par, Avancer. Déborder, passer par dessus, couler, aller vers. Donner*. 3°. *Être sur le point de, essayer de*. 4°. *Se mettre à, commencer à*. 5°. *Tomber sur, rencontrer, trouver. Passer, aller à. Donner dans, heurter, toucher. Se jeter dans* (en parlant d'un cours d'eau). *Aboutir*. 6°. *Rencontrer, trouver, découvrir. Frapper, atteindre*. 7°. *Constater, apprendre*. 8°. *Fuir*. 9°. *Se précipiter, se jeter sur, attaquer, donner*. 10°. *Faire son apparition. Venir* (en parlant des phénomènes atmosphériques), *éclore, pousser, prendre*. III. 1°. *Faire un mouvement dans une direction, s'éloigner, s'approcher*. 2°. *S'étendre*. 3°. *Se jeter sur. Mordre* (en parlant des poissons). 4°. *Se balancer. Faire la cabriole. Faire des glissades*. 5°. *S'approcher de qqn., courtoiser, flatter*. 6°. *Se mettre à, s'adonner à*. 7°. *S'abandonner, se laisser aller, se livrer*. 8°. *Se rendre, céder*. 9°. *Se livrer à, s'habituer à. Avoir envie de*. 10°. *Se mettre du côté de, s'allier à, passer à, s'accoupler*. 11°. *Se donner pour, se faire passer pour*. 12°. *Exister*.

I, Trans. (Mai des în opoziție cu „a lua”, „a primi” și „a căpăta”) 1°. (Subiectul e o persoană, complementul drept un obiect) A trece. *cuiva ceva* (cu mâna, cu lingura, etc.); a întinde *cuiva ceva* (de ce are nevoie s. cere), a oferi *cuiva* (să mănânce, să bea, să guste, să sugă, etc.) *Dă-mi, te rog, paltonul și pălăria. Dă-mi sarea. Dau = do.* ANON. CAR. *Și deaderă în gustarea mea fiare și în seatea mea adăpară-mă cu oțetu.* PSALT. 134/1. *Dede mie den lemn [= pom] și mă[n]caiu.* PALIA (1581), 21⁷. *Flămânziiu, și-mi deadetă mâncare.* CORESI, EV. 34/3. *Dă-mi apă să beau.* id. ib. 151/3. *Dă de mâncat gândacilor.* ECONGMIA, 220. *Am jurat... Din pristolul dela Roma să dau calului*

ovăș. EMINESCU, P. 240. *I-am dat fragi*. COȘBUC, B. 9. *I-au dat și ei să guste din ea*. SBIERA, P. 133/15. *Să-mi dai de mâncare și de purtat cât mi-a trebui*. CREANGĂ, P. 151. *Îi dă paloșul să-l sărute*. id. ib. 207. *Mi-a dat vin, de-am băut*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 236. *La boi... le dai fân*. id. ib. 460. | Fig. *Hrană cu caviunți dau lei] suflător noastră*. CORESI, EV. 39/1. | Eliptic. *A da nutreț (la vite) Bine, Niculae. Ai dat la cai?* AGĂRBI-CEANU, L. T. 239. | (Ideea e complinită printr'un substantiv cu caz prepozițional s. printr'un adverb s. locuțiune adverbială) *Dediu [= dădui] păharul în mâna lui Farao*. BIBLIA (1688), 30/30. *L-au pus pe un cal, îndărăpt cu jața spre coada calului, și-i didese coada în mâni, de o ținea în loc de frâu*. LET. II, 252/30. *Desjugând boii, le-au dat ceva fân dinainte*. SBIERA, P. 11/3. *Îi dă iapa de căpăstru [ca s'o păzească]*. id. ib. 58/15. *Dă furca încoace*. CREANGĂ, P. 97. *Bietul om se căia, că a dat traisă din spate*. RETEGANUL, P. I 23/3. *Dă-mi fusul de jos*. STĂNCESCU, B. 336/3. *Săracele fetele! Dulce-i gura, place-le; De le-ai da cu lingura, Și încă nu le-ai sătura!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 389. *Mai-că-sa i-o fi dat Astăseară de cinat, Dintr'un taler nespălat!* id. ib. 100. *Carne de pe ca tăia și în gură că îi da*. ALEXICU, L. P. 33/20. | **A da cui va mură în gură** v. mură. **A-și da (bucăția) dela gură** v. gură (II 2^{oa}). **A da mâna cu cineva** v. mână. **Dă** (s. adu) **două** (la PAMFILE: doi) zic mamele copiilor mici, ca să le întindă mânușile. (id. J.). **A da țâță** = a lăpta. PAMFILE, B. (Despre mâncări) **A da la masă** = a le pune pe masă, a servi. *Închipuește-ți... că-i dase supă fierbinte*. C. NEGRUZZI, I 62. **O masă așezată gata, numai să dea bucatele**. STĂNCESCU, B. 75/3. **A da salcia** v. salcie. **A da ochi cu cineva** v. ochi u. | (Complinit prin unele substantive, exprimă aceeași idee pe care o cuprinde verbul corespunzător) **A da adăpost** (KONAKI, P. 263 : *adăpostire*) = a adăposti. **A da sare** = a săra (o cantitate s. o bucată mai mare din ceva). Cf. MERA, B. 3. **A da gazdă** = a găzdui. **A da otravă** = a otrăvi. **A da leac** = a lecuși. *I-ai dat gazdă în poghreb*. DOSOFTEIU, V. S. 125^b. *Zic că i s'ar fi dat otravă prin mijlocul unui dohtor ovreiu*. E. VĂCĂRESCU, IST. 259/33. *Mâne ți voiu da un leac de frică*. C. NEGRUZZI, I 147. *Pe câte le-oiu doftori, Prea frumos mi-or mulțumi, Că nu dau leacuri amare*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 374. (Eliptic) *Am un drăguț cât un ied...* Nu știu ce i-aș da, să crească. RETEGANUL, CH. 11. | Spec. (Despre boli, farmece, vrăji). **A transmite** s. proceca (prin farmece), a fermeca (2°), a vrăji (pe cineva să iubească s. să urască pe cineva), a-i face (A. III 3°) cui va (să... s. de) (GOROVEI, CR., PĂR-VESCU, H.), spec. a otrăvi, a adăpa cu (PAMFILE, B. 9). **Fac pe prostime a crede că cu adevărat s'au pocit, ori că s'au diocet, sau că-i este dat, ori că are întâlnitură sau că îi trimes, și altele**. DRĂGHICI, R. 182/23. *Descântă într'o astfel de apă, pentru ca să dea cui va de urit*. ȘEZ, III 102/31. *Aș lăsa-o la pustia, Dar mi-e frică de stafia, Să nu dea cu jărăgaiu, Să rămăiu ca un vătraiu; Să nu dea cu foc drăcesc, Ca să mă călugăresc; Să nu-mi dea cu foc de vas, Să-mi arz ochișori și nas*. TEODORESCU, P. P. 335^b. | P. ext. A trece ceva prin s. pe la ceva. *Un fir de lână roșie dă-l prin sare* = trece-l prin sare. GOROVEI, CR. *Veni cu o buruiană în gură, o dete pe la nasul șarpe-lui*. FUNDESCU, L. P. 42/23. | P. ext. **A împărți**, a distribui (o parte din ceva, dintr'o cantitate mai mare, dintr'un număr mai mare), a arunca (sămânța). *Impart sau dau*. MARDARIE, L. 2974. *Gospodarii, când samână târziu, dau mai multă sămână; și când samână de vreme, dau mai puțină*. I. IONESCU, C. 177. *Dănd două, trei cărți [de joc]...* C. NEGRUZZI, I 85. *Ea dă [= dis-*

tribue] de ducate; ea ține cheile dela cămară. ALECSANDRI, T. 342. *Taie pâinea'n două Și ne dă și nouă*. TEODORESCU, P. P. 190. *Ori mori, neică, ori te scoală, Ori dă-mi și mie din boală*. HODOȘ, P. P. 76. *Am o vacă priană, La tot satul (dă) hrană* (Moara). SBIERA, P. 320/19. **A da în (s. pe din) două** = a împărți în două părți egale, a înjumătăți ceva. *S'au găsit 45 odgoane ...și dându-se în două, s'au venit 22 pol [= și jumătate] odgoane pe partea de jos (a. 1766)*. URICARIUL, XIX 36/22. *Să ne fii mamă și nouă, Care-am dat cu el în două Munca noastră de mulți ani*. TEODORESCU, P. P. 559.

2. (Subiectul e o persoană) **A pune pe cineva** (la cererea acestuia) în posesiunea unui lucru, fără a cere s. a primi ceva în schimb, a dăru (din ceea ce ai), a împărți (IV 1°), a pune la dispoziție, a face parte de... *Tot ce va ceare dela tine, dă-i*. PRAXIUL, ap. GCR. I 9*/36. *A zeacea dau den tot cât am*. CORESI, EV. 16/16. *Și mie nici dinnoară nu-mi dedeși un ied*. id. ib. 31/17. *Tuturor împreună dar de vindecare dedă*. id. ib. 470/12. *Datu-ne-au Măria-sa Moisei Moghila-Voievod satele și ocinele sale*. HRISOV DE VÂNZARE (1631), ap. GCR. I 75/24. *De vreme ce... fără voia județului va scoate afară pre Pavel dentr'acea avere, ce i s'au dat să se hrănească...* PRAV. 190. *Talantul ce ni s'au dat*. BIBLIA (1688), pr. 3/30. *Ștefan-Vodă au luat plugul fratelui celui bogat și l-au dat celui sărac*. NECULCE, ap. GCR. II 33/11. *I-am dat un loc de prisacă...*, *dădeu cu voia tuturor (a 1712)*. URICARIUL, XX 87/27. *Șezi colea și să ospătezi o leacă din ceea ce ne-a dat Dumnezeu*. CREANGĂ, P. 32. *Din semințuri, primăvara să nu dai nimăru!* ȘEZ, I 51/10. *Eu îi dau jumătate de împărție și fata de soție*. ib. I 274/2. *Creștinează și botează*. *Dă de fin câte-un tretin Și de fină o tretină*. ALECSANDRI, P. P. 81^b/7. *Bat'o cruciulița lele, Că-seară i-am dat inele, Ș'acum o văz fără ele*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 242. *Na, mai na! Și n'am ce-ți da*. DOINE, 87/3. *Cine dă la altul ce n'are el?* (Gresia de ascuțit). TEODORESCU, P. P. 230. **Își dă și cămașa (I 1°) de pe el**, se zice despre un om foarte milos și darnic. | (În formule de salut) **A spune**, a ura. *I-a dat bună-ziua! noroc-bun! bună-calea! bun-întâlnitul! bun-ajunsul!* | *Femeile... luându-și ziua-bună dela lehză, dau somn copilului*. MARIAN, NA. 139. | (Complinit prin: în, dar, danie, de pomană, în har (5°), în cinste) (III 2°), din mână, de milă, (de) zestre, moștenire). **A dăru**; a face o danie, a lăsa moștenire, a testa. *Dau în cinste = do, dono*. LEX. MARS. 200. *Daruri dându tatălui*. CORESI, EV. 179/20. *Poate să-și ia dzeastrele, ce-i va fi dat*. PRAV. 517. *Darul ce mi s'au dat*. BIBLIA (1688), pr. 4/38. *Deacă [cineva] nu va avea copii, și să va da danie cui va, și pre urmă va face copii, să strică daniia*. PRAVILA (1814), 80. *Nevrând nimenea să-i dea de pomană*. BARAC, T. 13. *Lumea moștenire despoților s'a dat*. ALEXANDRESCU, M. 7/1. *Îl întâmpină în pragul ușei cerșitoarea, căreiu îi dăduse el un ban de pomană*. CREANGĂ, P. 213. *În ziua de Trifonul viermilor... oamenii dau din mână, adică de pomană*. PAMFILE A. 92. *Dădea de milă, cu îndatorire*. STĂNCESCU, B. 80/34. *Îi dete în dar o gresie*. id. ib. 171/1. | **Absolut**. **A dăru**, a face un dar. *Că însuși dăise: mai ferice iaste mai vrătos a da decât a lua*. COD. VOR. 23/3. *Cerești și da-se-va voao*. CORESI, EV. 225/2. *Vinde aruția ta și dă mișeilor [= săracilor]*. id. ib. 288/14. (Pleonastic) *Că nu ni se vor deșerta mațele, dându și dăruind*. id. ib. 404/2. *De unde dat, milostivul Dumnezeu să-ți deie*. CREANGĂ, P. 191. *Cine dă săracilor, împrumută pe Dumnezeu, zice scriptura*. id. ib. 300. *Cu o mână dă, și cu alta adună*. IORD. GOLESCU, ap. DDRF.

3°. (Subiectul e o persoană, mai rar un obiect s. ceva abstract).

a) A pune ceva la dispoziție, la îndemână (pentru o anumită întrebuintare), a face rost, a face să aibă, a-i face ceva parte de..., a procura (cf. a face A. VII. 1° c); a elibera, a ceda, a transmite, a face posibil, a realiza. *I-am dat camera mea* = i-am pus-o la dispoziție. *Medicul (medicamentul) acesta mi-a dat sănătatea*. *Primblarea îmi dă poftă de mâncare*. *I-am dat o slujbă bună*. *Vă rog să-mi dați chitanță despre suma vărsată*. (Fin.) *Banca... dă (eliberează) un înscris*. PANTU, PR. 54. *Ce garanție ne puteți da de afirmățiunile dv.? A da un exemplu (bun s. rău)* (prin purtarea s. prin faptele sale). *Dați-mi ocazie să vă arăt ce știu*. *A da o idee*. | *Cela ce făcea case... și da meșterilor lucrare* [= căștig] nu puțină (da dobândă, N. TEST. 1468; d a lucru. BIBLIA 1688). COD. VOR. 8/4. *Cine da-mi-va arpci ca porumbilor?* PSALT. 104/11. *Se decădere somnu' ochilor mei și sprânceanelor mele durmitare*. ib. 278/3. *Această... carte... nărodului celuia ce creade în Hristos deaderă*. CORESI, EV. 3/7. *Deade [dă rui BIBLIA 1688] trupul lui Iosif*. id. ib. 134/20. *Partea celuia ce samănă pre locul altuia... sânt a lui 9 snopi, și a celuia ce au dat pământul un snop*. PRAV. 22. *Agiută neștine cuiva să facă greșală, când dă bani sau oameni sau cai sau arme sau scări... sau alie lucruri de acea treabă*. ib. 1136. *Și-i deade cheltuiule și-l trimisă cu corabie*. DOSOFTEIU, V. S. 156^b. *Le-ai dat maicii bisericăii a să citi*. BIBLIA (1688), pr. 7/25. *Cu o zi mai înainte de moarte... testament de moștenire îi didease*. CANTEMIR, HR. 196/15. *Sfântul deade mare bucurie fraților*. MINEIUL (1776), 58^b. *Și chiar somnul ne dă destulă învătătură*. MARCOVICI, C. 13/6. *Un an vine, trece, ș'alt an îl moștenește, și ce nădejdă dă unul, acelălalt le ia*. ALEXANDRESCU, M. 4. *Această ochire ne va da înțelegerea revoluțiilor ei*. BĂLCESCU, M. V. 6/1. *Ființa funcționarilor civili și militari, toți înmăndrați, da acestei privești o pompă solemnă*. C. NEGRUZZI, I 36. *Dați-mi aripiolare, să sbor*. ALECSANDRI, P. II 102. *O frunte naltă... ochii... îi da arătarea unui înțelept din vechime*. EMINESCU, N. 52/15. *Îi dă să se culce și să se hodiească*. SBIERA, P. 61/25. *Te rog să-mi dai bani de cheltuială*. CREANGĂ, P. 184. *Îi dară [= îi deteră] o cămară și o lăsară singură*. IPIRESCU, L. 19. *De te-aud de dimineață, îmi dai nișică viețafă*. TEODORESCU, P. P. 347^b. *Dați-i gură mutului și picioare secului*. BIBICESCU, P. P. 379. *Codruie, frunză rotundă, De mi-ai da puțină umbră!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 199. *Mama de a doua oară Te bate și-ți dă ocară...* *Și-ți dai pumni de cheltuială*. DOINE, 25/21. *Cine n'are dor în lume, Vie, să-i dau dela mine!* ȘEZ. I 181/10. *Tăți o'mblat și m'o'ntrebat, și nădejde nu le-am dat*. ib. V 47. *Nu da ciomag Cui nu ești drag*. ROMÂNUL GUMET, I 53/22. | (Cu complement dublu) *Fiul omeneș n'au venit să-i slujască lui, ce să slujască și să dea sufletul lui izbăvire*. CORESI, EV. 86/21. O, muchiță, muica mea, D'ortac pe cine mi-ai da? BIBICESCU, P. P. 310. || Spec. A da foc v. foc (I 3°). A da cuiva o gură s. gura (s. guriță s. buzele s. o sărutare s. un sărut(at) v. gură (II 3°), etc. A da gura unui cal v. gură (I). A da frâu calului v. frâu (II). A da în parte v. parte. A da colb v. colb (I°). A da cuiva sălaş (s. sălaşuire s. locaș) v. sălaş. A da cuiva așezare v. așezare. (II 4° și I°) A da cuiva chip v. chip (II). *De unde aș hi eu învățat a da chip cuiva?* DOSOFTEIU, V. S. 133^b. A da cuiva pace v. pace. A da credință în cineva = a se încrede în cineva. (Cf. lat. *alicui fidei dare*). *Grigorie-vodă foarte mult s'au bucurat că au murit, căci nu da credință în el*. LET., ap. DDRF. A da inimă = a încuraja. Cf. GĂDEI. Cf. inimă (II 6°). A da cuiva educație = a educa.

b) A oferi. *Cine te va ucide (= lovi) în bucă, dă și alaltă*. CORESI, ap. GCR. I 19/20. *Aduse capul lui [Ioan Botezătorul] în bliă și-l deade feateci, fata-l deade număniei ei*. id. EV. 541/10. *De-aș avea un fâgădău...* *Aș da vinul pipărat* *La voinicul supărat; S'aș da vinul îndulcit* *La voinicul necăjit*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 224. (Fiind vorba de preț) *I-am dat un milion pe casă, și n'a primit*. CADE. *Cât dai? Ce-a* (în Munt. ce-o) (s. cum a) *da târgul și norocul v. ce* (A II 4°). *Apoi dă, tată, cum a da târgul și norocul*. CREANGĂ, P. 197. A da ajutor cuiva = a-l ajuta. *Nu-i vor fi dat agiutului [nu-i vor fi ajutat MUNT.] la vreamca răpitului*. PRAV. 691. A-și da sufletul, duhul, sfârșitul = a muri. A da cuiva de lucru = a-l pune la o treabă, să facă ceva, a-i găsi o întrebuintare, o slujbă. *Trebue să-l deprinzi... și a-i da mercu de lucru*. ISPIRESCU, L. 24/10. A da o masă, un bal, etc. (Cf. lat. *alicui cenam dare*) = a invita la o cină, la un bal în cinstea cuiva. A-și da cuvântul = a se lega prin cuvânt. A da cuiva o vorbă bună = a încuraja s. mângâia pe cineva cu vorbe bune; a promite. *Dragul meu, comoara mea, Vorbă bună nu le da [mândrelor]*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 67. A da cuiva o întâlnire = a hotărî împreună un loc de întâlnire. *Rendez-vous i-a dat în șură*. EMINESCU, N. 43/15. A-i da cuiva înainte (la jocuri, întreceri, etc.) v. înainte (I 1° c). *Iară cea ce fugea, li se da lunga înainte și scăpa*. EVSTRATIE (ca. 1650-1670), ap. GCR. I 235/3. A da cuiva un titlu v. titlu. A da mâna (brațul) v. mână.

c) A jertfi, a sacrifica. *Ar da toată starca, ca să aibă un minut de odihnă*. MARCOVICI, C. 19/5. *Pentru-o palmă de pământ, Zilele mi-am dat în vânt* [= mi-am pierdut timpul în zadar]. ALECSANDRI, P. P. 227/15. *Ce n'aș da, să-l scup!* A-și da viețafă, din devotament pentru cineva. A da (și) inima (din sine) v. inimă (II 1°). (Când cineva afirmă ceva cu energie, cu deplină siguranță, zice) *îmi dau capul*.

d) A face cunoscut, a anunța, a comunica, a răspândi, a publica, a vădi, a scoate la iveală. *Doamne, Domnul nostru, căci datu e numele tău pre tot pământul*. CORESI, ap. GCR. I 11/17. *Eu deiu lor cuvântul tău*. N. TEST. (1684), ap. CP. 153. *Sultanul da un manifest, prin care denunța musulmanilor pe împăratul Rusiei de dușman jurat al Islamului*. GHICA, S. 479. A părului lucire s'o deie luna plină. EMINESCU, P. 207. *I-a dat instrucțiunile necesare*. | (Complinit) A da afară v. a fară (I 2°). (Cu același înțeles la CORESI) A da înlăuntru. *Deade înlăuntru cuvântul tuturor oamenilor*. EV. 355/6. A da la lumină, la iveală, în vileag, târgului (Cf. lat. *aliquid in conspectum dare*. *Sceleris data fama per urbes finitimas*) = a divulga. *Cum de să știe el ceva și să n'o dea târgului?* ISPIRESCU, L. 112/17. A da de veste, de știre, † a ști (IORGA, D. B. I 2, ROSETTI, B. 45), (la SBIERA) de cunoscut = a face să fie știut ceva de cineva, a aduce la cunoștință. *Și-au propus însă ca într'un chip oarecare să-i dea de cunoscut că el se scoală totdeauna flămând dela ospăț*. SBIERA, P. 294/15. A da învătătură v. învățătură (10°). A da în public v. public. A da în s. la tipar = a tipări. Cf. LB. A da semn = a preveni, a proroci. Cf. s e m n. A da faliment v. faliment. A-și da părerea, (la C. PETRESCU a se da cu părerea) = a-și exprima părerea. *Se dădu cu părerea Ana*. C. PETRESCU, C. V. 94.

e) Refl. (Modern; despre o piesă de teatru) A se juca, a se reprezenta. *Abia avui vreme a-mi schimba hainele, ca să nu scap reprezentafia dela teatru*. *Se da: Est-ce un rêve?* C. NEGRUZZI, I 67. *Drama s'a dat toată iarna*.

f) A traduce, a publica. *Păstorii bisericicii s'au sarguit de au datu în Umbra rumânească câteva slufbe-ale bisericicii*. MINEIUL (1776), pr. 3. *Aceas-*

te învățături morale prin fabule în limba românească a le da. ȚICHINDEAL, F. pr. II.

g) (Cu complementele: jalbă, raport, seama, socoteala, solia, demisia, s. cu întregirile: în scris, la izvod, etc.) A prezenta, a arăta, a înmâna, a înainta. *Ei și-au aprins rogojini în cap și au dat arz* [= jalbă] la împăratul. LET. II 334/17. *Cel ce dă jalbă asupra altuia...* PRAVILA (1814), 9. *Se înturnă la Iași și își dă demisiunea.* C. NEGRUZZI, I 111. (Cu complementele: laudă, mărire, mulțumită, har (7°), etc.) A aduce (Exemple la cuvintele respective). **A da față (cu cineva)** v. față (I 1°). **A da ochi, nas cu cineva** v. ochi u, nas. **A da dos (ul)** v. dos. **A da dos la față** v. față (I 2°). **A (se) da ceva pe față** v. față (III 8°). **A (se) da de gol** v. gol (I 1°). **A da față unui lucru** v. față (II 2°). **A da (pe cineva) de minciună, de rușine, de sminteală** = a face (A VI 1° c) de minciună, etc. **A da semn (e)** v. semn. **A da o pricină** v. pricină. **A da afară** = a face să iasă. *Plușul... dă afară* (= scoate la suprafață) aceste rădăcini. I. IONESCU, C. 217. *Dă-l afară!* = slăsește-l să iasă (din casă, din slujbă). **A da pe cineva la loc** v. loc. **A da pe cineva drept ceva** = a-l prezenta drept ceva ce în realitate nu este. **A da pe grozavul** v. grozav (I 4°). | (Complementul drept e o persoană, iar subiectul: firea, ochii, portul, etc.) A arăta (I 3°), a înfățișa (I 1°). *Atât de dragă O dă portul, îmbrăcându-l.* COȘBUC, B. 80. *Mândruliță, te dau ochii = te arată, te dau de gol ochii.* CIAUȘANU, V. **Nu te dă firea** = nu (se) pare că ai fi în stare, nu semeni că ai fi capabil. id. GL.

h) A atribui (2°), a găsi o explicație. *Nu am putut să dau la alt* (subînțeles: motiv) fuga acestor două odrasle decât că... VĂCĂRESCU, ap. TDRG. *A da vina pe cineva.* v. vină.

i) (Cu complementele: groază, frică, spaimă, fiori; grijă, pricină, ocazie, subiect, bănuială, prepus, etc. Cf. lat. *suspicionem dare*) A cășuna, a pricinui, a cauza, a provoca, a stârni, a aduce, a face (A. II. 2° f. III 1° a, d). *Foca da rău oamenilor.* MOXA, 374/30. *Muncă pre creștini pentru să dea groază în creștini.* DOSOFTEIU, V. S. 141. *D'ați vedea ranele mele, și d'ați ști ce dor dau ele.* PANN, E. II 11/30. *Nu-i mai da și tu supărare.* id. A. 13. *Am să dau o secetă și am să fac o arșiță atât de mare, încât să clocotească fântânile.* SBIERA, P. 105/17. *Multă grijă îi dăse trebile împărăției.* FUNDESCU, L. P. 66/10. *Îi dăte greață la inimă și durere'n cap.* ALEXICI, L. P. 207/7. *Îi sedita ghimpe de foc pe creier, gândindu-se că fuga lui putea să deie crezut până și* (= să facă și pe... să creadă) *Coanei Tasica, ba chiar și Rusandei, că el e ucigașul.* POPA, V. 80. *Această femeie prin usurînța sa, a dat mult de vorbit, a dat pricină de vorbă lumii.* A da de alergat, de bănuț, de gândit, de înțeles (s. să se înțelegă). **A da cuiva de furcă s. de lucru** = a pricinui cuiva multă bătaie de cap, a-l face să se obosească, a-l aduce pe cineva în încurcătură. Cf. furcă (I 2°, 4°) și lucru. *Mulțumită manevrelor rezezi... a scăpat din cercul de impresurare al dușmanului și-i va da de furcă în noile și puternicele poziții.* KIRIȚESCU, R. 292. *Hai la treabă, cumătriță, că lupul și-a dat de lucru.* CREANGĂ, P. 29. **A da vieață (cuiva)** s. la ceva = a învia pe cineva, a face să trăiască, să se ivească, a trezi. **A da zile cuiva** v. zi.

j) A face. *Incepu să dea găuri cu un burghiu.* C. PETRESCU, I. II 183. *A da calea, cep, drumul, examen, loc, milostenie, naștere, războiul, semn, semnal, vânt* (Exemple la cuvintele respective). | A începe, a porni. *Strângeți fete frumoșele, Ca să dăm hora cu ele.* SEVASTOS, N. 355/20. | A așeza, *Spune-i că te prinzi să-i dai în girezi* [= să așezi

în girezi] *tot grăul cât îi are semănat.* CREANGĂ, P. 155.

l) (Complementul e o ființă) A preda, a pune pe cineva la dispoziția cuiva. *Avea preotul un frate, de slujă... de aci [!] deaderă la boiarin.* MOXA, ap. GCR. I 61/10. *Dete fetelor pentru grădina un paznic neadormit.* ISPIRESCU, U. 13/20. *Grăitorul miresei o dă pe mireasă în mâna grăitorului mirelui.* SEVASTOS, N. 233/30. (Complinit) *Verde'n coamă i-am jurat [calului] Să nu-l dau înstrăinat* (= să nu-l înstrăinez) BIBICESCU, P. P. 321. | Spec. (Despre o față. Construit cu prep. după, la s. absolut. Complinit sau nu prin: în căsătorie, de soție, de nevastă, după bărbat, la casa ei, dela părinți). A mărita, a căsătorii. (Cf. lat. *alicui uzorem s. in matrimonium dare*, fr. *donner en mariage*, serb.-croat *û-dâm, ûd-dati*). *Atuncea cade Mihail o ibornică a lui după Vasilie.* MOXA, ap. GCR. I 61/30. *Nu vru să-și dea pre hăică-sa după împăratul.* DOSOFTEIU, V. S. 44. *Fie-mea, carea o am dată astăzi.* MINEIUL (1776), 34. *Împăratul... a făcut sfat și a găsit cu cale să deie fata după feciorul moșneagului.* CREANGĂ, P. 85. *A sosit timpul de a le da la casa lor.* FUNDESCU, L. P. 67/2. *Taci, fiule, că și-oiu da de soție pe cutare sau cutare față de împărat.* ISPIRESCU, L. 2. *Să ne dea fetele în căsătorie.* RETEGANUL, P. III 74/3. *Când creșteam, maică, mui bine. A'unci m'ai dat dela tine.* BIBICESCU, P. P. 113. *Nu și-a fost, maică, păcat, Nu te-ai uitat cui m'ai dat! Că m'ai dat la un bătrân!* id. ib. 189. *Tu zile nu finusi Și departe mă dăduși.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 174. *Nu mă da... la deal, Ci mă dă, maică, la șes.* DOINE, 203/7. (Mai rar despre un bărbat) A căsătorii, a însura. *Împăratul... dăte de bărbat fie-sei pe argat.* ISPIRESCU, L. 169/3. *Băieții i-am dat la casele lor* = i-am căsătorit, gospodărit. CIAUȘANU, GL. *Cin' și-o plăcea, Bărbat și l-oiu da.* TEODORESCU, P. P. 647. *Nu-mi da om care nu-mi place.* HODOȘ, P. P. 58.

m) (Complinit prin unele substantive, exprimă aceeași idee pe care o cuprinde verbul corespunzător). *Dau adevărîță* = adevăresc (2°, 3°); (*mână de*) *ajutor* = ajut pe cineva; *ascultare* = ascult; *asteptare* = aștept; *binecuvântare* = binecuvânt; *capăt s. sfârșit* = isprăvesc; *certare* = pedepesc; *ocară* = ocărăsc; *dojenire* = dojenesc; *curaj* = incurajez; *iertare (tertăciune)* = iert; *răspuns* = răspund; *sfat (sfătuire)* = sfătuesc; *poavă* = povățuesc; *vindecare* = vindec; *voț (glas 3°)* = votez. (Exemple la cuvintele respective). **A(-și) da cu gândul** = a gândi, a fi de părere, a opina, a presupune. Cf. gând (1°) *Își dădeasă cu gândul că... trebuia să facă o ispravă.* PLOPȘOR, C. 13.

4°. (Subiectul este Dumnezeu sau o forță cu drept de a dispune; construit cu acuzativul persoanei s. lucrului, mai de mult și cu dativul). A dispune, a destina, a (o)rândui, a pune, a stabili, a institui, a crea, a introduce, a fixa, a prescrie, a face (A. I 5°, II 2° d), a învăța (III 10°), a impune, a hotărî, a dicta (o sentință), a împărți (IV 2°), a hărăzi (2°), a acorda, a lăsa, a ajuta, a sorti, a urși, a trimite (un delicvent) la..., a osândi, a condamna. (Pentru expresiunea: *Să nu dea Dumnezeu*, cf. arom. *S-nu da Dumniđău!*, n.-grec. *Nă nuđ đăoș o* Əođ!). bulg. *Ne daj bože! Bog da ne dava!*, alb. *Mos e dëtë Perëndia!*, germ. *Gott gebe es nicht!* (cf. PAPAĞAGI, P. A. 113), rus. *ne dai Gospod!* Pentru expresiunea: *A da o lege s.* (mai ales) *legi*, cf. lat. *dare legem s. leges*). *Dumnezeu trușășilor protivăște-se e smeriților dăburitate (dă mila sa.* N. TEST. 1648; *le dă dar.* BIBLIA 1688). COD. VOR. 128/70. *Cerul deade (dăde N. TEST. 1648; au dat. BIBLIA 1688) ploaie.* id. 135/10. *Doamne, dat-ai (dedeși DOS.) veselie în*

irema mea. PSALT. 5/s. Dojenind pedepsi-me Domnul, e morției nu me deade (nu va prinde HUR.) mere (= pe mine). ib. 248/17. Deade lor despus (= putere) spre (= peste) dukure necurate ca să le gonesc ei. TETRAEV. (1574), 214. Eu jupânul Hârjil Lucaciu... dedă de le tipării. CORESI, EV. 1/15. Acum te voui giunghia și te voui da pre tine jârta gata dumnezăilor mei. PALEEA (1600-1625), ap. GCR. I 66/20. Eu vă ded oamenilor trup. COD. TOD. 107 r°/12. [Pe] Dumnedzâu să rugăm să dea acestuia în veaci odihneală. MOLITVELNIC (secolul XVI-XVII), 25 r°/6. Spre vrâjmași biruire dai. VARLAAM, C. 306/1. Dooă certări [= pedepse] să dau furului. PRAV. 99. Cum iaste dată bărbatului să-și lase muiarea,... așa iaste dată și muierii să-și lase bărbatul. id. 551. Da-i-a giudețul puteare să să hrănească cu venitul ce va fi dentru aceale bucate. ib. 690. Cea ce va silî fată sau pre vreo muiare,... să afurisească și i să dă canon. ib. 775. Dătătoriu de lege le dă (imperativ!) DOSOFTEIU, PS. 31. Datu-le-ai roadă. id. ib. 48. Au dat răspunsul morții lor de sabie (= a hotărît să moară de sabie). id. V. S. 2/2. Și-i deaderă la oene, la bii [= mine], să pață rău. id. ib. 21/2. Să deade (= fu trimes) tocma la un loc a Asiei. id. ib. 28^b. Deaderă giudeț (= hotărîră). id. ib. 59. Mearsă la scaun unde i s'au dată (= i s'a ordonat). id. ib. 132. Atuncia s'au așezat [= s'au împăcat] Turcii cu Ștefan-vodă și le-au dat hotar și olat Bugeacul. LET. II 197/5. Ce gândește omul nu dă Domnul. ib. II 260^{ss}. Să iasă la câmp, și cum a da Dumnezeu! ib. III 145/21. Domnul deate răspuns de istov asupra ei (= o condamnă). MINEIUL (1776), 146²/2. Trupul fi l-ai dată caznelor. ib. 189²/2. Că eu porunca o am căleat Care mi-o ai fost dat. COLINDE (ca. 1820), ap. GCR. II 232/15. Dideseră supșilor lor pravili drepte. MARCOVICI, C. 132. Avram... a dat (= introdus) tăierea-împrejur. E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/3. Numai printr'o vedere Vieafă iei și vieafă dai. KONAKI, P. 107. O simțire Mai ageră decât este dată omului din fire. id. ib. 268. Roagă-te să-ți deie Dumnezeu mîntea Moldoveanului cea de pe urmă. C. NEGRUZZI, I 251 (în Muntenia; mîntea Românului...). Da-ne-ar sfântul Dumnezeu un alt Ștefan la Domnie. ALECSANDRI, P. II 107. Dar nu pentru visări ni-e vieafa dată. COȘBUC, F. 129. Dumnezeu să-ți deie noroc și sănătate! SBIERA, P. 40/25. Părinți pusnici... ni-au dat canon să mîndănc lapte numai dela o vacă. CREANGĂ, P. 116. După aceasta se începe nunta, ș'apoi dă. Doamne, bine! (= s'a pornit chef). id. ib. 279. Și dând Dumnezeu un vânt bun, corăbiile mergeau ca săgeata. ISPIRESCU, L. 25. Dă morții pe furi. id. ib. 77/5. Spovedește pe Nița, Că e ibonica mea, Dar nu-i da păcate multe, Că e Nița fîr' de mînte. TEODORESCU, P. P. 337. Să te duci la fata lui Ler împărat, Că acolo fie fie dat [sortit, ursit]. id. ib. 368^b. M'a dat la spânzurat. id. ib. 509. Fii tu, lume, cui ești dată, Că de mine ești lăsată. BIBICESCU, P. P. 60. Cine iubeste și lasă, Deie-i Dumnezeu pedepsă! JARNÍK-BĂRSEANU, D. 281. La omul cel sărac, Nici a hori nu i-i dat. RETEGANUL, TR. 157/4. Cucul umblă, că-i e dat, Dară eu sânt blestemat. SEVAS-TOS, C. 18/20. Și m'au prins și m'au legat Și la temniță m'au dat. id. ib. 274/16. | Absolut. Dea-ți (de-ți COR., dea ție DOS., da-ți-va HUR.) Domnul după irema ta. PSALT. 32/15. Deade milostivul Dumnedzâu și birui. Constantin. DOSOFTEIU, V. S. 17^b. Hăju' de babă, pân'amu o durmit, ș'amu o da[t] dracu' și s'o trezit. ȘEZ. IV 202/5. Dară Domnul sfânt va da Și dealul s'o surupa. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 115. | Eliptic din: dă, Doamne, bine, cf. bine III 1°) Dă, Doamne! (se zice când e vorba de vreo petrecere, vreun chef): ș'apoi știu că..., să fi văzut ce mai..., Dă, Doamne, ce era acum

în casa popii; bucuria și veselia, masa și petrecerea finură o lună de zile. ȘEZ. IV 189. | (Oltenia) **Cu dat dracul (ui)!** = parcă-i un făcut. Nu găsești cu dat dracului! = de fel, nici de cum, să-i mori de dor și să nu găsești, de afurisanie! CIAUȘANU, GL. Nu crezi cu dat dracul. PLOȘSOR, C. 118. | (Urmat de un verb la conjunctiv, construit cu conj. cum că, (ca) să, (rar) că să, s. cu prep. de, s. cu un infinitiv) A dispune, a îngădui, a permite, a hotărî, a prescrie (ceva cuiva), a lăsa, a face (A. I, 5°) să... Dumnezeu care o dat a se începe [Cartea cu învățătură] și care a îngăduit a se isprăvi... CORESI, EV. 1/21. Dă noao, unul de-a dreapta ta și unul de-a stînga ta să ședem. id. ib. 66/6. O, Doamne, dă slugilor tale să nu hie leaneși! VARLAAM, C. 302. Necunoștința pravilei celui meslecătoriu de sânge nu dă să aibă certare mare. PRAV. S63. Moșilor noștri le-ai dată să petreacă în sfânta ta țară. DOSOFTEIU, PS. 143. Ne-au dat de am învățat filosofiiile creștinești. id. ib. 153^b. Și dând Dumnezeu să bată pe Tătari,... el... i se va închina. LET. II 286/35. Nu da, Doamne, să piară moștenirea ta! MINEIUL (1776), 156²/2. Dumnezeu au dat noao a înțeleage sfintele scripturi. NIFON, 4. Ție dat să stăpânești numai o vieafă. COȘBUC, F. 127. Am venit să vă rog să mă dați de ascultare în altă parte. STĂNOIU, C. I. 114. Adesea mi-a fost dat să aud vorbindu-se despre d-ta. Să nu deie cineva ca să mi te afle! SBIERA, P. 59/14. Of, jupâneșioă, of! Ce-a fost, să nu dea Dumnezeu să mai fie! CREANGĂ, P. 119. A dat Dumnezeu de am ajuns în Humulești. id. A. 15. Se făceau că le-a fost dat de sus ca să trăiască în zilele lui. ISPIRESCU, L. 42. Ba dă Dumnezeu de vine și drăguța de noapte. RETEGANUL, P. I. 11/17. Atunci dă Dumnezeu că (obișnuit: de) se ivește Sfântul Petru acolo. id. ib. III 30/5. Dădu D-zeu de ajunse. STĂNCESCU, B. 226/11. Cucului... numai până la Sânziene i[-i] dată a cânta. MARIAN, O. I 38. Pravila îi da s'o lege de poartă. RĂDULESCU-CODIN, I. 178. Mori dar, căne blestemat, Că ție nu fi-au fost dat Ca să fii vrednic cumnat! ALECSANDRI, P. P. 154/21. Deie Dumnezeu să moară. id. ib. 329^b/3. Darc-ar Dumnezeu, să deie, Frunza'n plop să nu mai stee. RETEGANUL, CH. 58. De-ar fi dat, de-ar fi lăsat Ce mi-e drag să fie'n sat! id. ib. 71. Că mie mi-a dat Tot moș Adam Și cu mama Eva Pe tin' să te iau. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 225/55. Am fost blăstămat... Să mor înstrăinat, Că cătanii au dat. HODOȘ, P. P. 210. | (Întregit) **A da înainte** † = a publica. În acestu săboru s'au datu înainte câteva sămănturi și îndemnături cu care să să dojenească și să să invețe protopopi și preui, care să le dă tuturor creștinilor înainte, să le știe și să le ție. SAVA (1675), ap. GCR. I 219/157. (Dial.) **A da legea cuiva** = a-i hotărî soarta. ARH. FOLK. I 175. Oile cân[d] le-onturnat, Gata legea i-o dat. ib. **A da (cuiva) în cărți s. cu cărțile, în bobii s. cu bobii, cu norocul (RETEGANUL), cu ghiocul, în solomonii** = a-i găci, a-i spune viitorul, a prezice (cf. carte III 1°, bob I 3°). Area o șică de fată, ce da în cărți și solomonii. ȘEZ. IX 118. Dați-mi ceva, cât de puțin, să vă dau cu norocul. RETEGANUL, P. II 38/5. (Subiectul: bobii). Bobii au dat bine. ȘEZ. III 234/7. **A da cu bobii**, la figurat. v. bob (I 3°). (Fiind vorba de vârsta cuiva) **Câți ani îi dai?** = ce vârstă crezi că are? V. a u (I 3°). Eu de-abia fi-aș fi dat septe, mult opt ani. CREANGĂ, P. 148. **A da uitării** = a nu se mai gândi (la...). Acele trecute le-au dat uitării. LET. II 142/5. Iarăși au dat uitării pe părinții săi. DRĂGHICI, R. 17/20. **A da în grija (cuiva) s. de (s. în) grija (să) s. (rar) cuiva grija ca... v. grija (I 2°). Și îi dete grija ca nu care cumva să umbie intrînsul. ISPIRESCU, U. 94/3. **A-i da cuiva în gând (de) ceva s. gând să** = a-i veni cuiva o idee, o in-**

spirație. v. g â n d (2°). Ori Dumnezeu, ori dracul i-a dat în gând, ieri noapte, de una ca asta. CREANGĂ, P. 75. Cum stă baba împietrită, dracul îi și dă în gând una. id. ib. 174. **A da învățătură** v. c. (10°). **A-(i) da cuiva jurământ** v. j u r â m â n t (1°). **A da pe cineva vinovat** = a-l găsi vinovat, a-l osândi. *L-au dat vinovat să i să taie capul.* DOSOFTEIU, V. S. 188. **A da pe cineva platnic** = a condamna pe cineva să plătească ceva. *Fără vină mă deaderă platnic.* id. PS. 222. **A da pe cineva rămas** v. a r â m â n e a. **A da pe cineva în judecată** v. j u d e c a t ă (4°). **A da sbor (ul) la ceva** = a slobozi, a da drumul. *Bătrânul preot... Furtunelor dă sborul, pământul de-l distramă.* EMINESCU, P. 214. *Luaiu coasa de picior și'n vâzduh îi deteiu sbor.* ALECSANDRI, P. P. 259/15. | (După fr. donner gain de cause à qqn.) **A da cuiva câstig de cauză** = a recunoaște cuiva dreptatea înaintea legii s. într'o controversă.

5°. A întoarce cuiva ceva primit dela el s. ceea ce i se cuvine, a da îndărăt (o sumă primită cu împrumut), a restitui. *Ce da-voiu Domnului de toate ce deade (ce au datu H, ceale ce-au dat D) mie?* PSALT. 246/30. *Dă-mi ce mi se cade partea den avuție.* CORESI, EV. 23/30. *Cine va lua niscare bani, de va da altuia împrumut, și de nu-i va da, acela... ca) un fur să se pedepsească.* PRAV. 137. *Uite, maică, uritul Cum îmi poartă inelul. Eu i-l tot cer să mi-l deie, El zice c'o să mă ieie.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 274. (Întregit) *Perice de cel ce dă (va plăti H, va împotrivi da D) fie dă-rea tu ce dat-ai noao.* PSALT. 286/9, 28. Oricărui neguțătoriu vor da niște bani să li-i fie... să-i înceapă să-i cheltuească și li-i va da mai apoi, când le vor trebui. PRAV. 144. *Însuratu-i tîrg de țară, Ce cumperi, nu poți da iară.* RETEGANUL, TR. 175/10. *C'oiu vini după'mprumut, Și nu fi l'oiu da: mai mult (= niciodată).* MĂNDRESCU, L. P. 29/10. **A da ceva îndărăt** v. î n d ă r ă t.

6°. (Învechit) A îngădui (I 1°), a permite, a admite, a recunoaște, a accorda, a lăsa, † a împlini (II 2°) (o dorință, o cerere), a hărăzi (2°). *Deșideratul [= dorința] iremiei (= inimii) lui dat-ai lui.* PSALT. 33/33. *Nu-i proastă cearea orbului și numai putearea lui Dumnezeu putea cearea lui să dea.* VALAAM, C. 376^b. *Deaderă calului în goană (= puseră calul pe goană).* DOSOFTEIU, V. S. 115^b. *Însă aceea se cade a li se da lor : că multe cuvinte latinești până astăzi le țin.* P. MAIOR, ISȚ. 237. *Să dăm că este așa.* id. ib. 97. Cf. 61. *Fîind dată lipsa de cultură = admitînd, ținînd seama de... Cf. TDRG. | A da să cunoască, să înțeleagă, să priceapă (BĂRCIANU), să creadă, să bănuiască, să prepună, să știe, să rabde. († a cunoaște, etc.) = a face (posibil), a lăsa, a permite să... Părintele nu-i deade nice a grăi.* MOXA, 379/37. *Intrăceasta chip ne dă noaă svânta scriptură să înțelegem.* VARLAAM, C. 22^b. *Vrăsta lui îmi da a crede că și el au pățimit.* BELDIMAN, O. 27. *Prin niște semne duioase da a înțelege că pe fiul ei mai cu pripă să-l agiute.* DRĂGHICI, R. 27/10. *Îl rugaiu (ca) să-mi dea să pricep cu ce putere se fac aceste lucruri.* GORJAN, H. IV 40. *Cugetul îmi dă să crez Că de durcile mele'n grab'o să mă ușurez.* PANN, E. I 82/16. *Baba se culcă... dând a înțelege nurori-sa că arc s'o privegheze.* CREANGĂ, P. 6. *Țiganul începu a horcăi, dând să cunoască că el a adormit.* RETEGANUL, P. I 76/31. *Nu-i dați a mânca... Nu-i dați a șede.* MARIAN, V. 25-26. | (Întregit) **A-(și) da rînd** v. r â n d. **A da voie** v. v o i e. **A da loc** = a prileji. *Nu dă loc mîniei.* CUV. D. BĂTR. I 484. **A nu-i da (cuiva) inima** = a nu se simți îndemnat, împins (spre ceva). Cf. i n i m ă (II 6°). *Ei nu-i da inima să-și lege capul cu nici unul din pețitorii ce venau să o ceară.* ISPIRESCU, L. 386. **A-i da (cuiva)**

măna = a dispune (de mijloace materiale), a fi în stare, a se înlesni, a-i veni bine, a îndrăzni (cf. i n d e m ă n ă I 4°) *Ori că[-i] dă măna a da aceea sumă sau nu...* (a. 1815). URICARIUL, VII 68/10. *Și plecând din Iași, l-au petrecut toți egumenii, ajutorându-l și ei cu toate cele ce le-au dat mîna.* KOGĂLNICEANU, ap. DDRF. **A nu-i da (cuiva) mână** † = a nu-i îngădui. *Scurtimea vremii mână nu-mi dă.* CANTEMIR, ap. DDRF. (Și:) **A-i da cuiva** (s. a-l lăsa pe cineva) **cureaua** = a se simți în stare, a se bizui. *În lături îți zic, pân'ce nu te rup în două ca pe-o păpușă. — Tu pe mine? ha, ha, ha! Vină, dacă-ți dă cureaua.* ALECSANDRI, T. 1119. **A da (cuiva) în bună** v. b u n (II 3°). **A da zi după zi** s. r â n d z i l e l o r = a amăna. *Ea nu-l băga în seamă, ci tot da zi după zi, cu fel de vorbe.* a se cununa. ISPIRESCU, L. 29. (Despre strigăte) **Cât îi dă gura** = cât poate striga de tare. *Pende-deca și cu Spirul... cât te da gura răceia.* BELDIMAN, TR. 25. **A da cuiva nas** s. o b r a z. v. n a s, o b r a z. **A da vreme, răgaz, (răs)pas** v. v r e m e, r ă g a z, p a s.

7°. (Absolut, urmat de să..., de...; uneori întregit prin la m ă n a, în seama, în păstrarea cuiva, etc.) A încredința cuiva ceva s. a însărcina pe cineva cu o lucrare, cu o misiune, etc., a înmăna, a preda cuiva ceva, a-l pune (să facă ceva). *Ceia ce mearseră intru Chesaria deaderă cartea lui ghiemunu.* COD. VOR. 56/30. *Dedă lui și ucenicilor lui de să tipărească această carte.* CORESI, EV. 6/11. [Actele] *le-am dat la mîna dumi-sale.* HRISOV DE VÂNZARE (1631), ap. GCR. I 75/32. *Iară intru mână de mirean [cartea] să nu se dea.* PRAVILA DE GOVORA (1640), ib. 88/30. *De va da nestine vreun dobitoc la vreun păstor boieresc, să i-l pască... PRAV. 81. Când vor avea nește soții bani împreună și-i vor da la unul de să li-i fie.* ib. 147. *Și acum încă, fraților, vă dau pre voi (prădădescu voi COD. VOR.; vă las pre voi BIBLIA 1688) lui Dumnezeu.* N. TEST. 1648, ap. COD. VOR. 22/3. *Lucrul am sfârșit carele-mi dedeși ca să-l fac.* N. TEST. (1648), ap. GCR. 93. *Să pășiț[i] vîsteariu ce vă s'au dată pre mână.* DOSOFTEIU, V. S. 9. *Deci toate oștile le-au dat pre mîna lui Hotchievici Hatmanul de Litva.* LET. I 246/30. *Isahar vîzînd pământul cu bună roadă, să-i fie dat să-l lucreze.* HRONOGRAF (1760), ap. GCR. I 71/30. *După ce făcu copilul, îl deate pre mîinile gîiui unchiu.* MINEIUL (1776), 180°/1. *Îți dedciu băiatul ca să-l faci desărșit.* PANN, P. V. II 9. *De-atunci îl dedese [inelul] de-l sufluse cu aur.* GHICA, ap. TDRG. *Dau să-mi facă un surtuc.* TDRG. *Pornește...* urmat de cățiva ostași, în paza cărora l-a dat împăratul. CREANGĂ, P. 84. *Ca să nu lipsească niciun mîișor, i le dete pe număr.* ISPIRESCU, L. 70/3. *Dete pe fiu-său acestor vîntori, ca să-l înrete meșteșugul său.* id. ib. 183/21. *Le dase [merele] în păstrarea lor.* id. ib. 59/21. [Pomi] *îi dete sub îngrijirea acestor fete.* id. ib. 13/25. *Dând vacile în primirea fiecăruia.* FUNDESCU, L. P. 97/17. *Le dă pe seama miresei.* SEVASTOS, N. 337/7. *Ne abăturăm și noi la această casă..., ca să ne dăm cărțile [= să ne arătăm imputernicirile, autorizația].* ȘEZ. III 42/6. *Vălcule, voinicule, Dă calul și-l potcovește.* TEODORESCU, P. P. 433^b. *Ne-a dat (să scriem) despre Delta Dunării.* **A-și da barba pe (s. în) mîna cuiva** v. b a r b ă (1°). **A da ceva la lumină** v. l u m i n ă. (În poezia populară) **A-și da solia** v. s o l i e.

8°. (Subiectul e o persoană, complementul drept e o persoană, mai rar un obiect. Complementul nedrept se exprimă s. cu dativul s. prin prep. în (m ă n a), intru, pe, la, † pre, spre) A pune pe cineva la dispoziția cuiva, a preda pe cineva (justiției, etc.), a denunța, a expune, a asvârli (1°).

Cf. III 7. *Nemică nu me poate acelora dă* (să mă dăruiască. BIBLIA 1688). COD. VOR. 67/14. *Să nu fim dați în munca veacului.* CORESI, EV. 62/37. *Trupul să-l dea satanei spre muncire.* id. ib. 283/1. *Nu numai cela ce are mieri slobode în casa lui să chiamă hotru, ce încă și cela ce-ș[i] dă roabele și slujnicele, de să dezmiardă bărbații, pentru dobândă.* PRAV. 653. *De-l va prinde și să-l dă giudețului.* ib. 1112. *Pre cei fără de vină Nu-i dă'n mână străină.* DOSOFTEIU, PS. 43. *Să le dea* (= să le predea pe) *fărmăcătorii.* id. V. S. 29. *Și va da frate pe frate spre moarte.* EVANGHELIE (1746), ap. GCR. II 38/12. *O slobozit din robia ce au fost, dând fete mari pe ales.* DIONISIE, C. 165. *Au viclenit cinstea curățeniei ei, dându-o pe mâna altor bărbați.* CODICĂ TIV. 18/6. *Mă dă lupului, să mă mănânce.* SBIERA, P. 57/10. *O să te dau pe mâna poliției.* CREANGĂ, ap. DDRF. *Detе cetatea în prada ostașilor.* ISPIRESCU, L. 15/15. *Dumnezeu, vrând să-i cerce credința, l-a dat pe mâna diavolului.* SEVASTOS, N. 203/11. *Cine m'o dat dorului, Aibă casa cucului și hodina vântului!* RETEGANUL, TR. 136/3. *Vai, vai, vai, do rule, vai, La câte rele mă dai!* SEVASTOS, C. 189/4. | (Întregit) *Tu strunciurasi capul zmeului, dat-ai elu (ai dat acela HUR., dedeși DOS.) măn-care oamerilor de Ehtiopi.* PSALT. 148/6. *Aștept din parte-ți... Că-mi vei da prins pe-acela ce umilit ți-l cer.* EMINESCU, P. 202. *Oricine-a câștiga Roabă lui Hanul m'a da.* ALECSANDRI, P. P. 106/16. *Dă-ne pe Vulcan legat.* id. ib. 135^b/3. *M'a dat satul militar.* TEODORESCU, P. P. 300. | **A da pe cineva dracului** (s. la dracu' s. corbilor) = a-l blestema (I 2°); a închina pe cineva dracului, a se desinteresa de el, a nu-și mai bate capul (s. a nu-și mai face de lucru) cu el. *Iară tu nu grăzești numai aceastea... vecinului tău, ce cu blăstemele tale gheeniei și dracului dai.* MELETIE (1644), ap. GCR. I 113/21. (Potențat) *Păcându-mi loc printrе dame... călcând pe bătăturile moșnegilor, care mă da la toți dracii.* C. NEGRUZZI, I 38. *Să-l dăm dracului de mort.* TEODORESCU, P. P. 130^b. *A din capul satului Aia m'a dat dracului.* BIBICESCU, P. P. 370. *Fata găzducului Dă-o'n mâna dracului.* MĂNDRESCU, L. P. 132/15. *Dela o vreme și babele și prietenii, lăhămetindu-se, l-au dat în burduful dracului și l-au lăsat pe sama lui.* CREANGĂ, P. 142. *Pe Lehi și pe Cazaci Să-i dai la draci, Ală să nu le faci.* TEODORESCU, P. P. 184. [Pe lăntari] *să-i dau mamei dracului.* SEVASTOS, N. 297/27.

9°. (Mai ales întregit prin: împrumut (I), țin s. cu camătă, cu dobândă, în s. pe datorie, pe credit, în așteptare. cf. HANEȘ, T. O. 114.) **A împrumut** (1°) pe cineva (cu ceva s. cuiva ceva). *În toate zilele miluiaște și împrumut dă.* PSALT. 69/10. *Să nu dai în camătă fratelui tău.* CORESI, EV. 344/14. *Un om s'au rugat să-i dau un cal, să meargă călare.* PRAV. 138. *Și într'alte zile n'au vrut frate-său să-i deie plugul, și acum Duminica i-au dat.* NECULCE, ap. GCR. II 33/35-10. *Lelișoară de pe plaiu, Spune-mi gura cui o dai? Dă-mi-o mie'n datorie.* ȘEZ. I 270/10. # *Când îi dai, îi fată iapa; Când îi ceri, îi moare mânzul.* CIAUȘANU, GL. *Cine dă, nu uită, iar cine ia, cam uită.* ZANNE, P. V 238. *Dai, n'ai.* ROMÂNUL GLUMET, I 28/3.

10°. (Complementul: plată, bani, datorie, bir, dare, dajdie, dijmă, vamă, simbrie, mită, mazădă, liturghie, sărindar, etc.) **A plăti**, a achita, a contriubi (cu o sumă oarecare pentru o lucrare), a restitui, a cheltui spre a obține ceva; a oferi (în schimb, drept plată, un preț). (Marfa s. serviciul pentru care se face plata se indică prin prep. pe s. de. Scopul plății se indică uneori prin prep. de s. drept). *Mită da-se-va lui dela Pavel se-l*

desleage elu. COD. VOR. 64/5-1. *Iară eu nu mă cruțaiu den aveare ce-mi era dăruită de Dumnezeu a da la acest lucru.* PALIA (1581), ap. GCR. I 33/26. *Să vânză... și să dea lui* (să plătească. BIBLIA 1688). CORESI, EV. 280/6. *Deade tot datoriu lui* (= își plăti toată datoria). id. ib. 281/6. *Vracilor dedeade toată avuția ei* (la vraci cheltuise. BIBLIA 1688). id. ib. 380/10. *Cât să va da unui om, ce lucrează pre dzi.* PRAV. 36. *Dând mazădă vreunui cetaș a lui...* ib. 657. *Pusune-am zi de acum o săptămână, ca să aibă a-i dare 10 lei pol* (= și jumătate) *și cheltuielile ce au cheltuit.* HRISOV (1672), ap. GCR. I 207/28. *Le va da plata.* DOSOFTEIU, PS. 31. *Frâncii da dajde lui Ioan Asean.* DOSOFTEIU, V. S. 65^b. *Taleri 140 să aibu a-i dare la Sfeti Petre și pre venitul slujbei.* DOC. (a. 1689). IORGA, S. D. XIV 242. *Dede bolnicerului doi taleri.* ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI (ca. 1750), ap. GCR. II 63/37. *2 mertă [= mertel] și 6 dimirlui... dede dejmă.* DOC. (1828), ap. IORGA, S. D. XXI 425. *Noră-mea vrea să meargă la Piatră. Cât să-ți dau ca să mi-o duci?* CREANGĂ, P. 113. *Să-ți dat mii de mii de lei, nu găscăi fir de mac printre năsip sau fir de năsip printre mac.* id. ib. 264. *Nu te multumești de simbria ce-ți dau?* ISPIRESCU, L. 231/21. *Ouăle astea făceau de zece ori atât cât îi da lui pe ele negustorul.* id. ib. 269/6. *Cu paralele acelea dă de leturghie.* SEVASTOS, N. 10/25. *Dă-mi giuncanii tăi drept vamă.* ALECSANDRI, P. P. 99/23. *Bea, mănâncă, nu dă bani.* TEODORESCU, P. P. 292^b. *Și dați câte-o leturghie, Ca să scap din cătănie.* BIBICESCU, P. P. 125. *Dă, Turcule, sărindare, Să-i facem slujba cea mare.* JARNİK-BĂRSEANU, D. 486. *Unii dau cu sutele și iubesc tot stulele.* SEVASTOS, C. 161/3. *Dragostea-i la noroc, Ca și cărțile la joc: Unul dă, și altul ia.* ȘEZ. IV 138/25. *Poartă-te și te silește, Liturghia ți-o plătește, Că câte ți-i dă'nainte, Acele vor fi primite.* ȘEZ. V 14^b. # *De omul dracului, să dai și să scapi!* ISPIRESCU, L. 43. | Spec. *A pierde* (la jocul de cărți) „Cum merge?” — „El câștigă și eu dau”. **A da ortul** (s. pielea s. hărștioaga) **popii** v. ort, etc. **A da bir** cu fugiții v. bir (2°). **A da hulpea** v. vulpe.

11°. (Fiind vorba, mai ales, de o recompensă morală) **A (răs)plăti**, a recompensa, a răscumpăra. *Se deaderemū rău drept rău.* EVANGHELIE CU TÂLC (1619), ap. GCR. I 55/21. *Îi osăbeaște de sfânta ceată, De le dă'n viață d'reaptă p'uită.* DOSOFTEIU, PS. 48. *Va judeca neamul omenesc dândū după vrednicie fiesfecăruia.* MINEIUL (1776) 176^b/2. (În amenințări) *Stăi, tu, vulpe vicleană, ce cști! Las'că ți-oiu da eu fie!* SBIERA, P. 186/17. # **A da cuiva larg** = a răsplăti din plin. *Piei, satană de muicre! te știu eu, te-ai săturat de mine. Las', las', nu vă temeți, v-oiu da larg.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 509.

12°. (Întregit uneori prin schimb s. prin prep. pentru, în locul, pe..., etc.) **A face schimb**, a prezenta ceva în schimbul, în locul... (spre a se plăti de ceva, spre a răscumpăra ceva). *Ceia ce dobândesc lumea și-și pierd sufletele, ei ară dă aur, de se-ară plăti de para de foc și se-ară izbăvi și se-ară scumpăra dentr'acea muncă de vecie.* CORESI, EV. 73/37. *De aceea nu te veri izbăvi, nici te poți spăsi, că omul nu poate da nemică schimb, drept sufletul lui, Iară Dumnezeu au dat schimb pentru spăscenia noastră cinstit și curatul sânge, al fiului său, unul născut.* id. ib. 74/22, 23. *4 oi în locul unia să se dea.* id. ib. 453/20. *Își dă firea omenească Pre fire dobittocască.* DOSOFTEIU, PS. 161. *Murguleș... pe mălăiu că mi te-oiu da.* TEODORESCU, P. P. 351. *Vai, mândrușo, gura ta Pentru multe nu-o ași da: Pentru-un galben, pentru doi, Pentru două mii de boi.* JARNİK-BĂRSEANU,

D. 26. *Și-o cu ochii cei mart Dat-o boii pe pieptariu Și-o junică Pe-o oglindă.* RETEGANUL, CH. 119. *Aș da lumea pentru ea!* DOINE, 18/4. *Bătrânețe, bătrânețe, Cum te-aș da pe tinerețe!* ib. 280/4. *Dețeu via și moșia.* CIAUȘANU, V. # **A da cinstea pe rușine** v. cinste (II 1°). (Mold.) **A da toate pe una** = a nu mai avea încotro, a nu-i rămânea altceva decât... *Căci și împăratul, cât era de împărat, le dăduse acum toate pe una, și nici măcar aceea nu era bună: frica.* CREANGĂ, P. 86, cf. ȘEZ. II 101/4. **A o da** = a o întoarce, a o aduce, a o drege. *Nu mai știa ce să facă și încotro s'o deie, ca să nu greșască tocmai acum la dică.* CREANGĂ, P. 270. *Da d-ta, moș Necului, ai dat-o iar pe boală (=te-ai îmbolnăvit iară).* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 493. *Au intrat în vorbă și-au dat-o în dragosie.* IOVEȘCU, N. 105. **A da pământurile în curmeziș** = a împărți pământurile de-a-latul. *Pentru a face dintr'un drum paralel sau „în lung“ unul perpendicular sau „în curmeziș“, se înțeleg între dânșii și „dau pământurile în curmeziș“.* PAMFILE, A. 20.

13°. (Cu dativul persoanei) A vinde. *Cum s. cu cât dai pînura? LB. Un om, de să nu va tocmi cu altul să-i dea un dobitoc... după acia va socoti într'alt chip și-l va da altuia...* PRAV. 211. *De-ar fi târgul la Mica, Mi-aș mâna ibovnică, Și o-aș da pe ce o-aș da, Și o-aș da pe bani de lut, Numai să n'o văz mai mult.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 453. *S'o dus la Chișinău, Ș'o dat oca câte-un leu.* ȘEZ. I 165/27. | *Laptele nu-l dă pe bani.* FUNDESCU, L. P. I 91/15. (Întregit) *Oamenii tăi dedeși spre vânzare.* DOSOFTEIU, PS. 145.

14°. A face să iasă ceva din sine, a produce, a exala, a răspândi, a lepăda; s p e c. (despre semințe, pământ, etc.; cu complementul: rod, roadă, plod, frunză, etc.) A rodi, a face (V 2°) rod. *Pământul deade plodul său.* PSALT. 125/4. *Via și smochinul deadere țaria lor.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 264/26. *Florile ceale ce dau din sine mireasma.* MINEIUL (1776), 86 1/2. *Sămânța fără hrană se usucă și nu dă rod.* MARCOVICI, C. 38/21. *Bobul, de va fi prășit bine și la vreme, dă încoită roadă.* I. IONESCU, C. 9. *Inul se bate la scaun, ca să-și deee pozderia.* id. ib. 155. *Toate grânețele dau tă-răe.* id. ib. 299. *Mugurii dau frunză și câmpii dau verdeață.* ALECSANDRI, P. III 241. *Această portocală dă multă zeamă. De acum dau copacii (frunze).* PAMFILE, J. II. *Salcea bună, când i se rupe vrejul, dă din ea un soi de fum; cea care a mai fost fiartă odată, nu dă fum.* ȘEZ. IV 182/26. *Iată deie până-n zori Crengi de frunze și de flori.* ALECSANDRI, P. P. 165/23. # *Pomul altuit mai bun rod ne dă.* ZANNE, P. I 97. *Absolut. Acest măr nu mai dă.* | P. a n a l. *Acest izvor dă apă la tot satul.* (Despre lichide în stare de ebulițiune) **A da în undă** sau, mai rar, **a da undă** s. unde = a fierbe în clocot, a clocoti. *Biata cătană se... uita... la scaldă ce da unde.* RETEGANUL, P. III 25/3. P. e x t. *Dau peștele (în) undă* = îl las să fiarbă până dă în clocot (Brașov). (Despre ființe s. organele lor) A produce. *Ohe... lână dau.* CORESI, EV. 38/26. *Vacile dau mai mult lapte.* I. IONESCU, C. 4. *D'oiu sta la cloșcă să le puu, Tot oul o să-mi dea puu.* POP., ap. GCR. II 360/26. P. e x t. *Pielea crapă și dă (=iese din ea) sânge.* HEM. 1656/15. | (Mai ales despre persoane, cu complementul: glas, țipăt, răcnet, gemet, etc.: cf. lat. sonum, mugitum dare). A scoate din sine, a emite, a face să se audă. *De (=din) mijloc de piatră deade glas.* PSALT. 214/15. *Deade [Dumnezeu] glasul său, glas cu țarie.* CORESI, EV. 332/9. *Să le dămii chiot cu sfântul nume.* DOSOFTEIU, PS. 61. *Ștefan-Vodă tocnuise puținei oamenilor... ca să-i amăgească eu buciume și cu trâmbișe, dând semne de războiu.*

URECHE, ap. GCR. I 71/12. *Omul să deie nu poate decât prea slabe cuvinte.* KONAKI, P. 266. *Dasă (= dase) larmă pe la casele boierilor.* C. NEGROZZI, I 153. *Gemet da de durere.* COȘBUC, AE. 239/3. *Paraschiva își dăduse ultima suflare.* N. REV. R. I 83. *Ea dă glas (= strigă) și bate cu bățul în poartă.* SADOVEANU, B. 35. *Da fumul pe gură și pe nări.* TEODOREANU, M. II 230. *El dete un țipet de durere.* ISPIRESCU, U. 100/19. *Adormise și-i da niște sforăieli, de părea că mână porcii.* id. L. 369. *Fără să dea măcar un cuvîntel.* FUNDESCU, L. P. 80/1. *O sbierătură puternică dete taurul.* RETEGANUL, P. IV 42/29. *Până acum nu detese unul semn de vieță.* IOVEȘCU, N. 61. *Să dai chiot = să strigi.* GOROVEI, CR. *Dă semn de veselie, Parc-ar fi la cununie.* ALECSANDRI, P. P. 77^b/18. *Toți... să dăm glas de mulțămire.* TEODORESCU, P. P. 119. *Două chioțe să-mi dai, Să cunosc că ești cioban.* N. G. TISTU, B. 263. | P. a n a l. *Cărbunii s'aprinde de dau raze.* DOSOFTEIU, PS. 50. *Sălășul dă strălucoare.* id. ib. 57. *Vrăjitorii toți se'nchină La o stea ce dă lumină.* TEODORESCU, P. P. 105^b. *Steaua li s'a ivit pe de-asupra soarelui Și-și da raze ca din soare.* BIBICESCU, P. P. 239. *Acest oraș a dat României mulți oameni renumiți.* | (Construit mai ales cu adv. afară (I 2°) A vărsa, a borî. *Mândrăcă, până dă și din el.* PANN, P. V. III 97. *Muma-pădurii icni de vro trei ori și dete afară dintr'nsa pe Busuoc.* ISPIRESCU, L. 385/1. *Focul... ce da jigania din ea afară.* id. U. 124/8. # **A da (din) gură s. cuiva o gură** v. gură (II 4° a, d și e). (Rar) **A da cuiva limbă** = a striga la el. *Zmeul dă-i limbă, dă-i cu picioarele în burtă... calul n'o pornea din loc.* STĂNCESCU, B. 95/23. **A da glas v. glas** (1°). **A da sf(o)ară'n țară** v. sfară. (Despre vorba cuiva) **A da din sine** = a-i ieși din gură, a spune (lucruri minunate). *Are un duh cât șapte, și dă dintr'nsa niște vorbe!* ALECSANDRI, T. 417. *Sbierând să dea din ei prostii sau mojiicii.* OLLĂNESCU, H. A. P. 34. *Și când da câte-o vorbă dintr'nsul, vorba era vorbă.* CREANGĂ, P. 142. *Văzut-ai ce dete din el? JIPESCU, O. 61. A da înainte* = a spori (din gură), a vorbi mereu, a o ținea întruna. (Și absolut) **li dă** = g'ăsuște, spune. VASILIU, P. L. 257. **A da cuiva cu ho!** s. cu hui-deo! s. cu oarba (ZANNE, P. II 665) = a huidui, a goni pe cineva strigând la el „ho!“ etc. Cf. id. ib. I 523. *Când vezi un vartej, dăi cu ho!, și el se va risipi.* ȘEZ. III 122/1. Cf. 194/12. | **Nu da zău pentru orice** = nu zice „zău!“ nu te jura pentru orice. | (După fr.) **A-și da aerul** v. a e r (II).

15°. (Subiectul e o persoană; complementul: lovitura, bătaia (II 1°), etc. A aplica (o lovitură, etc.). *Li-ai dat bătaia'n grăbă a pizmași.* DOSOFTEIU, PS. 17. *Dându-i ghiold în coaste.* BARAC, T. 16. *Moș Niță rotarul... dădea ultimele lovituri de bardă pe o cruce mare de lemn.* N. REV. R. I 83. *Voia să-l prindă și să-i dea o sfântă de bătaie.* SBIERA, P. 195/21. *Căci nu pot eu s'o ajung să-i dau o scărmanătură bună!* CREANGĂ, P. 268. *Dă o bleandă lespeszi dela gura captiorului.* id. ib. 66. *li mai dă vro două lovituri bune în cap.* ISPIRESCU, L. 371/6. *Numai o împunsătură să-i deie.* RETEGANUL, P. III 63/11. *Calul își înfierbânta Ș'un răpez voinic îi da.* ALECSANDRI, P. P. 176/23. | (Complementul: lovitură, etc. e subînțeles. Instrumentul s. partea corpului cu care se lovește se exprimă prin prep. cu s. din) A lovi pe cineva (în luptă) s. în cineva s. în ceva cu ceva, a-i a r d e (II 3°), a bate. *Feace semn... să-i dea cu sulifele.* DOSOFTEIU, V. S. I 49. *Au scos hangerul și s'au răpezit să deie într'nsii.* LET. II 209/20. *După ce pomul îl bate grindina, îl bate și omul, dându-i cu prăjina.* PANN, P. V. I 144. *Începură să dea'n palme [= să aplaudel].* id. E. II 144. *Pluuarul dă*

neîncetat cu strămurarea în boul ce muncește de dimineață până în sară. I. IONESCU, C. 39. **Îi dau cu cotul.** DUNĂREANU, SĂM. VI 371. **Oare n'ar fi mai bine... să-i dau cu ceva'n cap?** SBIERA, P. 73/5. **Au început... calul... să deie (= svârle) din picioare.** id. ib. 93/32. **Mi-ai dat cu frânt în cap, să mă prăpădești.** CREANGĂ, P. 196. **Să-mi dai de trei ori cu pintenii.** FUNDESCU, L. P. 36/23. **Văzu o muscă înainte, dete cu pălăria în ea, și pică la pământ.** RETEGANUL, P. III 80/31. **Moise... cu toiașu'n mare a dat.** SEVASTOS, N. 171/35. **După ce i-ai fărșit di stins [cărbunii], iei cuțitu' și to [t] dai pin [= prin] îi.** ȘEZ. III 142/5. **Voi vitejilor, haraminilor..., Dați (= loviți, împungeți) cu lăncile, Dați (= trageți, împușcați) cu flintele.** ALECSANDRI, P. P. 65^b/21. **Dați în toacă de trei ori.** TEODORESCU, P. P. 42. **Dau (= împung). cu cuțitu'n mine.** id. ib. 347. **Dăduiu în murg cu picioru'.** VAIDA. **Nerestei care se jură Dă-i cu palma peste gură.** MĂNDRESCU, L. P. 139/12. **Tot au dat din căsle.** au dat, și corăbia la mul au scos. SEVASTOS, N. 127/5. **Cu pumnu'n masă-o dat.** ȘEZ. IV 9/1. || P. anal. (Obiectul cu care se lovește e o unealtă care e pusă în acțiune printr'o mișcare ritmică) **A luera cu...**, a umbla cu... **Te văd, tele...** **Cum tot dai cu brăgtele.** BIBICESCU, P. P. 33. **Mărita-m'aș, mărita, ...Cu suveica nu știu da.** JARNÍK-BĂRSEANU, D. 427. **De jucat, aș ști juca.** **Da cu cosa nu știu da.** DOINE, 82/11. **Nu știu să dea nici cu mătura prin casă.** ȘEZ. V 84/1. **Da cu sapa.** PAMFILE, A. 73. **De mânecate, dă-i cu grebla, cu tărănduțul.** V. I. POPA. V. 135. **Ca omu' stângaci, tot de-o'n-doaselea dă cu uncalta.** ȘEZ. III 81/7. | Fig. **A da cuiva peste nas** = a-l înfrunța (ȘEZ. IX 155). **Băieții, fără frică, ne dau nouă peste nas.** ALECSANDRI, T. 371. **A da cuiva s. la ceva cu piciorul** = a respinge pe cineva s. ceva, a nu voi să știi de el; a scăpa un bun prilej, a nu profita de... **Sântem încredințați că tu nu ni-ai da cu piciorul, mai ales aducându-ți aminte de pricteșugul nostru.** SBIERA, P. 271/27. **Dă norocului cu piciorul.** DDRF. **A da cuiva cu degetul în ochi v. deget.** **A da cu băta în baltă v. baltă (1°).** **Cât ai da în amnar (s. eremene** GORJAN, H. IV 146. ISPIRESCU, L. 249) **v. amnar (1°).** **A da în (s. din) tâmpine, surle, buciume, trâmbițe († a da tâmpână), fluer,** etc. = a suna din... (ca semnal de luptă s. de manifestare solemnă a sentimentelor) **Dați tâmpână (în tâmpână SCH., tâmpânele HUR.) psăltire frumoasă cu ceateri.** PSALT. 167/14. **Macedonciul... deateră în trâmbițe și în tâmpene.** ALEXANDRIA, 21. **Au poruncit Văzărul de au făcut șinlăe, slobozind tunuri, puști, dând în surle, în trâmbițe.** ARHIVA, R. II 68. **Iar slujitorii deteră în timpine și în surle.** ISPIRESCU, L. 2. **Scoate fluera din straiță și n-cepe din ea a da.** **Pădurea de răsună.** MARIAN, I 75. | (În loc de îi dau cu bățul se poate spune: îi dau un băț). **Să-i dea zece toiașe.** PRAY. MOLD. 11^b. **Nesțe mătălnici îl împingea și-i da pumni, alții îi da palme.** DOSOFTEIU, V. S. 68^b. **Dete scări calului.** GORJAN, H. II 174. **Dă biciu iepelor.** CREANGĂ, P. 117. **Fata dete călcăie calului.** ISPIRESCU, L. 17. **Să-i dați douăzecișicinci de nuiele.** RETEGANUL, P. II 51/11. **Făt-Frumos îi dete un picior în piept.** FUNDESCU, L. P. 29/13. **Dându-i una în cap, îl omori.** id. ib. 131/10. **Dășagii pe cal punea, Una bună că-i dedia.** TEODORESCU, P. P. 503. **Numai o măciucă-i da.** id. ib. 604. **Ciocoiu'... scoasă un mare biciu și i-au dat vr'o patru cincii.** SEVASTOS, C. 317/15. **Să o omori cu călcăiul și să-i mai dai și cu talpa.** GOROVEI, CR. (Reciprocatitate). **Începe vornicul a se sfădi cu popa și a-și da palme.** SBIERA, P. 202/2. **Împărații nu se luptă iac'așa, ca ciobanii, să-și dea o trântă două, s'apoi iar să se ogoaie.** RETEGANUL, P. II 3/25. # **A-și da**

coate s. cu cotul unul altuia v. cot (I 1°). (Cu același înțeles) **A-și da ghiont.** **Incepură... a-și da ghiont una alteia.** CREANGĂ, P. 14. **A-și da coaste (le) v. coastă (2°).** (După fr. *donner un coup de téléphone*) **A da un telefon** = a telefona. **Îmi dai un telefon.** C. PETRESCU, C. V. 109. **A da mâna cu cineva v. mână.** **A da asalt v. asalt (1°).** **A da cuiva ghes v. ghes.** **A da fălei v. falcă (I 1°).** (Transilv. de Nord) **A nu-i da una și una s. a nu mai da (cuiva) două cu (s. și) două** = a nu-l slăbi pe cineva, a nu-i da pace, până nu face ceva, a sta de capul lui, a stărui, a ținea morțiș, a susținea cu încăpățănare, a ținea una și bună (Zagra, J. Năsăud). Com. I. CCRBU. **Nu-i mai dau două cu două, ca să se însoare și să se'nsoare.** RETEGANUL, P. III 32/25. **A da ponturi v. pont.** **A-și da'n petec v. petec.** | Absolut. **A lovi, a bate.** **Că ce va sprijini pre doi vrăjmași [i] pentru să-i împartă** (= să-i despartă), **când se vor bate amândoi, și va da de-l va răni unul...** PRAY. MOLD. 62. **Un inicer dedia de-i tăia amândouă picioarele de nainte calului.** LET. I. A. 16/23. **N'a îndrăznit nici-unul să deie într'insul.** id. III 227/27. **Mă rog, nu mai dareți mai mult.** ȚICHINDEAL, F. 161. **Să nu care cumva să vă înșelați a da în ercunul.** GORJAN, H. II 30. **I-a dat pân' s'a săturat.** PANN, P. V. III 24. **Tu să dai? Să dai în mine?** CONTEMPORANUL, VI vol. I 35. **Vreau să dau la cap tâlharilor.** C. PETRESCU, C. V. 108. **Au sărit fiecare cu ce avea în mână și au dat într'insa [în vulpe], până ce au omorit-o.** SBIERA, P. 166/35. **Dragul tatei, nu da, că eu sânt.** CREANGĂ, P. 198. **Dar dedeau și oamenii lui Hercule, de răpăia. Se bătură în sulifi, dar ele se făcură fândări.** ISPIRESCU, U. 52/16. **Boierul îl aștepta'n porțiță c'o bătă bună, și dă, dă, până se strânseră vecinii.** RETEGANUL, P. III 29/2. **Furam... și nu mi-ai dat peste mână.** ȘEZ. V 91^b/1. **La el se repezea, Dar, de dat, în el nu da.** TEODORESCU, P. P. 508^b. **Să nu dai în boi pre țare.** JARNÍK-BĂRSEANU, D. 336. [Soacra] **când dă'n căne. Dă și'n mine.** RETEGANUL, TR. 129/12. # **Unde dai și unde crap!** = una ai voit să faci, și alta a ieșit (Piatra-Neamt). Com. V. C. ȘOAREC. | **Dă-i și dă-i!** = lovea mereu. **Cum întâlniră pasărea străină..., se puseră pe ca cu pliscurile, și dă-i și dă-i cu ciupitul, pân'o scoaseră din codru.** POMPILIU, ap. TDRG. **El dădea... și dă-i și mai dă-i.** STĂNCESCU, B. 247/24. **Și ia-o la bătaie, și dă-i și arde-o.** id. ib. 265/17. **A-i da cuiva peste cap** = a-l răsturna, a-l detrona. **Tară Domnii leșești nu putură răbda, ce feceră sfat cum ar face să se mântuiască de dânsul [= de căraiul lor], să-l gonească din țară... Leșilor... numai te era voia să înceapă galceava cu Craiul Șvedului, și ei să se facă tot una cu Șvedul, și [regelui lor] să-i dea peste cap.** LET. II 300/13. **A da contra** = a se opune. V. HANEȘ, T. O. 115. | (La jocuri) **A face, la rândul său, ceva.** **Cine dă (mîngea s. a:c'ceva) acum? — Eu dau.** Cf. PAMFILE, J.

16°. **A arunca (II, III 2°), a asvârli (2°-3°)** (ceva s. pe cineva s. cu ceva în ceva s. pe s. după cineva), a lepăda, a împinge, a băga. **Cei ce aruncă, cei ce dau.** MARFARIE, L. 575. **I-au tăiat pre Tătaru... și i-au dat în Prut, de s'au înecat.** LET. II 364/17. **Cu tîfanul pescusc cel puțin șase oameni cu două dube; în acest caz ei dau toana mai lungă.** ANTIPA, P. 455. **Mi-ai poronci să-ți ajut a da pe preutcașă în apă.** SBIERA, P. 19/33. **Să îci pielea cea de pore și în foc s'o dai.** CREANGĂ, P. 87. **Dăduse cu toroipanul apă cu.** STĂNCESCU, B. 287/1. **Pe sfântu' Andrei ci-că l-o găsit o femeie pe apă, unde era dat de mă-sa, într'o albuțu.** ȘEZ. II 163/3. **Aleci, tâlari păgani, Cum o să vă dau la căni!** ALECSANDRI, P. P. 88^b/25. **De l-or da afund în ape, O să'nnoate ș'o să scape.** TEODO-

RESCU, P. P. 555. *Cu creștetu'n jos îi ău*. BIBICESCU, P. P. 306. *Să ne tundă ca pe oi, Să ne dea părul'n gunoia*. SEVASTOS, C. 272/21. (Absolut) *Dau la pește*: prind peștele cu plasa. H. XII 7. *Dând cu năvodul*. STĂNCESCU, B. 245/10. | (Întregit) *Dau de-a asvârlita cu tine* (= te arunc ca pe un obiect pe care-l asvârlu). STĂNCESCU, B. 303/15. *Își netezi părul de pe frunte și-l dete* (= îl lăasă să cadă) pe spate. EMINESCU, N. 12/11. *D'apoi de ce mi l-a dat* (= alungat) *tata de-acasă?* CREANGĂ, P. 216. **A da afară** v. afară (I²). **A da de-a-dura** v. dura. **A da huța** v. huța. **A da (un cal) la praștie** v. praștie. **A da cărțile pe față** v. carte (III 1°). **A da peste cap** v. cap (I 1°). **A da ochii peste cap**, despre muribunzi. *Fata își dădu de căteza ori ochii peste cap, răsufă greu și flacăra tainică a vieții se stinse*. SANDU-ALDEA, D. N. 277. Dacă unul batjocurește pe cineva,.... cel batjocurit zice: **Mi-a dat o pupază în obraz**. MARIAN, O. II 179. | P. anal. *Îi dă'n obraz cu vorbele*: „ăra, măi! da-o-ar dracu, da șezi ghinișor!” ȘEZ. III 179/21. | Pronominal (Cu complementul: credința, cinstea, liniștea, etc.) A renunța la..., a jertfi. *Să nu ne dăm blagorodia credinței noastre*. MINEIUL (1776), 130/2. *Să-mi dau cu liniștea mea pentru hatărul nu știu cui?* CREANGĂ, P. 252. | A risipi, a împrăștia, a răspândi. *Oii săracii de voi, măi perilor, cum v'a tăia și v'a da* [= v'a va da] *cenușa'n vânt!* ȘEZ. IV 204/11. *Tărața sărăciei o dete'n gura vijeliei*. TEODORESCU, P. P. 140. (Complementul se subînțelege) *Iei câte unul și dai cu pumnul*. ROMÂNUL GLUMET, I 8/15. | Intrans. A lovi cu cineva s. cu ceva în cineva s. în ceva. *Măi bădăță, pentru tine multe dau cu lemnu'n mine*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 69. *Dă, drace, cu popa'n tău, Cu diacul tot mereu, Dă, drace, cu popa'n Criș*. DOINE, 283. **A da cu țărnă în ochii cuiva**. ZANNE, P. 295, II 13. **A da (s. a asvârli) cu barda'n lună** v. bardă. | A lua ceva jos de undeva, a îndepărta, a cobori. *Dând pe tat-său jos de pe scaun*. ISPIRESCU, U. 82/16. *Au dat zăpada jos de pe casă*. DDRF. *Când zeama s'a înălăstrit bine, se dă tuciul de pe foc*. PAMFILE-LUPESCU, CR. 83. | A amâna. *Dar nobilii, dând de azi pe mâne, îi trâmiseră pe Gabriel Banfi*. BĂLCESCU, M. V. 467. *El tot da zi cu zi, cu fel de fel de vorbe, a se cununa*. DDRF. | A scobori pe cineva s. ceva (din trăsura, căruța, etc.) *Dă pe Vidra din cocie, De dorești să-ți fie zile*. BIBICESCU, P. P. 324. *Mare neccaz mai avu presvitera părintelui, până să-l dee jos din căruță și să-l culcc*. ȘEZ. IV 1/23. | A dărâma (un zid, la pământ. cf. TDRG.); mai ales complinit prin adv. jos) **A da casa, un copaciu, o cracă jos**. DDRF. | (Despre iarbă) A tăia, a cosi. *Coasa este socotită numai pentru a cosi sau a da jos fânul sau mohourele*. PAMFILE. A. 125. | A turna (peste ceva), a vărsa, a asvârli (I^o), a presăra. *Și puseră deasupra lui un clit de leamne și-l aprinseră, dându-i untură de delfin*. DOSOFTEIU, V. S. 130/1. *Da cu spuză pe fereastră*. ALECSANDRI, P. P. 348^b/73. | (Despre băuturi; complinit prin: pe gât, de dușcă, peste cap (I 1°), pe spate, etc.) A bea (lacom s. în cantități mari), a goli bănd, a turna pe gât în jos. *Baba dădu rachiul pe gât*. SANDU-ALDEA, D. N. 194. *Dădu restul de ceaiu călduț pe gât*. C. PETRESCU, C. V. 130. *Ipate, care dă oca pe spate, Și face cu mâna Să-i mai aducă una*. CREANGĂ, P. 150. *Dă paharul de dușcă*. id. A. 95. *Zicând aceasta dă paharul peste cap*. SEVASTOS, N. 140/122. *Și o glajă de vinars, Ca să o dăm pe sub nas*. SEVASTOS, N. 97/27. **A da pe gură de lup** = a înghiți ca un lup. Cf. ZANNE, P. I 525. **A da la moară** = a se îmbăta. id. ib. III 249. | (Despre substanțe — colorante — aplicate peste o suprafață: pereții casei, un obiect, fața sau alte părți ale cor-

pului, etc.; substanța care se aplică e arătată cu prepoziția cu, mai rar cu la) A spoi, a unge, a tencui; a sulemenii, a drege cu sulimanuri; a polei, a văpsi, a lustrui, a face (IV 3°), a căni, a colora (cf. față II 2°). *Casa părintelui e văruiată până unde ajunge cerdacul, iar de acolo în jos e dată cu lut până la pământ*. I. NEGRUZZI, I 12. *Este păcat a da cu ceară prin casă* = a unge podelele cu ceară, a cerui. GOROVEI, CR. *Casa... Pe-afară-i dată cu var*: ȘEZ. IV 234/3. *Lapte... cu care dete pe la ochi împăratului*. ISPIRESCU, L. 172/1. *A da cu poleială*. TDRG. *A da cismele cu var*. ib. *A da cu dresuri*. DDRF. *Draga mamei Ilenuță, Mergi în casă'n cămăruță, Și dă fața la ghileulă, Buzec moi la rumeneală, Sprânceni negre la cerneală*. SEVASTOS, C. 310/15. (Pronominal) *Ți-ai dai cu pomadă?* DUNĂREANU, SĂM. VI 375. *Își dă barba cu calacan, o'nnegrește el bine*. ȘEZ. IX. 19. | (Trans. cu complementul: glonț, foc, săgeată, s. intrans., indicându-se instrumentul printr'o prep.) A trage, a slobozi, a descărca (o armă de foc), a arunca (III 5°), a asvârli (I^o), a ținți (cu pietre), a trage, a bate (cu tunul). *...Din băști da din tunuri*. LET. I 217/3. *Imi vine să poruncesc să deie cu tunurile în prostimea aceea*. C. NEGRUZZI, I 153. *Eram băiat de vreo treisprezece ani, când am învățat să dau cu pușca*. ODOBESCU, 21/3. *Se luă după un iepure, dete o săgeată, dete două, și nu-l nimeri*. ISPIRESCU, L. 8. *Dând cu praștia*. FUNDSCU, L. P. 94/6. *Și mergeți la soacra mare, De-i dați un glonte 'n spinare*. SEVASTOS, N. 270/3. *Dai cu glonțul, nu izbești, Nici unul nu nemerești*. TEODORESCU, P. P. 489^b. *Să luăm tunuri de fag și să dăm în Cluj cu drag*. RETEGANUL, TR. 59/21. *La urechea surdului poți da și cu tunul*. ZANNE, P. II 755. | (Elipitic) *Ion trase arcu' să dea în zmeu*. FUNDESCU, L. P. 101/20. *Pietrea dete și-l săgeată*. ALEXICI, L. P. I 155/11. *Potiră arnăuțescă, Cu iarbă vânătoarească, Unde-a da, să nu greșească*. ALECSANDRI, F. P. 88^b/6. *Micră... s'ar pune p'o rămurca, Dar dușmanii dau în ea*. TEODORESCU, P. P. 348^b. | (Intrans., subiectul: pușca, tunul) A slobozi foc, a împușca. *Nu dediră nici pușcele, nici ziseră surlele*. LET. II 279/3. *Tunurile au dat ca la o jumătate de ceas*. DIONISIE, ap. TDRG. | **A da greș** v. greș (I), **chiorîș** v. chiorîș (I 1°).

17°. (Subiectul e, de regulă, o persoană; complementul tot o persoană s. un obiect) A lua (a apuca, a ridica) și a izbi (I^o) pe cineva s. ceva de ceva s. undeva, a trânti, a răsturna, a arunca (III), a asvârli (I^o). *Îl dau pe cineva de pământ* (cf. lat. *dare aliquem ad terram*). *Că-l dusecse să-l dea de răpă, dintr'un tărmar nalt*. DOSOFTEIU, V. S. 41. *Luară vasele beseracii și le deaderă în pământ*. id. ib. 105^b. *Pe opt ții dau grămadă jos*. COȘBUC, F. 18. *Te-a da cu fundu'n sus*. CREANGĂ, A. 139. *Dete poarta de perete și trecu înainte*. ISPIRESCU, L. 359. *Oasele le da de capul smcutii*. RETEGANUL, P. V. 30/10. *O dă cu capu'n grindă*. SEVASTOS, N. 261. *Un cânt, Să dea gardul la pământ*. SEVASTOS, C. 114/20. *Dai de piatră, nu se strică, Dai în apă, se despică* (= Hârtia). ALECSANDRI, P. P. 393. (La măsurătoare de locuri) cf. a runca (III 2°). *Am dat cu funia, de am măsurat locul* (a. 1725). URICARIUL, VII 17/25. **A da pe cineva gata** v. gata (I 2°). | P. ext. O putoare, de te dădea jos de pe picioare! CONTEMPORANUL, IV 134. | Intrans. A izbi, a trânti, a arunca (III 2°), a asvârli (3°) ceva s. pe cineva. *Lasă-mă să dau odată cu el de pământ*. SANDU-ALDEA, SĂM. IV 952. *Ingerii... o dat cu dracii taman în fundul pământului*. ȘEZ. III 76/25. *Mă da cu dinții de piatră*. TEODORESCU, P. P. 598. **A da de gât pe cineva** v. gât (I 1°). | P. anal. (Complementul: cușitul, paloșul, briciul, etc.) A le trage pe amnar, cute, gresie, niatră, snre a le

ascuți. Scoate bulicheriul din teacă, îl dă pe amânariu. CREANGĂ, P. 125. Paloșul scoate, Pe amnar îl da, De și-l ascuțea. TEODORESCU, P. P. 450. | **A da la rindea** v. rindea. **A da lâna în piepteni**, spre a o scărmana mai bine. **A da (inul, cănepa) la scaun**, spre a-l curăți de pudzeria. *Inul se bate la scaun, ca să-și deie pozderia, iar cănepa nu se mai dă la scaun.* I. IONESCU, C. 155. | P. ext. **A freca spre a aprinde**. *Nu știu... răspunse Spirca, dând chibritul de părete și aprinzând un capăt de lumânare.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 43.

18°. (Subiectul e o persoană, complementul o ființă s. un obiect) A trimete, a mâna, a (con)duce (la), a băga (I 1°) în; a împinge, a îndrepta (II 1°), a vârî, a pune (în, la), a se izbi (de). *I-au datu-i la carte agarinească.* DOSOFTEIU, V. S. 25. *Să vă dați copiiii, fieștecare părinte, la învățătură.* RĂȘCANU, L. 84/10. *Îl dăteră [pe copil] pe la școli și filosofi.* ISPIRESCU, L. 2. *Perdelele'ntr'o parte când le dai...* EMINESCU, P. 219. *Mihalache... veni spre el, cu umăr'nainte, să-l izbească.* Pleșea... se sprijini în picioare și-l prini în umărul drept, dându-l îndărăt. SANDU-ALDEA, SĂM. IV 952. *Au mers de le-au dat în lături.* SBIERA, P. 135/18. *I s'au vârit ceva în măscaua cea bortoasă, și au tot dat cu limba, ca să scoată gozul afară.* id. ib. 169/7. *Își dădu calul la apă.* STĂNCESCU, B. 139/13. [Mălaiul] se pune pe lopată și se dă în cuptor. ȘEZ. V 52/23. **A dat plugul... în rădăcină de lăptucă.** TEODORESCU, P. P. 156. *Dați, feciori, boii mai tare, Că vine Dunărea mare.* RETEGANUL, TR. 84/12. *Murgule... te-oiu da lângă părete, să-ți dau fân.* DOINE, 179/4. *Mai dați (= îndesați) cu genunchile, De-așezați sarmalele.* SEVASTOS, N. 159/7. *Dă-mă, maică, la cătane, Să port pușcă și pistoale.* id. ib. 279/23. **A da la părete** = a așeza, a culca, la cosit, frumos, grânele cu ajutorul cârligului prins de coasă. Cf. HERZ.-GHER., M. II-III 373. | Spec. (Despre vite, mai ales despre oi) **A mâna**, a duce. *Niciodată nu mi-i ciudă, Ca când dau vacile'n ciurdă.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 455. **A da boii să meargă cu înapoia înainte.** ȘEZ. III 189/23. **A da porcii la zăr.** HERZ.-GHER., M. II-III 373. **Dă oile la strungă spre a le mulge.** H. XII 261. **Când pornește vitele la pășune, zice că le-a dat în orman.** ȘEZ. V 71. **Au dat oile la păcut.** SBIERA, P. 37/21. *Drăguțele bace. Dă-ți oile'ncoace.* ALECSANDRI, P. P. 1^b/10. | (Eliptic) **A da la ușă** = a mâna oile la ușa strungei. | **A da în (s. de) jaf** v. jaf (1°). **A da cu paharul** = a bea mult. **A dat cu paharul, nân' s'a îmbătat.** PANN, P. V. I 118. **A da cuiva brânci** s. (fig) **Înma fi dă (cuiva) brânci** v. brâncă (I 3°). **A da (fâina) prin sită** = a cerne. (Mold., Bucov.) **A da pânza (în undă)** = a o clăti, a o uda (com. AR. TOMIAC). *Când se clătesc [pânzele] din nou în apă, nu se zice că se ghelesc, ci că „se dau”.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 172, cf. 176. *Mergi de dă pânzele (Poieni pe Sirete, Bucov., com. AR. TOMIAC). Numai de două ori până acu am dat-o în undă [pânza].* ALECSANDRI, T. 259. **A da pe cineva prin târg** = 1°. a-l purta prin oraș bătându-l (pedeapsă obișnuită încă la începutul secolului al 19-lea pentru hoți și negustori. Cf. TDRG); 2°. a face să se vorbească rău de cineva, a-l pune în gura lumii. Cf. BARCIANU. *Câți se vor vădi martori mincinoși, să să dea prin târg, bătându-se.* CARAGEA, L. 85. **A da la (s. pe) brazdă** v. brazdă (1°). **A da pe cineva la cale** cu același înțeles. *Cu toată... priceperea lui, nici n'a putut s'o deie la cale pe această femeie stranică.* ȘEZ. V 135/21. **A da cuiva calea s. drumul** v. cale (2°). **A da pe cineva cățeaua, pârlitura** s. pe pârlitură, pe bete, tava, în târbacă s. târbăceală v. cățea (III 2°), pârlitură, etc. | (În legătură cu numiri de boale) **A face** (a aduce pe

cineva s. a dori cuiva) să se îmbolnăvească de... *L-a dat la lingoare.* H. IV 163. *Of, dragoste, femeiască... M'ai dat în boală cănească!* TEODORESCU, P. P. 302^b. *Oare ce o fi făcând Pahon al tău?“, zise Arapul. — „Dar dă-l în bubă“, zise hoțomana de femeie.* RETEGANUL, P. V. 14/10. | Fig. *Așj-derea și mintea ta, deaca veri da pre strângerea comoarăii.* CORESI, ap. GCR. I 23/10. *Dă-mi-i mie ochii negri (= îndreptează-ți privirea spre mine), nu privi cu ei în laturi.* EMINESCU, P. 254. *Dă-ți mânia la o parte.* TEODORESCU, P. P. 583. *Cazacii... Se pun spate la spate, Îți dă vieța la o parte (= te omoară).* id. ib. 489^b. **A da ochi cu cineva** v. ochiu. **A da în cap pe cineva** v. cap (III).

II. Intrans. 1°. (Arată o mișcare, de obicei repetată, ritmică, sau reflexă, a unei părți — arătată cu prep. cu s. din — a corpului) A face mișcări cu... a clătina (II), a clăti (II 1°) din..., a băta, a tremura din..., a face (A II 3°), a lovi, a arunca (III 3°) cu..., a asvârli (3°) cu..., *Dă din mâni și din cap.* ALECSANDRI, T. 139. *Stând pe gard, privind la mine, Ai tot da cochet din cap.* EMINESCU, P. 299. *Piki... își scutură zurgălăul, dând... din coadă.* C. PETRESCU, f. II 246. [Calul] *dă cu botul prin... iarbă.* id. ib. III 189/30. *Cuavântând, dădea din mâini.* C. PETRESCU, C. V. 53. # *Cine dă din mâini, nu se înneacă.* BARONZI, L. I 61/13. | **A da cu mâna (pe întunerec) după cineva** s. ceva = a căuta pe dibuite, a dibui, a băjbăi (II 2°). *Tresar noaptea din somn, Dau cu mâna după tine. Dau de păreți, vai de mine.* HODOȘ, P. P. 162. | **A da din umeri** v. umăr, **din gură** (s. cu gura) v. gură (II 4° a), **din cap că da s. că nu v. cap** (I 1°), **din buză** v. buză (I). | Fig. **A da din coadă** v. coadă (1°).

2°. (Despre ființe) A se îndrepta (II 1°) spre..., a apuca (V 1°) într'o direcție oarecare, a (o) porni, a (o) lua spre..., a pleca, a merge încotrova, a se duce, a alerga (II 1°, 3°), a face (B 1°), a trece prin... *Au dat cătră Pojon.* LB. *Să-l pripască să dea pre pod.* DOSOFTEIU, V. S. 17^b. *Pe sus nagății țipă, lișetele dau în fund.* ALECSANDRI, P. III 63. *Dădu dîntr'o cămară intr'alta.* SBIERA, P. 55/21. *Să dau prin apă, mă tem că m'oiu înneca cu cal cu tot.* CREANGĂ, P. 237. *Tată-său dete pe de altă parte și-i ieși înainte.* ISPIRESCU, L. 16. *Să se ducă și să nu mai dea pe la dânșii.* FUNDUSCU, L. P. (ed. III) 74/10. *După ce ieși din sat, dete cătră casă prin o pădure.* RETEGANUL, P. I 13/23. *N'am pe unde da.* STĂNCESCU, B. 302/13. *Mergând, dădea de-a-dreptul peste ape, peste râpe.* ȘEZ. V 148/21. *Să înfigi o seceră în fața coșerei, că nu va mai da cotofana pe acolo — nu va mai intra înăuntru.* GOROVEL, CR. *Oștile purcesu-mi-au. Dar pe unde datu-mi-au?* TEODORESCU, P. P. 52^b. | **A da (înainte)** = a înainta (1°), a porni; a continua, a o ținea înainte. *Când merge mreja, peștele vrea să treacă rândul întâiu prin ochii numiți rari, bagă capu' și dă înainte.* ȘEZ. IV 115/1. *Atunci când pornește mașina și începe țiparul, se zice că „dă înainte”.* MOLIN, V. T. 30. *Zi „cruce-agiută!” și dă înainte la catustii, dacă poți!* ALECSANDRI, T. 400. **Îi dă cu ceva** = se apucă de ceva s. începe ceva (prea de vreme, ce nu e la loc). **A da înapoi** s. îndărăt = a se înapoia (2°), a se întoarce (I 1°); a se codi; (despre o umflătură) a se desumfla, a se micșora. *Iată Grue dă'năpoi și s'aruncă printre voi.* ALECSANDRI, P. P. 81/6. *Îndărapt nu putea da, pentru că se temea să nu-l prindă.* SBIERA, P. 187/2. *Brâncă'ndărăt a dat.* TEODORESCU, P. P. 366^a. *Muscătura și umflătura îndărăt au dat.* id. ib. 394. | **A (se)da la o parte** = a face loc (cuiva), a feri (III 2° c). Cf. HERZ.-GHER., M. II-III 373. **A da în altă parte** = a apuca pe alt drum. Cf. BARCIANU. **A da fuga** v. fugă (I 2°). **A da razna** v. razna. **A da târcoale, ocol, ro-**

toceale, (o) raită, (o) roată v. târcol, ocol, etc. **A da cuiva încunjur pe departe** = a-l lua pe departe, a-l descoase. *Îi dăncunjur pe departe.* VLAHUȚĂ, P. 84. **A da îndemână** v. îndemână (I 4°). **A da în foc (pentru cineva)** v. foc (I 1°). **A da (ceva) la stănga** = a fura, a ascunde; a fi șiret, viclean. (Jud. Suceava), ap. ZANNE, P. II 435. **A nu-i da (cuiva) din coastă** = a stăruî pe lângă cineva, a nu-l slăbi. *Era adevăc mare întristare la curtea împărătească, că voinicul care a luat cununa a pierit ca o nălucă și nu se mai arată nici dintr'o parte, și fata, de colo, nu-i dădea din coastă împăratului, ci să-i aducă ursitul.* MERA, B. 133. | **A căuta ceva de zor.** *Când era golomozul așczat într'un loc mai gropinos și surccele puse peste el, da unul după amnar, da celaltat după cremene, al treilea după iască, dar sculele — ca'n palmă.* id. ib. 78. (Repetat; une-ori sub forma *u-i da*) **A merge mereu înainte** (pe un drum); a nu mai conteni, a o ținea înainte intruna. *S'au luat amândoi pe urma cea de cenușă îndărăpt, tot dă, dă, dă, tot dă, dă, dă, până ce au ajuns într'o vreme de noapte acasă.* SBIERA, P. 170/37. Cf. 287/3. **Da gazda de meșter mare...** *Dă, dă, dă pe drum să meargă.* MĂNDRESCU, L. P. 221/1. **Și-i dă... și-i dă, cât îi e glasul...** o ține una și bună, chiar ca un palamar cu ison la biserică. ALECSANDRI, T. 4. [Cocoșul] *iceni odată și dă-i și varsă și varsă.* STĂNCESCU, B. 282/14. *Se pun dracii la lucru, și dă-i și dă-i, pe întrecute, și a doua zi, când răsărea soarele, erau dealul și valea una.* MERA, B. 219. *Călușeri de pe Târnăvă, Cu ochii de scroafă neagră, Dați, mări, dați, Nu vă lăsați!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 416. **A nu ști încotro să dea** = a nu ști ce să mai faci. *Nevesta n'au știut încotro să deie de bucurie.* SBIERA, P. 229/13. **A da pe ici, pe colo** (s. încolo, încoace s. pe dincolo s. la deal, la vale) = a se îndrepta în toate părțile, a se frământa, a-și da osteneala (să afle, să isprăvească ceva). Cf. alb. dha këtej, dha a ndej. PAPAHAĞI, P. A. 116. *Dă pe ici, ba dă pe colo, cată, n'treabă și iar cată.* CONTEMPORANUL, III 886. **Dau încolo, încoace;** dară nime nu poate chibzui. SBIERA, P. 67/3. *Baba... dă la deal, dă la vale, dar n'are ce face; și, de voie, de nevoie, nunta s'a făcut, și pace bună.* CREANGĂ, P. S. **Iese afară spăriată.** *dă încolo, dă pe dincolo și, când intră în bordeiu, ce să vadă?* id. ib. 11. **Dau încoaci, dau încoala, și dădui d'o cărușă.** BIBICESCU, P. P. 352. | **A da din colț în colț** v. colț (IV 2°). | (Despre lichidele dintr'un vas) **A trece peste buzele vasului.** *Face grădina de tescovine împrejurul vrâni, ca să nu deie vinul jos.* I. IONESCUL, C. 199. **Oala cu fiertură dedea într'una în foc.** N. REV. R. I 33. *Oala fierbe așa de tare, că dă peste răscoale* (Scărișoara, jud. Romanai). Com. I. POPESCU. *Apa numai cât nu da afară din fântână.* RETEGANUL, P. I 27/2. **Ce tot colcăești acolo așa?** [ntreabă o oală pe cealaltă], *c'o să dai pe din afară!* STĂNCESCU, B. 220/12. | **A ieși, a țâșni, a porni.** *Pântecetele și sfinții ochi deaderă afară.* DOSOFTEIU, V. S. 74. *I-a dat sângele pe nas.* | P. a na l. (Despre o apă curgătoare). **A lua direcția (spre), a apuca, a curge.** Cf. a face (B. 1°). *Pârăul ce dă cătră Sangar.* DOSOFTEIU, V. S. 208/2. | (Despre un drum) **Un drum dă într'altul** (= se împreună cu). B. B. CIANU. | (Despre lumină, raze, etc.) **A cădea într'o direcție oarecare.** *Tainicele-i raze, dând pieziș pre o zidire...* *Mângăia a ci ruină.* ALEXANDRESCU, M. 20/1. *Să nu-i dea lumina'n ochi.* CARAGIALE, S. N. 255. | (Despre o fereastră, o ușă, o scară, un apartament, etc.) **A fi cu fața spre, a avea vederea spre, a se deschide spre.** *Apartamentele nevastei lui... da asupra grădinei* (după fr. sur, în loc de în grădina). C. NEGRUZ-

ZI, I 73. **O tindă întunecoasă în oare da... ușile deosebitelor încăperi.** ODOBESCU, ap. TDRG. *Un iatac c'o fereastră, ce dă în livadă.* VLAHUȚĂ, SĂM. I 290. **Îl vede de pe fereastră, căci odaia ei dă în grădina.** ISPIRESCU, L. 151. | (La imper., luând funcțiunea unei interjecții de îndemnare, de zorire, mai ales sub forma: *dă-i*, urmat de să s. de de e). *Hai(de)!, mișcă! mișcați! porniți! pune(ți) mâna!, zoriți! Dă-i, fraților, să ne zborim pârul.* DOSOFTEIU, ap. JAHRESBER. V. *Dă-i de-l spânzuraș[i].* id. V. S. 95^p. *Vania, prietene, dă (= vino) să te sărut; acumă văd că-mi ești prieten.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 35. *Dă-i să fugim, dă-i să mergem = haid' să mergem!* ȚI-PLA, P. P. *Ia mai dați de vă luptați!* TEODORESCU, P. P. 629. *Dați cu toții... Să scoatem fântâna'n deal.* MĂNDRESCU, L. P. 153/3. *Stăi în loc și dă pe joc.* DOINE, 156/3. **Îi dăm repede** = vom termina repede. Cf. HERZ-GHER., M. II—III 373. **Dă-i cu cinstea:** îndemna la băutura. Cf. cinste (III 4°). | **A-i da (cuiva ceva) pe nas** = a i se întoarce în rău împlinirea unei dorințe, a-i ieși (II 1°) pe nas. *Vina nu era a lui, și ce-au căutat, pe nas le-a dat.* CREANGĂ, P. 25. *De-l veți putea trânti pe dânsul, atunci să te încerci și cu mine; dar cred că ți-a da pe nas.* id. ib. 52.

3°. (Urmat de să s. de de s. de un infinitiv) **A fi gata s. aproape să...**, a voi tocmai, a avea de gând, a se pregăti să... *Dă să plouă.* LB. *Fără să-i vorbească, deteră să plece.* PANN, P. V. III 76. *Un car acoperit cu o rogojină... dete să iasă în ulița cea mare.* C. NEGRUZZI, I 31. *Doi brazi gingași de o samă... au crescut... Pân'au dat să se lovească De fereastră împărătească.* ALECSANDRI, P. II 185. *După ce au ajuns în pădure, au dat haragații să-l taie!* SBIERA, P. 116/1. *Ajungând la un râu, dau să se scalde.* RETEGANUL, P. II 18/23. *Când dai să te culci, păturește-ți straiete.* SEVASTOS, N. 9/23. *Fiuul dede a lucrăma, și Domnul a-l mângăia.* FRÂNCU-CANDREA, M. 192. | **A încerca** (fără rezultat) să... Cf. III 6°. *Bătându-să, au dată să-l lovească.* PRAV. MOLD. 66. *Hatmanul și cu o samă de Cazaci au dat să treacă Nistrul, și mulți s'au înecat.* LET. I 128/37. *Să păziți de va da a fugi.* ALEXANDRIA, 79. *Când am ajuns acasă dinspre ziuă și-am dat să mă dau jos din căruță, — pace! Nu puteam și nu puteam!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 126. *Eu dau să protestez, mă scol după ea, tulburat.* VĂLSAN, CONV. LIT. XLII 143. *Dă el să descuie ușa, nu poate; dă s'o desprindă, nici atăta!* CREANGĂ, P. 256. **De mult tot dau să te ajung!** RETEGANUL, P. I 20/22.

4°. P. ext. (Urmat de să s. de de s. de un infinitiv). **A se apuca, a porni, a începe să...** Cf. III 6°. *Dă prunc' a îmbla în picioare.* LB. *Dau să număr la fuștei. — Uite-i, frate, doisprezece, COȘBUC, F. 21. Am dat să mbuc ceva.* STĂNCESCU, B. 146/21. *Dete a striga.* POMPILIU, B. 56/13. *Când voinicii... or da să le miroase* [floricetele]. *Să le între dorun oase.* ALECSANDRI, P. P. 325/10. (Neob'șnuit. Cf. III 6°). *Mai dau în povești cu Craiul.* BARAC, A. 43. | (Fiind vorba de o metamorfoză, de o trecere dela o stare la alta, de o schimbare) **A începe să fie, să se ivească, să se facă ceva.** [Ouăle gândacilor de mătase] *dau în viu.* ECONOMIA, 214. *Temperatura adăese în iarnă.* GHICA, A. 3. *Vremea dădu în cald.* DELAVRANCEA, S. 50. *Cerul... dă în limpede.* id. ib. 170. *Peste o lună dă primăvara.* C. PETRESCU, V. P. 149. *Dă soarele după deal, și noi tot pe loc stăm.* CREANGĂ, P. 128. *Soarele dă în asfințit.* ISPIRESCU, L. 34. *Din căldură a dat în frig.* PAMFILE, J. *Trei fire de mustețe, Cari mi-au dat în cărunțețe.* BIBICESCU, P. P. 303. **A o da, cu același înțeles.**

incepe a bură... pe urmă o dă în frig și ninsoare cum se cade. CREANGĂ, A. 30. | (Despre must) **A da în fiert** = a începe să fermenteze. Să se mai limpezească mustul... și să dea în fiert. GORJAN, H. II 60. Sari sus, Jos să curgă must, Să dea'n fiert, Să-l bem cu gust. TEODORESCU, P. P. 333^b. | (Despre cereale, s. pomi) **A da în (pre LB.) copt** s. **pârg** s. **pârguială** = a începe să se coacă. Cf. ZANNE, P. I 230, PAMFILE, A. 114. Niște lanuri frumoase de grâu, care dă în copt. CREANGĂ, P. 155. Rodul creștea și seara da în pârg. ISPIRESCU, L. 73/2. Când începe să se coacă, se zice de porumb că „a dat”. ION CR. IV 221. | **A da în spic** = a lega spic. Săcara dă în spic și se coace mai de grabă. I. IONESCU, C. 179.

5°. (Despre ființe) A ajunge (III 1°) s. a ieși la... a nemi în (s. la)... a sosi, a veni la... (după un drum oarecare), a intra (I 1°) într'un loc. Deade la una [curte]. DOSOFTEIU, V. s. 120^b. Paici dăm în pădure? DDRF. În loc să iasă la drum, dă de o heleșteu. CREANGĂ, P. 46. Cum au dat de căldurică, pe loc li s'au muiet ciolanele. id. ib. 251. Bucuria lor... că au dat la lumină. SBIERA, P. 174/13. Ieșiră acum din pădure și dădură într'o poiană frumoasă. RETEGANUL, P. I 46/24. Merseră ce merseră, până deteră de un arvunc mare. H. IV 64. Mergând, au dat peste un loc. STĂNCESCU, B. 271/12. A treia zi pe sară, a dat, în marginea pădurii, de o casă. RĂDULESCU-CODIN, I. 322. De un plop dedură și aci stătură. COLINDE, ap. GCR. II 326/66. | (În legătură cu noțiuni temporale) După ce au dat la primăvară, la luna lui Mai, s'au rădicat Grigorie-Vodă din Iași... și au mers la mânăstirea Bărnoa. LET. III 162/29. Dă! ce să-i zici! dăduse și el în pârpara însuratului. CREANGĂ, P. 166. Când dau fetele 'n postul mare, postesc. SEVASTOS, N. 10/30. (Despre stări sociale) Ai să te lași de hoție, Ca să dai de boierie. BIBICESCU, P. P. 166. # Fig. **A da cu gândul** v. **gând** (1°). Dau cu gândul că și aci trebuie să fie ceva. RETEGANUL, P. III 72/3. **A da cuiva de cap** v. **cap** (VI 5°). **A-i da cuiva ceva de cap** v. **cap** (II 1°, IV 1°) | **A da de capăt** v. **capăt** (4°). **A da de căpătăiu** v. **căpătăiu** (II 3°). (Cu același înțeles) **A da de rostul căpătăiului**. Fata fiind pusă să deslege o ghicitoare... nu-i putea da de rostu' căpătăiului. STĂNCESCU, B. 146/2. (Mold.) **A-i da în părț (i) e** = a lămuri, a afla ceva. În zadar mă gândesc și iar mă răsgândesc..., nu pot să-i dau în parte... Boierul are ceva. ALECSANDRI, T. 1728. Oare cine-a fost? Ba că Stan, ba că Bran; până ce-i dau în părție. SEVASTOS, N. 3/4. **Și-a dat în părție** = s'a dat la treabă, s'a făcut om de treabă, în urma unei pedepse. ȘEZ. IX 155. **A da de hotar** = a ajunge la margine, la capăt. Cf. hotar (I 3°). **Împărățiile erau așa de lat și de lung întocmite, că numai vântul și lumina le dădeau de hotar**. ap. DDRF. **A da de fund** = a ajunge până la fund, p. ext. la margine, la capăt. Cercați voi marea cu degetul, dar ia! să vedem cum i-ți da de fund! CREANGĂ, P. 260. O pădure mare de nu-i mai dădeai de fund. SEVASTOS, ap. TDRG. **A (-i) da (cuiva) de urmă** v. **urmă**. **A (se) da în vorbă** de s. **despre cineva** = a începe, a ajunge să vorbească despre cineva. Mai de una, mai de alta, apoi dădură în vorbă de Pahon. RETEGANUL, P. V 14/3. (Uneori, în vorbă e subînțeles) **Din vorbă'n vorbă** dau la [ajung să vorbească despre] pețit. id. ib. IV 72/33. **A nu-i da (cuiva ceva) de ochi** = a nu avea ocazie să vadă ceva. Se mai luptase Ercule cu balauri; dară ca acesta nu-i mai dăduse de ochi. ISPIRESCU, U. 56/20. (Complinit prin verbul „a vedea”) **Nu mi-a dat de ochi** la nici o împărăție să văd astfel de legi. GORJAN, H. II 50. # P. ext. A intra undeva (pentru puțin timp), a se abate (2°) pe (la), a trece pela... **Intr'un târziu, îi veni în minte că azi**

n'a dat pe la cancelarie. AGĂRBICEANU, L. T. 337. Părintele mai în toată ziua da pe la școală și vedea ce se petrece. CREANGĂ, A. 2. Dete prin satele turcești și bulgărești. ISPIRESCU, M. V. 17/15. Din când în când, mai dați pe la noi. SEVASTOS, N. 348/1. Când ai vr'o inimă-rea, Mai dai seara pe la ea [pe la ibovnică]. TEODORESCU, P. P. 343. | A cădea (I 1°) în... a nemi în (s. peste)...; a întâlni din întâmplare pe cineva. Un bou... ce au fost dat într'o fântână (a. 1731). URICARIUL, XXII 343/20. Nuna peste nun a dat. SEVASTOS, N. 205/14. S'asvârlea, nu s'asvârlea. Drept în putoșe că da. TEODORESCU, P. P. 443^b. # Pasărea vicleană dă singură în laș. LET. II 279/25. Cine sapă groapa altuia, dă el singur (cade) într'insa. PAMFILE, J. Fuge de ploaie și dă în noroaie. ROMÂNUL GLUMET, I 5/3. Prost, de dă în gropi = foarte prost. | **A da de mal, de prăpastie, de răpă** = a cădea... Cf. ZANNE, P. I 570, 268. Dă de răpă, ca filosoful din fabulă (a. 1869). URICARIUL, XIV 144. **A da în (s. pe) brânci** v. **brâncă** (I 2°). **A da în cap** v. **cap** (I 1°). | **A da în nas**. Când vorbea, se pleca înainte, ca și cum i-ar fi fost „să dea în nas”. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 658. **A da în genunchi** v. **genunchiu** (1°). **A da pe gânduri** v. **gând** (4°). Dar dumnea-ta, mire, de ce-ai dat pe gânduri? SEVASTOS, N. 288/22. | (Subiectul e o ființă) A ajunge (IV), a se lovi cu o parte a corpului de ceva, a ajunge până undeva. Calul fugea, de da cu burta de pământ. ISPIRESCU, L. 129. Dețaiu în sfârșit cu mâna de un oblon. DACIA LIT. 288. Găinușă ciușă, Dă cu nasul prin cenușă (= Iuleaua). TEODORESCU, P. P. 232. **A da cu mâna în foc** v. **foc** (I 1°). | (Subiectul e o parte a corpului) A lovi, a ajunge. Fugi... de nu îi da călcediele de pământ. GORJAN, H. IV 198. Aruncându-și la o parte pletele albe, care-i dădeau în ochi. DDRF. Un cal porumb, scurt în gât și lung în trup, Coama să-i dea de pământ. BIBICESCU, P. P. 506. **A (-i) da (cuiva) ochii** (s. **geana** s. **pleoapele**) în gene v. **geană** (2°). | (Subiectul e un obiect, un element) A pica, a ajunge, a intra. Deade o picătură de sânge a svântului în ochiul muierei. DOSOFTEIU, V. S. 97. De-mi scoate un ghimpe ce mi-a dat în picior. FUNDESCU, L. P. 109/22. Când mă pun pe cositură, Îmi dau miriștile'n gură. RETEGANUL, CH. 167. Vede pe om că-i dă apa'n gură, și el îl mai cufundă. ZANNE, P. II 529. Oala acoperită, nu dă gunoiul în ea. ROMÂNUL GLUMET, 11/11. **A-i da cuiva în (s. prin) gând, prin (s. în) cap, în (s. prin) minte**, (rar) **prin cuget** v. **gând** (2°, 8°), **cap** (III), **minte**, **cuget**. Acuma i-au dat boierului prin cap că smeul... i-au furat soția. SBIERA, P. 51/37. Nu știu'n minte ce ț-a dat, și pe noi că ne-ai lăsat. MARIAN, I. 512/13. Când imi dă de mândra'n gând, Trei zile nu mi-s flământ. HODOȘ, P. P. 60. (Lipsește complinirea: în gând, în minte, etc.) Hăș [cocoș]!, Mânca-te-ar uliul să te mânănce! Da ce ț-au dat ție să cânți tocmai acuma? SBIERA, P. 215/10. Lui Lazăr ce i-a dat, Măna măsăra sărutat. TEODORESCU, P. P. 204. | (Despre o apă curgătoare) A se vărsa (în)... Dunărea... curând (= curgând) dispe Apusul Tărei-Tătărești, întâi se mărește dintru acest lucru, pentru că dau și alte ape multe într'insul și o măresc. HERODOT 223/2. Din Prut până în Nistru, unde dela Cetatea-Albă în Marea-Neagră dă, să trage mult înainte pământul. CANTEMIR, HR. 67/50. Au despărțit din Milcovul cel mare o parte de pământ, de vine pe lângă Odobești și trece de dă în apa Putnii. LET. I 128/13. Răul Tamisia... dă în marea despre miază-noapte. DRĂGHICI, R. 18/13. | (Despre munți) A ajunge (IV) cu marginea, a se întinde cu vârful (până la...) Făt-Frumos vede că șirul munților dă într'o mare verde. EMINESCU, N. 13/29. Ajunse la un munte mare, al cărui vârf da de nori. ISPIRESCU, L. 216.

6°. (Despre ființe, mai ales în raport cu alte ființe; construit cu pește s. de) A (se) întâlni (1°) cu..., a găsi (I 1°) pe cineva (din întâmplare s. după oarecare căutare), a afla (I 2°) (în drum s. căutând ceva ascuns), a descoperi, a surprinde pe cineva, a ajunge în posesiunea..., a cădea (I 5°, a, c) pe mâna cuiva, a avea parte de... *De va fi dată pre vraciu rău...* PRAV. MOLD. 67°. *Da de șerpî.* DOSOFTEIU, V. S. 209°. *Mergând Buhuș... au dat preste niște Căzaci.* LET. II 232/30. *Apucați pe la Izvorul șoimilor, că-ți da de ci, fără greș.* ALECSANDRI, T. 216. *La moară dau de prieteni, și de prieteni mă feresc.* COȘBUC, B. 51. *Au ieșit p'împrejurul cetății, să caute să deie de pricina învârtiturii ei.* SBIERA, P. 166/38. *Ai dat peste un stăpân ca pânea cea bună.* CREANGĂ, P. 152. *Taci! că i-am dat de meș'eșug.* id. ib. 321. *Îi căută... și, ca să dea de dânsul, nici cât,* ISPIRESCU, L. 46. *Am dat peste un orb, care orbocăia și el pe dibuite.* id. ib. 303. *Tot de Țigani dai și cu Țigani te întâlnești.* RETEGANUL, P. P. I 59/17. *Să mă scol îndată, să nu dea frate-meu Mezilă preste mine dormind.* id. ib. III 67/24. *Se 'ntâmplă câte odată de dau de dracu'.* ȘEZ. IV 118/24. *Dorule, pe unde-mi stai și de mine nu mai dai?* RETEGANUL, CH. 77. (Pronominal) *Trebuia să rabde, că și-a dat de om.* id. P. V 30/17. # *Fuge de căni și dă peste lupi.* ZANNE, P. I 380. **A-i da în cale v. cale (1°).** **A da cu crucea peste...** v. cruce. **A da (cu) ochii de cineva s. într'ochi cu cineva v. ochi u.** P. a n a l. (Complemental e un lucru) *Până mai pre urmă am dat peste un hronic bulgăresc.* CANTEMIR, ap. GCR. I 360/17. *În fundul șanțului vom da de lut.* I. IONESCU, C. 236. *Deschise săltariul și dădu într'adevăr de niște... hârtii.* EMINESCU, N. 79/17. *Și vezi, ia seama bine, că, dând de parale p'acolo... să nu începi a îndrăgi țuca.* STĂNOIU, C. I. 9. *În cele mai de pe urmă dete și peste calul tatălui său.* ISPIRESCU, L. 15. *După ce dădura de ale traiului, se puseră la prânz.* RETEGANUL, P. V 47/1. *Preste urmă de fiară a dat.* ȘEZ. III 40/17. *N'ei da de niscaiva mahmudcle, Să bom pelinaș pe ele?* TEODORESCU, P. P. 130°. *Când mergi în pădure, de ce dai mai întâi? (= De scoarta copacilor).* SBIERA, P. 321/21. **A da de (s. pe s. peste) leac v. leac (1°).** | Fig. *Dândă de multe greutăți[i].* DOSOFTEIU, V. S. 180. *Să nu deie peste vreo primejdie.* LET. III 201/28. *Unii de necaz când dau, Pierd și mîntea ce o au.* PANN, P. V. III 14. *A dat de vr'un păcat.* ALECSANDRI, T. 218. *Dăm de rușine.* COȘBUC, F. 35. *Când este să dai peste păcat, dacă-i înainte, te silești să-l ajungi, iară dacă-i în urmă, stai și-l aștepți.* CREANGĂ, P. 223. *Avem să dăm peste o primejdie mare.* ISPIRESCU, L. 6. *Să facă ce va face, să scape de batjocura, de care dete.* RETEGANUL, P. I 73/3. *Să nu te rîștești la el, că dă în altele = crapă fierea în el s. dă în boala copiilor.* CIAUȘANU, GL. *O femeie dă cu copilul de necaz = întâmpină o greutate, o nevoie, GOROVEI, CR. Luați grija casei mele, Ca să nu dau de bețele.* TEODORESCU, P. P. 271°. *Umblu după dragoste și dau peste pacoste, Umblu după căsnicie și dau peste sărăcie.* id. ib. 273. *Da de pocinog.* ZANNE, P. V 508. (Pronominal) *Să-și dea peste noroc.* STĂNCESCU, B. 227/3. cf. 228/18. **A da în greu v. greu (B 1°).** | (Subiectul: norocul, boala, necazul, nevoia, ispita, etc.) *A ajunge (II 3°) pe cineva ceva, a-l găsi (I 2°), a-l apuca (I 2°), a-l lovi, a-l surprinde. Proprietarii de oi, de voese ca să nu deie gălbaza în bucatele lor...* I. IONESCU, C. 68. *Săcara nu este supusă la boatele ce le-am arătat că dau în grație.* id. ib. 181. *N'au mers mult, și iată c'au dat altă nevoie peste dânsa.* SBIERA, P. 208/15. *De multe ce dăduse peste dânsul, se făcuse cam hursuz.* CREANGĂ, P. 111. *Deodată dete preste ei o căldură,*

incât leșinau de sete. RETEGANUL, P. III 75/12. *Amurgul dase peste dânsii nemăncăși.* ISPIRESCU, L. 335. *Dădu o boală rea peste biata preotcasă.* STĂNCESCU, B. 211/3. *Popa, auzind că dă o așa plăcășă peste el, se îmbracă frumos.* ȘEZ. IV 2/12. *Fetele... povestiră toate câte le-au dat de cap.* POP., ap. TDRG. | (În imprecăționi) *Pricopsitul naibei, dracu'n el să dea!* CONTEMPORANUL, III 467. *Eu iubesc, altu' mi-o ia... Lume, focu'n tine dea!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 383. | P. ext. *Nu mai dete nici pic de somn în genele ei până dimineață.* ISPIRESCU, L. 65/11.

7°. (Mold. și Transilv. de Nord) **A da (de cineva s. de ceva) că...** = a afla (I), a băga de seamă, a observa, a constata, a prinde de veste că... *Deade și de dânsă că-i mai vârtoasă decât piatra.* DOSOFTEIU, V. S. 95°. *Tătarii peste noapte n'au dat că fuge oastea.* LET. II 33/30. *Băgând sacii în moară, au dat că într'inșii nu-i grâu.* SBIERA, P. 16/a. *Mă-ta, când a dat de copilă că nu-i, a început a-și smulge părul din cap.* CREANGĂ, A. 20. *Ciobanul dă că-i lipsesc oile.* MARIAN, T. 60. *N'a ști nime un' (= unde) m'am dus, Făr' or da de min' că nu-s.* MĂNDRĂSCU, L. P.

8°. (Subiectul e o ființă) **A fugi (I)** (spre a scăpa de o primejdie, de un atac), a o șterge, a o apuca spre... a scăpa cu fuga, a se refugia. *Vor scăpa denainte-i și vor da într'o casă străină.* PRAV. MOLD. 56°. *S'au orbit de au dată el pre pod să treacă, să scape.* DOSOFTEIU, V. S. 17°. *Singur Potochi, pentru să i se tînuiască numele, au dat între carele haiducilor.* LET. I 230/30. *Cazacii au și dat la vale în lunca Prutului, de au scăpat mai toți.* id. II 321/31. *Cât nu mai încôpea pre pod, au dat și prin Nistru.* LET. III 15/38. *Ca să scape de 'necare, nu știa p'unde să dea.* PANN, E. IV 6/7. | (Întregit) *Noi deddemu afară cu frică.* DOSOFTEIU, V. S. 79. *În pripă dă afară din al său bordeș trist.* DACIA LIT. 146. **A da o fugă (până la...)** s. a da (cu) fuga v. fugă (I 2°). **A da (o) goană (s. în goană) după cineva** = a porni repede la fugă, în goană (6°), a fugi (după cineva). *Să dea'n goană după mine.* DOSOFTEIU, PS. 231. *Băieți, mai dați o goană!* I. VĂCĂRESCU, P. 338/21. *Petruța dădu goană!* C. PETRESCU, R. DR. 71. **A-i da cuiva o goană** = a lua pe cineva la goană, a-l goni (I 1°). *A-i acorda un asil, ca să scape de goana ce-i da Mihai.* BĂLCESCU, M. V. 404. **A da zor v. zor.** **A da buiestru v. buiestru (II).**

9°. (Subiectul e o ființă) **A se repezi, a năvăli, a se arunca (IV)** (într'o învălmășeală), a se așvârli (4°), a năpădi, a intra undeva cu forța, a se da la... Cf. III 3°. *Fiind cireada fără păstor, vor fi date [MUNT. dat] niscare gadine, de vor fi stricat și alte vite.* PRAV. 33. *De să va prileji să dea lupii în oi.* id. ib. 66. *Afară [erau] puind scări Storații să dea'n cetate.* DOSOFTEIU, V. S. 87°. *Fără zăbavă au dat pre oastea turcească.* LET. I 194/25. *Mulți din oșteni s'au innecat în Prut fugind de Tătari, ca să scape; unde sosea la Prut, acolo sărea din mal și da sărind din mal cu cal cu tot și așa pierca.* id. II 341/1. *Fruntașii dideră în Perși.* HERODOT, 505/12. *Deateră în apă.* MINEIUL (1776), 23²/2. *Om peste om dă fugând.* BELDIMAN, ap. GCR. II 242/18. *Doar nu dau Tătarii!* ALECSANDRI, T. 288. *Lupii... îndrănesc să deie și la urși.* CONTEMPORANUL, III 701. *Lupii dau asupra oamenilor = se năpustesc.* GOROVEI, CR. *Dă deodată la dânsul, să-i scoată ochii.* SBIERA, P. 38/28. *A dat strechea într'inșii.* ISPIRESCU, U. 108/23. *Lupul... dă după mire.* RETEGANUL, P. III 33/3. *Cănele ce e bolnav de jăgăraie e trist... doarme, nu dă la om.* ȘEZ. IV 126/11. *Maica Sântu-Mărie, De ciudă și de mânia, Dete'n foc, ca să se arză.* TEODORESCU, P. P. 32. *Flăcăul cu noroc Dă prin apă și prin foc.* id. ib. 623. *De-ar avea badea*

la oi Două cățele ca noi, N'ar mai da lupi între oi. MĂNDRESCU, L. P. 136/7. | (Despre o armată, o trupă. Numai la BĂLCESCU) A intra (în luptă). Această trupă... încă nu dedese în bătaie. M. V. 371. El porni înaintea două cete de Polonezi ce nu dedeseră încă în acea zi. ib. 373. **A da peste** (rar, după) **cineva cu ceva** = a veni din mers peste cineva, lovindu-l cu ceva. Cine e acesta ce a să deie piste noi cu droșca? C. NEGRUZZI, I 238. **Dedea** cu caii preste oamenii lui Hercule. ISPIRESCU, U. 52/13. **Capra... dă cu coarnea după cei din casă.** ȘEZ. III 182/4. P. a n a l. **I-a dat** (= i-a trecut) un fior rece prin trup. Îi dete un fier ars prin inimă. ISPIRESCU, ap. TDRG. | (Întregit) **A da năvală**, busna, iama v. năvală, etc. **A da chior peste...** v. chior (I 4°), **chioris** v. chioris (I 3°), **clacă la ceva** v. clacă (2°). **A da d-a-dreptul** = fără ocol. Golătatea incunjură, iară foamea dă de-a-dreptul. CREANGĂ, A. 69. **A da în foc** (pentru cineva) v. foc (I 1°). **A da ca cănele prin băț** v. băț (1°).

10°. (Despre fenomene atmosferice; despre frunze, muguri; sânge, lacrimi, barbă (1°), mustață; foc, etc.) A se ivi (2°), a se isca (I), a ieși, a se arăta. a-și face apariția, a se face, a se produce, a veni, a crește, a încolți (III), a odrăsi, a porni, a izbucni (1°), a fășni. (Cf. wallis.: il donne „plouă“. arom. ū da ploaie, neauă, etc.) **Deade de o parte vânt.** MOXA, 352/12. **Deade foc de la svânta raclă.** DOSOFTEIU, V. S. 87°. **Oile trebuiesc scouse la câmp îndată ce au [= a] dat iurba.** I. IONESCU, C. 68. **După ploie da un soure fierbinte.** GHICA, S. 545. **Băiatului îi dăduseră lucrămile.** D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. **Pojtim de vezi! poi-măine era întâiu Aprilie și mugurii nici habar n'aveau să dea.** BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 250. **Am fugit repede la oglin... i. să cercetez dacă nu mi-au dat fire albe.** C. PETRĂSCU, I. II 63. **După ce au dat frunzele și s'au făcut mai mari, ne-am adunat cu toții să ne dăm părerea.** D. STĂNOIU, C. I. 124. **Apoi dete un îngheț.** ISPIRESCU, L. 29. **Cum dă ceșiciva seceță, îndată seacă toate izvoarele.** RETEGANUL, P. I 25/10. **Se freacă cerul gurii calului... până ce nu mai dă sânge.** ȘEZ. III 202/23. **Brumă grea să dea, să-i cază frunzele.** ib. IV 190/26. **Dă [iarba], încolțește, crește din zi în zi tot mai tare.** ib. V 70/1. **El cum se ruga, Ploaie că dedea.** TEODORESCU, P. P. 67. **Flăcău tânăr s'a n'surat, Nici mustața nu i-a dat.** id. ib. 622. **S'a face dugmanul frate, Când a da din piatră lapte.** SEVASTOS, C. 9/23. | (Întregit) **Frunza frăgarilor dă afură.** ECONOMIA, 214. | P. a n a l. **Începe a striga, de da duhul dintr'însa: „Ioane, Ioane, Ioane!“ și Ion - pace!** CREANGĂ, A. 64. | (Neobișnuit; germanism) **Nu da [= nu era, nu trecea un] minut, fără de a face și o faptă bună.** MARCOVICI, C. 52/1.

III. Refl. 1°. (Arată o mișcare) A se duce, a pleca, a (se) face (B. 1°, C. III), a merge a purcede, a veni, a porni, a o apuca (V 1°), a o lua, a se apropia (I 1°), a se îndepărta, a se feri (III 2°), a se (re)trage, a se scobori, a se cufunda, etc. (Mai adesea complinit) **A se da înapoi, îndărăt** = a se retrage; în jos = a se cobori; în lături = a se trage la o parte, etc. **Isus să deade în lături din nărodul ce era pre acela loc.** VARLAAM, C. 151/1. **Dându-se spre apusul soarelui în părțile nemțești, au descălecat.** LET. I 88/24. **Îl sfătuia boierii să se deie la loc strimt.** ib. I 130/11. **Lăsat-au scaunul și s'au dat spre munți.** ib. I 162/7. **Deci Turcii, cum au văzut că au căzut Pașa, s'au dat înapoi** (= s'au retras). ib. I 249/23. **Nu au mai putut sta Turcii într'acel vârf de munte... ce numai le-au căutat a se dare în lături dela acel loc.** ib. II 199/1. **Dându-se Vezirul într'o parte cu oștile sale, au trimes**

la Sarascherul... să-i vie întru ajutor. ib. III 8/5. **Cu totul se da'n afundare.** PANN, P. V. I 87. **Românii se daseră ascuns și le pânneau trecerea.** BĂLCESCU, M. V. 100. **Se trudea să se deie jos de pe vatră.** C. NEGRUZZI, I 91. **Dă-te într'o parte, șopurlane!** ALECSANDRI, T. 187. **Moșule, măi hoșule! Sai din munte, dă-te'n vale, Cu să-mi măi scurtezi din cale.** id. P. II 24. **El se da tot mai aproape și cersea copilărește.** EMINESCU, P. 104. [Iedul] **se dă fuga după ușă.** CREANGĂ, P. 23. **Dați-vă mai încouce, ca să ne înțelegem mai bine.** ISPIRESCU, U. 2/12. **Unul din voi sa se dea afund în mare.** FUNDESCU, L. P. 136/9. **Se dete** (= se dete jos) **apoi de pe cal.** RETEGANUL, P. III 71/10. **Nu mai decât se dă și-și aprinae stogul.** id. ib. IV 77/24. **Naiba... se dăduse în dosul lui Dumnezeu.** ȘEZ. I 11 6/2. **Se dete** (= se apropie) **tocmai la urechea lui...** ib. III 96/13. **Și'n not mi se du și se cufundu.** ALECSANDRI, P. P. 117/23. **Toți s'au înecat, La afund s'au dat.** TEODORESCU, P. P. 57°. **Joacă bine, moș Martine, Că mă dau pe lângă tine [și te lovesc].** id. ib. 191°. **Dă-te 'ncoai, în joc.** id. ib. 196°. **Mai aproape se dedea.** id. ib. 527°. **Pe lângă mă-su se da, Mănu'n brău îi înfîgea.** id. ib. 531. | Fig. **A se da îndărăt s. înapoi** = a se codi, a se sustrage dela ceva, a-și lua înapoi cuvântul, a căuta să scape. Cf. **înapoi** (I 1°), **îndărăt** (I 1°). **Boierul nu se da îndărăt, ci era gata să-și fie cuvântul.** SBIERA, P. 145/26. Cf. 80/1. **Nu se dete înapoi, ci se încelțară amândoi.** ISPIRESCU, U. 61/11. (Cu același înțeles) **A se da în lături** (s. lături). Cf. ZANNE, P. III 464. **Zua cea de apoi, de carea nime nu să va putea da în lături.** VARLAAM, C. 274°. **Nu să deaderă în lături dela mărturia Domnului nostru Isus Hristos.** DOSOFTEIU, V. S. 143. **Cum văd eu, nici de asta nu te-ai da în lături.** CREANGĂ, P. 166. | P. a n a l. **A ajunge. Și vor juca până s'au da soarele 'a toacă.** ȘEZ. VII 4. **Soare ro-und, Dă-te 'n vale mai curând!** SEVASTOS, N. 285/3. **În ce ape se dă** = se adapă (II 1°), se scaldă. **Administratorul chibzui să ispitească pe preot, să vadă cum în ce ape se dă.** STĂNOIU, C. I. 34.

2°. A se așeza (II 2°) undeva (pentru puțin timp), a se lăsa, a se trânti (pentru odihnă s. somn), a se tăvăli, a se culca (puțin). **Mă dedeu într'o rână, la umbra altui copaciu.** GORJAN, H. I 155. **Se dete p'o pernă, răzmându-și cotul.** PANN, P. V. I 58. **Se deteră spre odihnă.** ISPIRESCU, L. 4. **După cină, se dau lu culcare.** RETEGANUL, P. III 83/23. **Jupânul... Puținel s'a dat Cam la colț de pat.** TEODORESCU, P. P. 25. **El se da de să dorme** (= să doarmă). ALEXICI, L. P. 2/4.

3°. (Mai ales despre fiare, căne, etc., construit cu I a s. absolut) **A se repezi să muște, a se arunca** (IV) **la cineva, a se asvârli** (4°) **la hrană, a ataca.** Cf. II 9°. **Iarna... ursul ajunge de se dă la vite și ia oameni.** ODOBESCU, ap. TDRG. **Căinele nu se mai da.** SANDU-ALDEA, SĂM. VI 882. **Când se da armăsarul la Galben-de-soare, mușca din pieile de bivol, iară cănu se da acesta la armăsar, mușca din carne vie.** ISPIRESCU, L. 28. **Pisoiul dă de mâncare puilor și nici nu se gândea să se dea la ei.** DIDR. **Câinii se dau la gard** = latră meru. CIAUȘANU, GL. | Spec. (Despre pești) **A se repezi** la se uniți. [Peștii] **se dau, umblă nebuni și lacomi după hrană.** F. R. ATILA, P. 52. | (Întregit) **A se da cu capul de (toți) păreți** (i) (s. de vatră) v. cap (I 1°). **Dă-mi o nucă, Că mă dau cu capul de ulucă; Dă-mi o pară, Că mă dau cu capul de scară.** TEODORESCU, P. P. 12. **A se da de răpă, în foc, etc.** Porumbo, iubește-mă, că mă dau de răpă, pre legea mea! ALECSANDRI, T. 157. **Decât m'aș fi măritat, Mai bine'n foc m'aș fi dat!** id. ib. 230°/7. **Și te-ai dat d'un corn de vatră.** SEVASTOS, N. 138/17. **Se dă (s. bate) ca apa de mal să...** = se face luntre și punte să..., face pe dracul

în patru să... CIAUȘANU, GL. A se da în vânt (după ceva s. cineva) = a abate (I 4°), a da zor: a umbra să câștige dragostea cuiva. Văd pe mama cum se da în vânt după trebi. CREANGĂ, A. 68. Se dau în vânt după eu = nu mai pot de dragul ei. RĂDULESCU-CODIN, I. Cimpoies, drăguțul meu. Sună, sună-așa mereu. Să se deie fetele'n vânt. Să fipe dracu 'n pământ. ALECSANDRI, T. 243.

4°. (Despre ființe și mai ales despre persoane) A face o mișcare legănătoare, a luneca, a se rostogoli. Fă-te dar tu o roată de lemn și eu una de fier, să ne dăm unul pe un deal, altul pe alt deal. RETEGANUL, P. III 73/7. A se abintă (da), cu cioură în laf. ZANNE, P. I 418. A se da peste cap v. cap (I 1°), (de-a) tumba v. tumba. | (Mai ales întregit) A se da pe ghiță (1°), cu sania, cu patinele, în scrânciob, în leagăn, etc. În scrânciobul din culme se dau flăcări și fete. ALECSANDRI, P. III 143. Capul făcuse două picioare și se da pe ghiță. FUNDESCU, L. P. (ed. III) 85/17. Copil care s'a dat cu sania. I. TEODOREANU, M. II 105. Copiii cei mari tot se mai duc pe uliță, de se dau cu sania, cioacla, ori cu piciorandele. PITIȘ, ȘCH. CONV. LIT. XXXVII 124. # Lunca picre, și recina se dă în leagăn! BARONZI, L. 50/21.

5°. (Construit cu prep. pe lângă, mai rar, după s. la) A se apropia I 1° de cineva (în semn de dragoste, cu lingșiri, cu rugămintă, etc.), a se lua cu binele pe lângă cineva. Dacă... vr'un tinerel vîdăz s'ar da pe lângă mine... atunci cu voie bună i-aș da sufletu'n dar. ALECSANDRI, T. 156. Se dau tot cu binisorul. CARAGIALE, T. I 6/1. Slutul se deie pe lângă fată și începu s'o lingșească cu vorbe mierloitoare și să se ia cu binele pe lângă dansa. ISPIRESCU, L. 47. Se dădu pe lângă ea și o momi. STĂNCESCU, B. 197/17.

6°. (Mai ales în Mold.) A începe (I 2°-3°) să... a se apuca (IV 5°), a se pune pe... a prinde să... (Ideea e complinită, în limba veche, printr'un substantiv pus la cazul dativ, iar astăzi printr'un substantiv, având uneori forma supinului, cu prep. la); (cf. lat. dare se labori et itineribus). Cf. II 4°. Lupul... îndatăși fugai se deade. CANTEMIR, IST. 74/18. S'o dat la carte = a început să învețe. Cf. HERZ-GHER., M. II-III 373. S'au dat la ospătat amândoi. SBIERA, P. 92/40. Preutul... se deie și el la fugă după dansa. id. ib. 241/21. Satul, văzând că acest om nu se dă la muncă nici în rup-tul capului, hotări să-l spânzure. CREANGĂ, P. 329. Se dădu la mâncare, la băutura și la joc. STĂNCESCU, B. 317/10. Împăratu' se dă la căutat; da jeaba, că nu-l găsi. ȘEZ, IV 204/28. La lucru s'au pornit și la lucru mi s'au dat; Mi s'au dat la secerat. TEODORESCU, P. P. 150°. A se da în (s. la) vorbă cu cineva = a intra (I 7°) în vorbă. Dându-să în voroavă cu părinții. DOSOFTEIU, V. S. 110°. Pe urmă s'au mai dat la vorbă ba despre una, ba despre alta. SBIERA, P. 151/11. Numai cât în vorbă se da. Secerete-și gătea. TEODORESCU, P. P. 142. El s'au pus lângă dansa și s'au dat la sfatură amândoi. SBIERA, P. 23/18. Ce să mai înceapă acuma de vorbit? S'au dat și la flacauri. id. ib. 253/21. A se da pe rod = a începe să rodească. În al patrulea an via face struguri, adevă se dă pe rod. H. XVI 41. | (Complinitura se face printr'un al doilea predicat unit cu cel dintâi prin conj. și) S'au dat și ei și au cojit vreo câțiva tel. SBIERA, P. 84/5. El se da și cununa. BIBICESCU, P. P. 308. | (Ideea e complinită printr'un verb la h. finitiv s. la conjunctiv s. la indicativ precedat de prep. de) A începe, a porni să... Se dădură bi-votii a-l lingșe. SBIERA, P. 123/5. Acuma au fost cutrierat bietul argat toate târgurile, orașele și cetățile, și s'au fost dat să inble și prin sate. id. ib. 210/21. Se dă de astupă brazda. MERA, B. 86. Se deie a căuta prin toate părțile prin pălat. MA-

RIAN, O. I 161. Io mă dau să-i puu de cină, El mă suduie. MĂNDRESCU, L. P. 119/2. Frică mi-e de-a mea muliere, Că s'a da a mă desculța și de dorul mândrii-a da. RETEGANUL, CH. 76. Mama la mine-a venit și se dede a'treba: Trăiesc io bine, ori ba? HODOȘ, P. P. 139. A-și da. Mai dându-mă în de bine [= începând a mă face mai bine] din bolnăvirea ce mi s'a întâmplat. DIONISIE, C. 195. Fliu' tare-și [i] ded' a (= începu a) plânge. ALEXICÎ, L. P. 160/7.

7°. A se pune la dispeziția cuiva, a se lăsa în voia cuiva s. a ceva, a se oferi, a se jertfi, a se învoi (II), la o acțiune (ce privește persoana sa); p. ext. (cu subiect pasiv) a se lăsa învins, supus, răpit, copleșit (de patimi, ispite, etc.), a cădea jertfă, a ajunge la... s. in..., a se expune la... (Ideea e complinită printr'un substantiv pus la cazul dativ s. prepozițional s. cu funcțiunea unui adverb. Vechiu: a se da s. a-și da (pre) sine. Cf. lat. dare se somno, quieti, voluptatibus). Mă dau învins, legat, etc. LB. Die-l rugară se nu-și dea sire (să nu iasă. N. TEST. 1648; să nu dea pre sine. BIBLIA 1688) întru zboriște (= în spectacol, întru batjocură. COD. VOR. 10/11. Și răpăit fu corabia, de nu putea se potrivească-se vântului, deaderă-se (sloboziri-o N. TEST. 1648; slobozindu-ne BIBLIA 1688) și purtați cramu. ib. 87/15. Și-și dă sine spre moarte pentru Hristos. CORESI, EV. 72/21. Tudor călugărul s'au dat cu prisaca și cu stupi și cu tot dobitocul. CU. D. BĂTR. I 212. Călugăr-țele ce-au ris [= au trăit] în mănăstire, și) an curcie se-au dată pre sine. ib. II 340. Că acesta iaste trupul meu, ce se deade derept voi. CATEHISMUL (1607), ap. GCR. I 43/1. Derept aceea nu ni se cade să ne dăm noi cu voia-ne în ispită. EVANGHELIE CU TĂLC (1619), ib. I 55/28. Și morții să deaderă iadului. COD. TOD. 61 v/6. Vă deudet slugi dereptăței. N. TEST. 1648, ap. CP. 156. Să deade pre sine de-l hirotoniră patriarh. DOSOFTEIU, V. S. 3. Dedeu-mă și nu ieșam (: traditus sum et non egrediebar). BIBLIA (1688), 410/21. Neamul vrăjtorilor din fire cărnurilor și sângiurilor cu mare lăcomie iaste dat. CANTEMIR, IST. 349/21. Neafugind de răutate, s'au dată pierzări. MINEIUL (1776), 61 2/2. Omul fără încrețatură... dându-să cu totul patimilor, se face mai sălbatic decât toate fiarele (a. 1803). URICARIUL, III 25/12. Când se dă oureacărea să-l amăgească altul. ȚICHINDEAL, F. 238. Dându-să patimei beției, va pricinui vătămăre în buna orânduială. CODICĂ ȚIV. 18/15. Morții a se da voiaște. BARAC, A. 59. Se deie cu totul la această patimă dulce. C. NEGRUZZI, I 20. Ce-ar ajunge lumea, dacă fetele de boier s'ar da în dragoste cu ciobanii! ALECSANDRI, T. 631. Lasă-ți lumea ta uitată, Mi te dă cu totul mie. EMINESCU, P. 6. Ea... s'a dat la desmierdăciuni a smel. SBIERA, P. 27/12. Se deie morții de bunăvoia ei, pentru dansul. ISPIRESCU, U. 67/2. Se dădeau dragostei cu totul. STĂNCESCU, B. 349/21. Feciorul babei se dăduse. hăt de mult, în dragoste c'o fată sărăcuță. ȘEZ, IV 159/4. Dracii se speria și botezului se da. TEODORESCU, P. P. 33. Voinței codrului, Nu vă dăreți somnului. MAT. FOLC. I 1286/7. Îndat' se stăpănea și durerii nu se da. JARNIK-BĂRSEANU, D. 488. Nu se dă cătră tine = nu se destăinuște, nu-și spune visul cum l-a visat. CIAUȘANU, GL. | (Întregit) [Soru-sa] sângură meară de să dede (pre mna tiranului. DOSOFTEIU, V. S. 67°. Mă dau cu totul în brațele tale. MARCOVICI, C. 91. A se da de ceasul morții v. ceas (2°). (Cu același înțeles) A se da de ceasul rău. Ascultați ce-am pățit eu, De mă dau de ceasul rău. TEODORESCU, P. P. 440°. | (Elipic din a se da dracului) A se da = a se afurisi. Pentru ai cari se dă, e altă docteață. RĂDULESCU-CODIN, L. A fi dat = a fi

pornit din fire spre ceva, a fi pus pe ceva. *Era om... dat la desmierdări și plăceri.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 262/15. *Vlădica... cu totul e dat la economie.* P. MAIOR, IST. 258. *Care este foarte dat spre mânie, acela păcăosă.* CALENDARIU (1844), 59. *Păgânii-s dați la beție. La jafuri, la tâlhărie.* TEODORESCU, P. P. 479.

8°. (Despre cineva care e atacat s. urmărit. Mai ales după negațiune) A nu se (mai) împotrivi (II 1°), a nu mai rezista, a ceda (II 1°), a se supune, a se lăsa să fie... *De să va lega de un drept, vrând să-l vatăme, și cela nu se va da, cel-l va lovi.* PRAV. 259. *O strujiră preste trup cu frecături ascuțite, și tot nu s'au dat.* DOSOFTEIU, V. S. 92. *Ou toate aceste, sfântul... nu se da.* C. NEGRUZZI, I 225. [Câni] *nu se da să li taiu cozile.* SBIERA, P. 15/2. *Draga mamii, nu te da, Nu te da, nu te lăsa.* MARIAN, I. 285/2. *Stați, feciori, și nu vă dați, Ci oa voinici vă luptați!* RETEGANUL, TR. 69/15. (Asumând câni). *Nu te da, Acmeța, nu te da, amuțau ei pe cănc.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 97. (Cu dativul etic) *Fricosule, Nu mi te da, păcătosule.* ALECSANDRI, T. 401. # *A nu se da cu una cu două, ușor, numaidecât, fără împotrivi-re.* *Chirița nu se dă cu una cu două.* ALECSANDRI, T. 70. *Flăcăul era chitit la capul său și nu se da cu una cu două.* CREANGĂ, P. 142. **A se da cașeval** = a fi moale, prost. ZANNE, P. III 515. | (Întregit printr'un participiu) A se lăsa (ne mai având încotro). *Să mă dau biruită?* COȘBUC, A. 12/5. *Laura nu se dădu bătută.* C. PETRESCU, I. I 9. *Nu vrea să se dea prinsă.* STĂNCESCU, B. 146/1. *Omorise mulți oameni, care nu se da prădați.* ȘEZ. V 78/2. *Dă-te, Codreac, legat, Să nu te ducem stricat.* ALECSANDRI, P. P. 88^b/10. *Mă dădui rob-biț pe-un an.* SEVASTOS, C. 9/12. | Spec. (Mold.) *De astă dată servitoarea, după ce isprăvi lista mâncărilor, nu se dădu dusă [= nu plecă, nu se mișcă din loc].* C. PETRESCU, C. V. 144. *Unchieșul nu s'a dat îmbiț și a început a povesti.* SBIERA, F. 8. *Au fost... prost și s'au dat înșelat de toți.* id. P. 3/6. *Cum nu se dă scos ursul din bărlag, așa nu mă dam eu dus din Humulești.* CREANGĂ, A. 115. *Moșneagul și fata babei nu se dară mult poftiți, ci, punându-se la masă, mâncară și ei.* MARIAN, O. II 188. *Mircasa nu se dă vârită în casă.* SEVASTOS, N. 259/25. *O limbă... care, implantată în gura peștelui, nu se dă ieșită, până nu rupe carnea din drumul său.* ȘEZ. IV 116/7. **A nu se da pe cineva** = a se ținea (s. a se crede) mai mult decât altul, a nu se lăsa învins, supus, întrecut de altul. *Hei! pipiric, pipiric, dară voinic, nu se dă pe orișicine!* SBIERA, P. 178/27. *Nu m'aș da pe zece ca de-alde aștia.* ISPIRESCU, L. 15. | (Mold.) **A nu se da să** s. urmat de un infinitiv = a nu voi, a nu avea de gând să... *Nu se la dă să spuie = nu voia să spuie,* VASILIU, P. L. 257. *Baba... nu se da a spune cine i-o dat basmaua ceia.* ȘEZ. IV 200/6. | P. ext. (Despre o armată, o cetate, o țară, un comandant) A se preda, a se supune, a se închina (III 3°). *Au gând să nu se dea, ce să se apere.* LET. II 159/15. *Și, viind Arpag cu oaste, fără de războiu să dăderă pre sine.* HERODOT, 72/23. *Am incunjurat-o [cetatea] de toate părțile, și s'au dat (a. 1716).* URICARIUL, X 83/25. *Oștîle... să tăiară toată ziua... și să deate Por împărat.* ALEXANDRIA, 117. *Numai Timișoara mai este în mâna improfanicului, dar întru atâta inconjurată, că în puțină vreme trebuie să se dea.* GHICA, A. 306. *Măria Ta!... Țara... se dă fie.* ALECSANDRI, P. II 110. *Dă-te de voia ta, Să ne scapi de vr'o belea.* TEODORESCU, P. P. 292.

9°. A se apuca de ceva (schimbându-și felul de trai de mai înainte, renunțând la credință, la obiceiurile sale, etc.), a se ocupa cu ceva (cu tot dinadinsul), a se îndeletnici (I) cu ceva, a se de-

dica, a se consacra la..., a se lua (împreună cu alții) de..., a se deda la..., a se îndemna (III 2°-3°) la... (Ideea e complinită printr'un substantiv pus la cazul dativ s. prin prepoziții; cf. lat. *dare se convivio, historiae*). *Patriarhul să dedde pre rugă.* VARLAAM, C. 11^b. *Să dedde postului.* id. ib. 13. *Cuconul să dedde pre săhăstrie.* DOSOFTEIU, V. s. 13. *Să da cu posturile.* id. ib. 113^b. *Numai după folosul patriei dându-se, pre sine uitându-se, dragostea Romanilor... s'au făcut.* ARHIVA R. I 160. *Se de te cu totul spre fapte sufletești și cuvioase.* GORJAN, H. IV 201. *Studii serioase asupra artei, la care mă dasăm.* DACIA LIT. 269. *Se dase trândăviei, pentru un cap de muiere.* ISPIRESCU, U. 71/20. *Lasă boii, frățieare, și te dă la vânătoare.* ALECSANDRI, P. P. 44^b/7. *S'au lăsat de popie...* *De s'au dat în haiducie.* id. ib. 97/15. *S'o dat după neveste.* MĂNDRESCU, L. P. 79/15. *Și m'am dat și io la vin.* id. ib. 154/15. || A se deda, a se deprinde, a se obișnui, a se învăța cu... (III 2°). *Neavând grijă, s'au dat la beție.* LET. II 17/20. *Și-ai să te dai cu parfumurile.* ION CR. II 179. # *Calul bătrân greu se dă la îmblet.* CONTEMPORANUL, V 97. (Pleonastic) *Să dedde de era deprins cu cărțile svinților proroci.* DOSOFTEIU, V. s. 123^b. || **Cuiva i se dă** = cineva se îndeamnă la ceva, are poftă, chef de..., i se face de ceva (C I 5°). *Uită-te, împărat, în apă, ce pește frumos! Acelu ar fi foarte bun de prânz. Mi-e și dor de pești proaspeți, căci de mult nu am mâncat. La cel din apă mi se dă.* RETEGANUL, P. IV 35/23. *Pe ulița mândrii melc, Mi se dă să fac tot rele, Să dau foc la gârducele.* HODOȘ, P. 115.

10°. A face o legătură cu cineva, a trece de partea cuiva, a se întovărăși cu cineva. *În vedere se arăta creștin, iară noaptea în slobozie mahmetescă se dedese.* LET. I 173/13. *Dacă s'a da [părintele] cu aceștia, poate să piardă clientela boierească; dacă s'a da cu ceilalți, nu i se mărește leafa.* I. NEGRUZZI, I 21. *Se hotări să se dea mai bine creștinilor decât Turcilor.* ISPIRESCU, L. 55/11. *Lasă legea creștinească și te dă'n legea turcească.* ALECSANDRI, P. P. 211/13. *Oiu lăsa țara lu dracu', M'oiu da eu codru, sâracu'!* BIBICIANU, P. P. 165. *Lasă juncii lu corbii și te dă cu voinicii!* ȘEZ. IV 234/11. | (Întregit) **A se da în** (s. de) **partea cuiva** = a se alătura de partea cuiva (fiind vorba de două s. mai multe păreri). *Stă la chibzuri, în care parte să se dea.* ISPIRESCU, U. 28/11. *Mai bine se da în partea păgânilor.* id. L. 55/11. **A se da în gând cu cineva** v. g. a n d (1°). (Numai la DOSOFTEIU) **A se da în viciață cu cineva** † = a lua contact, a se întovărăși cu..., a face cunoștință cu cineva. *Dându-mă în viciață cu Petru, lam rugat să-m[i] deslege nepriceaperea ce aveam.* V. s. 150^b. || A urma cuiva s. unor idei, a se acomoda, a se lua după cineva s. ceva. *Năroadele să dedderă după nește obiceiae a nește fărâncători.* DOSOFTEIU, V. s. 29^b. *Fu gândesc că [fata] s'a da după mine și s'a face și ea bună.* CREANGĂ, P. 164. **A se da după păr** = a se supune orbește celui care ne stăpânește; a se lăsa în voia împrejurărilor (ZANNE, P. II 397); a se acomoda (cf. HERZGHER, M. II-III 373). | P. ext. (Despre animale) A se împreuna sexual. *Câncle meu se vede că-i corciu de lup. De unde până unde, s'a dat, boala! c'o lupoaică.* CONTEMPORANUL, VII, vol. II 2. (Trivial, despre femei) *Asta se dă la oricine.*

11°. (În limba veche) A ce arăta (II 3°) (pe față), a se prezenta, a-și da la iveală o însușire, a se recunoaște (a fi), a-și recunoaște credința s. vina, a se mărturisii. a se manifesta, a se vădi, a se afirma. (Ideea e uneori complinită printr'un adjectiv s. printr'un verb la infinitiv). *Să va fi singură dat vinovată pentru vreun lucru ceva.* PRAV. MOLD. 86. *Într'aceea ce era întrebă să dedde și soru-sa.* DOSOFTEIU, V. s. 94. (Astăzi). **A**

se da în fapt = a mărturisi. Gr. și s. VII 130. | A se da de (s. drept...) = a se prezenta, a voi să treacă drept (altceva s. alteva), a face să creadă lumea că e... Să dede a fi om de oaste. DOSOFTEIU, V. s. 25^b. Chirița: Am să mă dau și eu de baroană, cum oiu trece granița. ALECSANDRI, T. 485. M'oiu duce la curtea împăratului și m'oiu da de doftor. SBIERA, P. 301/4. Se dădu drept fecior de împărat. STĂNCESCU, B. 205/7.

12^a. (Mold. și Transilv. de Nord. Mai ales după negațiune și urmat uneori de un infinitiv) A se întâmpla (I 1°), a se petrece, a se ivi, a se pomeni, a se face (C I 2°), a exista, a se găsi (II). Ploaic streină ce nu s'au dată a vedea altă dată. DOSOFTEIU, V. s. 110. Ce grădina minunată în lumea asta s'au dat! KONAKI, P. 177. Nu s'a dat pe fața pământului o jupineasă mai iscusită decât Anghelușa! ALECSANDRI, T. 13. Turbare de cap și frântură de limbă ca la acești nefericiți dascăli nu s'a mai dat a vedea! CREANGĂ, A. 84. Făcură o nuntă cum nu s'a mai dat pe fața pământului. FUNDESCU, L. P. 45/32. Dar Dumnezeu știe cum se dese că, în loc să apuce pe calea care o cunoștea el bine,... FRĂNCU-CANDREA, M. 268. Ine așa schidoală nu-mi s'a dat în cale! RETEGANUL, P. III 62/31.

[Ind. prez.: 'dau, 'dai, 'dă, 'dăm s. dărem (ARH. FOLK. I 196), 'dați, 'dau (dă). Imperf.: 'dam, 'dai, 'da, 'dam, 'dați, 'dau s. 'dădam s. 'dădeam etc. Aoristul: (azi) 'dădai (s. 'dădai), 'dăduși, 'dădu, 'dădurăm, 'dădurăți, 'dădură s. 'dădeți, 'dădeși, 'dăde, 'dăderăm, 'dăderăți, 'dăderă s. 'deți (regional detăi), etc. În limba veche întâlnim forma etimologică: 'dediu și dedă, 'dedeși, 'dede, 'dedem, 'dedeți, 'dedeți (dădă, dăderă). Mai mult-ca-perf.: 'dasem (regional dasăm), 'daseși, 'dase (s. dese), 'dase(ră)m, 'dase(ră)ți, 'daseră (s. dase) s. 'dedesem (s. dedcasem †), 'dedeseși, 'dedese vechiu: dedeace, didcease, didesc s. dădcasă), 'dedesem, 'dedeseși, 'dedeseră (dădeseră) s. 'dădusem, 'dăduseși, 'dăduse, 'dădusem (s. dăduserăm), 'dăduseși (s. dăduserăți), 'dăduse(ră). s. (rar) 'detesem, etc. | Conj. prez. 3: (să) dea s. deie. | Condiționalul vechiu: (atestat la pers. 1 plur.). cedderemu. | Imperf.: dă, dați, (cu negațiune, † și regional) nu dareți. | Ger.: dând. | Part. prez.: dătător, -oare, trecut: dat, -ă. || Și: dedă, dădă vb. I. (ad I 3°) Această scânteiță, după ce a ars Varșavul, prin apocrisariul său, s'au risipit și s'au dădat de către Franzezi peste toată Lehia. DUMITRACHE, 363; (ad I 4°) La cătan' așa-i dădat (glosat prin: ursit, rânduit): Să moară moarte 'mpușcat. BĂRLEA, B. I 69; (ad III 7°) Dedau = mă dau cu totul la ceva. id. ib. || Adjective: dat (negativ: nedat) -ă. (ad I 1°) Bunc bucate, dar rău date. ZANNE, P. III 496; (ad I 2°) Darurile lui Dumnezeu ceale nevăzute, carile sânt tocmite și date dela Domnul nostru Isus Hristos. ȘAPTE TAINE (1645), ap. GCR. I 115/30. Oaia dată de sufletul mortului. ȘEZ. II 198/1. (Întregit) Dat în dar = gratuit. COSTINESCU. (Subst. f.) Ceca ce dai. Nu ți-i de dată, Cum ți-i de nadă. ION CR. III 87; (ad I 3°). Urmând sfațului dat, deșertă ploșca. C. NEGRUZZI, I 245. (Fata) ți bună dată = trebuie măritată. VICIU, s. GL. Fost-am și io-odată fată, Maica-a zis că-s bună dată. id. ib. Și dătaia și ocara dată Nu se ntoarce niciodată. ZANNE, P. IV 266; (ad I 4°). Cartea ce se cheamă Evanghelie cu învățatură... dată beseariceii lui Dumnezeu. CORESI, EV. 1/3. Că așa iuste tocmala dela Dumnezeu dată svinților apostoli. MOLITVELNIC (1689), ap. GCR. I 284/30. Datoria părăsită și dată uitării. PRAVILA (1814), 32. Acele date mai înainte sfinte poruncel. TES. II 312. A fi cuiua dat(ă) să... s. a (face

ceva) = a-i fi impus, fixat, prescriș, hotărât, sortit, ursit. Acest lucru nu iaste nemăru dată (MUNT. dat) cu vro silă, cum să fie datoriu să facă acest agiutoriu. PRAV. 480. Cucului... numai până la Sânziene i-i dată a cânta. MARIAN, O. I 10. Așa i-a fost dată = așa i-a fost soarta, așa a fost ursit. Cf. HERZ-GHER., M. II-III 373; (ad I 14°) Cu mustața nedată. ap. T. PAPAHAĞI, C. L.; (ad I 17°). Alaltă lucrători, ce le fu dată viaa, apostolii sânt. CORESI, EV. 299/30. I-au fugit doi fărma-cători dăți pre samă delu scaun. DOSOFTEIU, V. s. 29^b. [Cartea] s'au dat în tipografie, de s'au tipărit. BIBLIA (1688), pr. 4/32; (ad I 16°) Văzu pe Tinea în bucătăria cu ușa dată la perete. REBREANU, J. 308. Un domn scurt și gras, cu ochelari dați după ureche. C. PETRESCU, I. I 12. O clopotniță hărăbuită, dată cu humă galbenă. BOȚEZ, B. 181. Cu pletele date pe spate. ISPIRESCU, L. 44/31. Leșuri tătărești..., Date 'n săbii românești. ALECSANDRI, P. P. 214^b/32.; (ad I 17°) Lănu dată la piepteni. DDRF. (ad I 18°) Amestecate toate bine cu aguridă au zeamă de lămăie și date pen [= prin] sită. CARTE DE BUCATE (1749), ap. GCR. II 44/32; (ad II 6°) Urcă la crucea de piatră, De multe belele dată. ȘEZ. II 77/6; (ad III 7°) Turcii ascuși... pin picniți... dați după hăuturi și jacuri. LET. III 196/4. Un fațarnic dat la poștele trupești. C. NEGRUZZI, I 225. Leneșu lor mînte, dată pe gândiri ușoare. VLAHUȚĂ, P. 134. (În LB) Dat de potcă = certăreț; becisnic, de nimica; (ad III 9°) Fiind dați la credința lui Dumnezeu. DOSOFTEIU, V. s. 147^b. Era desăvârșit dat la enteresurile otomanești. E. VĂCĂRESCUL. IST. 271/32. El din mica lui copilărie au fost dat către aceste. DRĂGHICI, R. 73/20. Tinea două slugi puturoase și ducea în spinare casa și mofturile necestei, cu înfrânarea unui măgar dat cu necoile. ADAM, s. 146. [Doi tinerei] au fost dați = îndrăgostiți. Cf. ȘEZ. V 69/32. Ia stați, frați, Nu-i pușcați, Că i-amândoi o fos[te] do[ști]. ib., cf. II 136/5; (ad III 10°) Aveam printre oamenii mei un brigadier dat dracului (= deștept). SANDU-ALDEA, A. M. 67.; — dătător (iu), -oare = care dă. (Cf. datoriu †) (ad I 1°) Dătătorul cel mare † = diavolul. MINEIUL (1776), 167; (ad I 2°) Zachei din luătoriu fu dătătoriu. VARLAAM, C. 382. O băutură bună și dătătoare de chef. SBIERA, P. 306/3. Uru! [= unu] iaste dătătoriu (dătătoriu) legeei. N. TEST. 1648; puitoriul de leage. BIBLIA 1688) și giudeț. COD. VOR. 130/1. Măria-sa iaste milă veacinică tuturor întinsă și dătătoare. VARLAAM, C. 365. Să ia dela bogatul dătătoriu și platnicul Dumnezeu. N. TEST. (1703), ib. I 348/15. Acela fuse cărmaciul și de pravili dătătoriu. KONAKI, P. 301. Grăind amândoi și zicând: Dătătorule de lumină. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 111/30. Dătătoarele de vieajă raze ale libertății. I. IONESCU, M. 199. Basarabi și voi Mușatini... dătători de legi și datini. EMINESCU, P. 245. Doamne... tu izvor ești de vieți și dătător de moarte. id. P. 277; (ad I 8°) Să ispătescă împrumut dătătoriuă toate câte-s ale lui. CORESI, PS. 311; (ad I 9°) Dătătoriu de plată. MARDARIE, L. 171; (ad I 14°) Cum în vreme de vară ploaia dătătoare de rod. SLAVICI, ap. DDRF. || A b s t r a c t e : dăre s. f. (cu plur. dări, dari †, dăruri). Fap-tul de a da. Prin dare de argint viu la oamenii bolnavi, se însănoțcază. H. III 25; (ad I 1°) Darea de mână s. mării se face la încheierea unei afaceri s. a unei logodne. Românii... din bună voia lor și cu darea de mână aleaseră pre Tuhtum. P. MAIOR, IST. 79. La darea mării [la logodnă] n'am fost (a. 1803). IORGA, s. D. XII 195. Darea unei boli = transmiterea. Cf. PONTBRIANT. | Farmec (1°), fapt (6°). Cf. PAMFILE, B. 52. Să mă limpezească De toată ura... De toată

darea, De toată făcarea. MARIAN, I. 15/21; (ad I 2°) (sens învechit) Dar, danie, cadou. Darea lui Dumnezeu. MARDARIE, L. 947. Preimit-ai darea (dare HUR., dări DOS.) în oameni. PSALT. 128/5. Plocaiu încma mea se fac dereptatea ta în reat derept dare (plată) HUR. DOS.). ib. 261/6. Dă darea trușăilor. CORESI, PS. 258. Să nu strice darea frâine-său. HRISOV (1620), ap. GCR. I 62/2. Mai (= mai mult) iubeaște Dumnezău milă decât multă dare. VARLAAM, C. 351^p. De va fi fost acea silă a fecioarei... cu dezmiardăciune... și cu dări (= cadouri) și cu giuruințe. PRAV. 773. Vor lua zăpăsul cel de dare (= danie). ib. 208. Iară Hei rameșul i-au fost darea de la bătrânul Ștefan-Vodă. HRISOV (1657), ap. GCR. I 174. Știți dări bune a da fiilor voștri. BIBLIA (1688) ap. TDRG. Lua stujele cu dări (= daruri) și cu mite dela Greci. LET. II 458/4. Îi îndatoră cu destule dări de bani și alte dăruieli. GORJAN, H. I 110. Ca la 'mpărat mare 'ngenu-chiară Și cu scumpă dare se 'nchinară. TEODORESCU, P. P. 101. Darea trece marea. BARONZI, L. 61/5; (ad I 3°) Se vor preda sculele și obiectele sub dare de chitanță, din parte-i, de primirea lor. MON. OF. 10. Darea socotelor. COSTINESCU. Diata surdului... și a celui ce iaste asupra dării (= gata să-și dea) sufletului. PRAVILA (1814), 130. În Moldova la darea sufletului... se pune în mâna celui ce moare o lumânare de ceară galbenă aprinsă. MARIAN, I. 28/15. **Dare-de-seamă** ♦ prezentare a socotelor, raport, referat (către adunarea celor în drept a cere socoteală); (după fr. *comptereudu*) analiză a unei scrieri, recensie, relatare a unei întâmplări. La darea de seamă Ți se umpte ochii de zamă = plângi când nu ieși bine cu socoteala dela stăpân. ZANNE, P. V 544. A venit să asiste la plecarea Suveranilor, spre a face curenții dare-de-seamă în ziarul său. CARAGIALE, M. 61. Tipărină o... dare-de-seamă despre săpăturile... C. PETRESCU, R. DR. 45; (ad I 4°) Dar, har. Toată darea bună și tot darul desfășrit [= desăvârșit] de sus iaste. COD. VOR. 113/2. Ca să dobândim și noi împărăția cea de vecie, cu bună darea Domnului nostru Is. Hr. ÎNVĂȚĂTURI (1642), ap. GCR. I 97. Blagoslovenia și darea Care au fost la nașterea Domnului nostru Hristos, Fic-ră de mult folos. Noi dare și blagoslovenie lăsam în casa dumnezeoasă. TEODORESCU, P. P. 119^b; (ad I 6°) (Din expresiunea: a-i da cuira mâna s'a format loc. adj.) **cu dare de mână** = înstărit, chiabur, bogat. Imbla adeseori pe la alți oameni mai cu dare de mână, după milostenie. SBIERA, P. 177/20. De băut, se aducea la masă rachi sau vin, după darea de mână a soacrei mici. PITIȘ, ȘCH. IV, I 107; (ad I 8°) Denunțare. Aceastea toate ce am dzis pentru darea tatălui pre fecior și feciorul pre tată. PRAV. 1118; (ad I 10°) Plată; spec. contribuție, impozit, bir (2°), dajdie. Omul plătește, ia, ridică o dare, e slobod de dare, etc. (Astăzi, rar, și cu plur. vulgar dăruri) Dare = tributum. ANON. CAR. Dă-lă dare (plata HUR., DOS.) după darea lor. PSALT. 47/13. Supt chipul a dării pre an, cu dăruri a patru mii de galbeni... îndestulit a fi primește. CANTEMIR, HR. 23/2. Și la darea datoriei de obște, adică la moarte, vechiu obicei. LET. I 29/21. [Petru-Vodă] fece șfat cu boierii țării... cum vor putea rădica și alte dări. SIMION DASC. LET. 258/30. Până va fi neșurat, să nu-l arunce pe cap în dare împărâtească (a. 1739). IORGA, S. D. XII 105. Mazilia vor plăti la hazneaua împărâtească dări supt numiri de dajdie (1818). GCR. I 220/21. Nedesăvârșit să face [logodna] prin goale tocmele și darea de arvonă. CODICĂ ȚIV. II/20. Prin jalobe și dare de bani să mijlocească mazilia lui. C. NEGRUZZI, I 141. Norodul ușurat-ai de dări? id. II 187/21. Oamenii împovărați de dăruri. C.

GANE, TR. V. II 389. Vinde-ți, frate, ucrazia și-mi plătește darea. POMPILIU, B. 58. Cu un fel de rechiziție, sub nume de dare de olaci. BOGDAN, C. M. 148. # Masă cu dare (plată). PAMFILE, J. II. Spec. (Contabilitate) (după ital. *deve dare*) Partea stângă a unui cont, debit, Com. I. C. PANȚU. Cf. ȘTEFĂNESCU, C. 23; (ad I 10°) Răs-plată. (Complinit) Și toată călcarea și neasculta-rea au luat dircăpi dare de plată. DOSOFTEIU (1683), ap. GCR. I 263/2; (ad II 10°) Darea frunzelor. PONTBRIANT. Și în primăvară, până la darea colțului ierbii, să-și strămutc și vitele. I. IONESCU, C. 67;— (Cf. lat. *datum* și *datus-um*) **dat** (plur. *daturi* și *date*) s. a. (ad I 1°) **Datul de mână** s. **mânii** = darea mâinii (I 1°); spec. lo-godnă Cf. PĂCALĂ, M. R. 167. Așa s'au legat în-aintea noastră cu datul de mână (a. 1776). IORGA, S. D. XII 92. | Farmec (1°), fapt (6°). Cf. LEON, MED. 125, ION CR. I 15, H. II 122, HEM. 1621/21. PAMFILE, B. 28. PĂRVEȘCU, H. Copila să se curățească de fapt, de dat. ALECSANDRI, T. 979. Să se spargă Toate pagubele, Daturile, Fapturile. TEODORESCU, P. P. 384 bis/6. Și frumos pe obraz m'am spălat De fapt. De dat. MARIAN, D. 122. Am un dat. PĂSCULESCU, L. P. 119. Tu, datule, Ieși din norocul meu. id. ib. 128. Mândru să mă curăț de toate datele. PĂRVEȘCU, H. 70; (ad I 2°) Dar, danie. Pentru acesta dat ce Ț-au dat Dumnezău samă-[i] caotă să dai. VARLAAM, C. 351. Tot datul eel bun dela părintele luminelor să pugară. DOSOFTEIU, V. S. pr. 3. Mult îndemna pre voievođ și pre Grec să silească pre arh erei și cu bine și cu dat să facă părtași. LET. III 183/30. Slugi înșelătoare..., la luat lacomi, la dat scumpi. IORGA, IST. LIT. I 548. Le-ai plătit de douo ori cu lucru și cu daturile. JIPESCU, O. 62. În același timp cu datul femeia primește și dânsa alți moși. PAMFILE, S. V. 9. Se vede treaba c'am plecat numai pe dat. ȘEZ. IV 2/21. # **Datu' delu altu' anevoie vine și puțin, ține**. COM. I. C. PANȚU. | Spec. (La Brașov și Săcele; întrebunțat numai la plur. **Date** = darurile (afară de zestre) pe care mireasa le face la nuntă ginerelei și familiei acestuia. După ce o învâdea, mireasa da „datele“ (date de soacra mică): ginerelei că-mașă, soacrului că-mașă, după socru îi da soacrei iută, după soacră da măneci la cumnate, și la cumnați le da cărpe. PITIȘ, ȘCH. I. 154. Voatra dă de știre părinților feciorului și se înțeleg să se întâlnească la un birt undeva... și se înțeleg din zestre și din date. id. CONV. LIT. a. XXIV 919. | **Datul la văr**, datină descrisă la PAMFILE, S. V. 17; (ad I 3°) **Datul în tipar**. IORGA, L. II 53. **Dat-de-seamă**. COD. PUȘC. 81. **Datul sufletului** = agonie. Când au fost la datul sufletului său, au spus și au mărturisit. HRONOGRAF (1760), ap. GCR. II 74/21. **Datul de har** † = mulțumită. Rugăciunea sau datul de har ce se zice după mâncare. CORESI, ap. GCR. I 28/5. | † Informa-țiune, dată. Pe lângă aceasta să-ți mai recomand aicia a căuta... prin arhivele turcești daturi des-pre dreptul nostru public. GHICA, A. 101. **Datul istoric decisiv este că extrema limită a Muntenei despre oriinte se oprea lângă Chilia**. HASDEU, I. C. 5. | † Termin, dată. Veniturile ei dela datul acestora într'un an. ȘINCAI, HR. I 320/21. | † Durată. Pentru să nu măiu însumi, fără tine, datul vieții. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 242/10; (ad I 4°) Soartă, har; obicei. datină, dată (4°). (Învechit) Așezăturile ei datele lor. EVANGHELIA ÎNVĂȚĂTOARE DE GOVORA (1642), ap. CP. 210. Grăi omenește din datul lui Dumnezeu. DOSOFTEIU, V. S. 85°. Ceia ce ținea daturile ereselor lui Evtik. id. ib. 132°. Asta fi-este datul tău. CARAGIALE, T. I 49/4. A văzut înaintea bisericii, pe piatră scris, cum era datu' ei, cum lăsase Neagoe, cum eră hotărît ei, cum se lăsase de

Neagoe. GRAIUL, II 104. Așa-i datu' fetelor. DEN-SUSIANU, T. H. 348/1. Aleargă la băbăreasa care o știe mai mesteră de dat cu bobii. ȘEZ. III 232/10. (Complinit) Așa vrea poate Dumnezeu, așa mi-e datul sorții. COȘBUC, F. 7; (ad I 10°). Plată. Și când au fost la datul banilor, n'au vrut să ni-i dea (a. 1704). URICARIUL, XXI 155/5. Datoria iaste... răfuită din alte socoteale de dături. PRAVILA (1814), 12. Adusu-mi-ai bani de dat, Ori vinul ți s'a ciuntat? BIBICESCU, P. P. 294. (Comert) (După ture. aliș-veriș. Cf. arom. d a r e l o a r e. Cf. PAPAHAĞI, P. A. 115.). Dat- (s. daturii) -și-luat (s. luaturii) = încasare și plată, afacere, daraveră, comert. Datul și luatul ce se întâmplă între țărani cei prosti. PRAV. IPSIL., ap. TDRG. Bilanțu', la nequitorii, sū zice sama socoteților de pe lună sau de peste an, în care se trec toate daturile și luaturile. CODICĂ TIV. A. 2/23. Au fost... trebuință... de a revedui sāmile luaturilor și a daturilor (a. 1831). URICARIUL, II 217/11. 400 lei pre lună pentru doi contabili, unul însărcinat cu luaturile și altul cu daturile. I. IONESCU, M. 301. | Impozit, dajdie. Datul = tributum. ANON. CAR. Și cum voui face darea și datulă sū-l pociu plăti? CORESI, EV. 399/5; (ad I 15°) Lovire, lovit. Avea băț ca de nebun... La la dat sū fie bun. ȘEZ., IV 130°/10. Se oprî din dat. STĂNCESCU, B. 299/4; (ad I 16°) Au vestit fermantul cel despre întărirea Domniei sale în Adu-narea țării. între datul cu tunurile. ȘINCAI, HR. III 171/33; — dătătura s. f. (ad I 1°) Farmec (1°), fapt (6°). Cf. PĂSCULESCU, L. P. Când se bănuște că bolnavul a călcat în niște aruncături, făcături de rele sau alte boscoade, atunci i se întoarce bolnavului de dătături. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 46. De făpturi, Dătături. MARIAN, V. 68. Cum n'oiu fi întunecousă? Că m'am întâlnit cu făr-măcătoare, cu făr-măcătorele. Cu dătătorele. PAM-FILE, B. 71. Nu întore datu', ei fac sū rămăie dătătura. ȘEZ. II 133/32. (Întregit) An'emale care calcă întâiu în dătăturile de fapt încă se îmbol-năvesc. Ib. I 158/31; (ad I 3°) Dătătura de har = gratiarum actio (= multumire). ANON. CAR.; (ad I 15°) Lovitură, izbire. COSTINESCU. Nu se gândește mult nepotul lui Faraon, ci ia paloșul lui Petru și îi taie grumazul cu o singură dătătură. MERA, B. 108; (ad I 16°) Aruncătură (a năvo-dului). La o singură dătătură din acestea se pot prinde până la două rașoane de pește. F. R. ATILA, P. 138. Dătătură de pușcă = tragere. PONT-BRIANT.]

— Din lat. *do, dare*, idem.

DA! conj., interj., prep. v. *de*.

DABĂ interj. = *aba*². *Daba*, Moș Crăciune, Si tu, Moș Adame, Si tu, mamă Eva, Voi ați auzit, Sū ia sor pe frate. Sū facū păcate? PAMFILE, CER. 130.

— Compus din conj. *da* (= *dar*) și *aba*².

DĂBĂ † s. f. v. *debă, dibă* și *dubă*.

DĂBĂLĂ s. f. v. *dabilă*¹.

DĂBĂLĂ vb. I^(a)

DĂBĂLĂCIUNE s. f. (Med.)

} v. *dăbălăza*.

DĂBĂLĂNĂ s. f. (Bot.) Sorte de *prunes*. — (Să-lagiu) Un soi de prune mari, galbene. Cf. VAIDA, CABA, SĂL. — Cf. *dabilă*².

DĂBĂLĂR s. m. v. *dabilă*¹.

DĂBĂLĂTĂ vb. I^a v. *dăbălăza*.

DĂBĂLĂZĂ vb. I^(a). 1°. *Retomber, pendre. Se de-*

former, 2°. Se faner. 3°. S'affaiblir. 4°. Se découra-ger. — (Transilv. și Mold.).

1°. Trans. (Despre cap, buze, urechi, etc. cu deosebire când e vorba de vite cornute. A lăsa în jos, a lăsa să atârne (de oboseală), a apleca, a pleoști. Cf. POPOVICI, R. D. 165, (Straja, Bucov.) com. AR. TOMIAC, HERZ-GHER., M. II 374. *El dabalazază pălăria* = lasă să-i atârne marginile pălăriei. Cf. id. *ib. Calul.. dăbătază urechile, plecă capul la pământ și rămase neclintit locului. MARIAN, O. II 163. Urechile le-o dăbălat id. D. 62. (Întregit) [Calul] își dăbălăzează (a-pleacă) canalul și urechile în jos. CALENDARIU (1814), 161/13, cf. 185/25. || Refl. 1°. (Despre buze, urechi, gură, aripi, etc.) A se lăsa în jos; a se apleca, a se pleoști, a se lăși (cf. ȘEZ. XXIII 44); a atârna, a spânzura (cf. CREANGĂ, GL.); (despre haine) a se lăsa, a se lăbărta, a-și pierde forma (cf. HERZ-GHER., M. II 374). *Cordelele colorate... le înlocuesc cu niște baie... cu sū nu se dăbălăzeze pălăria. PAMFILE, I. C. 194.**

2°. Refl. Spec. (Despre plante) A se vesteji, a se ofili (cf. LB.; Zagra, Năsăud, com. CORBU) de ger (com. V. BUCUR).

3°. Refl. (Despre persoane) A slăbi, a se moleși. Cf. LB. *El se dăbală pe zi ce merge. I.M. S'apoi mai umbla, Pân' se debela, P'urmă odih-nea. MARIAN, INS. 342. | Fig. A se slăbi, a scădea. Cu totul s'au dăbălat mândria Latiniilor. P. MAIOR, IST. 231. Când se dăbălăzează legăturile formii acesteia... murim. SBIE-RA, F. 87.*

4°. Refl. A-și pierde curajul, cheful (LB.; Zagra, I. Năsăud, com. CORBU), a se supăra (FRAN-CU-CANDREA, M. 99), a fi fără voie (BĂRLEA, B. I 30), a se bosumfla.

Ind. prez. *dăbăl, dăbăli, dăbălă* s. *dăbălăz.* *dăbălăsi, dăbălăză* s. (Munții Apuseni) *dăbăl, dăbăli, dăbălă* com. ȘT. PAȘCA. | Și: *dezăbălă* SCRIBAN, D., *dăbălă, debelă, desbălăză* s. *dezăbălăză*. SCRIBAN, D. *doboloză* (ION CR. IV 402), (cf. lăbărta) *dăbălătă* (SCRIBAN, D.) vb. I^(a). || Adjectiv: *dăbălăzat, (desbălăzat, dăbălăt, SCRIBAN, D. dezăbălăt),-ă* = lăsat în jos (de oboseală), aplecat, atârând, pleoștit; cf. clă-păug, bleg. *Cărlanul tremura, cu urechile dăbălăte sub cerga fluturată de vânt. SLAVICI, N. II 4. Avea niște urechi clăpăuge și niște buzoaie groase și dăbălăzate. CREANGĂ, P. 239. Cu buza de jos dăbălăzată, ca la caii cei bătrâni. GAZ. SĂT., ap. TDRG. Uliul..., amețit de cap și cu aripele dăbălăzate. MARIAN, O. I 176. O gură foarte lată și dăbălăzată. id. *ib. I 420. Borză... cu urechi (= ureche) dăbălătă. id. NA. 35. Spate tare cărjobate. Buze mari, dăbălăzate. JARNÍK-BĂR-SEANU, D. 343. | Lătit. ȘEZ. XXIII 44. | (La fem.) Decolțată (Timișoara). Com. A. COSMA. | Ofilit. LB., PAȘCA, GL. *Frunze dăbălăzate* = degerate (Frata, Câmpia ardeleană) com. V. BUCUR; slăbănog, amarit (LB.), slab (PAȘCA, GL.). *Un stremur de conservare imi stărni puterile dăbălăzate. SBIERA, F. 226. | Dărăpanat. Nu lipsește nici fărâșimea golașă, cu tainițele ei dăbălăzate. IORGA, N. R. A. I 278. | Fără voie bună, fără chef, trist, supărat, bosumflat. Cf. LB., PAȘCA, GL., BĂRLEA, B. I 30. Nu fii, Ioan[e], supărat. Așa tare dăbălat. id. *ib. (Cu metateză) delăbăzat, -ă* = decăzut. ION CR. II 219. || Abstracte: (Din terminologia veche a medicinei) *dăbălăre* s. f., *dăbălăciune* s. f. = moleșală, slăbiciune, paralizie. Cf. PIRU (1849), ap. TDRG.]***

— Derivat din *zăbălă* prin pref. *des-* (cf. SCRIBAN, D.). Din **deszăbălu* „a slobozi zăbala calului“ *dezăbăla*, s' a format prin metateză *desbălăza* și *debălăza, dăbălăza*. După imaginea zăbalei atâr-nând într'un colț al botului, p. ext. și *buze dăbălăzate*, iar fig. au fost numite *dăbălăzate* și

orice părți ale corpului sau orice haine atârând desordonat. — Metateza a fost cu puțință, cuvântul fiind întrebuițat afectiv și conștiința legăturii cu *săbălă* pierzându-se.

D'ABIA adv. (ș. d.) v. *abia* s. d.

DĂBILĂ s. f. I. *Impôt*. II. 1°. *Misère, chicane, ennui*. 2°. *Haridelle*. 3°. *Homme maigre*. 4°. *Squelette, cadavre*.

I. (Vechiu și dial. GR. BĂN.) Propriu. Dare, impozit, bir (2°) STAMATI. Cf. *gloabă* (1°). *Sânt răotăși în țeară, de dabilă și foamete* (după 1620). IORGA, D. B. 37. *Dabilele cu care îngreua țeara*. LET. I 206/a. *Mulți, de răutăși și de dabile ce era, nici de hrană nu avea*. SIMION DASC. LET. 262/16. *Biruri aruncă pe țară, grele... Angării, dabile, împlinele*. BUDAI-DELEANU, T. 303. *Toate dabilele directe s'au suprimat*. ȘUTU, ap. TDRG. *Ne pune dabilă după cap*. GR. BĂN.

II. P. ext. 1°. (Oltenia, Banat, Transilv. de Nord) Belea, nacafa, năduf, necaz (CIAUȘANU, V.), pacoste, asuprire (GR. BĂN.), greutate, supărare: invinovățire (BUGNARIU, NĂS.). *Pentru aceasta dăbăgă, numai d-tale am de a-ți fi mulțămitor*. BUGNARIU, NĂS.

2°. Cal slab, mărtoagă, gloabă (2°). Cf. LB. *Cea, dăbălă!* VICIU, GL. (Pentru trecerea de sens cf. *gloabă și dăbăla = dăbăla* 3°).

3°. P. anal. Persoană slabă. DICT.

4°. P. ext. Schelet (VALIAN, 34, GHETIE, D. R. M. 103), hoit, cadavru, mortăciune, stârv (cf. id. ib.).

[Plur. *dabile și dabili* (VALIAN, 34). || Și: **deabilă** (LB.), **dăbălă** s. f. | Nume de agent: **dăbilar** (**dabilăr**), **dăbălăr** s. m. = (Vechiu, și azi în Valcea) Străngător de bir, agent de percepție, perceptor (CIAUȘANU, V.). *Nu îmbla numai dăbilarii singuri, ce și Turci trimetea, de îmbla* [prin țară] *cu dăbilarii împreună*. LET. I 206/7. *Fetele le rușina dăbilarii și Turcii*. ȘINCAI, HR. II 244/15. *Îmblau cu dăbilarii domnești, pentru strângerea dajdiilor*. BĂLCESCU, M. V. 26. *Convorbirea... dintre un oier și un vinăricer, amândoi dabilari din banda lui Belu*. IORGA, L. 367.]

DĂBILĂ s. f. *Grosse dondon*. — (Mold. și Transilv. de Nord) Namilă, femeie mare, grasă, greoaie, prostănacă, leneșă (Frata, Câmpia ardeleană). Com. V. BUCUR. *O! luă-te-ar fi fost Sărsăiță... dabilo!* BĂNUȚ, T. P. 108. [Și: **dăbălă** s. f. = femeie mare și groasă. ȘEZ. XVIII 168, XXIII 44; **dăbălă** (**dobgălă**) s. f. ȘEZ. XXIII 44].

— Din ung. **debella** [vsl. *debela* adj. f.] „lungană”, „femeie înaltă” cf. vsl. *debetlă* „gras”, *debelina* „crassities”, bulg. *debelana* „femeie grasă”; cuvântul se găsește și în turcește și neogrecește. BULL. LING. IV 77).

DABILĂR, DĂBILĂR s. m. v. *dabilă*.

DABRONICĂ s. f. (Bot.) v. *dumbravnic*.

DĂBULĂ s. f. v. *dabilă*.

D'A-BUȘELE(A)

D'A-BUȘILE(A)

} adv. v. *buș* (1°).

DAC, -Ă adj., subst. *Dace*. — Adj. Din Dacia, privitor la vechii locuitori ai Daciei. *Cetățile dace*. (Substantivat) Locuitor (s. locuitoare) din Dacia. *Războaiele Dacilor cu Romanii*. [Adjective: **dăcie**, **-ă** = dac. Această imagine încă vie a războaielor *dacie*. ODOBESCU, ap. CADE; † **dățese**, **-ească** = românesc. *Șlice au de păslă, pe limba noastră dățească: cuglă*. N. COSTIN, ap. GCR. II 3/31. | Compus: **Daco-roman**, **-ă** adj., subst. = Po-

porul) născut din amestecul Romanilor cu Dacii; — **daco-român, -ă**, adj., subst. = (în opoziție cu a român, *istro-român*, *meglenit*) aparținător poporului s. limbii Românilor din Nordul Dunării (cu ramificări în Iugoslavia și în Bulgaria). (Substantivat) *Niște Dacoromâni*. (Mai rar) *Dacoromâna* = dialectul dacoromân. ||

— N. din lat. *dacus*, idem.

DACA conj. v. *dacă*.

DACA conj. 1°. *Lorsque*. 2°. *Si, au cas où*. 3°. *Puisque*. 4°. *Même si, quand bien même*. 5°. *En admettant que*. 6°. *Si seulement, pourvu que*. 7°. a) s'emploie dans certains cas où le français dit: *que, de, etc.*; b-c) si (dans l'interrogation indirecte).

1°. **Temporal**. Din clipa când..., din momentul când s. cum..., de, de vreme ce, după ce, de când, când, de cum, cum, cât ce, îndată ce, (†) ca.

Variante formale:

a) † **deca**: *Și deca se sfârșiră aceastea, dzise lu Pavelu dinulu*. COD. VOR., 7/3. (CORESI, L. A., Fapte, XIX, 20: ca; N. TEST. (1648): împlându-să aceastea; BIBLIA (1688): *deaca*). *Și deca audzimu aceastea, rugămu-nă noi*. COD. VOR., 27/11 (CORESI, L. A., Fapte, XXI, 12: ca; N. TEST. (1648): cum; BIBLIA (1688): *deaca*). *Și deca fu dzua, nu cunosția pământulu*. COD. VOR., 93/6 (CORESI, L. A., Fapte, XXII, 39: când; N. TEST. (1648): când; BIBLIA (1688): când). *Și deca se adunară ei, grăi cătr'înșii*. COD. VOR. 100/12 (CORESI, L. A., Fapte, XXVIII, 17: de; N. TEST. (1648): *deaca*; BIBLIA (1688): adunându-se ei). *Și deca audzi ucel împărat, el mânia-să*. CUV. D. BĂTR. II 147. *În toate zile, deca apune soarele, to[ți] ingerii oamenitoru... mergu la Dumnezeu, să se închine*. CUV. D. BĂTR., II 415. *Deci, deca vede pre om, fugi să se ascunză undeva* (a. 1654) GCR., I 166/2870. *Și deca văzu pre nedreptul Domnu, că intră în pivniță, el se umplu de frică* (a. 1654) ib. I 171/20. *Vecinii, deca simțiră glasul, se sculară* (a. 1675) ib. I 224/35. *Împăratul, deca văzută mărul, numai ce s'au mirat* (a. 1760). ib. I 73. | În corelație cu *iar(ă)* (= atunci, în acest caz) dela începutul propozițiilor principale: *Și are nărav: deca vede unul de el crunt, iar el-l apuca alți[i] și-l mânca*. ALEXANDRIA (a. 1620, ed. N. CARTOJAN) 83. *Și deca mo[ar]e muliere[ra], iar bărbatul nu să mai înso[ar]ă*. ib., 88; cf. și 85, 98.

b) † **deaca**: *Mainte deaca te veri scula demănața, dă hară lu Dumnezeu*. CORESI, ap. GCR., I. 24/20. *Acum deaca vedzi că te luom, tu pomenești de po[că]ință*. COD. TOD. 71 r°. *Deaca vom cunoaște voia lui Dumnezeu, noi să-l cinstim numai cu aceaia cu care el au lăsat*. PALIA (1581) 11/1. *Că deaca fu glasul sărutărei tale întru urechile jucă tinărul cu bucurie*. PARACLIS, 1639, 11 v° 5. *Iară deaca să va lăsa sf[ă]lănta leturghie, decia să meargă acasă* (1640). GCR., I 89/25. *Dzdu primăește cu milă păcătoșul, deaca să întoarce*. VARLAAM, C. 101. *Și deaca (daca MOLD.) ...nu va lucra pământul bine... acela să nu ia nemica den roada ce va face-acel pământ*. PRAV. MUNT., în PRAV. 23. *Deaca au încetat, zis-au unul dintru ucenicii lui cătră dânsul*. EVANGHELIE (1746), ap. GCR., II 36/25. | În corelație cu *iar(ă)* (cu înțelesul de „atunci, în acest caz”): *Iară deaca se apropie lumina spăseniei noastre, iară noi cu bucurie... să intrăm...* CORESI, ap. GCR., I, 29/15. *A da pruncilor întâi bocovna cea mică, după aceaia cea mai mare, taste afară din socoteală, după aceaia ca deaca una nu va fi destul, iar ceia laltă tot atât va folosi* (sec. XVIII). CAT. MAN., I 626, Nr. 280.

c) **deacă**: *MARDARIE, L. 982 și 984*. *Deacă a văzut Domnul nostru lucrul acesta...* MAGAZ. IST., I 127/23. *Deacă să apropie [Alexandru] de Efrat, Darie auzi și scrise oștile*. ALEXANDRIA,

57. Iar deacă să spăimântară, Le-au grăit lor Iosif iară. GCR. II, 241. Ce te fii așa sumeț, Că deacă-i îmbătrâni, Păru'n cap și s'o albi. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 277.

d) **daca:** Iar daca au venit Moldoveanul, de unde au fost, el ș-au găsit moștia împresurată (a. 1591, Târgu-Jiuului). CUV. D. BĂTR., I 57. În toate dzilele, daca apune soarele, toți ingerii... mergu la Domnul, să se închine. COD. TOD., 47^v 12. Ce, daca s'au ezechat Oprea la odăile dă-răbanilor, aflând Ureche vreme și cale deschisă... au învățat pre gazda sa... să spuie că s'au dus acasă. GR. URECHE, ap. GCR., I 73. *Daca oerul să acoperă cu nori... nu te desnădăjdui.* MARCOVICI, D. 14²⁰. *Copilul daca dobandește, și o doică-i trebuiește.* PANN, P. V., II, 155. *Acolo daca ajunse, bătu în poartă.* ISPIRESCU, L. 100 (ed. 1892: *dacă*).

e) **dacă:** MARDARIE, L. 13, ANON CAR. *Dacă am vezut tocmală de bună voie, noi încă ne-am pus pecețile* (a. 1581. Bacău). CUV. D. BĂTR., I 29. *Dacă l-au dus la Mihai-Vodă, au pus de-i tăiu capul.* LET. I 221^{1/2}. *N'au vrut să porcează mai de vreme, ce atunce, dacă se apropiasă oștile.* LET. I 234^{1/2}. *Dacă au venit această veste... mult s'au amărit Nicolai-Vodă.* LET. II 175^{2/3}. *Se mira și Tătarii, dacă au venit.* LET. III 275^{2/3}. *Și dacă s'au suit sus, la Capegi-bașu s'au dus.* E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR., II 115^{1/2}. *Împărăteasa, dacă au luat această înștiințare, s'au rădicat din Crâm.* DIONISIE, C., 170. *Dacă puterile tale să vor sfârși, Dumnezeu va veni întru ajutor.* MARCOVICI, D. 17¹. *La un loc dac'ajunse, a stătut a odihni.* PANN, E. I 71^{1/2}. *Dacă un tânăr întâlnește o inimă simplă și nevinovată, el este fericit.* C. NEGRUZZI, I 55. *Dacă închid un ochiu, văd mâna mea mai mică.* EMINESCU, N. 31^{2/3}. *Dac'au venit în sat, am mai stat.* VLAHUȚĂ, CL. 18. *În sfârșit, dacă văzu și văzu că nu tace, îi mai zise...* ISPIRESCU, L. 2. *Trăseu... dacă vede că-l răsbim cu poștele, se mută la altă gazdă.* CREANGĂ, A. 102. *Nu dormi toată noaptea bietul om, iar dacă se făcu ziua... merse'n pădure.* RETEGANUL, P. I 45¹. *Acolo, dacă s'a așczat, n'a stat mult.* STĂNCESCU, B. 22. *Atunci-i fi și tu fecior, ginerele meu, dacă vei putea asemeni până mâne dimineață vălea aceasta cu dealul de lângă dânsa.* MERA, L. B. *Dacă videa și videu. Biciu de sârmă el scoate, și pe negrul opintia.* ALECSANDRI, P. P. 107^{9/10}. *Iie albă mi-oiu cerni, Dacă tu, ba-de-i porni.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 110. *Se întoarce la sora sa, care, dacă îl văzu, i se făcu frică.* ȘEZ., I. 162^{2/3}. *Al nostru tânăr împărat De acest sfat dacă a aflat... Pe cul a încălicat.* ȘEZ. III, 41². *Ci nu vîi să mă mai vezi, Cât-is păpușoi verzi, Că, dacă-oringălbini, Nci utăta nu-i vini!* MAT. FOLC. 1427⁴.

f) (Regional) **decă** (a. 1601, Suceava, în Bucovina). BUL. FIL., II 41. *Tu, bătută, decă-i mcri (= mer(g)e), N'oi purta bund' și mărțeli.* (Odorhei). JAHRESBERICHT, VI, 48. [Cf. și la Megleniți: (temp. și cond.) *Decă si neacă el, și tu s-ti neț?* = „dacă se înneacă el, și tu să te înneci?”]

g) (Regional) **dăcă, dăc:** ARH. FOLK., III 37, 148 (Valea Almajului). *Om'u' iar să becejașce, dăc'ngăură șena cu sfriedzilu* (ib.) ARH. FOLK., III 45. *Acolo, dăc'om sosti, Ea frumos ne-a omeni.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 24. *Dăcă gata ghe cinat, Io-s aștiernătoare ghe pat. Dacă străinu' se culcă, Ieu cufit și-mi tain p'tită.* VAIDA.

2. Condițional. În cazul când... de, săț, numai să. Cu acest înțeles condițional, desvoltat din cel temporal, de care uneori, mai ales când trebuie să-l interpretăm „în cazul când”, abia se poate deosebi, dacă se găsește cu următoarele variante formale:

a) **daca:** Că amu, cumu e froarea (= floarea) erbiloru ce treuce, *daca străuce soarele cu zăduhulu, seacă iarba, și froarea (= floarea) ei cade.*

COD. VOR. 111/s (CORESI: ...răsare amu soarele cu zăduh și usucă-se iarba; N. TEST. (1648): ...că răsărindă soarele cu căldură...; BIBLIA (1688): ...pentru că au răsărit soarele). *Daca durmiretu pre mijlocu de hotaru.* PS. SCH., 200 (în celelalte psaltiri din sec. XVI lui *daca* îi corespunde în acest loc să, cf. PSALT., 127/21²³). *Dumneavoastră să trăiți, Vidu meu că mi-a murit. Deca nu credeți cuvântu', Haida să v'arăt mormântu'.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S., 111/20.

b) **daca:** *Deaca (daca MOLD.) va fura, să-i rădice furțișagul.* PRUV. MUNT., în PRUV., 15. *Deaca sânt fii, sânt și moșneni.* DOSOFTEU, V. S., I pr. *Deaca ar fi făcut aceasta, vrea să-i zicu lui...* (a. 1809). GCR., II, 204/24. *Iubește-mă, dacă-ți plac, Deaca nu, silă nu-ți fac: Iubește-mă din răzut. Deaca nu mă poți mai mult.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 47.

c) **daca:** *Acela om, de va... ținea el banii și daca-i (deaca-i MUNT.) va cheltui pre treabete sale... să fie gonit den locul său.* PRUV., 148. (Adeseori, în PRUV. MUNT. mai des decât în PRUV. MOLD., în corelație cu atunce, ceea ce arată originea temporală a lui *dacă*) *Numai daca (deaca MUNT.) va arăta furțișagul sânghur furul... atunce să dă giurământ celuia ce ș-au pierdut lucrul.* PRUV. 226. *Daca întâmplarea a putut întocmi aceste lucruri, cum nu se iuvesc și în zioa de astăzi asemenea întâmplări?* MARCOVICI, C. 12/25. *Daca nu vrei să mă ascultți, stăpâne, ori ce fi se va întâmpla, să știi că numai tu ești de vină. Am să-ți spuie o corbă, și, daca vei primi tocmala mea, te duc înapoi... Dacă poștești să mergi și D-ta, încalcă îndată și aidem.* ISPIRESCU, L. 9. *Daca mi-i înșela, Jurământu'... Pe capul tău va cădea.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 241. | Uneori, *daca* poate fi interpretat atât condițional, cât și temporal: *Daca nedreptatea oamenilor te-a adăpat cu amarăciuni, ardică-ți ochii către cer.* MARCOVICI, D. 15/20. *Și daca ne-o ajuta Dumnezeu să scăpăm și de dânsa, apoi sântem voinici.* ISPIRESCU, L. 6.

d) **deacă:** *Deacă doriți, și... veți face așa. veți fi... norocoși* (a. 1774) GCR. II, 99/13. *Deacă robii acci aduși de Krumus preste Dunăre nu au fost Români... cum au putut...?* P. MAIOR, IST. 199. *Deacă ceriul prin nenorocire va voi ca să te ispitească, vino îndată ca să mă afli.* BELDIMAN, N. P., I, 33. *Deacă critica mea va fi... nedemnă... pentru scrierea ce a provocat-o, rușinea va rămânea... pe scama mea.* ODOBESCU, III, 10/25. *Nu făgăduim chlar a ne jertfi, deacă aceasta va putea să-ți aline oarecum mahnirile.* ISPIRESCU, L. 12. *Descultă nu te-oiu purta, Că-i umbra tu, deacă-i vrea!* JARNÍK-BĂRSEANU, D., 392.

e) **dacă:** MARDARIE, L. 13. ANON. CAR., HERZ. GHER., M. II 374. *Vom merge, dacă vă veți sili a învăța geografic.* DRĂGHICI, R. 7. *Nu te teme de înimic, dacă ai îndestulă tărie de suflet ca să nu te temi de tine însuți.* MARCOVICI, D. 16/20. *Nimic n'ai, dacă n'ai darul de-a nu muri nicio-dat.* KONAKI, P. 264. *Oh! te fericesc, dacă ești nesimțitoare!* C. NEGRUZZI, I 51. *Dacă însă păstorul ce tu ni l-ai alege, Va fi tot ca păstorii de cură-avem destui. Atunci... lasă în starea-i bătrâna tiranie.* ALEXANDRESCU, M. 6/2. *Ce ar fi ajuns patria astăzi, dacă strămoșii noștri ar fi dormitat și ei?* BĂLCESCU, M. V. 580/17. *Păcatul, dacă păcat este... DELAVRANCEA, PAR., 45. Dacă tu, tată, nu poți să-mi dai, apoi sânt nevoit să ătreier toată lumca.* ISPIRESCU, L. 2. *Doamne, dacă ieși tu cu adevărat Dumnezeu, cum zici, rogu-te, blagoslovește-mi turbinca asta...* CREANGĂ, P. 300. — *Bu stiu, dar e greu. — Să fie cum o fi. — Izbândă să dea Dumnezeu, dac'ășa, zise clocărlanu'...* STĂNCESCU, B. 62. *Dă-mi peana din pălărie, Să-mi fac un pic de leșie, Că, dacă m'otu leșia Cu frumoasa peana ta, Părul meu n'o mai*

cădea! JARNÍK-BĂRSEANU, D. 88. *Ei și? S'apoi!* Și dacă este așa! PAMFILE, CRĂC. 52. *Dacă nu e colac, e bună și pâinea.* ZANNE, P. IV 43. | La început temporal, apoi condițional a fost înțeles *dacă* în locuțiunea *las' să...*, *dacă: Teși afară și te roagă... Ca să-ți vie pețitori.* — *Las'să vie, fur-oile, Dac'a trecut dulcele.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 446. *Las'să ardă măcar satul, Dacă mi-i beșiv bărbatul!* SEVASTOS, P. P. 259. Cu omiterea propoziției consecutive, *las', dacă...!* = de sigur că nu..., (după negațiune) nu mai încapă îndoială că da... *Oiu vorbi eu și cu dâșnit, și las', dacă va fi ceva.* CREANGĂ, P. 13. *Las', dacă nu i-a da odihna pe nas, zise boierul, în gândul său.* id., ib. 301.

3°. Causal. Deoarece, fiindcă, pentru că. *Acumu, deca vezi că te luomu, pomenești de pocăințe.* CUV. D. BĂTR., II 450 (COD. TOD., 71 r°: deaca). *Deaca ne-au dat Dumnezeu cuvențele sale afară, să ne ispășim pentru ele, dară pren ce ne văm ispăși?* CUV. D. BĂTR., II 102. *A noastră mântuire, deaca vruseși, mântuitorule, să o tocmești, întru pântecel fecioarei sălășluitu-te-ai.* PARACLIS (1639), 13 v°/s. *O! nu sunt eu vinovat, sărmană copilă, dacă nu te iubesc!* C. NEGRUZZI, I 56. *Dacă mă vede că-s o văducă sărmană..., mai trebuie să-și bată joc de casa mea?* CREANGĂ, P., 28.

4°. Concesiv. Chiar în cazul când..., deși, cu toate că. *Dacă voi nu mă vreți, cu vă vreau, răsunse Lăpușneanul...; și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi.* C. NEGRUZZI, I 139. *Sfântul soare, dacă-i soare, și tot după tine moare.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 15.

5°. Ipotetic. Presupunând că... să presupunem că... *Deci deaca întru umbra atâtă să rebarsă duhul cel sfânt, cu cât mai vârtos intru așezământul cest nou!* (a. 1775) GCR. II 108/s. *Numai în grădina ursului, — dacă-i fi autit de dânsa — se află sălăți de aceste.* CREANGĂ, P. 211. *Tare-or fi îmbătrânit, Deaca n'or fi și murit!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 310.

6°. Optativ ireal, dacă urmează negațiunea și condiționalul (cf. și *de*) *Numai să... Dacă nu m'ar simți nimeni, când roiu fugi!* DELAVRANCEA, PAR. 241.

7°. Propozițiunea secundară legată prin *dacă*, păstrându-și întru câtva înțelesul temporal, și mai ales pe cel condițional, se întrebunțează ca:

a) Subiect: *Ce folosu e lor, deaca popa grăiaște în limbă strînă Rumânilor?* CORESI, ap. GCR., I 24/s. *Ce-ți pasă ție, chip de lut, Dac'oiu fi eu sau altul?* EMINESCU, P. 282. *Și dac'a fost pețitū des, E lucru tare cu'nfeles.* COȘBUC, B. 16. *Și dacă ți-am fâgăduit atunci, a fost numai ca să te împac.* ISPIRESCU, L. 2. *Și dacă mă vezi așa de jigărit, este că n'are cine să mă hrănească.* id., ib. 15. *Părinte, sfinția ta, Nu-mi cet' mie pravila, Că nu e mare greșea', Dacă îmi sărut draga.* PAMFILE, C. T. 109.

b) Complement (direct): *Să vadă... dacă acele poame era de mâncare sau ba.* DRĂGHICI, P. 51. *Ce pasă bieteți turme, în veci nenorocită... Să știe de ce mână va fi măcelărită și dacă are unul sau mulți apăsători?* ALEXANDRESCU, M. 6/s. *Istoria nu mai adunge mai departe deacă păgubașele s'au mulțumit numai cu această armonioasă desdăunare.* ODOBESCU, III 10/s. *Ia să ta vedem, dacă mi-i găoi tu cimilitura aceasta.* CREANGĂ, P. 150. *Doamne, nu știu dacă ai la știință ori ba, dar eu slujesc la poarta raiului de multă vreme.* id., ib. 313. *A îmblat pe la vraci și filosofi, ca... să le ghicească dacă or să facă copii.* ISPIRESCU, L. 1. (Indirect): *N'endoim dac'asa oameni întru adevăr au stat!* ALEXANDRESCU, M. 16/s.

c) Atribut: *Vrăjmășia arată vecinii omului sau veastea cumu sau deacă-l grădesc oamenii.* PRAV. 601.

8°. (Ca substantiv cu deosebite funcțiuni sintactice se întrebunțează *dacă* în proverbe: *Dacă și cu poate-i soră cu minciuna* = nu se știe sigur (Năsăud). Com. N. DRĂGANU. *Cu poate și cu dacă, nime nu se'mbracă.* ION CR., IV 85.

[Compus: *dacă să* † (cf. de să): *Milostive Ziditoriule! dacă să fie vieța mea așa de nimica, ticătoasă și defăimată, să roz numai oase și putrețuni, fie-ți milă și-ni mai cioantă din vremea vieții 20 de ani.* CĂLINDARIU (a. 1847). GCR., II 358/s. | *Contaminare (daca+de vreme ce):* *Daca vreme ce giudeful nu credeți și de să va afla lucrul, că nu-i de a creaderea, tot să se cearte ca un ucigătoriu de părinti.* PRAV. 373.]

— Formele *deca*, *deaca*, *deca* derivă, evident, din *de* „din momentul...“, „din clipa...“, „din timpul...“ + *ca* „cum“, „când“, cu accentul, la început pe silaba din urmă, apoi, cu timpul, mutat pe silaba dintâi (ceea ce explică metaforia lui *e* în *ca*, redus, după *d*, la *a*). Formele *deacă* și *dacă* pot deriva atât din *deaca*, cu prefacerea lui *a* final aton în *ă*, cât și din *de* „din momentul...“, „din clipa...“, „din timpul...“ + *că*. Din *deacă* s'a desvoltat *dăcă* și *dăcă*, pe care le găsim alături de *deacă* și *dacă* (cf. și megl. *deacă*).

Pentru explicarea din *de+ca*, cf. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.*, III § 567, p. 613; TDRG, p. 502; Mario Roques, *Recherches sur les conjonctions conditionnelles* să, de, *dacă*, en Ancien Roumain, în *Mélanges Chabaneau* (Rom. Forsch., XXIII 1907), p. 825 (vezi și A. L. Rosetti, *Grui și suflet*, II, p. 183), care însă văd în *de*, greșit, un împrumut albanez ori un rest traco-dacic (cf. alb. *dhë*, *edhë*; turc. *de*, „und“, „auch“) și mai ales: N. Drăganu, în *Dacoromania*, III, p. 272-284, și IV, p. 919-922, care-l explică din *de* (<lat. *de*) „din momentul...“, „din clipa...“, „din timpul...“ + *ca* (<lat. *quam*) „cum“, „când“. Pentru explicarea din *de* + *că* cf. G. Crețu, *Mardarie: Lexicon slavorom.*, București, 1900, p. 317, și A. L. Philippide, *Istoria limbii române. I. Principii de istoria limbii*, Iași, 1894, p. 52 și 105, care-l derivă din *de* + *quod*, dar, pornind greșit, dela înțelesul respectiv „despre“, „în ce privește“, în loc de cel temporal al lui *de*. (N. Drăganu).

DACĂ conj. *Mais, vraiment.* — (Mold., Transilv.; mai ales înainte de *doar* s. *numai*: scris și în două cuvinte: *da că*) Dar, d'apoi că, apoi. *Auzi: să nu mă grăbesc [să mă'nsoar], când m'am aprins?... Dacă doar nu-s un poponet, să m'aprină și să mă sting pe mică pe ceas!* ALECSANDRI, T. 814. *N'auzi, drăguță?* — *Dacă nu-s surdă, cicoană!* ALECSANDRI ap. TDRG. *Mai auzit-ai dumneata, cumnată, una ca asta, să fure Ion pupăza?! — Ce spui, cumnată!* *Dacă l-aș ucide în bătaie, când aș afla că el a prins pupăza, s'o chinăscă!* CREANGĂ, A. 56. *Te rog, să măi cu dăgare de seamă, ca să nu-mi prăvăli nora.* — *Dacă doar nu-s harăbagiu de ieri dealaltăieri, jupâne Strul!* id. P. 115. *Gândeam că te-i fi dus prin lume... — Dacă doar de lume am fugit!* id. P. 324. *Dacă și noi, măi fraților, propoșiți am mai fost, să n'o întrebăm că în ce pilde ne vorbește!* — *Își dă cu sooteala al doilea.* L. MORARIU, DELA NOI, 82. *Dacă, drăgul meu, numai pe tine te-am avut și amu și tu te duci...* id., ib. 95. *Pleacă Ion mâne... Dacă numa de-ar pleca odată...* (Năsăud). Com. N. DRĂGANU. — Din *da* (= „dar“) + *că*. Cf. N. Drăganu. *Dacoromania*, III, 276.

DĂC' **ĂCĂ** conj., v. *dacă*.

DĂCĂ s. l. *Gésier.* — Rânza pasărilor, pipotă, bătuca (Dobra, în Transilv.) POPOVICI, R. D. 165.

DĂCĂ s. f. v. daică.

DĂCĂ s. f. sing. *Entêtement*. — (Transilv.) Por-nire sufletească de împotrivire, încăpățănare, îndărătnicie, harțag, mânie, pică. Cf. REV. CRIT. III 121, PAȘCA GL. [Adjectiv: **dăcós**, -oasă = încăpățânat, îndărătnic, irascibil PONTBRIANT), supărăcios și răutăcios, harțăgos, care ține mânia, rânzos. I.B., REV. CRIT. III 121, PAȘCA GL., POPOVICI, R. D. 165. | Verb (derivat din *dăcos*): **dăcōșă** I^a refl. = a se încăpățâna. Cf. PAȘCA, GL.] — Poate același cuvânt ca *dăcș*. I. Popovici, *Rum. Dialekte* 165, a arătat că *dăcos* e sinonim cu *rânzos*, derivat dela *rânză* (= dăcă).

DA CĂPO adv. (Muz). *Da capo*. — (Termen care însemnează, în muzică, că bucată trebuie cântată dela început, de-a capul; p. ext. și în alte domenii:) dela început, din nou, a doua oară. *Atunci o altă opozițiune se formează cu alte făgădueli și danțul se învârteste de atâția ani, re-incepând totdeauna d'a capo, joc vătămător și periculos*. GHICA, S. 199.

[Scris și într'un cuvânt: *dacapo*, greșit *d'a capo*].

— N. din ital. *da capo*, idem.

DĂCÎ † conj. v. deci.

DĂCIC, -Ă adj. v. dac.

DĂCO-ROMÂN adj., subst. } v. dac.
DĂCO-ROMÂN adj., subst. }

DĂCÓS, -OĂȘĂ adj. } v. dăcș.
DĂCȘĂ vb. I^a }

DACTÎL s. a. și m. *Dactyle*. — (În metrica greco-latină) Picior compus dintr'o silabă lungă și două scurte (— ∪ ∪); (aplicat, impropriu, în metrica românească) grup de trei silabe, întâia accentuată și celelalte două neaccentuate (de ex.: lă t u r e, m â r g i n e), | *Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile*. EMINESCU, P. 228. *Pitpalacțe, prin grânelc verzi, își spunea din guse dactilii*. AGĂRBICEANU, L. T. 311.

[Accentuat și: *dăctil*. Adjectiv: (cf. fr. *dactylique*) **dăctilic, -ă** = de dactil, format din *dac-tile*. *Versuri dactilice*.]

— N. din lat. *dactylios* și -us (= grec. δάκτυλος „deget“).

DACTÎLIC, -Ă adj. v. dactil.

DACTILOGRAF, -Ă subst. *Dactylographe*. — Persoană care se ocupă în mod profesional cu transcrierea la mașina de scris; cf. stenodactilograf. [Familia: (fr. *dactylographique*) **dăctilografic, -ă** adj. = privitor la bătutul cu degetele la mașina de scris; — (fr. *dactylographie*) **dăctilografie** s. f. = arta s. meseria de a scrie bătând cu degetul la mașina de scris; — (fr. *dactylographier*) **dăctilografiă** vb. I^a = a (trans)scrie bătând cu degetul la mașina de scris, a bate la mașină].

— N. din fr. (grec. δάκτυλος „deget“ și γράφο „scriu“).

DACTILOGRAFIĂ vb. I^a }
DACTILOGRAFIC, -Ă adj. } v. dactilograf.
DACTILOGRAFIE s. f. }

DACTILOGRĂMĂ s. f. *Dactylogramme*. — Urmă lăsată de deget („amprentă digitală“) ca mijloc de identificare.

— N. din fr. (grec. δάκτυλος „deget“ și γράμμα „literă, foaie s. carte scrisă, desen“).

DACTILOPTÉR s. m. (Iht.) *Dactyloptère*. — Pește cu înnotătoarele pectorale dezvoltate, servindu-i ca un fel de aripi; pește sburător.

— N. din fr. (<grec. δάκτυλος „deget“ și πτερόν „aripă“).

DADA s. m. sing. art. 1°. *Père*. 2°. *Chef* (de tsiganes). 3°. *Sobriquet*.

1°. (În graiul țigănesc) Tată (DENSUSIANU, T. H., BUDAI-DELEANU, T. 33). *Mă bătea dada, să'nvâf Un cântecăș cam sugubăf*. MARIAN, SA. 341.

2°. P. ext. Căpetenia unei cete de Țigani. Cf. T. PAPAHAĞI, M. *Dada hăl mai mare uu sărit în sus*. id. ib. 84.

3°. P. ext. (Straja, Bucov.) Nume care se dă cuiva în batjocură. Com. AR. TOMIAC.

[Diminutiv: (după *tătuca*) **dăduca** s. m. sing. art. (Ad 1°) *Scărife din fier lucrute... Puncă dăduca cu desmierdare*. CONTEMPORANUL, I. 621. | Derivat: **dădulea** s. m. sing. art. = dracul. COM. SAT. 49, ȘEZ. XXIV 14.]

— Din țig. *dad*.

DADĂ s. f. 1°. *Sœur aînée*. 2°. *Mademoiselle, madame*. 3°. *Bien aimée*.

1°. (Oltenia, Dobrogea). Soră mai mare, țăfă, leliță, daică (1°), dodă (1°), nană. H. II 256, 301, IX 82, XIV 400. Cf. H. IX 124, XII 262. *Zisc fratelui său celui mai mic: Taci cu dada, băiețelul dadei*. ISPIRESCU, L. 335.

2°. P. ext. Cuvânt de respect cu care se adresează o persoană cătră o fată mare (ION CR. II 109) s., mai ales, cătră o femeie mai în etate, țață, lele, leliță, daică (2°): p. ext. cu care se adresează o femeie cătră alta, cumătră, cf. dodă (2°). Cf. H. V 129, BUL. FIL. I 135, BUCUȚA, R. V. *Mama, dadă Irină, cere apă*. DELAVRANCEA, S. 188. *Ia uite, dadă, ce picioare lungi au*. PLOȘOR, C. 59.

3°. P. ext. Iubită, mândră, leliță, daică (3°), dodă (3°), puică. *Uite, dadă, n'am murit Ș'am trăit, de te-am iubit*. MAT. FOLC. 252.

[Vocativ: *dădă* și *dădo* (ISPIRESCU, L. 65). | Derivat: **dădină** (accentul?) s. f. (ad 1°) H. II 256.]

— Cuvânt din graiul copiilor, răspândit în limbile balcanice, din care a pătruns și la noi (bulg., sârb., alb. *dada* „soră mai mare“, turc. *dada* „doleală, îngrijitoare la copii,“ n.-grec. *νιάτνα* „doică“). Cf. *dada* că, *dodă*.

DADĂ vb. I v. deda.

DADĂCĂ s. f. v. dădăcă.

DADĂCĂ s. f. *Nourrice sèche, gouvernante*. (În Tara veche) Îngrijitoare la copii; cf. bonă, guvernantă. *Dadaca lui au vrut îndat' să-l netezească*. DONICI, F. I 35. *Asfel vorbăa Zoe cătră Sanda, dadaca și singura sa prietenă*. C. NEGRUZZI, I 27. [Fata] *n'avea voie să iasă... fără dădaca ei*. ISPIRESCU, L. 120. [Se caută] *Dădăcă priecăpută a îngriji de un copil de un an*. UNIVER-SUL, 1931, 12 Ianuarie (Mica publicitate). *Fata, ea când auză, Cinci dadaci [= dadace] mi-i tocmea, Patru manci [= mance] de sucea*. VASILIU, C. 36. # **fi trebuie dădăcă** = nu știe să se poarte, e cam prostuț. ZANNE, P. V 246. **fi stă dădăcă pe cap** = îl cicălește, îl supără, cicălin-du-l. Com. D. POPOVICI. [Și: (direct din turcește, cf. *odâie, mamaie, dudăie*) **dădăie** s. f. TDRG. | Cu alt sufix: (desmierdător) **dădică** (BUL.

FIL. I. 135) s. f. || Verb.: **dădăci** IV^a trans. = a face pe *dădăcu*, a îngriji un copil; p. ext. a conduce pe cineva ca pe un copil (PAMFILE, J. III 87). *A luat-o la casa ei, ca să-i poarte copiii în brațe și să-i dădăcească*. SBIERA, F. 31. *Chirchireu... crescuse pe Banul Manolache și la dădăci până la moarte*. GHICA, ap. TDRG. — (cu adjectivul): **dădăciț**, -ă. *Copiii trebuie cu grijă păziți și dădăciți*. I. NEGRUZZI, ap. DDRF.; — (și abstractele) **dădăciț** s. a., **dădăci** s. f., **dădăceală** s. f. (Fig.) *Ce rost ar mai avea deputatul și senatorul cu toată activitatea redusă la dădăcierea cererilor și adreselor care circulă într-o administrație publică?* C. PETRESCU.]
— Din turc. *dada*, idem, cu adăogarea sufixului desmierdător -*ăci*. Cf. *dada*, *dodă*.

DĂDĂCEALĂ s. f. }
DĂDĂCI vb. IV^a } v. *dădăci*.
DĂDĂCIE s. f. }

DADAISM s. m. sing. *Dadaisme*. — Numele unei scoale literare ce-a apărut în literatura franceză la începutul secolului al XX-lea și a fost imitată și în alte părți. Intemeietorul ei este Tristan Tzara, Evreu originar din România. Principiul estetic profesat de partizanii săi, libertatea desăvârșită de expresie, avea între altele și misiunea secretă de a masca, la unii dintre dâșii, imperfecta stăpânire a limbii franceze. [Adjectiv: (<fr. *dadaïste*). **dadaist**, -ă = care ține de școala dadaismului. *Versuri dadaïste*. (Substantivat) *Un dadaïst*. — N. din fr.

DADAIST, -Ă adj., subst. v. *dadaism*.

DĂDĂCII vb. IV^a v. *deduleci*.

DADALOĂIE s. f. v. *dodolă*.

DĂDĂȚĂL }
DĂDĂȚEL } s. m. (Bot.) v. *dedițel*.

DĂDĂUȘ s. a. v. *dărdăuș*.

DĂDĂUȘ s. m. *Charretier*. — (Banat) Cărăuș. SEZ. XIX 82.

D'A-DIBA adv. v. *dibui*.

DĂDĂCĂ s. f. v. *dădăci*.

DADINĂ s. f. v. *dada*.

DĂDLÔG s. a. *Bûche*. (Maramureș) Un lemn gros peste care se așează celelalte când se face focul. PAȘCA, GL. — cf. *dârlog*.

DĂDĂCU s. m. sing. art. v. *dada*.

DĂDĂCĂ s. f. v. *duducă*.

DADŪLEA s. m. sing. art. v. *dada*.

DAEREA s. f. (Muz.) v. *dairea*.

DĂFENĂ s. f. (Bot.) v. *dafină*.

DĂFIE s. f. *Baliverne*. — (Muntenia, Oltenia, Mold.; întrebuițat, mai ales, ca complement al verbelor: a spune, a vorbi) *Snoavă* (Muscel, JAHRESBER. VIII 314), *istorie fără nicio însemnătate* (ZANNE, P. II 847), *trantie* (MUSCEL 69). *Luă paharul și-l dete lui Gheorghe întâi: ia, d-ta, țărane, și spune-ne o dafie*. VISSARION,

FL. 80. [Plur. *dafii* și (atestat numai cu pronunțare dial.) *dăhii* (ZANNE, P. II 847).]

— Etimologie necunoscută (După CADE ar fi sârb. *davija* „acuzăție”. Cf. *dahiu*).

DĂFIN s. m. (Bot.) I. 1°. *Laurier* (*Laurus nobilis*). 2°. *Acacia* (*Robinia pseudoacacia*). 3°. *Airelle noire* (*Vaccinium Myrtillus*). 4°. *Sorte de fraxinelle*. II. *Lauriers* (fig.).

I. Bot. 1°. *Arbore mic și frumos* (*Laurus nobilis*), totdeauna verde, cu frunze totdeauna verzi; are flori mici gălbui și fructe negre, de mărimea unei măslini mici, cu gust acru și aromatic. Frunzele-i aromatice, cunoscute în popor sub numele de *foi-de-dafin*, se întrebuițază ca dres în bucate. Din partea cărnosă a fructelor se extrage un ulei tonic și stimulent și o alifie s. pomadă bună pentru răni. **Arborele se mai numește**, pe la Brașov, Iurbău. PANȚU, PL. DAMÉ, T. 183. BIANU, D. S. Cf. *laur* (II 1°). *Foaie, frunză* (PISCUPESCU, O. 306/11), *stălpări* (GCR. II 91/37), *grăunțe* (ib. II 66), *sămânță* (CALENDARIU, a. 1814, 189/2), *uleiu, unt* (COSTINESCU), *pomadă* (VLAHUȚĂ, D. 278), *pădure* (BELDIMAN, N. P. II 66), *dumbrăvi* (EMINESCU, S. 59) *de dafin(i)*. *Acolo vei găsi doi pui de dafini, unul cireșiu și altul trandafiriu*. ISPIRESCU, L. 234. | P. ext. Cunună de ramuri și frunze de dafin, pentru învingători. Cf. *mirt laur*. *Capu-i de dafini fu 'ncoronat*. SIHLEANU, ap. TDRG. | **Dafin-mic** = *tulichină*. CIHAC, II 653. | **Dafin-trandafir** = *leandru*. id. II 654.

2°. (Oltenia, Muntenia de Sud) = **salcâm**. PANȚU, PL. LEON, MED. 36. HEM. 126, JAHRESBER. VIII 314, CASA nr. 25.

3°. (În regiunile vestice) = **afin**. (Vișag, Bobolna, Baia-de-Criș). HEM. 439.

4°. (Banat, sub forma *dafine*) Plantă asemenea frâsinelului, cu fructe dulci, plăcute. H. XVIII 315.

II. Fig. (Cu aluzie la cununa de *dafini*, cu care se încununau învingătorii: mai ales la plur.) *Glorie, biruință, lauri* (II 2°). *Aceste chipări suri vă vor căștiga dafinii?* VĂRNAV (a. 1802), ap. GCR. II 197. *Și dafinul ce voi luați Nu se mai vestejește*. I. VĂCĂRESCUL, P. 78. *Căci războiul e bieu groaznic, care moartea îl iubește, Și ai lui săngerăți dafini națiile îl plătesc*. ALEXANDRESCU, M. 16/11. *Mi se pare că intru atâtea se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea cinegetică*. ODOBESCU, III 22.

[Și: (<gr. δάφνη): **dăfne** † s. f. *Cununile tale ceale de dăfne*. BELDIMAN, N. P. I 183. Cf. II 66: (ad I 4°) **dăfne** s. m.]

— Din lat. vulg. *daphine* (Schuchardt, *Vocalismus*. II 412, III 289) din grec. δάφνη, devenit ***dafinus** (arborele) și ***dafina** (fructul) și păstrat în Italia sudică (*dafina*), la Albanezi (*dafinë*) și la Slavii balcanici (paleosl. *dăfina*, sârb. *dăfina*, *davina*, bulg. *dafinŭ*).

DĂFINĂ s. f. 1°. *Baie de laurier*. 2°. *Airelle*. 3°. *Fleurs brodées*.

1°. *Fructul dafinului. Fincii și dafenile le mătăherisea la veselii și la biruințele cele cu laude purtătoare de biruințe*. VĂRNAV (a. 1802), ap. GCR. II 198/11.

2°. (Banat) *Afină*. HEM. 439.

3°. P. anal. (Munții-Apuseni) *Flori cusute pe perină* (probabil, imitând florile s. boabele de dafin). Cf. PAMFILE, I. C. 312.

[Și: (ad 1°) **dăfenă** s. f. | *Diminutiv: dafinută* s. f. O plantă (nedefinită mai de aproape). id. J. III 87].

— Forma feminină a lui **dafin**.

DAFINE s. m. (Bot.) v. **dafin**.

DAFINUȚĂ s. f. (Bot.) v. **dafină**.

DĂFNE † s. f. (Bot.) v. **dafin**.

DĂGĂ † s. f. *Dague*. — (Franțuzism, neobișnuit) Pumnal în trei muchii și cu vârf ascuțit. [Haine] rupte și scofâlcoite de lovituri de dagă și de buzdugan. GHICA, s. 535.

— N. din fr.

DĂGĂ s. m. *Goinfre*. — (Bucovina) Mâncău, om care mănâncă mult. (Straja). Com. AR. TOMIAC; găman.

DĂGĂLÎ vb. IV^a v. **dăgăli**.

DĂGĂLÎ vb. IV^(a) = **gădila**. (Transilv. de Nord). CABA, SĂL. 88. *Fata pădurii... te dăgăle[ște] ș'a pot, de-i răde, te ducen' deal*. ARH. FOLK. I 218. [Și **dăgăli**. VICIU, GL.]

— Din **gădili**, prin metateză. VICIU, GL.

DĂGĂNÎT s. m. sing. *Terre battue*. — (Transilv. de Nord) Pământ bătut. PAȘCA, GL.

— Cf. ung. *dagonat* „unflătură“. LACEA.

DĂGĂSTÎ vb. IV^a *Pétrir*. — (Ungurism, în Transilv. de Nord) A frământa. CABA SĂL. 96.

— Din ung. *dagasztani*, idem.

DAGHEREOTÎP s. a. *Daguerrotyp*. — Procedu prin care se fixează, sub influența luminii, imaginile pe o placă sensibilizată prin iodură de argint. || P. ext. Aparatul ce servește pentru fixarea acestei imagini. || P. ext. Imaginea obținută în felul acesta. *În cutia de pălărie lăsasem două portrete în dagherotip*. GHICA, A. 568. [Pl. *tipuri*. Și **dagherotip** s. a. || Derivate: fr. (*daguerrotyp*) **daghereotipă** vb. I^a = a fixa o imagine cu dagherotipul; — (fr. *daguerrotypie*) **dagher(e)otipie** s. f. = arta de a daghereotipa].

— N. din fr. (cuvântul e format dela numele lui Louis *Daguerre*, inventatorul acestui procedeu, din care s'a născut apoi fotografia).

DAGHEREOTIPĂ vb. I^a

DAGHER(E)OTIPIE s. f. } v. **daghereotip**, ș. d.

DAGHEROTÎP s. a. ș. d. }

DĂGMĂIU s. a. *Petit sac*. — (Transilv. de Nord). Săculeț cam de 2—3 litri de cereale. Cf. VICIU, GL. *Sunt multe dăgmaie la moară*. id. ib.

DĂHĂRNÔG s. m. *Haridelle*. — Cal bătrân, ținut rău, care se împiedecă mergând, care stă rânjit, căruia îi atârână buza de jos. (Răstolița, Jud. Mureș). DR. V 180. [Plur. *noghi*].

— Cuvânt compus, în a cărei parte finală se recunoaște slavul *nogŭ* „picior“ (cf. *pintenog*).

DAHÛ, -HÛE adj. *Rusé*. — (Turcism, rar) Șiret, viclean. *Făgăneșu avu dreptate, parc'a fost prioroc ori năsdărăvan ori dahiu*. JIPESCU, O. 16. *Cine-și schilodește limba și vorba, e sec, dahiu, pădureș, căpiat*, *lud*. id. ib. 60.

— Din ture. *dahi*, „șiret“. ȘIO.

DĂHOINĂ vb. I^(a) v. **dăulă**.

DAHÓN adj. m. *Vilain gourmand*. — (Mold.) Lacom și urit. ȘEZ. II 225.

DĂHULĂ vb. I^a v. **dăula**.

DAI † conj. v. **da**¹.

DAIÁC s. m. (Pesc.) *Pilotis*. — Unul din stălipii pe care se reazimă, cătră apă, schela pescărească. *De daiacul de sus e legată sârma ținătoare*. ANTIPA P. 382.

— Cf. bulg. *dalian*, sârb. *daljan* „un instrument de prins pești“.

DAIBĂR s. a. (Dulgh.) Outil de charpentier. — Unealtă de dulgherie, nedefinită. H. IX 510.

— Cf. germ. *Diebel* „goujon“.

DAICĂ s. f. 1°. *Soeur aînée*. 2°. *Madame*. 3°. *Bien aimée*.

1°. (Oltenia) Soră mai mare, țață, lele, leliță, dadă. (1°), dodă (1°), nană. H. IX 82, XII 262.

2°. P. ext. Cuvânt de respect cu care se adresează o persoană către o femeie mai în etate: țață, lele, dadă (2°), dodă (2°), CHIRIȚESCU, GR. *Așteaptă cu ochii bleoșăți, să scoată daica Mitrana cartofii din spuză*. DELAVRANCEA, s. 40. *Ce te mai osteneai atata, daică?* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. 44 vol. II, 544.

3°. P. ext. Iubită, mândră, leliță, dadă (3°), dodă (3°). *Foicică pelinită. Daică, daică, dăiculiță*. TEODORESCU, P. P. 293^b. *Ioană, Ioană, daică Ioană, Naiba te scoase'n poiană*. MAT. FOLC. 273. *Daicăi i-a trecut vacu', Că daica s'a măritat*. GRAIUL, I 82. *Să să scoale surd și mut. O'agu daichii i-a plăcut*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. s. 332. [Gen. dat. *daicăi* și *daichii*. || Și: **dăică** s. f. GIUGLEA-VĂLSAN, R. s. 147; — **doică** s. f. *Gheorgheluz, Vin' la doica, drăgălaș*. ZANNE, P. VI 121; **dăcă** s. f. (Ad 2°) *Nunai o babă nepăsătoare, se gâlcevea cu un flăcău. Ce te bagi, mă, în sufletul meu? Ori te mănâncă spinarea? Taci, dăco Zankhiro, că nu ți-am făcut nimic!* TA-FRALI, s. 9; (ad 3°) *Alică, dăcă Floare!* TEODORESCU, P. P. 307. | Diminutive: **dăiculiță** s. f. (ad 3°). *Văzuți sfărca, la o țăță, și mă prăpădes', dăiculiță*. JAHRESEB. VII 68; — **dăiculiță**, **doiculiță** s. f. (Ad 2°) *Dăiculiță. fa leliță Rădă, că multe mai fuserăm orânduite să vedem!* GRAIUL, I 213. *Unde se duc, doiculiță? repetă alta nevoiașă*. IOVESCU, N. 28; (ad 3°) *Dar bine dăiculiță, așa singurică cuc, nu ți-e urit?* PLOPȘOR, C. 54.

— Din sârb. *dajka*, idem.

DAICĂ s. f. sing. Seulement „a umbra cu daica“: *mendier*. — (Mold. și Bucov., numai în expresiunea) **A umbra cu daica** = a cerși. HERZ-GHER., M. II 374, (Mahala) com. G. NANDRIȘ. *Nu ți-i rușine a imbla cu daica? Asta o fac numai Țiganii*. (Bilca, Bucov.) Com. TOFAN. [Și: (formă țigănească?) **dăicos** s. a. sing. Pomană. *După daicos, ca țiganul, prin meleaguri trierând*. CONTEMPORANUL, III 126. | Derivate: (Straja, Bucov.) **daicăr** s. m. (cu fem.) **daicariță** = cerșitor, cerșitoare. Com. AR. TOMIAC.]

— Din țig. *daif* „puțin, ceva“ cf. A. Graur, BUL. LING. II 147.

DAICĂ s. f. v. **doică**.

DAICĂR s. m.

DAICARITĂ s. f. } v. **daică**²

DAICOS s. a. }

DAICULIȚĂ s. f. }

DAICUȚĂ s. f. } v. **daică**¹

DAIEREĂ s. f. (Muz.) v. **dairea**.

DAILEROI, DAILEROM, DAILERU (R) † v. **ier-**

DAILUȘ s. g. v. **dăina**².

DĂIMÁN s. a. v. maidan.

DĂINA s. f.

DĂINĂ! interj.

} v. doină.

DĂINĂ vb. I^(a) 1°. *Balancer.* 2°. *Branler.* 3°. (*Se*) *balancer.*

Arată o mișcare ritmică repetată.

1°. *Trans.* A mișca încoace și încolo, într'o parte și într'alta, a balansa (2°); a legăna o parte a corpului s. pe cineva, a-l da în leagăn s. în scrânciob, a da huța. [Trei femei] vorbeau aprins pe scama miresei și-și dăinăiau trupurile fistave dela brâu înspre soare. IOVESCU, N. 217. Altul... îi face vânt, dăinuindu-l și înainte și îndărăt... lui reamintesc ce fiori simțeam... când, mă ridicam prea sus sau eram dălmăit prea repede. ȘEZ. XIII 46. Dacă stai mai sus și picioarele atârână, mulți le mișcă fără nici un rost, le dăinâte (Dolj). COM. SAT. I 49.

2°. *Intrans.* A mișca încoace și încolo, a da din...; a măhăi, a mătâni a cele spânzurate (I. GOLESCU, C. I 255^b). *Dăinânește din mâni.* Com. I. STRÎMBULESCU.

3°. *Refl.* A se legăna, a se mișca, a se clătina într'o parte și într'alta, a oscila (cf. I. GOLESCU, C. I 255^b): a se legăna când pe un picior când pe altul, stând în picioare (PAMFILE, A. GL.); spec. a se da (III 4°) în leagăn s. în scrânciob, a se da huța. (COM. SAT. I 49, CIAUȘANU, GL.) *Văcu supt un nuc mare un leagăn de mătase, și părintele stariț se dăinâia în el.* ION CR. IV 284. *Ieri toată ziua m'am căinat cu scărioniu' la gura văii* (Uricani, Jiu). VICIU, GL. *Vrei să ne dăinâim?* BOCEANU, GL.

[Prez. *dăinéz* și *dăniu* (pronunț. *ni-u*) LB. | Și: *dăinâi*, *dăinâi*, *dăinâi*, *dăinui*, (ȘĂINEANU) *dăinâi* vb. IV^(a), (+ *săniă*) *dăniă* vb. I refl. (ad 3°) *Mă dăniu* = mă dau pe gheață. LB. | Abstract: *dăinare* s. f. (în Ardeal) datul în scrânciob... se numește *dăinare*. PAMFILE, J. III 41. | Alte derivate: *dăinús* (DICT., VICIU, GL. CIAUȘANU, GL.), *dăinăús* (BOCEANU, GL.), *dăinăús* (ȘEZ. XIII 39), *dăinătús* (VICIU GL.) *dăinătús* (id. ab), *dăilús* (com. IZVERNICEANU), (cf. *dădăuș*) *dănăús* (PAMFILE, J. II 80) *dălnăús* (CIAUȘANU, GL.), s. a. leagăn, scrânciob, huiț (VICIU GL., CIAUȘANU, GL., BOCEANU, GL.), jocul de copii, numit și țuțică s. țuțică s. cumpănă (descriș în ȘEZ. XIII 39): *săniuș* s. gheața pe care se dau copiii cu picioarele, cu sania s. cu patinele, ghețușcă, lunecuș, glenciu (PAMFILE, J. II 80, VICIU, GL., com. T. L. BLAGA, com. IZVERNICEANU).

— Onomatopee. Cf. *dărdăuș*, *tărluș*, *dăini*.

DĂINĂ vb. I^a v. dăinui.

DĂINĂI vb. IV^a y. *dăina*², *dăinui* și *doină*.

DĂINĂIÚȘ s. a. v. *dăina*².

DAINĂM! interj.

DĂINĂRI vb. IV^a

} v. doină.

DĂINĂÚȘ s. a. v. *dăina*².

DĂINEĂLĂ s. f.

DĂINI vb. IV^a

} v. dăinui.

DĂINI vb. IV^a v. doină.

DĂINIÚȘ s. a. v. *dăina*².

DAINÚ! interj. v. doină.

DĂINUI vb. IV^a *intrans.* *Durer, se menține, persiste.* *Vivre.* — (în Banat și mai mult literar. în Țara veche) A ținea (NOVACOVICI, C. B. 9) un timp oarecare (s. în veci), a dura; a se menține în același stadiu, a se prelungi, a persista; (despre ființe) a viețui, a trăi, a duce o existență. *Ține, dăinește mulți ani.* I. GOLESCU, C. I 62. *Trăesc, viețuesc, dăinez mulți ani.* id. ib. *După mai multe... alergături, care au dăinuit vreo zece zile.* GHICA, ap. CADE. *Doi secolii această regulă dăini.* BOLINTINEANU, ap. RUDOW. XVIII 74. *Sunt tare greșii acei care cred că o nație, și mai cu seamă o nație mică, poate dăinui fără libertățile neupărate descoltării ei.* STURDZA, E. 43. *Eliad e autorul unui sistem de scriere mixt, care a dăinuit câțva timp.* IORGA, L. II 76. *Tot în Moldova dăinește credința că strigoi morți ies din morminte.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 172. [*Vremea*] *va dăinui tot frumoasă.* F. R. ATILA, P. 52. *De n'or avea cu ce să dăinească.* ISPIRESCU, ap. ȘIO. [Și: (forme învechite și neobișnuite) *dăini*. (COSTINESCU), *dăinâi*, vb. IV^a (numai la I. GOLESCU) *dăinâ* vb. I^a. | Adjectiv: *dăinuitór* (*dăinuitór* COSTINESCU, *dăinuitór* PONTBRIANT), -oăre = care ține mult timp, durabil, persistent, trainic, solid. *Darea aceasta... prefăcută din extraordinarie și momentanie în ordinare și dăinuitoare.* I. IONESCU, D. 218. *Văntorul... să dea nevinovaților săi adersări... un răgaz ce, în curând, îi va asigura, tot lui, o mai spornică și mai dăinuitoare izbândă.* ODOBESCU, III 38/15. *O temelie trainică și vecinic dăinuitoare.* STURDZA, M. 68. *Doar ești sătul de cruntul joc, vâș, lung, dăinuitor.* OLLĂNESCU, H. O. 29. *Ferice de voi, care credeți că toate sunt adevărate și dăinuitoare!* SLAVICI, N. 243. | Abstracte: *dăinuire*, (*dăinire*), (neobișnuit) *dăineală* (COSTINESCU) s. f. = durată, persistență, menținere, subsistență. *Horățiu se miră însuși de dăinuirea... patimei ce simțea pentru Glicera.* OLLĂNESCU, ap. TDRG.]

— Din turc. *dayanmak* „a dura” CIHAC, II 571 (în Banat prin mijlocire sârbească: *dănujem* „pe-trec vremea”).

DĂINÚȘ s. a. v. *dăina*².

DAIRĂ s. f. (Muz.) v. dairea.

DAIREĂ s. f. (Muz.) 1°. *Tambour de basque.* 2°. *Suite (militaire).*

1°. Instrument muzical (H IX 57, 312, XI 85, 248, XIV 280) ca un fel de ciur (H IX 417), făcut dintr'un cerc de brad s. de alt lemn, astupat la un fund cu piele de capră și prevăzut cu clopoței (cf. H XI 150, 234), un fel de tobă (H IX 286, XI 203, XII 376) s. tamburină. *Daireauă* se bate (cu degetele H II 312) mai ales de țigani ursari (cf. POLIZU). *Cum juca ursul după sunetul daereli.* ALECSANDRI, ap. RUDOW, XVIII 74. *Muscălagii cu naiul, cu dairaoua.* ODOBESCU, III, 111/25. *Dairaoua se mărită cu cimpoiul și ghitara.* IOSIF, P. 62. *Îi dădu un fel de tobă de aramă, cam ca daiereaoa.* ISPIRESCU, U. 44/1. *Cu toată țigănimca cântând din dairate și jucând.* SEVASTOS, ap. ȘIO. *Fănița a bate din dairaoua cu care am jucat ursul la Sântu-Vasile.* N. BOGDAN, ap. TDRG. *Unii se îmbracă în piele de urs și un țigan cu dairaoua îl joacă.* ION CR. IV 81.

2°. (Vechiu; Mil.) Suită militară. ȘIO. *Ia cu dănsul două tunuri și o mie de oșteni.* *Daieraoua lui mai toată, și delii și tluliumeni.* BELDIMAN, TR. 86.

[Plur. -rale. || Și: *daereă*, *daieraă*, *dairă* (rostit *daira* H XII 376), *dară* (H II 312, IX 57, 286, 312, 417, XI 85, 150, 203, 234, XIV 280), *dăreă* (H XI 248) s. f. | Derivat: *daragiu* s. m. = cel

ce bate daireaua. *Chindia s'a. introdus de curând și se cântă de lăutari, însoșiți, pe unele locuri, de câte un toboșar sau daragiu.* (Vâlcea). ALEXANDRESCU, ap. ȘIO.]

— Din turc. *daire* „suiță“, „tobă“ (în arabă „cere“), intrat și în limbile balcanice. Cf. ȘIO.

DĂITE †, DĂITILE † conj. v. da.†

DĂJDĂR s. m.

DAJDE s. f.

DĂJDIĂR (IU) s. m.

v. *dajdie*.

DĂJDIE s. f. 1°. Impôt. 2°. Tribut.

1°. (Înlocuit astăzi, în multe părți, prin neologismele) Impozit, contribuție. Cf. bir (2°), capitație. (Statul, Domnitorul) pune, orându-ște, aruncă, adaugă, scoate, cere *dajdie* s., mai ales la plur., *dăjdii*: iese o *dajdie* s. ies *dăjdii* nouă. Contribuabilul dă s. plătește *dajdie*. *Dashdc* = tributum. ANON. CAR. (Slav.) Dáni = bir, *dajde*. MARDARIE, L. 893. *Cade-se dajde a se da lu chesariu au nu?* TETRAEV. (1574), 238. *Greutățile și dajdele* (MUNT. *dăjdile*) *ce sânt într'acel loc*. PRAV. 639. [Vor fi iertați] *de birul oștii, de birul lefitor... și de alte dăjdii*. HRISOV (1684), ap. HEM. 3213. *Scotea... și pe mazili dăjdii grele*. LET. II 259/3. *Au ieșit aici la noi... o dajde pe vite* (a. 1705). IORGA, s. D. X 32. *Dăjdii grele au ieșit, nu mai putea oamenii să biruiască*. MAG. IST. IV 38/23. *Dajnicii să adoagă nebănuindu-să de adăogiri de dajdi*. MINEIUL (1773), ap. BV. II 236. *Să fie dajdiile 12 într'un an* (a. 1804). URICARIUL, I 32/12. *De dajdii fie [oaiă] scutiți*. ALEXANDRESCU, M. 301/7. *Puterea... d'a scoate dăjdii sta în adunarea sau soborul a toată țara*. BĂLCESCU, M. V. 9/21. *Să micșureze dăjdiiile*. C. NEGRUZZI, I 154. *Dajdii pământene, precum oierit, vinăriciu*. ODOBESCU, II 14. *Au să se mai mărească dajdiile și nevoile*. D. ZAMFIRESCU, R. 52. *Iși plătea dajdia*. ISPIRESCU, L. 205. † *Îndoita dajdie, ca două piei după o oaiă*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 198. | **Dajdia preoților s. vlădicească**: o taxă a preoților către episcopul eparhiei. COSTINESCU. *Dajdea cea rânduită a preoților* (a. 1785). URICARIUL, II 269/13. *Dăjdiiile vlădicești... să le strângă și să le aducă la săbor* (a. 1696). IORGA, s. D. XII 282. *Au dat Sfinția sa 2 zlofi și 2 măriașe și 2 duce, dajde vlădicească pentru mine* (a. 1770). id. ib. XIII 125.

2°. (Învechit; înlocuit prin neologismul) Tribut. Cf. bir (3°), haracin. *Împărăția pământului despre cine iau dajde sau bir dela ai lui fiu*. TETRAEV. (1574), 230. *Mavrichie le tremese dajde și legă cu dânșii pace*. MOXA, 373/33. *S'au început a da dajde Turcilor*. LET. I 116/20. *Frâncii... da dajde... lui Ioan Așcan*. DOSOFTEIU, V. S. 65°. *O sumă de hani în chip și de dajde și de dar în toți anii dela cămara împărăției lui*. CANTEMIR, HR. 81/3. *Cere împăratul dăjdii la noi*. ANTIM, P. 132. *Plătind... dajdea anului sau haraciul*. TES. II 308, cf. 311. *Țara să-și dea numai tributul sau dajdea*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/31. *Să plătească Dacilor dajde pre tot anul*. BARAC, A. 2. **A aduce pe cineva în dajde †** = a-l face tributar. *Și-i aduse pre ei Solomon în dajde până în ziua de astăzi*. BIBLIA (1688), 251.

[Pronunț. -ăi-e. | Plur. *dăjdii, dajdii, dajdiuri* (VĂRCOL, V.). | Și: *dăjde* (cu plur. *dăjdi* TDRG), *dăjde* s. f. || Numede agent: *dăjdiar*, (Brașov) *dăjdăr* s. m. = funcționar însărcinat cu încasarea dăjdiilor, perceptor; cel ce plătește o dajde, birnic, contribuabil. *Dăjdiării le făcea mare supărare pentru dajde*. DOSOFTEIU, V. s. 68°. *Nu putea dăjdiării să strângă orându-*

lele ce ieșea din visterie. LET. II 150/13. *Sântem noi dăjdeari, Rășinărenii* (a. 1735). IORGA, s. D. XII 232. (Cu funcțiune adjectivală) *Feciorii dăjdieri* (a. 1759). id. ib. XV 105. *Diaconi dăjdieri* (a. 1827). URICARIUL, VII 93/26. | **Adjectiv** (substantivat uneori): (învechit) **dăjnic, -ă** = birnic, contribuabil; tributar. *Dashnik* = tributarius. ANON. CAR. *Umeretele sale le pleca de-a purtarea tovară și va fi sluga dajnică*. PALIA (1581), ap. GCR. I 36/15. *Că eu sânt acolo dajnic visticrii* (a. 1779). IORGA, s. N. 133. *Sânt dajnicii și supuși cu încățături luminate*. ȚICHINDEAL, F. 15. *Accastă nație... de reacuri dajnică Ungariei*. BĂLCESCU, M. V. 366. *Boierii mari și mici, nu numai că nu plăteau nicio dare către stat, dar aveau și privilegiul de a scuti un număr de dajnici*. GHICA, s. XV. *Acele sfinte lavre domnești... le-au supus metoașe dajnice attor mănăstiri*. ODOBESCU, I. 435. **Negativul: nedajnie (nedășnie), -ă †** = scutit de impozit(e). *Se vându vile nedajnice*. (a. 1632) T. PAPAHAĞI, C. L. I-au miluit *Măria Sa... să fie nedășnic*. MAG. IST. IV 129/25. *Extract pentru toate treptele dajnice... și nedajnice*. CAT. MAN. VIII, 30].

— Din v. slav. *dažda*, idem.

DĂJNIC, -Ă adj. subst. v. dajdie.

DAL † s. a. v. deal.

DĂLĂ s. f. Dalle. — (Franțuzism) Placă de piatră, marmoră, beton, etc., cu care se pardosește o terasă, o sală, o curte, etc., se pavează trotorele, lespeze.

— N. din fr.

DALĂC s. m. sing. 1°. Anthrax, splénite charbonneuse. 2°. Pustule maligne. 3°. Raisin de renard (Paris quadrifolia).

1°. (Veter.) Boala „antrax“ la vite (H II 67, 122, 259, III 24, 141, IV 14, X 25, 491, 525, DAMÉ, T. 30, cf. HERZ-GHER., M. II 374) cornute mari (ION CR. II 130), la cui (COSTINESCU, ȘEZ. XV 126, H IX 315, X 37, DAMÉ, T. 51, DR. V 181) și la oi (DRAGOMIR, O. M. 211, 222, DAMÉ, T. 68), caracterizată prin alterarea sângelui, hemoragiile interne, inflamația splinei, etc. Se mai numește: armurare (I 1°), talan. De *dalac* se umple vita sau *dalacul* il capătă — după credința poporului — atunci când este silită sau gonită prea tare, din cauza ostenețelor, a greutăților prea mari, din munca peste puterea ei, din hrană rea, proastă, și din cauza apei băute prin lacuri stătute, băltoace, gropi sau șanțuri. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 7. Cf. ȘEZ. IV 122. *Lua-v'ar dalacu!* [de cai!] ALECSANDRI, T. 394. *De o săptămână i s'a prăpădit calul, de dalac*. TAFRALI, V. D. 82. || Epitet (pejorativ) dat cailor, când sunt zoriți să tragă. Cf. boală (I). Cf. H. X 354, DR. V 181. *Hii, căluț cu tețu! Haide, hii, dălac!* CONTEMPORANUL, II 691.

2°. (Med.) Boala „antrax“ la om („pustulă malignă“ BIANU, D. S., tumoare inflamatorie a țesutului celular, mai mare decât „buboiul“), umflătură s. bubă care-i iese omului molipsit de dalac dela vreo vită (v. 1°), mai mult pe părțile descoperite (fața, ceafa, mâinile, picioarele), numită și: *ă-bubă, bubă-neagră s. -rea* (v. bubă 1°), *cărbune* (II 2°), *bășica* (ceț) *rea* (v. bășică II 2°), talan, antrax (2°), pustulă malignă. Cf. H II 83, 155, 259, IV 14, 91, XIV 113, 213, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 24, LEON, MED. 121, GOROVEI, CR. În Oltenia, parte din babe pun deasupra *dalacului* foț de nucii sau fierb rădăcina *dalacului* (3°) în lapte dulce și o pun la *dălac*, să dea îndărăpt. GRIGO-

RIU-RIGO, M. P. I 45. Când se presupune că bolnavul ar avea dalac, se ia o broască vie și se alipește de bubă. GOROVEI, ap. CADE. Doftorii... erau porunciți... să zică că era așa ceva, ca un fel de dalac amestecat cu bubă, cu fierbințeală și cu moarte. GHICA, S. 278. Bubă cu dalac. (ȘEZ. III 197/2, XII 186, XIII 2), de dalac. (PAMFILE, B. 17). Dalac, dălacește-te și de vânt cărnește-te. PĂCALĂ, M. R. 247.

3°. (Bot.) Plantă ierboasă, veninoasă, ale cărei frunze se întrebunțează de popor spre a vindeca dalacul. Se mai numește și: a ișor, boaba-vulpii, bobită, bobita-lupului s. -țapulului (v. bobită 1°), mărul-lupului, poama-vulpii, răsfug, strugurul-lupului). PANȚU, P.L., H IV 84, V 34, LEON. MED. 36, BUJOREANU, B. L. 375.

[Și: **dălăc** (ad 1°, 2°) **dălăp** (H XI 494) s. m. sing. | Diminutiv: (ad 3°) **dălăciță** s. f. Nume de plantă. PAMFILE, B. 26. | Augmentative (numai în descântece): **dălăcioaica** (**dălăcoaică**) s. f. Dălăcu' cu dălăcioaica. ȘEZ. I 199/1. Tu, bubă cu dălăc, Tu, bubă cu dălăcoaică. ib. XIII 4. | Verb: **dălăci**, (**dălăpi**) IV^a refl. = a căpața dalac, a se însplina (1°). Oile dălăcindu-se... DRĂGHICI, ap. TDRG. [Ciobanii] merg cu ele [= cu oile] noaptea, în cină, spre a nu se dălăpi sau însplina șezând. H. XI 505, cf. 489. Fig. A se dălăci la vorbă = a sta de vorbă cu cineva, a sta la taifas. De câte ori făcea o nouă cunoștință și se dălăceau la vorbă. IOVESCU, N. 41. cf. 42: — (cu abstractul) **dălăci** s. a. = boala dalacului. H. III 54, XI 153.]

— Din ture. **dalak** (**talak**), „splină”, trecut și la Bulgari și Sârbi (**dalak**).

DĂLĂC s. m. sing.

DĂLĂCI vb. IV^a

DĂLĂCIOAICĂ s. f.

DĂLĂCIȚĂ s. f. (Bot.)

DĂLĂCOAICĂ s. f.

DĂLĂP s. m. sing. (Veter.)

DĂLĂPI vb. IV^a

v. dalac.

DALB, -Ă adj., subst. 1°. D'un beau blanc. 2°. Blanchâtre. 3°. Brillant. Arme blanche. 4°. Clair. 5°. Gracieux. 6°. Joli. 7°. Pur. 8°. Charmant, agréable. 9°. Grand. — Cuvânt poetic întrebunțat în cântecele populare și — dela Alecsandri incoace — cu predeclinție și în poezia cultă, servind ca epitet care exprimă frumusețe, gingășie, candoare, grație, distincție, etc.

1°. Alb (I 1°) și frumos. Și pe dalba-i mândă fruntea lui se lasă. BOLINTINEANU, ap. DDRF. Santa-mă cea mică, murgul meu cel dalb Lăsau urme albe pe omătul alb. ALECSANDRI, P. I 220. Noaptea zcii se preambulă în veșmintele lor dalbe. EMINESCU, P. 69. Un cal negru dalb de spume. TEODORESCU, P. P. 27. Mie mi s'a urit, Căpătâiul tot mutând, Ni la cap, ni la picioare, Ni la dalbe brățișoare. HODOȘ, P. P. 76. Pe cruci dalbe de fereastră Pătrunde lumina 'n casă. MUSCEL, 12. Iia dalbă s'o cernească. V. HANEȘ, T. O. 115. || Spec. Cu părul alb. El din friptă tinereță Până 'n dalbă bătrâneță Fiu din trup nu s'a născut. MAT. FOLC. 94. | În colinde (în ajunul Crăciunului și al Anului nou), se întrebunțează adesea refrenul florile dalbe, o figură poetică pentru fulgii de zăpadă care cad. Astă seară-i seară mare, Florile dalbe... TEODORESCU, P. P. 17. Sculați, sculați boieri mari, Florile dalbe... ib. 20 b.

2°. Cam alb, alburii, albior. CABA, SĂL. 88.

3°. (Despre haine, arme, etc.) Strălucitor. El în sân mână-și băga, Dalb de paloș că scotea.

ALECSANDRI, P. P. 91/1. Adă-mi haine dalbe, Cusute cu firuri albe. id. ib. 113/23. Înșir' te, măr-gărite, Cu dalbe flori aurite. STĂNCESCU, VB. 163. || (Substantivat) Dalbe = arme tăioase (săbii, spade, etc.). La tulpina la doi meri, Dormiți, dormiți mari boieri, Cu dalbe la căpătâiu, Cu pistoale scumpe 'n cutu. MUSCEL, 12.

4°. (Despre dimineață, zori, lună) Luminos, lîmpe. Cf. alb (I 3°). Dela cântători Până'n dalbe zori. TEODORESCU, P. P. 189^b. Dalbă lună plină. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 76. Dalba dimineață. id. ib. 322. Când a fost în dalba cale, L-o 'ntălmnit nouă strigol. ȘEZ. II 96/4. Un dalb luminis, Frumos poeniș. MATEESCU, B. 15. || (Substantivat, rar). Lumină. Cu un dalb de lună. ap. DDRF.

5°. Gingaș, grațios, plin de farmec. Nobilul castelan, subț ochii dalbei regine a cugetelor sale, se pornea călare. ODOBESCU, I 54/7. Amândoi ne potrivim și la plete și la fețe și la dalbe frumusețe. ALECSANDRI, P. P. 27/13. Lângă mândră flântăniță Trece-o dalbă copiliță. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 378. Grădină cu nalbă dalbă. DOINE, 74/7. Noi, de câte ori venim, Tot la mese vă găsim, Dalbă-i [= dalb îi] împrejurul mesei, Numai dalbe japănese. ȘEZ. VIII 109. Crișancă, Crișancă, Dalbă (glosat prin: frumoasă și gingașă) Mureșancă. Tare ne-i fost dragă. CARDAȘ, C. P. 99. || Substantivat. Dalbo, dalbă giupăncasă, Cu ochi mari de puică-aleasă. ALECSANDRI, P. P. 124/7.

6°. (Despre o grădină, o cameră, etc.) Desfătat, plăcut, mândru. Din dalb iatac de foisor Ieși Zamfira'n mers isteț. COȘBUC, B. 20. Ș'aceea dalbă de moșie, Toată'n vece a ta să fie. ALECSANDRI, P. P. 165^b/23. Printr'o dalbă grădinuță Se plînge o nevăstuță. BIBICESCU, P. P. 69.

7°. Curat, nevinovat, neprihănit, cast, candid. Cf. alb (I 4°). Lumci se arată O dalbă de fată. Albă, goală toată. ALECSANDRI, P. P. 15/2. O dalbă călugăriță, Albă, albă la pielită, Neagră, neagră la costiță. TEODORESCU, P. P. 476. Sus, mai sus, Lom ridică, Sus, mai sus, la reghioană, La dalba sfântă icoană. ib. 27.

8°. Plăcut, atrăgător. Cf. alb (I 5°). Miezul nopții s'a ivit și prin lume-a răspândit Ceata visurilor dalbe. ALECSANDRI, P. II 108. O dalbă poveste, Cum n'a fost și nu mai este. id. ib. II 176. Doi ochi ca două basme mistice, adance, dalbe. EMINESCU, P. 179. O! dar să porți deliciai sufletese Din carte'n carte și din filă'n filă! Lungi nopți de iarn'atunci ce dalbe-ți par. GORUN, F. 47.

9°. Vestit, strașnic, în toiu. Dar când fu despre beție, Despre dalba veschie, Iată, nene, că sosea... Radul din Calomf'rești. ALECSANDRI, P. P. 196/13. cf. 38/13. În codrul cu veselie și cu dalbă vitejie. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 290. Dar când fu după cinare, După dalba ospătare. MATEESCU, B. 30.

[Diminutive: **dălbior**, **oară** adj. (ad I 3°) Te-leagă sprintioară, aurită, dălbioară, Ca un cuib de zinișoară. ALECSANDRI, P. I 106; — **dălbineț** (**dălbănăț**), -eăț adj. = alb (I 1°), albiu (cf. PĂSCULESCU, L. P.), albineț, albicios, blond (cf. JAHRESBER. IX 225). Măi, bădiță, dălbineț. ib. 198. Mănbăneță la pielită. PĂSCULESCU, L. P. 48. Hai mândruță dălbineț. Nu te ținea-șa făleuță. VICIU, S. GL. — **dălbic**, -ă adj. (Ad I 1°) Dragă tur-turică, Pasăre dălbică. ALECSANDRI, P. P. 7^b/5. (ad I 5°) Așa dălbică, Așa frumusecă N'au avut Parisul, nici n'a mai avea! id. P. I. 227. | Alte derivate: **dălbesc**, -ă adj. (ad I 5°). Crișane, Crișanc, Dalbeș Mureșene. DR. V 254; — **îndălb**, (**îndalbin**), -ă adj. = de culoare albă, albit. PĂSCULESCU, L. P. Mărului cu flori îndalbe. id. ib. 47. Mureș, Mureș, apă lîmă, Floare îndalbină (tipărit: în dălbina). SĂM. I 300.]

— Din alb, înaintea căruia s'a adăugat un d (la

origine, prepoziția *de*), care apare adesea în poezia noastră populară (cf. *d'*).

DĂLBÂN s. a. (Comert) v. tulpan.

DĂLBĂNĂȚ, -EĂȚĂ adj. }
DĂLBES, -Ă adj. } v. dalb. ●
DĂLBÎC, -Ă adj. }

DALBÎNĂ s. f. v. dălbînă.

DĂLBÎNĂ s. f. 1°. *Étang*. 2°. *Ventre*.

1°. Apă adâncă (cf. POLIZU, PAȘCA, GL.), stătătoare (REV. CRIT. IV 143) s. oprită în vale (în care se scaldă oamenii vara H. XVIII 137), ia z (LIUBA-IANA, M. 103), bulboană (POMPILIU, BIH. 1009/20) bolboacă (v. c.), volbură (PAȘCA, GL.). *Delbină*. ANON. CAR. *Nu te scâlda în dălbînă, că-i primejdie* (Crișcior, Munții-ăpușeni). PAȘCA, GL. *Nu stete el mult acolo și auzi într'o tulpină (apă mare) lângă un arin ceva sgo-moi*. CATANA, P. B. 177.

2°. Fig. Pântece, burtă. *Mațele și le strănjeră* [= și le strănseră] *Cam cu paie, cu gnoiu D'în tulpină le dăgară*. ALEXICI, L. P. I 36/2.

[Și: *delbînă*, *dalbînă*, *dălbînă* s. f., (cf. sârb. *du-b(lj)ina* „adâncime“), *dulbînă* s. f. (POMPILIU, BIH. 1009/20, H. XVIII 137, PAȘCA, GL.) s. (Bas.) *dulghină*. *Dulghină* = Bulboană cu apă lină; vârtej de apă; loc adânc pe o mică întindere într'un râu sau pârâu. PORUCIC, E. 188, 190. (Banat) *tulbînă* s. f. (POLIZU, BRĂESCU, M. 65, H. XVIII 20), (+ *bulboană*) *dălboană* (MARDARIE, L. 45), *dălboană* s. f. *Sosim la strămină cu dălbăună adâncă și mare*. DOSOFTEIU, V. S. 79 b.]

— Din bulg. *dălbina* „adâncime“.

DĂLBÎNĂ s. f. v. dălbînă.

DALBINĂȚ, -EĂȚĂ adj. }
DALBIÔR, -OĂRĂ adj. } v. dalb.

DALBOANĂ, DĂLBOANĂ s. f. v. dălbînă.

DĂLCĂ s. f. *Affaire, tracas*. — (Mold.; în expresiile:) **A avea de s. în dălcă** = a avea de furcă, a se îngriji (PAMFILE, CRĂC. 241), a avea treabă, a fi ocupat cu... *Flăcăii au și ei de dălcă: au să se ducă cu capra, unii cu moșnegii, alții cu uratul*. ib. 2. (Amenințare) *Ia seamă cu cine ai în dălcă* (ION CR. II 277) = bagă de seamă cu cine ai de lucru!
 — Cf. rus. *dělka* „das Tun, Machen, An-, Verrichten, Verrichten“ (poate dintr'o formă rutenă cu *di*).

DALCĂLĂCI † s. m. plur. (Mil.) *Volontaires turcs*. — (Turcism literar la începutul sec. al XIX-lea). Un fel de voluntari turci, întrebuițați la operațiunile militare cele mai primejdioase. ȘIO. *Au năvălit dalcălăcii turci, cu multă vitejie, asupra Muscăliilor*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 281/27. *Atunci vizirul porunci osebitei pedestrime ce-i avea dălcălăci*. DUMITRACHE, 377, cf. 448. [Și: *dălcălăci* † s. m. plur.]

— Din turc. *dal kilyē* „sabie lungă“. ȘIO.

DALCĂLĂCI † s. m. plur. (Mil.) v. dalcălăci.

DALCAUC s., adj. m. *Parasite, pique-assiette*. — (Turcism învechit, în Țara veche) Lingău (COSTINESCU), parazit lingușitor (VALIAN), măgulitor (CAT. MAN. 147, 337); bătaș. *Adunare cu toți dalcaucii și cu toți lingușitorii*. GORJAN, H. II 5. *Pe trecea ca un dalcauc, bând și mâncând*. id. ib. IV 135. *Niște dalcauci nălți ca parii de telegraf*. RU-

DOW, XVIII 74. *O ceată de dalcauci, de haïmanale*. CARAGIALE, M. 179. | (Cu funcțiune adjectivală) *Prieteni dalcauci mai mulți intrând și ieșind*. GORJAN, H. IV 9. [Și: *dălcăuc* (DICT.), *dalhauc* s. m. *Vestita ceată de dalhauci politici*. JI-PESCU, ap. ȘIO. | Abstract: (numai la POLIZU) *dălcăucie* s. f. = desfrâu.]

— Din turc. *dalka* (v) uk „parazit“, propriu: „căciulă goală“ (poate prin mijlocire neogrecescă: *νιαλαβούνης* = „parazit“).

DALCAUC s. m. }
DALCAUCIE s. f. } v. dalcauc.

DALCAUCIU s. m. v. dălcăuș.

DALCAUȘ s. m. 1°. *Aide-flotteur*. 2°. *Guide, mentor*. 3°. *Partisan*.

1°. La pluta mânăta de două persoane, ajutorul cârmaciului (1°), care stă la cârma din partea dindărăt a plutei, și care, de cele mai multe ori, e o nevastă s. o fată. Cf. ȘEZ. II 24/2, CIUPALĂ, PL., MAT. FOLC. 1209, POPOVICI-KIRILEANU, B. 131, PAMFILE, I. C. 108. *Cărmaciul și dălcăușul desprinseră pluta de mal*. CONV. LIT., ap. TDRG. *După cum spunea ieri, la cercetare, Cărmaciul care l-avusese dălcăuș*. SĂM. I 325.

2°. P. ext. Conducător, mentor; sfătuitor priecut. PAMFILE, J. II 141, III 87.

3°. Partizan politic. *Să te ridice dălcăușii în brațe*. C. PETRESCU, I. II 138. Cf. *dalcauc*.

[Și: *dălcăuciu* s. m. = conducător, mentor. PAMFILE, J. III 87.]

D'AL-DE art. invar. v. al-de și prep. de.

DALDISI † vb. IV^a intrans. *Jouer gros jeu*. — (Turcism, ieșit din uz; la jocul de cărți) A urea miza, a risca. DICT. | Abstract: *daldiseală* † s. f. = urcarea mizei, risc. DICT.

— Cf. turc. *tâldırmak* „a prelungi“. Cf. RUDOW, XVIII 74, ȘIO.

DALDISEĂLĂ † s. f. v. daldisi.

DALDÓN s. m. sing. (Pesc.) *Hameçon* (de ligne de fond). — Cârlig de carmace (lucrat de fierarii noștri); p. ext. carmac mare. Cf. ANTIPA, F. I 269, P. 20, 334, 340.

— Se pare a fi numele fierarului care făcea asemenea cârlige. Cf. ANTIPA, P. 145.

DĂLDORĂ s. f. sing v. dărdoră.

DĂLE, DALÉI, DALÉLE, DALELÉI, DALELELE, DALEÓN v. ler-.

DALEÓN s. m. v. jalian.

DALER, DALERO (M), DALÉU v. ler-.

DALEU s. m. v. deliu.

DALÉU, -E adj. v. deliu.

DĂLG s. m. sing. *Vacarme*. — Syon. (întrebuițat în expresia *dă dălg în târg*). *Despre o femeie rea și gureșă... se zicea: Asta, barem, dă dălg în târg*, adică când se ceartă, strigă de aude tot satul (Dolj). H. V 146.

DĂLGĂCIU s. m. (Ornit.) *Plongeon*. — (Turcism, în Dobrogea) Numele unei pasări de culoare neagră, care mănâncă pește (H. II 299), probabil: *cufundar, cufundăciu*.

— Cf. turc. *dalgheş* „cufundător“.

DĂLGHINĂ vb. I^(*) intrans. *Dépérir.* — A slăbi, a se topi. *Dălghează vita de foame, ... și-i mai mare păcatul.* V. CIOFLEC, LOGOFETEASA. *Dălgchină, din ochi* = slăbește, văzând cu ochii. (Brașov). Com. PUȘCARIU. [Prez. *dălgchinéz și dălgchin*]. — Probabil, rostire dialectală, în loc de *dălbina*, iar acesta derivat din *dălb* „gingaș”.

DALHAUC s. m. v. *dalcauc*.

DALI v. ler-.

DALIE s. f. (Bot.) *Dahlia* (*Dahlia variabilis*). — Gherghină. H. I 344, II 243, IV 44, 83, VII 48, XII 24, 217. *Daliile imbrăcate în bogatele lor rochii colorate.* C. NEGRUZZI, I 223. *Una sacheșă și năită, Ca o dalie învoaltă.* MAIORESCU, CR. I 34/11 [Plur. *dalii, dălii* (H. IV 44, II 243) și (greșit) *dale* (H. XVI 9)]. || Și: *tălie* (cu plur. *tălii*) s. f. H. II 142, VII 148, IX 49, 153, 267, 396, 405, 493, XVI 42.] — N. din fr. (cuvânt format din numele botanistului suedez *Dahl*).

DALIÓE, -OĂRĂ adj. Dorc. — (Păstrat numai în colinde) Auru. *Jos în prunzul mării dalbe Este un măr dalior.* VICIU, COL. 58.

— Din lat. „*aureolus*” (diminutiv din *aureus* „auriu”), la care s’a adăugat proteticeul *d*, obișnuit în poezia populară. (Substantivat, adjectivul *ali*or s’a păstrat ca nume de plantă).

DĂLM s. a. v. *dălmă*.

DĂLMĂ s. f. (Bot.). *Druce de bois.* — Flămâzică. (Câmpulungui Bucovinei) PANȚU, PL.² *Și-mi croește mulotea, Cu floarea căl dălmă, Să seamene cu frunza* (jud. Argeș). MAT. FOLC. 1113.

DĂLMĂ s. f. 1°. *Mamelon, butic, cote.* 2°. *Tertre.* 3°. *Île.* 4°. *Grosseur.*

1°. Grămadă de pietre, de pământ pietros, în formă de căpiță s. căpațana de zahar (H. XI 321); deal mic (cf. DENSUSIANU, Ț. H. Câmpia Ardeleană, com. V. BUCUR, PORUCIC, T. E. 25), de formă conică, mai înalt decât o colină (SIMA, M.), dar fără pădure pe el (cf. H. XVI 95); piept ieșind într’un șes (PORUCIC, T. E. 25), deluț așezat, de obicei, la marginea unei lunci s. la coastele viilor (id. ib. 25, 28) cf. LB., H. II 176, III 241, IX 387, X 67, 534, XI 57, 95, XII 169, XIV 102, XVIII 69. Se confundă pe alocuri cu culme (DENSUSIANU, Ț. H.), movilă, colină (BRĂESCU, M. 64), d a m b (com. MARIAN, CABA, SĂL.), g o r g a n (H. XI 321), g a l m a (1°), g r u i u (SIMA, M.), vârf de deal (com. LIUBA), lature de colnic (CABA, SĂL. 88), cf. h o b a l n a u. *Din gios de fântână iaste o dăimă* (a. 1737). IORGA, S. D. XIII 231. *Meta dintăiu... merge mult până la capul răușorului, și de acolo se suie la o dălmă.* ȘINCAI, HR. I 274/22. *Iată în partea dreaptă pe dălmă, merii tineri, sădiți de dânsul.* AGĂRBICEANU, LUC. IV 450. *Intr’un loc, sub o dălmă de piatră, aflarăm... ghiapă și zăpadă.* TURCU, E. 188. *Sede’n dălmă și mă’n treabă.* MĂNDRESCU, L. P. 73/6. *Nu zice hop!, până nu ai trecut dălmă* = nu te lăuda înainte. ZANNE, P. IX 458.

2°. Spec. Ridicătură (lungă) s. val de pământ (construit de om), mai ales pe un șes (PAMFILE, J. II 141), servind de hotar (I 1°), urmă într’un lan, prin care se desparte un ogor de altul (PAMFILE, A. 119), mejdină (H. V 174), coamă (3°), răzor. *Brazda a doua este răsturnată peste cea dintâi, astfel că de astă dată avem la mijlocul ogorului o ridicătură, numită dălmă, în locul răzului.* GR. NANDRIȘ, R. F. I 187.

3°. P. ext. Insulă, ostrov. PORUCIC, T. E. 470. Cf. H. IV 82.

4°. (Med.) Umfiatură (COSTINESCU, ȘEZ. XXIII 44), crescătură rotundă în carne, bolfă (Straja, Bucov. com. AR. TOMIAC), g a l m a (2°).

[Și: *dălm* s. a. PAMFILE, A. 63, BRĂESCU, M., PORUCIC, T. E. 23, 25; — (cu metateză) *dălmă* s. f. *S’au aus până... dincolo de dânte.* I. DRAGOSLAV, LUC. XI 612. | Diminutiv: *dălmăuță* s. f. LB., s. v. h a l m u ț. | Augmentative: *dălmân* s. a. = loc ridicat (N. REV. R. 1910, 85), ridicătură de pământ (GR. BĂN.) | Adjectiv: *dălmós, -asă* = deluros. LB. | Alt derivat: *dălmînă* s. f. = loc ridicat. N. REV. R. a. 1910, 85.

— Pare a fi un cuvânt străvechiu (M. Bartoli, *Das Dalmatische* I 263 îl apropie de *Delmatia, Dalmatia*), cu care s’au amestecat mai târziu sinonimele *gălmă (hălm)* și *dămb*, (P. Skok, *Romania* L. (1924), 201, derivă pe *dălmă* dintr’un serbo-croat **dlma*, pe care nu-l explică însă).

DĂLMÁN s. a. v. *dălmă*.

DĂLMĂT, -Ă adj., subst. *Daltrate.* — Adj. Din s. de Dalmația. *Limba dalmat.* | Subst. Locuitor al Dalmației. *Dalmații sunt, în mare parte, pescari.* [Și: (it. *dalmatino*), *dalmațin, -ă*; adj., subst.; — (lat. *dalmaticus, -a, -um*) *dalmătic, -ă. Coasta dalmatică.* (Substantivat; lat. *dalmatica*) *dalmătică* s. f. = (haină pe care o poartă episcopul și diaconii catolici, în timpul slajbei. Cf. COSTINESCU.)

— N. din lat. s. din fr.

DĂLMĂTIC, -Ă adj. s. f. } v. *dalmat*.

DĂLMĂȚIN, -Ă adj. }

DĂLMÎNA s. f. }
DĂLMÓS, -OĂSA adj. } v. *dălmă*.
DĂLMŪȚĂ s. f. }

DĂLNĂI vb. IV^a }
DĂLNĂIUȘ s. a. } v. *dăina*.
DĂLNUI vb. IV^a }

DĂLOG s. m. }
DĂLOGÉL s. a. } v. *dărlog*.

DĂLOGÍ vb. IV^a v. *dologi*.

DALOROI v. ler-.

DALTĂ s. f. 1°. *Ciscan.* 2°. Nom d’une *constellation*.

1°. Unealtă de fier, întrebunțată de dulgher (COSTINESCU, H. II 29, 62, 89, 146, 207, 222, 244, III 38, IX 439, X 69, 189, 506, DAMÉ, T. 113), de tâmplar (PAMFILE, I. C. 119), de rotar (DAMÉ, T. 43, LIUBA-IANA, M. 121), de dogar (DAMÉ, T. 87), de fierar (id. ib. 108, H. II 13, 30, 118), de pietrar la sculptat (în lemn. piatră, marmoră), etc. Are diferite forme și lungimi; capătul tăios e numit, în unele regiuni, g u r a; celălalt capăt e turtit și îmbrăcat de obicei într’un mâner de lemn, în care se lovește cu ciocanul. Cu *daltă* se taie, se scobește, se încrestează s. se curăță găurile făcute cu sfredelul. După forma părții tăioase și după întrebunțare, se face distincție între *daltă dreaptă* (s. *lată*), *groasă, rotundă, semirotundă, cu aripi* s. *cu urechi* (s. *urechiată*). Cf. APOLZAN, L. 23-26. LIUBA-IANA, M. 121, H. X 69, PAMFILE, I. C. 119, HERZGHER., M. II 374. Cf. *răzuș, ghin, vișeu. Pecteliuind cu deaqetul său svânt numele a lui Damnedzau ca cu daltă s’au închipuit.* DOSOFTEIU, V.

s. 108. *Puind daltă și lovind cu ciocanul, se răzuia căie o bucată mare de piatră.* DRĂGHICI, R. 54/1. *Setea cea eternă ce-o au după olaltă Lumina de ntunerie și marmura de daltă.* EMINESCU, P. 198. *Intră... Chirică... cu un ciocan, c'o daltă și c'o păreche de clești în mână.* CREANGĂ, P. 177. *Nouă dălți, Să te dăltuim.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 23. *Ce-i la cap cu o doamnă, iar la coadă cu o daltă?* (= Țarca). SBIERA, P. 321/24.

2°. P. a n a l. (Astron.) Un grup de stele (H. XI 125).

[Sensul de „bardă“, dat de LB., e suspect. | Plur. *dălți*. | Diminutive: **dăltiță** s. f. = daltă mai mică, de dulgher (H. IV 280, XVI 209), de fierar (H. X 6), de sculptor. *Cu dăltița gravorului... să reprezinte cerbii vânași.* ODOBESCU, III 142/12; — **dăltuță** s. f. *Dăltuță de argintar.* PONTBRIANT; — **dăltuș** s. a. = dăltiță de dulgher (H. IX 43, 159, X 350). *Fusul stălpului e cu gajuri, lucrate în spirală, „sucitura făcută cu dăltușul“.* TZIGARASAMURCAȘ, CONV. LIT. XLII 105. | Augmentativ: **dăltoiu** s. a. = daltă mai mare de dulgherie (H. VI 82) de stolerie (H. VI 172).]

— Ca și alb. *dăltă*, vechiu imprumut din slavă (pe când Slavii de miazăzi, care azi zic *dlato*, rosteau cuvântul încă fără metateză: **dalto*). Cf. *dăltui*.

DĂLTIȚĂ s. f.

DĂLTOIU s. a.

} v. *dăltă*.

DALTONISM s. a. (Pat.) *Daltonisme*. — Defect al văzului, care împiedecă pe unii oameni să distingă exact anumite culori, în deosebi roșul.

— N. din fr. (cuvântul e format după *Dalton*, fizicianul englez care a studiat mai întâi această infirmitate).

DĂLTUI vb. IV^a. *Tailler au ciseau, entailler, faire une rainure.* A lucra, a scobi, a tăia cu daltă, HERZ.-GHER. M. II 374. [Abstracte: **dăltuire**, **dăltuială** s. f. = acțiunea de a dăltui; (concretizat) scobitură făcută cu dalta (COSTINESCU); — **dăltuit** s. a. *Se apuca de cioplit și dăltuit dulapul.* CONTEMPORANUL, V. vol. II 143; — **dăltuitură** (pronunț. *tu-i*) s. f. = acțiunea de a dăltui; (concretizat) scobitură, creșterea, șanț, gaură, ureche, făcute cu dalta, în care se îmbucă altă bucată de lemn (cf. *DAMÉ*, T. 9, 12); unul din semnele făcute de ciobani la urechile oilor spre a le distinge (PRECUP, P. 23). *Teuscul este făcut dintr'o masă paralelogramă, în care se face de jur împrejur o dăltuitură* (cf. *gardină* 1°)... *În dăltuitură se pun două.* I. IONESCU, P. 252. *Amânare la moară se numesc acele lemne, care sunt în colțuri în număr de patru, fiind dăltuite, iar prin dăltuituri intră paienturile* (Covurlui), ap. HEM. 1097₂. *Un lemn, numit vârtej, are la mijlocul său o dăltuitură, în care intră un capăt al altui lemn.* DAN, P. 102. | Adjective: **dăltuitor**, **-oare** (pronunț. *tu-i*) = care dăltuește. (Substantivat) gravor. DICT.; — **dăltuit**, **-ă** = lucrat, netezit, scobit cu dalta. *Botă-i* (= băta este)... *cioplită, dăltuită, De spinarea ta gătită.* ȘEZ. IV 233²/24. *Casa morii se compune din opt tâlpi, pe care se pun mai mulți amnari dăltuiți la două părți.* HEM. 1097. *Poarta... constă din doi stâlpi dăltuiți, în care se vâra cu capetele pari de brad.* ȘEZ. I 33/31.]

— Derivat din *dăltă*, cu suf. *ui*.

DĂLTUIALĂ s. f.

DĂLTUITURĂ s. f.

} v. *dăltui*.

DĂLTUȘ s. a.

DĂLTUȚĂ s. f.

} v. *dăltă*.

DĂLUNGI vb. IV^a v. *delungi*.

DALVĂR s. m. (Îmbrăc.) v. *șalvar*.

DĂLVĂREALĂ s. f. v. }

DĂLVĂRI vb. IV^a

} v. *dărvări*.

DAM interj. v. *doină*.

DAM s. a. 1° *Grands bâtiments*. 2° *Dépendances* — (Rare, învechit).

1°. (Numai în expresia) **Damuri de case** = clădiri mărețe, palate. *Rumânu'... hic'n bordeiu, hic în damuri de case, nu se hîiește d'a trăi dumnezeiește.* JIPESCU, O. 112. *Îl duce târiș după el la niște damuri de case.* RĂDULESCU-CODIN, I 39.

2°. P. ext. Clădire făcută în curte pentru diferite trebuințe gospodărești; chileriu, șandrama, șură mică în dosul casei (ION CR. I 60), grajd, bordeiu pentru vite mari (spec. pentru bivoli iarna. CONV. LIT. a. 44, p. 395, făcut în pământ com. BIANU), ocol, țarc de vite (URICARIUL, X 40/20). Cf. H. XIV 390, com. OLMAZU. *Casa fusese „cu acoperământul ei prost... și... o au tocni și o au coperit cu șindilă... ș-au făcut și alte damuri în ograda...“* IORGA, S. D. VI 254 *Du-te'n grajdul cailor; Sus, în damul boiler.* CUCU, ap. T. PAPAHAĞI, C. L.

3°. (Oltenia) Zid gros, vechiu. CADE.

[Plur. *damuri*.]

— Din turc. *dam* „acoperiș, terasă, casă; grajd“, trecut și la Bulgari: *dam*. „grajd“. Cf. ȘIO.

DAM s. m. sing. (Cor.) Nom d'une danse paysanne. — (Gorj) Numele unui danț jărănesc. Cf. PAMFILE, J. v 16.

DĂM s. m. (Zool.) *Daim* (Cervus dama). — Mamifer rumegător din Africa, care seamănă cu cerbul, având coarnele ca frunzele de palmier. Pielea lui, cu pete deschise, e mult căutată pentru ghete femeiești.

— N. din lat. *dama* (*damma*), -am.

DĂMĂ s. f. I 1°. *Dame*. 2°. *Épouse*. 3°. *Dame, bien aimée*. II. *Courtisane*. III. 1°. *Dame* (au jeu de cartes). 2°. *Dame* (du damier). 3°. *Jeu de dames*. *Damier*. 4°. Nom d'une danse paysanne.

I. 1°. (Învechit) Femeie (m. ales măritată) de oarecare condiție socială, doamnă, cocoană (I 4°). (co)coniță (la plural, aplicat colectiv oricărei grupe de femei de condiție în care, pe lângă „doamne“, pot fi și „domnișoare“). *Școală, unde învăță dămele... meșteșugul opticesc.* GOLESCU, I 121. *Galeria era ticsită de dame frumoase.* C. NEGRUZZI, I 36. *Cu damele trebuie să fii filotim.* BOTEZ, B. 24. Spec. (după fr. *dame d'honneur, de compagnie*) **Damă de onoare** v. **doamnă** (I 3°). *Damă de companie* = femeie angajată ca să-i țină de urit și să îngrijească de un domn bătrân sau de o doamnă bătrână.

2°. (Învechit) Soție, doamnă (I 3°). *Te îmbrățișez din tot sufletul, alăturând pentru dama ta respectele mele.* GHICA, A. 599. *Ei încearcă să le treacă [cărările vieții] prin protecție de fuste, Dedicând broșuri la dame, a caror bărbați... EMINESCU, P. 229.*

3°. (Neobișnuit astăzi) Femeie căreia un cavalier i-a dedicat iubirea sa, iubită, adorată. [*Cavalerii*] se luptau ca să capete o ochire dela dama inimii lor. C. NEGRUZZI, I 36.

II. (Astăzi, în Țara veche) Femeie de moravuri ușoare. LB. *Decât damă Turcilor, Mai bini masă peștilor.* JAHRESBER. VIII 75. *Cine iubeste cătană, Lumca, țara-i strigă: damă.* FRÂNCU-CANDREA, M. 97. Cf. BIBICESCU, P. P. 214.

III. P. ext. 1°. (La jocul de cărți) Fiecare din cele patru cărți pe care e zugrăvită figura unei femei, având o valoare mai mică decât „riga“ și mai mare decât „valetul“. *Dădu Vitoriei dama de cupă*. SADOVEANU, B. 51.

2°. Fiecare din discurile mici, unele albe, altele negre, cu care se joacă jocul numit *dame* (III 3°).

3°. P. ext. (Mai ales la plur.) Jocul care se joacă cu pionii s. cu dame (III 2°) pe o tablă împărțită în pătrățele albe și negre, alternând unele cu altele. *Care n'a jucat table, damă sau ceva cu cărți?* PANN, H. 20/s. | (După fr. *tissu en damier*) *Covor în dame*, țesut în pătrățele, unele de culoare închisă și altele de culoare deschisă. Cf. PAMFILE, I. C. 304.

4. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. H. IX 110, PAMFILE, J. I 16.

[Și: (ad II) *adămă* s. f. FRÂNCU-CANDREA, M. 97. | Diminutiv: (după ital. *damigella*: astăzi mai mult în glumă) *damicelă* s. f. = domnișoară: femele de moravuri ușoare. *Șarmantă damicelă. Cu ochi ca de gazelă*. I. NEGRUZZI, I 79. *O damicelă'n samă l-a primit. Pe când în Neapoli se plimba pe stradă; I-a dat... iubire o grămadă*. GORUN, F. 132. | Derivat neobișnuit, în vorbire glumeață (după suf. fran. *-cuse*) *daméză* s. f. (ad II) Femeie publică. BUL. FIL. I 139.]

— N. din fr. Pentru III 2° și 3° cf. și germ. *Dame* (spiel). — Cf. m a d a m ă.

DĂMÁN s. a. Sens neprecizabil, poate „măidan“ (cu metateză dăiman). *Cântă cucu colea'n deal. Frumos ca un căpitan; Țațu-mi suie la dăman*. MAT. FOLC. I 277.

DĂMÂNCĂRE s. f. v. *demâncare*.

DAMÁS adj. inv. v. *damase*.

DAMÁSC s. a. (Comerț) 1°. *Damas* (éttoffe). 2°. *Damas* (sabre).

1°. Țesătură fină cu ornamente mari (fabricată odinioară în Damasc), mai ales de mătase (pentru odăjdii, tapete, mobile, etc.), dar și de in (pentru fețe de masă) și lână (pentru mobile, perdele, etc.). *Măhram[ă] de damasc* (a. 1747). IORGA, S. D. XII 45. *Acest steag... de damasc alb*. BĂLCESCU, ap. TDRG.

2°. Sabie fabricată (mai de mult numai la Damas) din oțel foarte fin, cu încrustații. *Și vin Arabii cu tari damascuri*. NENIȚESCU, ap. TDRG.

[Plur. *-mascuri*. | Și: (ad 1°) *adamăscă* s. f. (v. c.); — neobișnuit, după fr. *damas*) *damás* (ad 2°) adj. invar. *Oțel, lamă, sabie damas* (TDRG.) luate după sistemul de Damasc. | Verbe: (ital. *damascare*) *damască* și (fr. *damasquiner*) *damaschină* 1ª trans. = a fabrica o stofă s. o pânză cu desenuri ca la țesăturile de Damasc; a îmbrăca (o mobilă) într-o asemenea stofă; a încrusta cu aur s. cu argint o bucată de fier s. de oțel (cu derivatul) *damaschinat*, -ă adj. *Se trânti pe o canapea damaschinată*. DELAVRANCEA, S. 113. | Altele derivate: (medio-lat. *damascenus, -a, -um*) *damascén, -ă* adj. = dela Damasc; (fier STAMATI, D.) luerat după sistemul de Damasc, damascat. DICT.; — (ital. *damascioto*, fr. *damasquett*) *damaschétă* s. f. = stofă de mătăsă cu fireturi bogite, fabricată odinioară în Veneția: — (ital. *damasquino*, fr. *damasquine*) *damaschină* s. f. = imitație de damasc (1°).]

— N. din ital. *damasco* (lat.-med. (*a*)*damascus, -a, -um*) intrat în limba noastră prin comerț. — Cf. a d a m a s c ă.

DAMASCĂ vb. 1^a
DAMASCÉN, -Ă adj.

} v. *damasc*.

DAMASCHÉTĂ s. f. (Comerț)
DAMASCHINĂ vb. 1^a
DAMASCHINĂ s. f. (Comerț) } v. *damasc*.

DĂMB s. a. *Monticule*. — Deal mic (H. X 353, CREANGĂ, GL.) cam rotund (PORUCIC, T. E. 23), colină (BUD, P. P.), colnic (CABA, SĂL.) *S'a mutat... peste un dâmb aproape de cetate*. LET. I 319/30. *Atuncea Grecii s'au întors'eră într'un dâmbu toți, de o parte, afară din Thivei*. HERODOT, 424. *Dâmbul ce iaste în dreptul Bahnei* (a. 1711). URICARIUL, XVII 194/12. *Indrepta izvorul prin un dâmb marc*. DRĂGHICI, R. 165. *Biserica... se află pe un dâmb*. I. IONESCU, P. 455. *Zmei culcați pe dâmburi*. ALECSANDRI, P. III 297. *Iacă-tă-mă-s și eu, de după dâmb*. CREANGĂ, A. 54. *Văzu acolo, pe un dâmb, doi copilași*. ISPIRESCU, L. 66. *El a făcut dealurile și dâmburile de pe pământ*. ib. IV 180/1. *Să luvă... peste dâmburi*. ALEXICI, L. P. I 210/1. *De când beau la Șloim în dâmb, De-atuncea mălaiu nu vând*. BUD, P. P. 62. [Plur. *dâmburi*. | Și: *dâmp* (ȘEZ. XXXI 82. Com. IZVERNICEANU). *Îl dusără la marginea Mării... în dâmpul cetății Măditului*. HERODOT, 512. | Diminutive: *dâmbuleț* s. a. *În mijlocul aceluia cleșteu se ridică un dâmbuleț*. ISPIRESCU, L. 236. *Sălta... pe câte un dâmbuleț*. I. POPA, V. 153; — *dâmbet* s. a. *Cine trece pe dâmbet?* — *Mândru' meu cu păru' creț*. BĂRLEA, C. P. II 256; — *dâmbóe* s. a. *Tot o'ntoarce la dâmbóe, Ca să-și pască bărbănoace*. BĂRLEA, C. P. I 104, cf. ARH. FOLK. I 177. | Augmentativ: *dâmbău* s. a. T. PAPAHAĞI, M. | Adjective: *dâmbós* (*dâmburós*), -oasă = cu dâmburi, deluros. T. PAPAHAĞI, M. *Teren dâmburos*. DR. V 84.]

— Din ung. *domb*. idem.

DĂMBĂU s. a. v. *dâmb*.

DĂMBEȚ s. a. v. *dâmb* și (Bot.) *dumbeț*.

DAMBLĂ s. f. (Med.) 1°. *Attaque, coup de sang*. 2°. *Furcur*. 3°. *Passion, manie*.

1°. Apoplexie, gută (I 2°), numită de popor și cataroiu, luată s. luare (din iele de vânt PAMFILE, B. 26, 44, DDRF.), amorțală, lovitură, pișcătură, pocitură s. întâlnitură din iele (BIANU, D. S., subț emplegie). Pe cineva îl lovește, izbește s. trăsnește *damblaua*; cuiva îi cade *dambla* s. îi vine *damblaua*. De *dambla* se trezește omul într-o bună dimineață cu o mână sau cu un picior „luat“. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 45. *L-au lovit o ameșală ce se zice damla*. LET. II 425/30. *Puțin lipsi... să îi cază dambla*. GORJAN, H. II 157. *Fornicul Ioan Paladî cuprîns de damla... au fost cerut a să slobozi din obșteasca Adunare* (a. 1835). URICARIUL, VIII 126/19. *Fu îndată lovit de o damla (gută) la crieri*. SBIERA, F. 397. *Când l-o vedea pe inspector mâne, îi cade dambla*. CARAGIALE, M. 240. *Veni [Mihnea] înfierbântat acasă la șteptarea sa, o Tătară, și căzu trăsmit de dambla*. IORGA, CH. I. I 25.

2°. P. ext. Supărare mare, (acces de) furie, porneală (RĂDULESCU-CODIN, I 297), năbădăi, altealea (v. al B 1°). Pe cineva îl apucă *damblaua*. *Pe Grec îl apuca damblaua, când auzea numele lui Spirca*. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 117. *Am visat grozăviile lumii, încă mă și spării cu damblae*. ALECSANDRI, ap. ȘIO.

3°. Slăbiciune pentru ceva ce a devenit obiceiul, meteahnă; manie, pasune, chef, porneală, ambiție (RĂDULESCU-CODIN, I 297). *Cucoana Vastică ia un gavanoș... și pleacă la „Botul calului“... astăzi damblaua dumisale, nu s'ar duce cu sticla, s'o pici cu lumânarea*. N. BELDICEANU, SĂM. III 169. *Așa e întotdeauna, când îl apucă damblaele*. MARION, ap. ȘIO.

[Pur. *-ale*. | Și: *damlă*. | Derivat: *damblagiu*, (*damblalău*, -*ie* DICT., *damblalău*, -*ăie* POLIZU, *damblagiu*, -*ie*, *damblalău*, -*ie* I. IONESCU, M. 188), adj., subst. = (ad 1°), apoplectic, paralizat; (ad 3°) devenit obicei. Cineva rămâne *damblagiu*. *Dambagiul... târește un picior*. RUDOW, XVIII 74. *Când un om calcă pe urmele pe care au umblat uritoarele, rămâne damblagiu*. ȘEZ. III 121/ST. *Somnu' lung îi damblagiu*. ALECSANDRI, T. 948. | Verb. *damblagi* (*dambliăgi*, *davlagi*) IV^a (CIAȘANU, GL.) = a (se) îmbolnăvi de *dambla*, a (se) paraliza. *Cu Rusăliile întâlnitu-s'a, Măniile damblagiti-a*. PAMFILE, S. V. 42. *S'a damblagit, de nu se mai poate mișca*. Com. D. POPOVICI. (Intrans.) *A damblagit de o mână și de un picior*. Com. D. POPOVICI; (cu part.-adj.) *damblagit*, -*ă* adj. = ajuns damblagiu (1°). *Degetele îi tremurau ca unui damblagit*. UNIVERSUL, a. 1930, 10 Noemvrie; (și cu abstractele) *damblageală* (*dambliăgeală*, N. G. TISTU, B. 96, *davlageală* CIAȘANU, GL.), *davlagie* (id. ib.) s. f. = *dambla* (1°).]

— Din turc. *damlâ* „picătură, apoplexie“ (derivat dela *dam* „a pica“), trecut și la Bulgari (*damba*), Neogreci (νταμουλάς) și Albanezi (*dambila*). (Legătura între „apoplexie“ și „picătură“ se explică prin credința ce există că boala aceasta provine din cauza unei picături de sânge căzute în creieri. De aceea în lat.-med. i se zicea *gutta*, în slav. *kaplja* — cf. a căpia — la Aromâni K'icută, la Albanezi *pikë*, iar sinonimul *cataroiu* vine din grec. καταρροή „curgere“, ca germ. *Schlagfluss*).

DAMBLAGEALĂ s. f. }
DAMBLĂGEALĂ s. f. }
DAMBLAGI vb. IV^a } v. *dambla*.
DAMBLĂGI vb. IV^a }
DAMBLAGIU, -**IE** adj. subst. }
DAMBLALĂU, -**ĂIE** adj. subst. }
DAMBLALĂU, -**IE** adj. subst. }

DĂMBOC s. a. }
DĂMBÓS, -**OASĂ** adj. } v. *dămb*.
DĂMBULEȚ s. a. }
DĂMBUROS, -**OASĂ** adj. }

DAMEZĂ s. f. }
DAMICELĂ s. f. } v. *damă*.

DAMIGEANĂ s. f. *Dame-jeanne*. — Vas mare, de sticlă groasă, îmbrăcat, de obicei, în răchită împletită, cu una sau două toarte; servește la transportul s. păstratul vinului s. al altor lichide. *Căpitanul Spiroiu... adresându-se către soldatul său... adaugă: Măi, Niculae, ia scoate damigeana... aceea cu țuică*. TURCU, E. 142. *Când căsile s'au umplut, untul e topit și pus în damigeni*. GR. S. VI 57.

[Plur. -*gene* și -*geni*. | Și *dimigeană* s. f. CIAȘANU, V.].

— N. din ital. *damigiana*, idem.

DAMLĂ s. f. v. *dălmă*.

DAMLA s. f. }
DAMLAGIU, -**IE** adj. } v. *dambla*.
DAMLALĂU, -**IE** adj. }

DAMNĂ vb. I^a *Dammer*. — (Franțuzism s. latinism, rar) A osândi la muncile iadului; a declara pe cineva demn de osândă iadului COSTINESCU. [Abstracte: *damnăre*, *damnațiune* s. f. = osândire la muncile iadului. *Damnațiunea lui Faust*. | Adjective: *damnăt*, -*ă* = chinuit. *Suflet dam-*

nat. CADE. (Substantivat) *Heruvic ori damnat*. BOTEZ, B. 112.]

— N. din fr. s. lat. (*damnare*). Cf. *condamna*.

DAMNAȚIUNE s. f. v. *damna*.

DAMOAZELĂ s. f. v. *demoazelă*.

DĂMÓL, -**OÁLĂ** adj. ș. d. v. *domol*.

DĂMP s. a. v. *dămb*.

DAMPTELĂ † s. f. v. *dantelă*.

D'A'N v. *de-a'n*.

DĂN (DĂN) prep. v. *din*.

DĂNĂ s. f. (Mar.) *Embarcadere*. — Parte a portului până unde ajung vagoanele cu mărfuri și unde acostază vapoarele. [Mutarea] *vagoanelor în porturi dela o dână la alta*. [Vaporul] „*Ardeal*“ ... *ancorat la dana 14*. UNIVERSUL, 31 Dec. 1933. *Parchetul a dispus transportarea cadavrului în port la dana 5*. ib., 24 Februarie 1934.

— Din n.-grec. *dáva*, „rangée, antenne d'arrimage“.

DANÁC s. m. v. *dănac*.

DĂNÁC s. m. I. *Bouillon*. II. 1°. *Adolescent*. 2°. *Vieux garçon*.

I. Vițel (JAHRESBER. IX 225) mai mărișor (H. II 252), dela unul până la doi ani (H. II 281), mânzat (H. XIV 349); junc de bivoliță (H. II 243).

II. P. a n a l. (Oltenia, Muntenia). 1°. Băiat de 10-12 ani (cf. RĂDULESCU-CODIN, I., L.) flăcăiaș (RĂDULESCU-CODIN, I., IZ. IV 3-4), băiețan d r u (id.); (prin alte regiuni) flăcău (BOCEANU, GL., VĂRCOL, V., GIUGLEA-VĂLSAN, R. S., DUMITRAȘCU, STR. 27, BUCUȚA, R. V., GOROVEI, CR.), de jucat în horă (RĂDULESCU-CODIN, L.), fecior, holțeu (PAMFILE, J. II), flăcăiandru. În ziua de Joi-mari, *dănacii și fetele se duc dis-de-diminează la baltă*. ȘEZ. VI 21. *Numai ce vedeai dănacii, oameni în toată firea, noaptea... mugind ca boii*. PAMFILE, VĂZD. 129. *Se făcuse mare, știi colea, dănac*. RĂDULESCU-CODIN, I. *N'a mai sărit, de când era dănac*. PLOȘOR. C. 147. *Și dănaci fără mustață, Când se'nvață a strânge'n brațe Și sărută cu dulceață* (Șerbănești, Olt). Com. D. POPOVICI. *Dănaci... nalți și sprâncenați*. MAT. FOLC. 432. *Hora mare Dănaci n'are, C'au murit de gălbinare*. BOCEANU, GL. *Să dăm paie vacilor Și gură dănacilor*. RĂDULESCU-CODIN, I. *Paloșu' meu cel ferecat, De taica-al meu cumpărat, De când mi-am fost eu dănac*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 9. *Când o cânta racu'n lac, Atunci îi mai fi dănac*. RĂDULESCU-CODIN, I., L. (glosat prin: „fecior neumblat în fleacuri“). | (Determinat prin loc. atributive: *de copil, de băiat*, cu o nuanță de desmierdare). *Se pomenește Năncușca cu un dănac de copil*. RĂDULESCU-CODIN, L. *Fugea pe marginea lacului, cât putea, un dănac de băiat*. ION CR. IV 139.

2°. P. e x t. Om bătrân neinsurat (Loman, Alba). Com. P. ZĂMORA.

[Și: *danác* s. m. JAHRESBER. IX 225, H. II 281, XIV 349, *dănac* s. m. H. II 252; (ad II 2°; sing. refăcut după plur.) *dănaciu* s. m.]

— Din bulg. *danakŭ*, idem (I).

DĂNÁC s. m. }
DĂNACIU s. m. } v. *dănac*.

DĂNĂNĂI vb. IV^a v. *dăina*².

DĂNĂNĂI vb. IV^a v. *doimă*².

DANANĂIE s. f. v. *dănănaie*.

DĂNĂNĂIE s. f. 1°. *Prodige, extravaganțe*. 2°. *Catastrophe*. 3°. *Tempête*. 4°. *Chose*.

1°. Boroboacă, pozna, năzdrăvănie, minunăție mare, lucru curios, comedie. dandana (3°). DICT., CREANGĂ, GL., com. OLMAZU. Cineva face o *dănănaie* (s. *dănăni*): cuiva i se întâmplă o *dănănaie*. Nu-i vine în toate zilele să facă *dănăni*. BARAC, T. 64. [Despre un joc de cârți:] Dar ce *dănănaie* o mai fi și aceasta? FILIMON, C. II 329. Când a făcut Dumnezeu pe bătrânică Eva, zice că s'a întâmplat o *dănănaie*. VISSARION, FL. 65.

2° Belea, pacoste, bucluc (4°), năpastă, dandana (4°). Pe cineva îl găsește o *dănănaie*. Te găsește-o *dănănaie* ori mai știi ce Dumnezeu. CONTEMPORANUL, III 887. Da amă, altă dandana. ȘEZ. XXIII 36.

3°. (Straja, Bucov.) Furtună. Com. AR. TOMIAC, Cf. dandana (2°).

4°. Obiect oarecare; (mai ales la plur.) lucruri, catrafuse, celabalac (BOEANU, GL., CIAUȘANU, V.) Irea un *dănăni* di drug di hier. GRAIUL, I 266.

[Plur.: *năi* și *naie* (CIAUȘANU, V.). | Și: (Mold.) *dananăie*, (ad. 4°; sing. refăcut după plur.) *dănăni* s. a.]

— Pentru etimologie, cf. *dănăni* (subt *dăina*) și dandana, danganie.

DĂNĂNĂU s. a. v. *dănănaie*.

DĂNĂOĂRĂ † adv.

DĂNĂOĂRĂ † adv.

DĂNĂOĂRĂ † adv.

} v. *odinioară*.

DĂNĂUȘ s. a. v. *dăina*².

DANAVETE s. m. (Bot.) *Pomme de terre*. — Cartof. (Ciufud, Transilv.). VICIU, GL.

DANCALIC † s. m. v. *dangalac*.

DĂNCING s. a. *Dancing*. — (Cuvânt nou, din ce în ce mai răspândit) Local de petrecere, unde se dansează. O *lichea de dancing*. C. PETRESCU, I. II 193. *Gică Elefterescu strâmbase la început din nas, când își văzuse casa transformată în dancing intermitent*. C. PETRESCU, C. V. 178. [Citește: *dancing*. | Plur. *dancinguri*.]

— N. după fr. (engl. *dancing*).

DĂNCIU s. m. 1°. *Enfant tzigane*. 2°. *Musicien tzigane*.

1°. Copil de țigan. La miere cu țigancă și cu dandana a plecat. CONTEMPORANUL, I 803.

2°. P. ext. Lăutar țigan. Ia ascultați, *dancilor*, ...să-mi cântați o horă. ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U.

[Și: *dănciu*, *dănciu* s. m. (BUL. LING. II 148). | Diminutive: *dănciuc*, *dănciug*, *dănciulét* (DDRF), *dănciucel*, *dănciulică*, *dăncișor* s. m. Cf. TDRG, BUL. LING. II 148. O *țigăncuță cu un dănciuc aproape gol, în brațe*. CARAGIALE, ap. ȘĂINEANU, D. U. *Dănciuci cu copăile*. TEODORSCU, P. P. 136].

— Din fraza țigănească: *den ei* „dă-mi ceva”, pe care o repetă copiii de țigani. A. Graur, *Bul. ling.* II 148.

DĂNCIU s. m.

DĂNCIUC s. m.

} v. *dănciu*.

DĂNCIUCÉL s. m.

DĂNCIUG s. m.

DĂNCIULÉT s. m.

DĂNCIULICĂ s. m.

} v. *dănciu*.

DANDANĂ s. f. 1°. *Vacarme*. 2°. *Bacchanale*. 3°. *Extravaganțe, sottise*. 4°. *Ennui, malheur*.

1°. (Mai ales în Mold.; învechit) Sgomot mare, gălăgie, zarvă. Dacă moare-un boier mare, Pun clopotele'n mișcare și fac mare dandana. ALECSANDRI, T. 904. [Noi, Arnăuții] purtăm fustane, Fațem dandana. I. NEGRUZZI, IV 477. | Clopotul de dandana = clopotul de alarmă. Uneori, când poporul se simțea asuprit și jignit în drepturile sale, se auzea sunetul clopotului de dandana. Atunci mahalalele își vărsa gloata spre oraș. C. NEGRUZZI, I 284. Cf. ALECSANDRI, T. 1483.

2°. Tărăboiu, tumbăliu, tevatură. Pe atunci nunta era dandana mare. GHICA, s. 33. Porniră nuntă împărătească, care ținu șapte zile și șapte nopți; iar după ce se sfârși dandanaua, își luă ginerele mireasa și se întoarse la împărăția lui. STĂNCESCU, B. 155.

3°. Boroboacă, pozna, năzdrăvănie, comedie, minunăție mare, *dănănaie* (1°) CREANGĂ, GL., ȘEZ. III 91/4, XVIII 292, cf. HERZ-GHER., M. II 374. Cineva face o dandana s. se ține de dandana; cuiva i se întâmplă o dandana. Boierul, când mai vede și astă dăndănaie, crăpă de ciulă. CREANGĂ, P. 67. Ii mai fi făcut vro dandana de-a[le] tale. ȘEZ. VII 67. Ține-ne, Doamne, să vedem și dandanaua asta! IOVESCU, N. 51.

4°. Pășanie, belea, pacoste, bucluc (4°), năpastă, încercătură, greutate (II 1°), *dănănaie* (2°). RĂDULESCU-CODIN, I., L., LUNGIANU, CL. 223, ȘEZ. XXIII 44. Cineva dă peste s. de s. intră în-(tr'o) dandana; pe cineva îl găsește o dandana; cineva bagă pe altul într'o dandana. Să mai umble'n dandanale, judecăți. PANN, H. 71/2. Și tu totuși ai crezut — grăi pomoznicul —, căci altfel nu intrai în dandanaua asta. SLAVICI, N. II 351. [Nunta] nu prezenta greutate și dandanale. REBREANU, J. 167. Intrase într'o mare dandana (încercătură). ION CR. III 263. Am dat peste o dandana. ȘEZ. XXIII 44. Mai pune bani[i] izlazul, mai dijma, ma' acesiuz' și câte dandanale toate. JIPESCU, O. 143. Că și plugu-i dandana; Niște lemne înșiruite, Niște fiare ruginite. MAT. FOLC. 372. (Adeseori în exclamații) Aci (CONV. LIT., XLIV, vol. II 75) s. acolo (RĂDULESCU-CODIN, I) altă dandana!

[Plur. *-nale*. | Și: (ad 3°), (+ *dănănaie*) *dandanaie*, *dăndănaie*; — *dangană* s. f. (ad 4°) Tu răzi, și eu nu-mi văd capul de danganale. PAMFILE, J. I.]

— Din turc. *tantana*, sgomot de instrumente de metal, pompă, paradă" (ȘIO), bulg. *dandană* „sgomot, învâlmășeală”.

DANDANĂIE (DĂNDĂNĂIE) s. f. v. *dandana*.

DĂNDĂNI vb. IV^a v. *dăina*² și *dondăni*.

DĂNDĂR s. m. *Etranger* vêtut en citadin. — (Săsisim, în Transilv. de Nord și în Mold.) Străin îmbrăcat în haine nemțești (Rodna, VICIU, GL.), nădrăgar; p. ext. lucrător la calea ferată (Poiana, DR. V. 755). Ce dander mai e și acela? VICIU, GL. Nu știam ce dăndăr vine. DR. V 753. [Și: *dănder*, *dăndăr* s. m. (VICIU, GL.), *danduri* s. m. plur. = tărăie-brău, hatalăi (Botoșani, ION CR. IV 123). | Feminin: *dăndăroaie* s. f. = femeie străină, îmbrăcată în haine nemțești. DR. V 755.]

— Din sâs. *dander* „om sârman, sârântoc”. S. Pușcariu, *Dacoromania*, V 756.

DĂNDĂR s. m. }
DĂNDĂROAIE s. f. } v. **dândăr**.

DĂNDĂŪN s. m. (Entom.) *Frelon* (*Vespa* crabro). — (Banat) Gărgăun (I^o), bărzăun (I^o, 2°). *Vespile ceale mari sau dândăunii fac mare pradă în albini*. TOMICI, C. A. 34, cf. 47, 102.

— Onomatopee (cu sufixul dela *gărgăun* sau *bărzăun*). Cf. și ung. *dongó* „muscă mare bătăitoare“.

DĂNDER s. m. v. **dandăr**.

DĂNDORĂ s. f. sing. }
DĂNDURĂ s. f. sing. } v. **dărdoră**.

DANDŪRI s. m. pl. v. **dandăr**.

DANÉZ, -Ă adj., subst. *Danois*. — Din s. de Danemarca, al Danemarcei; de naționalitate din Danemarca; (la fem.) limba Danezilor. *Limba daneză. Câne danez. Am întâlnit o Daneză. Daneza e o limbă germanică*.

— N. după ital. *danese*, idem.

DANF s. a. *Vapour, fumée* (de l'alcool). — Termin vulgar, (recent) Abur al unei bănturi spirtoase. *Oamenii de treabă la cari nu se suise în cap danful fuicei...* VISSARION, FL. 169. [Plur. *danfuri*.]

— Din germ. *Dampf*, idem.

DANG (A) interj. Interjecție care imită sunetul clopotului s. alt sunet metalic. *Într'o sară iar încep clopotele de recerție: ...danga! danga!* FURTUNĂ, ap. CADE. *Când s'a atins de mijlocul ei, dang! a plesnit cercul [de fier]*. CREANGĂ, P. 101. [Derivat: **dăngăt** s. m. = sunetul prelung al clopotelor. *Dădu glas iarăși străvechului clopot Buga, al cărui dangăt răsunase la urechile marelui ciltor în ziua strălucitoare a sfințirii*. IORGA, I. I 534. *Cântecul corului se amesteca cu dangătul clopotelor*. REBREANU, J. 219. | Verb: **dăngăni** IV^a intrans. = a suna prelung (despre clopot). (*Clopotul cel mare dăngăni încă de trei ori*. SADOVEANU, ap. CADE; (cu abstractul) **dăngănit** s. a. sing. = dangăt. *Afară se auzeau vactele multimi...* și **dăngănitul** cobitor al clopotelor. M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLII 454.

— Onomatopee. Cf. ung. *döngeni* „a dăngăni“.

DANGĂ s. f. 1°. *Marque* (au fer rouge). *Rayure*. 2°. *Marque* (instrument). — (În Țara veche).

1°. Semn rămas pe pielea vitelor care au fost infierate (DICT.): p. ext. *dungă*, *vargă* pe rife și mai ales pe cai. (Cf. BOCEANU, GL., CIAUȘANU, 7.) *Și-afară că mi-l scotea, Cu un-de-lemn că-l ungea, Cu basmana că-l ștergea, Tot dangale că-l făcea (ne cal)*. MAT. FOLC. I 148. *Cincizeci de iepe breze, Pîtenoage la picioare, Cu dangale pe spinare, Rotacoale ne subț foale*. ȘEZ. III 212. *Scurt în gât și lung în trup, Îi dă coama de pământ... Dangalele pe sub poale...* PĂSCULESCU, L. P. 263.]

2°. P. ext. (Râmnicul-Sărat) Instrument cu trei s. patru colți, cu care se însemnează urechile vitelor (GR. S. VI 55), cf. *preducea*.

[Plur. *-gale*. | Verbe **dăngă** I^a (cu prez. pers. *dănghez*), **dăngălui** IV^a (CADE) = a face dangale: p. ext. (despre om) = a tatua. *Văzând că sânt la cînste cei în războiu răniți. Răbdă să-i riunte năsul și pieptul își dăngă*. C. NEGRUZZI, II 205; — (cu adjectivul) **dăngăluit**, -ă. *Dimirliia cea dăngăluită*. DOC. (a. 1830), ap. T. PAPAHAĞI, C. L.]

— Din turc. *danga* „semn (făcut cu fierul pe

pielea cămilelor), trecut și la Bulgari (*danga*), la Sârbi (*danga*) și la Albanezi (*damkë*).

DĂNGĂ vb. I^a v. **danga**.

DĂNGĂ prep. v. **de și lângă**.

DANGALĂC s. m. *Vagabond* (turc). — (Turcism în Țara veche, ieșit din uz). *Vagabond* (turc). *Înfrânarea dangalacilor (Turci fără căpătâiu) ce se revărsa neconținut din sarhaturi*. DRĂGHICI, ap. ȘIO. [Și (+ *calic*) **dancalic** † s. m. HRISTACHE ap. ib.]

— Din turc. *dangalak* „rustre, lourdaud“. ȘIO.

DĂNGĂLUÎ vb. IV^a v. **danga**.

DANGANĂ s. f. v. **dandana**.

DĂNGĂNI vb. IV^a v. **dang (a)**.

DĂNGĂNIE s. f. *Enmui, contrariété*. — Belea, pacoste, nacafa. CIAUȘANU, V. [Plur. *-gani*]. Cf. **dana naie**.

DĂNGĂT s. m. sing. v. **dang (a)**.

DANGLIE s. f. (Comerț) v. **anglie**.

DĂNIA vb. I v. **dăina**.

DĂNIE s. f. 1°-2°. *Donation*. 3°. *Legs*. 4°. *Impôt*. 1°. Acțiunea de a dăru (cuiva ceva din averea sa: o moșie, o sumă însemnată de bani, etc., cf. I.B), dăruire, donațiune (în sens abstract). *Am întărit dumnealui dania numitei moșii și oraș* (a. 1783). BUL. COM. IST. IV 120. *Mai mult poate datoria decât dania* (a. 1825). URICARIUL, XXII 190. | Act s. (mai ales) **hrisov de danie**: prin care se confirmă în scris o donațiune. *Hrisovul de danie pe care Constantin Racoviță îl dă mănăstirilor sale din Roman și Focșani*. BUL. COM. IST. II 174.

2°. Dar, donațiune (în sens concret: bani, moșii, șerbi, venituri), făcută mai ales de Domni sau de boieri mănăstirilor, bisericilor, așezămintelor și supușilor. *Dania se face, se dă, se primește sau se respinge*. Construit adesea predicativ (acuzativ dublu): *am moșia danie; moșia e făcută danie. De danie și de miluire dela Domni-dumitale lui Gheorghie Ursachi* (a. 1660). BUL. COM. IST. IV 20. *Să-și stăpânească părțile de moșie ce le are în Boușori... pe care le avea danii și cumpărături dela niște răzeși de acolo* (a. 1741). BUL. COM. IST. IV 223. *Avea Hmil pisariul danie dela Craiul... un loc de odaie*. LET. I 289/30. *Nicolai-vodă nu zicea nemică de danile cele vechi... ce de danile acestor de curând Domni*. ib. II 95/2. *În care zap'is scria că au dat această jumătate de hotar danie la sfânta mănăstire* (a. 1725). BUL. COM. IST. II 244. *Neamurile boierești aveau pe moșiile lor vecini, dați danie și miluire împreună cu moșiile de cătră stăpânitorii Domni* (a. 1775). URICARIUL, I 134/7. *Dăniia cea nerăpădită*. MINEIUL (1776) 9/7. [Țigăni] *nu se vor mai da danie*. (a. 1793). URICARIUL, I 283/30. *Acestea sânt la mănăstiri date dăni*. ZILOT. CRON. 80/11. *Cu mari danii dobândind aceasta dela Turci*. P. MAIOR, IST. 200. *Parte din hotarul Popeștilor... o face... danie la vornicul Iordachi* (a. 1825). URICARIUL, XXII, 189. *Regele se făcu a se supăra pe ei [pe cavaleri], pentru că ar fi întrecut hotarele daniei lor* (= ținuturilor dăruite) *dintru început*. IORGA, B. R. 4. *S'au secularizat averile bisericesti și mănăstirești, danille roevozilor și boierilor moldoveni*. KIRIȚESCU, R. 36. *Acest fond e înființat din banii adunați în biserică cu d'scul și din cînstea sau dania bine-*

făcătorilor. FRÂNCU-CANDREA, M. 113. *Danii pentru înzestrarea armatei.* UNIVERSUL, 1939, 27 Mai. || Spec. Dar dus la biserică s. închinat bisericii ca primos adus lui Dumnezeu. *Toată daniia ce va da omul Domnului...* BIBLIA (1688) 92^b.

(Mold.) **A face pe cineva danie cuiva** = a-l da pe mâna cuiva, a-l închina (II 2°), a-l hărăzi (2°). *Pe loc m'au făcut danie hoheriului.* CONTEMPORANUL, V. vol. 267. (Ref.) **A se face danie cuiva** = a se dărui pe sine cuiva, a-și dărui cuiva averea *Părinții și-au făgăduit-o [pe fată], dacă moșu-tău s'a face danie ție.* C. NEGRUZZI, III 49/5. *Am pus la cale să înșor pe nepotul meu... mă fac danie lui. cu tocmală c'a veni cu femeia lui să șadă cu mine.* id. ib. 60/5. *Pentru tine danie dracului m'aș face.* CONTEMPORANUL, V., vol. II 494.

3°. Spec. Donațiune făcută prin testament, legat, lăsamânt, moștenire. *Le-au rămas ceva danii dela mortul.* PRAVILA (1814) 22. *Câți răposai n'au lăsat cu adieată danie pentru limbă.* JIPESCU O. 56. | Fig. (Oltenia) **Ce danie ai?** = ce te-a găsit (apucat)? CIAUȘANU, GL.

4°. † (Neobișnuit) **Impozit, dare.** *Duca-vodă, după ce au venit den Țara Muntenească, au lăsat țara în 6 luni de n'au scos mici o danie, rugându-l boiarii, ca pre un Domn avut, să cheltuiască dela sine.* MAG. IST. III 40.

[Plur.: *danii* și, rar, *dăni*. | Verb: **dănu** (*dăni*) IV^a = a face, a da danie (II 1°); a dărui; a hărăzi; (fig.) a închina (II 2°), a meni, a sorti pe cineva. *Îi dănu și un însemnător număr de moșii.* C. NEGRUZZI, II 142/5. *Că ăsta l-a dăniit, De când a fost copil mic, Cu'n picior l-a legănat, Cu gura l-a blestemat.* MAT. FOLC. 12; (cu abstractul) **dănuire** s. f. = dăruiere, dar, donațiune. *Fă hârția de dănuire, s'o iscălesc.* C. NEGRUZZI, I 302. *Intărită fiind a lor dănuire.* URICARIU, I 119/5; (și ajectivele) **dănu**, -ă = căruia i s'a făcut o danie (COSTINESCU), **dănuitor-oăre** = care face danie, donator. *Sărăcii [sunt] celor săraci dănuitori* (a. 1785). URICARIU, IV 34/1. *Se aderează din hârțiile întărite de cătră nunțul dănuitoriu* (a. 1844) ib. III 43/5. *Moștenirea fiind clauză principală a dănuitorului acestor moșii.* I. IONESCU, D. 417. *Sarcinile impuse tutulor mânăstrilor... de cătră citorii și dănuitorii lor.* ODOBESCU, II 29. | Alte derivate: (rar) **dănós, -oasă** adj. (întregit uneori prin *la s. de mână*) = darnic, generos. *Să-l vinzi [calul] la un Român, Că-i om drept și bun stăpân și de mână mai dănós și de suflet mai duios.* ALECSANDRI, P. P. 80; — (joc de cuvinte, prin apropiere de numele *Dănilă* = Daniel) **dănilă** s. m. = om darnic. ALECSANDRI, T. 1780. *Mare minune, Doamne! cum s'a prefăcut de vro șase luni!... de unde era Sărciță, s'a făcut Dănilă* id. ib. 1728. *Ha!... pare-mi-se că iaca un Dănilă.* id. ib. 1357.]

— Slavonism al vechilor cancelarii: paleosl. **danije**, idem.

DĂNII vb. IV^a } v. danie.
DĂNILĂ s. m. }

DĂNIOARĂ † adv. v. odinioară.

DĂNIUȘ s. a. v. dăina².

DĂNÓS, -OASĂ adj. v. danie.

DANS s. a. Danse. — Continuitate de mișcări ritmice ale corpului, uneori cu sărituri și cu pași cadențați, executați de una sau mai multe persoane deodată — de obicei de perechi — după anumite melodii, cântate din instrumente sau cu vocea, danț, joc (6°). Cele mai obișnuite dansuri (la oraș) au fost polca, valsul, cadriul, sunt acum bostonul, tango, etc. *Știa să danseze*

orice dans. I. TEODOREANU, M. II 174. [Plur. *dansuri*. | Verb: (fr. *danser*) **dansă** I^a = a executa un dans, a juca, a danța. (Intrans.) *Băieții... dansau după gramofon.* REBREANU, J. 27. *Când ne-am luat..., cine mai dansa ca el?* C. PETRESCU, I. II 247. (Trans.; complementul e dansul) *Care nu știe franțuzește, nu dansează bostonul.* CARAGIALE, S. N. 129. *Știa să danseze orice dans.* I. TEODOREANU, M. II 174. (Complementul e persoana luată la dans) *Am să te dansez un vals;* — (cu abstractul) **dansât** s. a. *M'am lăsat de dansat;* — (și adjectivele) **dansât** (cu negativele **nedansât**), -ă = care (nu) a fost luat(ă) să danseze. *La bal fata a rămas nedansată;* — **dansător, -oăre** (adesea substantivat) *Trei lăutari cântau neobosiți, pentru dansatori.* REBREANU, J. 138. *Îl priveau... ochii răzători ai dansatoarei.* C. PETRESCU, I. I 3; — (fr. *dansant*) **dansânt, -ă** = la care se și dansează. *Serată dansantă;* *ceaiu dansant* (C. PETRESCU, C. V. 171).]

— N. din fr. — Cf. dubletul danț.

DĂNS, -Ă v. dansul și des-

DANSĂ vb. I^a

DANSĂNT, -Ă adj.

DANSĂTOR, -OĂRE adj., subst. }

} v. dans.

DĂNS DE DIMINEAȚĂ adv. v. des-de-dimineață.

DĂNSUL, -SA pron. pers., subst. I. *Lui, elle*, etc. II. 1°. *Génies malfaisants.* 2°. *Maladies* (provoquées par eux). 3°. *Herbes* (servant de remède contre elles).

I. Pron. pers. de pers. 3 (în texte cu adevărat populare foarte rar; mai de mult, uzul șovăia între forma articulată și cea nearticulată; azi, în Muntenia — totdeauna în limba literară — și singur, și cu prepoziții, articulat: *dănsul*, cu *dănsul* etc.; în Mold., după prep., și nearticulat: cu *dâns*, *lângă dâns*, etc.). El, ea, etc., cf. în s. I 2°, † nus.

a.) (Până pe la începutul secolului al XVII-lea întrebuițat aproape exclusiv după prep. *la* și *de la*) *Întrămu în casa lui Filippu și lăcuim la dînsu.* COD. VOR. 26/12, cf. 24/6. *Verără* (= veniără) *la dînsulu mai mulți.* ib. 103/3, cf. 26/6, 63/5. *Eu pusu sămtu dela dînsu* (: dela dînsu HUR.; dela în s. DOS.). PSALT. 2/13, cf. 309/16. *Ceia ce cădea la dînsul...* CORESI, EV. 405/22. *Va ceare ajutoriu și tărie dela dînsă.* id. ib. 437/5. *Multu se căiță... ca să poată urni mânia lu Dumnezeu dela dînsă...* MOXA, 382. *Muiarea să va și certa ceea pentru nește prepusuri oarecarile ce va giudețul să vadză dela dânsa* (: dînsa MUNT.). PRAV. 550. *Ceja ce va finea la dânsul (: la sine MUNT.) bani rai...* să se pedepsească. ib. 291. *Multă multime veniia la dânsă.* DOSOFTEIU, V. S. 7. *Dela dînsulu fiind întăriti, trebuie să lucrăm.* BIBLIA (1688) 4 pr./16. *Mai mică când eram... cu păpușile jucam... tot la dâns gândeam.* PANN, E. I 59. *Porunci... să se ducă la dânsul.* GORJAN, H. II 20. *Toată a mea fecire spânzură dela dânsa.* MARCOVICI, D. 6/23. *Se uită lung la dânsul.* EMINESCU, P. 205. *Se duseră acasă la dânsa.* ISPIRESCU, L. 5. *Bani să nu primești dela dânsul.* CREANGĂ, P. 146. *Moartea nu vine la om atuncea când o chiamă. Ci ateargă la dânsul, de ea când nu i e teamă.* ZANNE, P. II 623.

b.) (După alte prepozițiuni în afară de *în* și *cu* compusele *din*, *prin*, înlocuite prin *întru*, *dintru*, *printru*, după care avem până azi pronumele în s. Înlocuirea lui el prin *dâns(ul)* nu este obligatorie după prep. *Nu să asculta ei, să să culce cu ea, să se împreune cu dânsa.* BIBLIA (1688) 29^a. Mai deasă e această întrebuițare în Moldova,

unde *dânsul*, după prepoziții, se poate raporta și la obiecte, nu numai la ființe). **Către.** *Muncile cu care [pe om] îl înfricoșază înțelepciunea, când să întoarcă de către dansa.* BIBLIA (1688) 3 pr./₃₀. *Cătră dans sănt tare vinovat.* DONICI, F. II 8. **Cu.** *Lasă toate bucatele (= vitele)... să se hrănească cu danse (: cu dinsele MUNT.).* PRAV. 215. *Să cutedzi cu dânsulă fără de'ndoire.* DOSOFTEIU, PS. 38. *Să negușitorească cu dansa mai bine decât cu aurul.* BIBLIA (1688) 3 pr./₁₇. *De față cu dânsii.* ANTIM, P. XXVI/₁₁. *Primește să meargă cu dânsul.* DRĂGHICI, R. 6. *Părinții... s'au silit cu dânsul în tot chipul.* MARCOVICI, C. 4/₆. *Ne deprindem cu dansa prietenește.* KONAKI, P. 284. *S'a îngropul împreună cu dânsii.* MARCOVICI, C. 4/₁₀. *Oiu vorbi eu și cu dânsii.* CREANGĂ, P. 13. *Umple o țară cu jaratic, se duce cu dansa la herghelie...* id. ib. 194. *Grăește cu dânsul.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 113. **De.** *Era ținut (= ținut) de dansu.* CUV. D. BĂTR. II 81. *De să va afla unul de (= dintre) dânsii să fie luat mai mic pământ...* PRAV. 5. *Va râde Domnul de dânsii.* DOSOFTEIU, PS. 14. *Înțelepciunea, când să apucă de dansu...* BIBLIA (1688) 3 pr./₂₀. *Se temea de dânsul.* GORJAN, H. I 16. *Rădeam de dânsul.* C. NEGRUZZI, I 63. *Am scăpat de dânsul.* CREANGĂ, P. 202. **Dintre.** *Toată legătura firei dintre dânsii contenește.* KONAKI, P. 295. **Derept (= pentru)** *Ei se jurară toți să-și puie capetele derept dansa.* MOXA, 352. **Despre.** *Despre dânsul e vorba?* DDRF. **După.** *Alcargă după dânsul.* KONAKI, P. 277. *Chidzuirile neîmplinite... lasă după dansele... mahniri.* MARCOVICI, D. 8/₁₁. *După dânsul, carute (= carele) cu merinde.* ISPIRESCU, L. 4. *Alcargă după dânsul.* CREANGĂ, P. 178. *După dansa stai să mori.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 65/₁₁. **Fără.** *Fără dansa nu va putea trăi.* ISPIRESCU, L. 35. **Între.** [Planeții] *păzesc între dânsii aceeași depărtare.* MARCOVICI, C. 12/₂₀. *Zămbiră între dânsii bătrânii tăi prieteni.* EMINESCU, P. 201. **Lângă.** *Lângă dans am stat.* DONICI, F. II 45. *Stăruiește pe lângă dânsul cu rugămintă.* CREANGĂ, P. 191. *Copaciul cel mare când cade, sădrobește ierburile pe lângă dânsul.* ZANNE, P. I 148. *Trăiește lângă dansa.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 304. **P(r)e.** *Au aruncat haina de pe dânsul.* DRĂGHICI, R. 160. *Îi tremura carnea pe dânsul, de frică.* CREANGĂ, P. 23. *Poți scrie pe dansa.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 39. **Pentru.** *Se ruga pentru dansa.* CORESI, EV. 325/₁₁. *Pentru dânsii scoală, Doamne sfinte!* DOSOFTEIU, PS. 38. *Nefton (= Newton)... Este pentru dânsii aceea ce-i pentru noi o motomiță.* KONAKI, P. 276. *Oprindu-și pentru dânsul merinde...* ISPIRESCU, L. 4. *Las'că am eu purtare de grijă pentru dânsul.* CREANGĂ, P. 299. **Peste.** *Se miera și el singur ce dăduse peste dânsul.* CREANGĂ, P. 136. **Spre.** *Să fugă den naintea celui ce vine spre dans suduindu-l.* PRAV. 453. *Norodul cârtia spre dânsulă.* BIBLIA (1688) 6 pr./₁₀. *Puternicile brațe spre dansa întindea.* EMINESCU, P. 208.

c.) (După particule comparative s. după *p(r)e* al acuzativului) *Om deopotrivă ca și dânsu.* VARLAAM, C. 30.₂. *Alte patimi, ce-s mai slabe decât dansa, le supune.* KONAKI, P. 280. *Îl vor vătămă și pre dans (: dânsul MUNT.).* PRAV. 62. *Vedea logofeții fiilor lui Israil pre dânsii (: εαυτούς) în reale.* BIBLIA (1688) 42/₂. *Acum să vedem, care pe care: ori el pe draci, ori dracii pe dânsul!* CREANGĂ, P. 301. *Tot nu-și putea hrăni copiii și pe dânsul!* SBIERA, P. 255/₁₁. **Ca p(r)e** *și dânsul (dansu), se întrebunțează spre a arăta că cineva a ajuns într'o situație în care n'ar mai putea fi întrecut de nimeni, în ce privește intensitatea s. pasiunea cu care se săvârșește acțiunea (cf. ca' II 1^ob.): de tot, complet. Spunând el prietenilor săi cum au umblat cu dânsul, carii fără de aceia s'au temut de una ca aceasta, l-au răs ca pre dânsul.* BARAC, T. 57. *Er-*

cule chemă pe Diomede la luptă, îl răpuse pre el și îl dete iepelor, de-l mâncară ca pe dânsul. ISPIRESCU, V. 48/₂₅. *Trăntește babu în mijlocul casei și-o frământă cu picioarele și-o ghigosește ca pe dansa.* CREANGĂ, P. 13.

d.) (Din acuzativul-complement pe *dânsul* s'a putut construi și un nominativ-subiect *dânsul* și apoi, p. gener. *dânsul* s'a putut întrebunța — foarte rar la scriitorii vechi, mai des la cei moderni — în loc de „el“ și fără ca să urmeze după prep., în toate cazurile de declinare. Precum „pe“ se întrebunțează, la acuzativ, numai înaintea numelor de ființe, tot astfel *dânsul*, în loc de „el“, se raporta numai la persoane. În unele regiuni se face distincția între „el“ și *dânsul*, cel din urmă fiind o expresie mai reverențioasă și întrebunțându-se când se vorbește de persoane mai bătrâne, mai sus puse, etc., cf. DR. II 61) *Gră dânsu: „Acesta cu adevărat iaste Izrailcan“.* VARLAAM, C. 37.₂. *Ai fost om cum sănt și dânsii.* EMINESCU, P. 226. *Codrul da clocot de vactul dânsel.* COȘBUC, AE. 56/₂₇. *Iară el îi dete și dânsel înapoi capul.* ISPIRESCU, L. 6. (Exemplu de „el“ după prep. și *dânsul* fără prep.) *Eu umblu cu pâne după el, și dânsul dă cu ciomagul în mine.* ZANNE, P. IV 44.

II. Subst. (Ca și la cuvântul iele, poporul ferindu-se să numească pe nume ființele răuvoitoare de care se teme, întrebunțează eufemismul *dânsele*, totdeauna articulat și plur. tant.)

1°. (Mit.) Ielele. GOROVEI, CR., GRIGORIU RIGO, M. P. I 64, PAMFILE, D. 103-4, 260, H. IV 91. *Stăi pe loc! Ce, te-au apucat dânsele?* CONTEMPORANUL, VIII, vol. II, 10.

2°. P. ext. (Med., mai ales în Mold., rar în Munt.) Boala pricinuită, după credința poporului, de ființele acestea, (cf. H. III 273, X 268), cf. pocitura, pocitura s. pișcătura din iele, de iele, de sfinte, ale sfinte s. frumose, frumoasele, de șoimane. șoimanele. măiestrele, vânturile celelele, întâlnitura. *Din gâlbănușuri de ou răscopt, se scoate unt de ouă care-i foarte bun de dânsele.* ȘEZ. VII 116. *Salcea păzită se dă... celor ce zie de dânsele.* ib. 183/₂. | (Mai obișnuit) **De-dânsele**, „se numește un morb în felul reumatismului, însă, după cum spune poporul, e cu mult mai periculos, fiindcă se întinde peste tot corpul“. MARIAN, D. 91, cf. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 64, 158, BIANU, D. S., LEON, MED. 126, H. III 5, 134, 273, VI 11, X 72, 483, XII 389. *L-au întâlnit doamnele, domnițele, ierodicele, adică zinele și ielele, cu săgetături și cu întâlnituri și cu de-dânsele.* PĂRVULESCU, C. 80.

3°. P. ext. (Bot.) **De-dânsele** = numele unei buruieni (H. X 20, 67), bună de leac pentru boala aceasta.

[Declinat: *dânsului, dânsei, dânsii, dânsele, dânsilor, dânsele.* | Forma mai veche era *dîns(ul)* † (rar. *dens* †). Numai prin analogia lui *îns(ul)*, vechiul *dîns(ul)* a devenit, mai târziu, *dâns(ul)*. | Compus (d I, rar) *dânsuși, dânsași* pron. = el însuși, † eluși, † ineseși. *Își mânca carnea de pre dânsuși.* DOSOFTEIU, V. s. 180, cf. 107.₂]

— Din construcția **ad-insum** (= *ipsum*) -illum „la el însuși“ s'a născut, precum a arătat Meyer-Lübke. *Rom. Gramm.* II, § 566, *adînsul*, care a fost despărțit greșit în *a + dânsul* și, când prepoziția *a* a fost înlocuită prin *la*, în *la dânsul*. Mai târziu forma *dânsul* a fost întrebunțată și după alte prepoziții (*pe dânsul, cu dânsul*) și apoi singură (*dânsul a venit*). Legătura cu prep. *ad* a fost din vechime atât de strânsă încât *cu* s'a desvoltat în *în* ca în silabele mediale. Cf. *adîns* și *însul*.

DANȚ s. a. (Cor.) 1°. Danse. 2°. Troupe. 3°. Ruse, habileté. 4°. Nom d'une constellation. — (Popular și, la oraș, învechit).

1°. Dans, joc (6°), horă (1°); p. ext. petrecerea la care se dansează (IV 1°), locul unde se dansează s. melodia după care se dansează. LB. VALIAN, 34, CABA, SĂL. 96, HERZ-GHER., M. II 375, H. II 82, IX 128, 145, X 163, PAMFILE. J. I 18, III, ARH. FOLK. II 100 (cu descrieri), REV. CRIT. III 121, MARIAN, NU. 356/10, 218/s. Cineva joacă (IV 1°), dăntuește, dansează, face, trage, întinde, ridică, repeză un danț, începe (POLIZU), pornește danțul, se apucă de danț, intră s. se prinde în s. la danț, poartă, de-reptează s. conduce un (cap de) danț. Danțul se pornește, se întinde. În unele regiuni, bărbații recitează în cursul danțului chiu-turi, strigături s. hore (3°). Dăntuesc sau dereptez danțul, MARDARIE, L. 1657. *Giocurile și danțurile veselii-l.* VARLAAM, C. 330. *Zbiaratele și danțurile.* CUV. D. BĂTR. II 227. *Giuca doă danțuri prin ograda curților domnești... cu toți boierii și giupănesele... și un vornic-mare purta un cap de danț, și alt vornic-mare purta alt cap de danț.* LET. II 238/7. *Au cules vile lor... și au făcut danțuri.* BIBLIA (1688), 181. *Unceori poartă danțul și un om prost (= om de rând) și fămeaie proastă.* MAXIM PELOPONISEANUL (1699), ap. GCR. I 330/15. *Mari și lungi danțuri rădicar.* CANTEMIR, IST. 108/3. *Noaptea făcură danțuri de voinici și fete.* HERODOT, 166. *Tot sărind, o ducea roaba, ca când parcă juca danț.* PANN, P. V. I 105. *Accea însă în care te întrece... este danțul.* C. NEGRUZZI I 64. *Danțul, muzica, pădurea. Pe acestea le'ndrăgiu.* EMINESCU, P. 101. *Se întâlniseră cu acei nuntași. și ab'a au fost scăpat de danțul lor.* SBIERA, P. 282/3. *Si trage-i la danțuri, la hori, la brăuri.* ISPIRESCU, L. 376. *Danțul cine-l trage?* TEODORESCU, P. P. 28^b. *Nunță că-mi făcea, Veseli petrecea. Danțuri dăntu'a.* id. ib. 687^b. *Bunu-i danțu', rău jucăm.* DOINE, 280/3. *Inima ei se aprinde. Si danțul meren' n'inde.* ALECSANDRI, P. P. 350/3. *Cătu-i fata de micută. Sare'n danț ca o broscuță.* ȘEZ. VII 163. *Să știi toarec și urzi. Cum știi danțul rezezi.* RETEGANUL, CH. 155. *¶ Cine intră în dăntu (variantă: în horă) trebui să știe a giuca.* BERTOLD (1779), ap. GCR. II 121/3. | P. anal. *Danț pe frânghie.* (Cf. C. NEGRUZZI, I 341) s. pe funie. *¶ După figurile executate sau după împrejurările în care au loc sau după regiuni, etc., danțurile capătă diferite numiri; astfel: danțul miresei, fecioare (ȘEZ. XXII 40), cățelei (H. XVI 414), de mână, de trei (ib.), perinii (H. VIII 22), ardelenesc, românesc, săsesc (ib.), măruntel, cel mare, în două părți, în patru, în săritele, din verde, vinului, etc. Cf. NICULESCU-VARONE, D. *¶ Existau și anumite danțuri religioase. Mucenici... dăntuind danțurile sfinților.* MINEIUL (1776), 142^{1/2}. *¶ Fig. Danțul morții începuse.* C. KIRIȚESCU, R. 71.*

2°. † Ceată (3°), sir. [Slav.] Licu = dăntu, păle, ceată, MARDARIE, L. 1654. *Danțuri de fecioare, care cu măhrăm[i] albe ștergea sudorile bolnavei.* COZMA (1692), ap. GCR. I 300/20.

3°. Fig. Joc perfid, uneltire. *Cantemir-Vodă cu Cupăreștii s'au mai apucat de alt danț asupra Muntenilor, și Muntenii asupra lor.* LET. II 268/15. *Țiganul au fost apucat danțul lui Sucuă-murgă, ca celui mai voinic.* SBIERA, P. 96/34.

4°. (Astron.) Nume de stea (nedefinită). H. XVIII 22.

[Plur. danțuri. | Și: (neobișnuit, germanism) tanț s. a. (POLIZU). | Augmentativ: (+ tământău) (ad 1°) dăntălău s. m. sing. = petrecere sg. mototoasă, larmă, zăiafet, chef. CIAUȘANU, V. | Compus (rus. tanemjsterŭ <germ. Tanzmeister) danțmaistru † s. m. = maestru (s. profesor) de

dans. *Tarantela... s'au transportat... de muzicanții și de danțmaistri italieni.* G. ASACHI, ap. HEM. 1523. | Verbe (învechite și pop.): (cf. rut. dancu-rati) dăntu' IV^a(LB.), HERZ-GHER., M. II 375, dan-ță I^a (ARISTIA, PLUT. COSTINESCU) cu prez. pers. 3: dantează și (rar) danță (C. NEGRUZZI, II 244/2), conj. să danteze și (rar) să danțe (PANN, Ș. II 48/27), 'germ. tanzen) tăntu' vb. IV^a = a juca, a dansa. (Intrans.) 1°. A executa un dans, a juca (IV 1°). [Slav] Licu'iu = dăntuescu. MARDARIE, L. 1658, cf. 1657. *Să nu joace sau să dăntuiescă.* ÎNDREPTAREA LEGII (1652), ap. TDRG. *Să dăntuiescă, să petrecă.* VARLAAM, C. 266^b. *Toți dar să ne bucurăm, Să dăntuim, să săltăm.* PANN, E. V. 110/11. *Erau silite a danța numai cu scriitorul satului.* C. NEGRUZZI, I 105. *Tu plectisești... dacă nu știi danța.* CARAGIALE, S. N. 169. *Cu ea în brate, dăntuind, porni spre ușă.* I. TEODOREANU, M. II 17. *Pe fiecare noapte rupeau câte o pereche de canduri... dăntuind.* ISPIRESCU, L. 232. *Lelea joacă, dăntuește, iar bărbutu-i pătimește.* ZANNE, P. V 382. Trans. (complement: danț s. numele unui danț) *Dăntuia felurimi de hore.* GORJAN, H. I 141. *Polca, polca... plini de foc vesel noi te dăntuim.* ALECSANDRI, T. 449. *Jupânul (cutare) danțu-mă dăntuește.* TEODORESCU, P. P. 78^b. P. anal. *A danța pe funie.* COSTINESCU. [Deprinderea] chiar și pe frânghie a dăntu' ne'nvată. C. NEGRUZZI, II 260/7. (In sens religios) *Cete de mucenici. De tineri, bătrâni și mici, împreună dăntuind și pre Dumnezeu slăvind.* CÂNTECE DE STEA, ap. GCR. II 324/11. *Mucenici... dăntuind danțurile sfinților.* MINEIUL (1776), 142^{1/2}. *Isaia dăntuește, troparul final din serviciul cununiei, cântat de preot și de cântăreț, în timp ce înconjoară de trei ori iconostasul împreună cu nașii și cu mirii, fiindu-se de mână. Cântând Isaia horeve iar pe limba românească Isaia dăntuește.* LET. III 290/32. *Nu mi-o pomeni nici bochiu de Isaia dăntuește (= cununie).* ALECSANDRI, ap. CADE: — (cu abstractele) dăntuire s. f. (MARDARIE, L. 1655), dăntăre s. f. dăntuială s. f. *Se vor duce spre odihnă și spre ră-pausul cel cereș, întru dăntuire nestărsită.* VARLAAM, ap. GCR. I 106/3. — (și cu adjectivul, substantivat uneori) dăntuitor, -oare = (cel s. cea) care dansează, cântă s. căreia îi place danțul, jucător, jucăns. *Oguta 'n frunte în trap dăntuitor.* I. TEODOREANU, M. II 84. *Fiind dăntuitoriu în ceruiri.* MINEIUL (1776), 25.]

— Din germ. Tanz, idem (cu redarea lui t prin d. ca în fr. danser, ital. danzo, etc. și ca în rut. dancu-rati „dăntu'”, și probabil prin millociere, unor saltimbanci sau dansatori profesioniști veniți la noi). Cf. dubletele dans, dansa.

DANȚĂ vb. I^a

DĂNTĂLĂU s. a.

} v. danț.

DANTELĂ s. f. Dentelle. — Împletitură fină cu găurele și cu diferite desenhuri, făcută cu cârlige-lul (iglița, croșetul) din fire de in s. de mătase, numită de popor în diferite regiuni horbotă, bagafelă (2°), șpițură, cipecă (1°); cârlige-l (VICIU, GL.). *S'au întâmplat la multe locuri să metahiriscașă danțcale de mare cheltuială (1777).* FURNICĂ, I. C. 56. *Dantele... cusute pe batiște.* VLAHUȚĂ, D. 31. *Ca rusinată, frumoasă... La piept își strânge'n falduri bogata ei cămașă și trupul și-l ascunde sub spuma-i de dantele.* AN-GHEL, SĂM. VI 28. *Porunci slujnicei cu șorț de dantelă să stingă luminile.* C. PETRESCU, C. V. 237. [Și: dantelă † s. f. | Diminutiv: dantelută s. f. *Își friza cu degotele neliniștite, când dantelutele sorului, când șuvițele bretonului.* I. TEODOREANU, M. II 14. | Adjectiv: (fr. dentelé „dintat”) (în) dantelât, -ă = împodobit cu dantele; cu mar-

ginea dințată s. cu colțșori. *Cu o panglică neagră pe gâtul alb și bine împlinit ce ieșea puțin din matineul îndantelat.* SANDU-ALDEA, A. M. 90. *Opt mari fereshi, ogive dantelate.* ALECSANDRI, P. III 263. | Nume de agent: (cf. fr. *dentellier*) **dantelâr** s. m. = fabricant s. negustor de dantele. NOM. PROF. 34. Colectiv (după fr. *dentelle-ric*): **dantelărie** s. f. = fabricație s. comerț de dantelă. | Abstract: (fr. *dentelure*) **dantelură** s. f. = lucrare de sculptură cu colțșori, cu dinți; obiect crestat, cu dinți. Cf. COSTINESCU.]
— N. din fr.

DANTELĂR s. m.
DANTELĂRIE s. f.
DANTELĂT, -Ă adj.
DANTELURĂ s. f.
DANTELUTA s. f. } v. dantelă.

DANTIST (Med.) s. m. v. dentist.

DANTMAISTRU † s. m.
DANȚUI vb. IV^a
DANȚUALĂ s. f. } v. danț.

DANTURĂ s. f. *Denture. Râtelier.* — Totalitatea dinților unei persoane; toți dinții. *Părul negru, dantura puternică.* C. PETRESCU, f. I, 10. *Dantura cariată.* id. C. V. 22. || Dinți falși.
— N. după fr.

DANUBIÂN, -Ă adj., subst. *Danubien.* — Dunărean. *Regiunile danubiene.* Subst. *Un danubian.* [Pronunț. *-bi-an.*]
— N. după fr. (derivat dela *Damube* <lat. *Danubius* „Dunăre“).

DĂNUÎ vb. IV^a v. danic.

DĂNZ DE DIMINEAȚĂ adv. v. des-de-dimineăță.

DĂNZDEMĂNECĂTE adv. v. mânecate.

DĂO num. v. doi.

DĂOĂGĂ s. f. ș. d. v. doagă.

DĂOBÎT, -Ă adj. v. dobit.

DĂOGĂ vb. I v. adăoga.

DĂOGI vb. IV^a v. dogi.

DĂOINĂ vb. I^(a) v. dăula.

DAOLEĂLĂ s. f. v. aoleală.

DAOLEO, DAOLEU interj. v. aoleo.

DĂOLÎ vb. IV^a v. aoli[†] și dăuli.

DAOLICĂ interj. v. aoleu.

DAORI num. v. doi.

DĂPĂ (DĂPĂ) prep. v. după.

DĂPĂNĂ vb. I v. depăna.

DĂPĂRĂ vb. I v. depăra.

DĂPĂU s. a. și m. v. depou.

DĂPLĂ s. f. 1°. *Bas-fond.* 2°. *Crasse* (des cheveux ou du poil). *Personne à la tête crasseuse.*

1°. (Țara Hațegului) Loc așezat mai jos, scufundat. DENSUSIANU, Ț. H.

2°. (Transilv. de Nord și Bucov.) Murdărie de pe părul din cap s. de pe acela al animalelor, atârând în formă de turțuri (Sângeorz, jud. Năsăud). PAȘCA, GL. | P. ext. Persoană (mai ales femeie) cu părul uns prea gros (HERZ-GHER., M. II 385): neingrijită, mârșavă (Straja, în Bucov. Com. AR. TOMIAC).

[Verb: **dăpli** IV^a = (Bucov.) a unge (părul cu unsoare, a lipi casa cu lut) prea din gros, prosteste, neregulat (HERZ-GHER., M. II 385, Com. AR. TOMIAC, G. NISTOR); p. ext. a mânji (Com. AR. TOMIAC). [Către o fată care ungea casa cu lut:] *Ia sama, nu dăpli!* = unge regulat, nu face hopuri! (Vicovul-de-sus). Com. G. NISTOR. | Adjective: **dăplît, -ă** = cu părul uns prea gros. HERZ-GHER., M. II 385; — **dăplôs, -oasă** = neingrijit. Com. AR. TOMIAC. | Alt derivat: **dăplău** s. m. = om neingrijit. Com. AR. TOMIAC.]

DĂPLĂU s. m.
DĂPLÎ vb. IV^a
DĂPLÔS, -OASĂ adj. } v. dăplă.

DĂPOAICA s. f. v. depou.

DAR conj., adv., interj. I. 1°. *Mais, et.* 2°. *Mais après.* Or. 3°. *Ou... ou.* 4°. *Mais, en tout cas.* 5°. *Mais, voire même,* 6°. *Mais, à plus forte raison.* 7°. *Mais, malgré cela, et pourtant.* 8°. *Mais, seulement.* 9°. *Mais, en revanche.* 10°. *Mais, 11°. Mais autrement.* II. 1°. *Mais... donc!* 2°. *Eh bien! Ce que...! Comme...!* 3°. *Mais* (dans une proposition interrogative). 4°. *Mais, tiens!*, *mais parbleu!* 5°. *Donc, ainsi, or.* III. 1°. *Certes,* 2°. *Oui.*

I. Conj. Fiind compus din *da* și *ar(ă)*, o variantă a lui *iar(ă)*, *dar(ă)* conține amândouă funcțiunile acestor particule: arată, ca și *iar*, că ceva se întâmplă din nou, dar mai arată, ca *da*, că acest lucru nou este mai adesea ceva neașteptat sau stă chiar în opoziție cu cele exprimate mai înainte.

1°. (Exprimă trecerea dela un subiect al conversației la altul) Și în sfârșit... și afară de aceea... în altă ordine de idei, iar (III 1^ob), da (II 1°). în s.ă. *Cela ce va face tocmală cu altul... să ia cutare sat, dară (iară MUNT.) de să va prileji satul să nu fie pre mâna lui...* PRAV. 210. *Cucule, de unde vii? — Dela niște vii pustii! — Dar de badea ce mai știi? JARNÍK-BĂRSEANU, D. 119. | Cât despre... Faraon zisă: Dar meșterii? Nici îmbrăcați, nici desbrăcați.* ARGHIR (1784) ib. II 136/73. *Dar tu, Moțoace? Învechit în zile rele..., m'ai vândut.* C. NEGRUZZI, I 141. *Ceilalți jăcau, nu jăcau, dară zăna... părea că n'atinge pământul.* ISPIRESCU, L. 39. | *Iată însă... Măcați, beți și vă veseliți, dar de fata împăratului... nici nu gândiți.* CREANGĂ, P. 232.

2°. (Cu o nuanță temporală) După aceea însă, mai încolo, mai târziu, cu timpul, până la urmă, iar (II), da (II 1°), în s.ă. *La început se pare greu, dar te vei deprinde.* C. NEGRUZZI, I 9. *Se duseră acasă la dansa, unde gheonoia ospătă pe Făt-frumos... Dar pe când se aflau la masă și se chefuliau... deodată el îi scoase piciorul.* ISPIRESCU, L. 5. *Dară Ienciu ce-mi făcea-re? Cu Stanca se rămășea.* GIULEA-VĂLSAN, R. S. 53. | (Corespunde barbarismului „or“) *Iar (II 1°), să știi însă că... Pre acel dascal Ovidius l-au făcut... surzun... Dară dascalul Ovidius au scris câteva cărți, șezind la Cetea-Albă.* LET. I 10/16. *Ah moarte! numai la tine Scăparca mea poate fi; Dar la necaz moartea vine!* KONAKI, P. 105. *Săracc dragostele, Cîripese ca păsările... Dară nu-s toate curate, Ci-s ca dracu' mestecate.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 17.

3°. În alternative. Atestat numai la CREANGĂ)

Ori... ori, da... da. Cf. fie (III). *Ce ți-a ieși înainte, întâi și întâi, dar a fi om, da șerpe, dar în sfârșit orice altă jivină a fi, pune-o în traistă.* P. 74.

4°. (Uneori cu o nuanță concesivă) Cel puțin, atunci, în orice caz, oricum, decât, de fapt. *Chipul său era, de nu frumos, dar plăcut.* C. NEGRUZZI. *Să nu spun minciuni, dar Ipate se îmbogățise.* id. CREANGĂ, P. 153.

5°. (Arată că ceea ce urmează formează un plus față de cele precedente) Mai mult decât atât..., afară de aceea..., ba încă și..., apoi (chiar și)..., da (II 1° a). *De atunci au căzut... tot greul asupra țării Moldovii, de cară în toți anii piatră și bolovani, dară fân și lemne.* LET. II 69/30. *Ific... când a văzut pe Malca, nu mai știa ce să facă de bucurie. Dar când a mai auzit și de întâmplarea ce au avut..., nu știa cum să mulțumească.* CREANGĂ, P. 135.

6°. (Mai ales la începutul unei propoziții întrebătoare. Exprimă o gradație) Cu atât mai mult (s. mai puțin)..., mai mult însă..., și încă..., da (II 3°), darmit? *Nice vas n'ai tu și puțul iaste adânc. Dară de unde să aibi apă vie?* VARLAAM, ap. GCR. I 108/7. *Sfântul soare, dacă-i soare, și tot după tine moare; Dară eu, fecior sărac, Cum să nu mor de-al tău drag?* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 15. *Mațele în om se ceartă, dar om cu om?* ZANNE, P. II 270. || (Mai ales după o propoziție condițională introdusă prin de, deoarece, de vreme ce) Apoi (I 4°), nu mai vorbesc de..., ce să mai zic de...; în cazul acesta..., da (II 3°), atunci (II) și încă, ba încă. *De iaste amu de o zi greu a te griji... dară cum amu de mai multe să nu fie cu greu?* CORESI, EV. 221/2. *Să amu bogatului de nu i-lesne... a intra întru ea, dară camatnicul cum va intra?* id. ib. 293/20. *Că de nu va ști neștine să-și tocmească casa sa, dară besearea lui Dumnezeu cum o va putea tocmi?* CUVÂNT PENTRU CURĂȚIE (ante 1618), ap. GCR. I 47/1. *De vreme că cei mari nu-și fin giurământul... dar cei proști cum l-or ținea?* LET. II 334/20. | Întărit, mai ales în limba veche. prin „mai vărtos“, „încal“, „încalte“, „încă“, precum și sub forma **dar (ă) - (cu-) mi-te**). *Că amu cela ce nu-și va să-și împarță avuția lui, iaste-i vătămătură a intra în împărăție [a cerului], dară încă ceia ce pradă al strinilor?* CORESI, EV. 312/2. *De vreme ce pri (= pre) ceia ce ne iubăsc... tu dzici să-i omorîm, dară încă ce învățatură vei da să facem celora?* PRAV. 1087. *Aidin, mișcat fiind de dragoste..., dar mai vărtos de purtările sale cele înțelepte.* GORJAN, H. I 2/2. *Mult te greșai, draga mea, căci amoriul și eu, De sântem cu ochii legați și robiți de nurul tău. Dar, cu atâta mai vărtos sântem și cunoscători La prietini credincioși.* KONAKI, P. 221. *Îmi este vechiu dușman, dar încă niciodată nu s'a ascuns.* C. NEGRUZZI, I, 141. *Deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om!* CREANGĂ, P. 192. *Aici... sunt vr'o patru cincii, dară mi-te în tot coprinsul țării.* GORJAN, H. II 99. *Niciodată nu primea bucurios laude, nici chiar dela puținii prieteni... dar mi-te pe ale acelei multimi de seci?* CARAGIALE, N. S. 18/1. *De ce creștea, de-ai se făcea mai frumos... Dară mi-te de înrătat? Înrața ce nealții pe lumea asta albă.* ISPIRESCU, L. 161. *Dacă nu mai putuiu ține[sa] eu socoteală..., dar-mi-te popa?* PLOPȘOR, C. 137. *Mergi noaptea, dar-cu-mi-te ziua.* VĂRCOL, V.

7°. (Exprimă o restricție; uneori în corelație cu „măcar“) Cu toate acestea, (și) totuși, însă (III 2°), ei, iar (III 2°), da (II 4°). *Mă vai..., dar nu găsește ajutoriu.* KONAKI, P. 106. *Viforoase erau vremele cele vechi..., dar oamenii se năsteau tari.* BĂLCESCU, M. V. 580/1. *Astă născare fără vreme cam supără pre tata, dar popa îl liniști.* C. NEGRUZZI, I 247. *De aluțet, aluțet era moș Nichifor, nu-i*

vorbă, dar de multe ce dăduse peste dânsul, se făcuse cam hursuz. CREANGĂ, P. 111. *Împărțat a început să-i fâgăduiască..., dar nici așa n'a fost cu puțință.* ISPIRESCU, L. 2. *E grozav de mare; dară să nu te sperii,* id. ib. 4. *Eu creștinii n'am urit și păgân n'am îndrăgit, Dară Turcii m'au robit.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 489. (Urmat de totuși) *D-ta... știi mai bine decât mine; dar totuși te rog să măi cu băgare-de-samă.* CREANGĂ, P. 115. | Căci cu toate acestea. *Nu căuta că-s mic, dar trebile... și le-oiu face eu.* CREANGĂ, P. 152. | (În corelație cu măcar, de, de cum va, deși) *Iară măcar de-are putea să-și arate mulțimea lucrul bărbatului, dară (dar MUNT.) ce folos, că se vor certa omându-i...* PRAV. 533. *Și au zis: de ai uitat tu, dar eu n'am uitat.* LET. II 209/2. *Măcar că era Grec, om străin, dar era om bun...* ib. II 213/1. *Cel vecinic... de se și ascunde, dar a sa mare putere Se spune ochilor nostri prin toate.* KONAKI, P. 272. **Deși... dar dimpotrivă.** *Deși... trebuie să aibă mare poftă de mâncare, dar dimpotrivă lui îi lipsă.* DRĂGHICI, R. 160/21.

8°. (Arată că se poate aduce o obiecțiune, că e o excepție la cele spuse mai înainte, că se pune o condiție) Numai că, decât (s. atâta) că..., iar (III 1°-2°), da (I 5°). *Cela ce-și va ucide pre tată-său... nu să va certa ca un ucigătoriu de părinți; dară (MUNT. iară) să cade să arate cu adevărat giudețului.* PRAV. 373. *Pentru ce aceasta? poate să mira cineva. Dară nu era cu puțință să lase la iubii lui mai trebuincioasă... învățatură.* BIBLIA (1688), pr. 2/12. *Văz prăpastia cu ochii, văz a mea ticăloșie, Dar le văz cu mulțămire.* KONAKI, P. 82. *Olga e mișunată, e un inger, dar purure tristă,* C. NEGRUZZI, I 47. *Pentru atâta încredere, nu am cum să-ți mulțumesc; dar, teamă mi-e că... n'ai nimerit tocmai bine.* ODOBESCU, III 9/7. *Stăi puțin cu carul... Eu aș sta, dar nu prea vrea el să steie.* CREANGĂ, P. 40. *A fost și ea femeie ca toate femeile, dar blestemul părinților... a făcut-o să fie gheonoaie.* ISPIRESCU, L. 4. | Cu condiția ca... *A zis fetel... să-și aleagă... o ladă..., dar s'o deschidă până-acasă.* CREANGĂ, P. 289. | **Dar ia!** *De uitat, n'am uitat nemica, tată, dar ia, prin dreptul unui pod, mi-a ieșit înainte un urs grozav, care m'a vârit în toți spîrieții.* CREANGĂ, P. 186.

9°. (Adversativ; arată că cele următoare sunt în opoziție s. în contrast cu cele precedente) Iar (III 2°), însă (III 3°), da (I 6°). *Copiii sânt supuși răutăcirii, dar pururea se întorc cu lacrimi în ochi.* MARCOVICI, D. 5/10. *Gândeam c'am iubit un inger din cer, sub chip femeesc, Dar n'au fost decât femeie din iad, sub chip ingeresc.* KONAKI, P. 221. *Puține-aș vrea iubite, din zilele-mi pierdute... Dar pe tine, an tânăr, te văz cu mulțămire!* ALEXANDRESCU, M. 4/2. *Câte spune sunt o frumoașă poveste, dar mare minciună.* C. NEGRUZZI, I 250. *Până acum toți radeau de Prepelcă, dar acum a ajuns să rădă el și de dracul.* CREANGĂ, P. 51. *În clipa aceasta este cu copiii ei, dar mâine... o s'o întălmim venind.* ISPIRESCU, L. 4. *Tu, leicuță Catalină, Ce dai la bărbat de cină? — Foate verde din grădină. — Dară la drăguțul tău? — Vin roșu din fâgădău.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 411. (Desparte mai ales două predicative cu sens opus) *Era om mic de stat, dar întreg la mînte.* LET. II 300/20. *Bun mai ales pentru săraci, dară aspru cătră boieri.* RĂȘCANU, L. XXXII/20. *Era... o babă, care avea trei feciori, n'alți ca niște brazi și tari de vârtute, dar slabi de mînte.* CREANGĂ, P. 3. *Vede un păr frumos și înflorit, dar plin de omizi.* id. ib. 236. | (Mai des în legătură cu o negațiune) *Vădrărit să deie țărani, dar nu boierii.* LET. II 318/20. *Numai cu gura lor, dară nici o scrisoare, nici altă doradă de îndreptare n'au arătat (a. 1741).* URICARIUL, XXI 267. *Nu te teme prea mult de viitoriu, dar nici nu nădăjdui cu prisos într'însa.* MARCOVICI,

D. 7/17. *Răzi, domnule, dar eu nu rād.* C. NEGRUZZI, I 49. *El ar răci ca lei, dar vai! nu poate plānge.* EMINESCU, P. 200. *Dar nu..., în sat el ce-ar căta?* COȘBUC, F. 77. *Nu știu, nălcă să fi, om să fi, daracul să fi, dar nici lucru curat nu ești.* CREANGĂ, P. 162. *Și numai iacă îl și vede viind repede, dar nu așa cum se dușese.* id. ib. 186. | (Pleonastic) *Dar însă.* *Dar însă a semănat crastaveți, și au răsărit seacă!* PANN, P. V. I 4. *Sângele de martiri e plantă ce rodește. Curând, târziu, odată, dar însă nelipsit.* ALEXANDRESCU, M. 26/15. *Dar însă și eu am crescut pe câmpul Bărăganului.* DOBESCU, III 14/1. *Potera l-a'nconjurat și burduf mi l-a legat. Dar lui însă nu-i păsa. Ci musta-ța-și răsucea.* ȘEZ. V. 94/11. *Dar de! Dar dă, cearcă și tu, să vezi cum ți-a slujii norocul.* CREANGĂ, P. 187. *Dar aș! Aleodoru voi să se codească...: dară ași! unde vrea să știe pocitul de toate astea?* ISPIRESCU, L. 43.

10°. (După o propoziție negativă) *Ci, iar (II 10°), da (I 7°). Nu mi-e de alta, dar mă tem că-i înțepeni în căruță!* CREANGĂ, P. 123. (Neobișnuit; pleonastic) *Ci dar = prin urmare, de aceea. Ceru a se supune, ci dar și împăratul îi dete iertăciune.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 257/25.

11°. Altfel, altminteri. *De ce nu vă astâmpărați în mânăstire? — Lăna asta ne mânăncă, păcatele noastre, dar n'am mai veni noi!* CREANGĂ, P. 110.

II. Adv. și interj. *Dar*, ajungând să exprime, ca adverb și conjuncție, același lucru ca *da*, a putut să se întrebuițeze și în funcțiune interjecțională, ca și acesta. Adesea găsim, la același scriitor, întrebuițată când o formă, când alta. Deosebirea e mai mult locală și de natură socială. *Da* se întrebuițează de obicei în graiul familiar și popular și nu se mai aude de loc în unele regiuni ale Ardealului (de ex. prin Munții Apuseni). Românul cărturar are în genere impresia că *da* e o formă scurtată d'n *dar*, care nu trebuie întrebuițată în vorbirea îngrijită, ceea ce explică târzia lui apariție în literatură. De fapt, raportul e tocmai invers: *dar* e un compus cu elementul mai vechiu *da*.

1°. (Înainte unii imperativ, exprimă încurajare, dojană, nerăbdare, nepăsare, etc.) *Hai, deci, ci, ia vezi!*, da (I 1°). *Dar îndrăzniți, că amoriul... miluește!* KONAKI, P. 87. *Dar nu cumva să faci de altfel, că nici în vorta șoarecului nu ești scăpat de mine!* CREANGĂ, P. 212.

2°. (În exclamații, exprimă mirare, surprindere, revoltă, indignare) *Într'adevăr, n'am ce zice... știu că..., că bine zici, da (I 2°). Bună calea, Ivane, zise Dumnezeu. Dar cânti, cânti, nu te'ncurci!* CREANGĂ, P. 229. *Oh! soru-mea, dară greu somn dormiu!* ISPIRESCU, L. 197. | (Înainte cuvântului repetat, spre a-și întări înțelesul) *Nu numai așa, nu g'umă!, de-a-binele! Acolo roiu fi culcat, Dar culcat și cum culcat?* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 308.

3°. (Înainte unei întrebări) *Oare? an? da (I 3°). ar? Dară cine va curăți păcatele lui?* CORESI, EV. 48/16. *Dară ce avem a face noi, fraților?* id. ib. 536/17. *Dară derep' ce le-au dat afară?* CATEHISMUL (1607), ap. GCR. I 40/27. *Dară că ce fac așa? ÎNVĂȚĂTURI (1642), ib. 95/17. Ce-l vor ascunde și pre, dâns și furtușagul lui, nu să vor certa în loc de furi. Dară (dar MUNT.) când nu să vor certa?* PRAV. 128. *Dară cine sânt eu, un prostac, să ndrăznesc?* DOSOFTEIU, V. S. 11/28. *Dară pentru ce n'ați crezut lui?* EVANGHELIE (1693), ib. I 310/18. *Dară când ai venit în lume?* BERTOLDO (1799), ib. II 170/3. *Dar la ce oftez?* MARCOVICI, C. 19/25. *Ia, ascultați, măi, dar de când ați pus voi stăpânire pe mine?* CREANGĂ, P. 253. „Mamă, nu e bine de noi?” — „Dară de

ce, mă?” *întrebă mumă-sa.* SNOAVE, ap. GCR. II 367/28. *Măi, bădișo, bădișor, dar de mine nu ți-i dor?* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 69. *Dară cartea cum era?... Scrisă, zău, cu mâinile.* id. ib. 309. *Mândră, buze maramzii (= naramzii), Dar pe-a cui seamă le ții?* id. ib. 368. | (Adesea urmat de un invocativ) *Dar ce Dumnezeu? Par'cau intrat în pământ!* CREANGĂ, P. 24. | — *Iartă-mă..., eu nu pot ceti românește. — Cum! apoi dar ce înveți tu?* C. NEGRUZZI, I, 4. *Dară că? = așa-i că? Și întrebă ighemonul: dară că era șapte? unul ce să feace?* DOSOFTEIU, V. S. 73. (Pleonastic) *Dar (ă) oare?, dar au?* (v. a u II). *Dară oare?* MARDARIE, L. 386/1. *Dară au nu îmblă goli?* CORESI, EV. 379/18. *Dar oare vor veni?* — *Vor veni.* C. NEGRUZZI, I 148. | (În întrebări oratorice, când cel ce întreabă este sigur că răspunsul nu poate fi decât afirmativ) *Oare? au doară? sau poate? da (I 5°). Dară (: a u BIBLIA 1688) nu grăiaște scriptura că den sământa lu David... Hristos va veni?* CORESI, EV. 188/23. | (Pleonastic) *Dar ori nu vczii?* PANN, P. V. I 16. | (Înainte de contraziceri aparente) *Atunci (cum rămâne)? Oareunde (= ori-unde)... vei căuta pre Dumnezeu, acolo-l veri afla. Dară cumu zice Hristos că n'au fost acolo?* PROPOVEDANIE (s. XVII). GCR. I 138/41.

4°. (Introduce răspunsul explicativ la o întrebare) *Iacă! ia (acolo)!, de! da (I 4°) — Mândră, buze naramzii, Dar pe-a cui seamă le ții? Dară și pe-a dumitale, D'ei avea bună purtare.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 368. *De mănăcare ce să-i dau? — Da („are cam înțelesul lui dar”) o coajă de mălai!* POMPILIU, B. 51/14, 91.

5°. (În concluzii s. în rezumate; înlocuit azi mai ales prin:) *Așa dar (ă) (v. a ș a I 1°), deci, prin urmare, (care) va să zică, apoi (I 5°), da (II 5°). Dar = (a) dunque.* MAN. GOETT. (Slav.) *Uže = până acmu, dară, adecă.* MARDARIE, L. 3919. *Precum se vede dară, puțină iaste creamea.* BIBLIA (1688) pr. 4/3. *Pentru aceea dar nu este minune, iubii mei ascultători.* ANTIM, P. 4/8. *Mai cred eu dară că Schiaii acestii sânt dintră Sclavii (= Slavii) cei din părțile Sepusului.* P. MAIOR, IST. 184. *S'au bucurat dar de acestă închipuire.* DRĂGHICI, R. 49/7. *Fii dar povățuitorul meu.* MARCOVICI, C. 9/21. *Cum dar el [= omul]... trăi-va cu plâns și jale?* KONAKI, P. 268. *Să aruncăm dar o ochire asupra trecutului.* BĂLCESCU, M. V. 27. *Ascultă dar cum s'a legat acest amor.* C. NEGRUZZI, I 64. *Ca să fiu dar drept... recunosc, iubite aturule, că... ODOBESCU, III 11/19. În spre grădina lui Petkof mergea dar acum luntrașul nostru.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 325. *Oameni buni, faceți dar cum v'a lumina Dumnezeu.* CREANGĂ, P. 332. (Pleonastic) *Deci dar (ă) și dar așa (BĂRCIANU). Deci dară, pentru căce acel vrăjmaș noi-l lăsăm, iară trupurile noastre ne mânăncă...* CORESI, EV. 328/30. *Deci dară cum să nu cinstim pre odnicii și priitanii iubii?* DOSOFTEIU, V. S. pr. 2. *Deci dar, omule, cunoaște înțeleapta bunătațe.* KONAKI, P. 269. *Deci dară ia bine samă să nu smînțești.* SBIERA, P. 28/15. | (Cu sens concesiv) *Prin urmare, (care) va să zică, la urma urmei, dacă-i vorba așa, în cazul acesta, și atunci, da I 6°. Eu dară sânt vierme, iară nu om.* LET. II 112/38. *Zise vulpei: pas' dară, de împarți tu.* FABULELE LUI ISOP (ca. 1705), ap. GCR. I 353/11. *Conținesc dar de-a mă plānge.* KONAKI, P. 213. *Să-ți spun eu dară, deși n'am fost în pădure ca tine.* CREANGĂ, P. 146. *Șezi acasă dară.* ISPIRESCU, L. 14. | *Apoi dar s. dar apoi.* (Citate s'au dat și la a poi I 4° și 5°). *Apoi dar fă cum știi..., numai să fie bine.* CREANGĂ, P. 128. *Apoi dar, dacă e așa, ți-o dau.* STĂNCESCU, B. 31. *Dar apoi în așa stare, Sunetul de pre păraie... Ne-ar fi fost de*

supărare. KONAKI, P. 268. | **Iată** (s. iacă) dar. **Iată** dar că și eu întru acest chip am urmat. BERTOLD (1779), ap. GCR. II 119/11. **Iaca** dar, pentru ce Făt-Frumos a pedepsit-o așa de grozav. CREANGĂ, P. 102. | **Sau dară** † = de asemenea în cazul când... *La judecată să nu vă priciți, ca nu cumva... să-l judecați cu nedreptate, sau dără de-i va fi frică și să va ului și nu va putea spune deslușit, ci să-l întrebați de multe ori.* NEAGOE (1654) GCR. I 169/38.

III. Adv. 1°. (Se întrebuințează, prin Mold. și Transilv., ca o întărire a verbului care exprimă o afirmațiune) Firește, negreșit, de sigur. *Cunoști pe Domnul Leonaș, care-o ținut moșia de alături? — ... Il cunoșc dar.* ALECSANDRI, T. 216. *Ai făcut ce ți-am spus? — Făcut dar!* (Brașov). Com. LACEA. | (Întărește răspunsul negativ „nu“). *N'ai fost la noi? — Nu dară.* (Munții Apuseni). Com. ȘT. PAȘCA.

2°. (Introduce un răspuns afirmativ, s. o replică, întărind afirmația precedentă). *Da, așa este. Bine, Ioane, dar știi ce felii de piei sânt acele...? — Dar a! acele din care fac ciubote și papuci,* DRĂGHICI, R. 142/4. *Dară, împărate, îi răspunse grădinarul.* GORJAN, H. IV 27. *Caliopei: Ne cunoaștem de douăzeci de ani!... Trohin: Dar, dar, douăzeci de ani, dacă nu mai mult.* C. NEGRUZZI, III 59. *Tinca: El ți-a dat scrisoarea? — Madam Franț: Dar, ți-am întâlnit la poartă.* ALECSANDRI, T. 304. *Auzit-ai ce-am spus eu? — Dar, mămuică, ziseră iezi.* CREANGĂ, P. 20. *Doamne, cu adevărat bun suflet de om e acesta și n'ar trebui să neargă nerăspălit de la fața ta. — Dar, Petre, las' că am eu purtare de grijă pentru dânsul.* id. ib. 299.

[Și: **dară**, mai mult prin Ardeal și în scrieri vechi. În Țara veche această formă trece de arhaică sau „mociânească“, adică adusă de mocanii ardeleni].

— Compus din **da'** și **ar(ă)**, variantă a lui **iar(ă)**.

DAR s. a. I. 1°. Don. 2°. Récompense, gratification. 3°. Offrande. Les Saints Dons. 4°. Flançailles. II. 1°. Don (de Dieu), grâce. 2°. Don (naturel), aptitude, talent. 3°. Faveur, chance. 4°. Sacrement: caractère sacré conféré par le sacrement de l'ordre.

I. Spre deosebire de dănie, care e o trecere a bunurilor materiale asupra altuia, și de plocon (cadou, prezent, premiu), care se face la anumite prilejuri sărbătorești, **darul** e termenul general pentru tot ce se primește dela altul s. se dă (se face, se aduce s. se dăruiește) altuia fără plată, gratuit, ca semn de prietenie, de simpatie, de iubire, din pură generozitate; cf. cinste (III 2°), har (5°), prinos. **Dar** = donum. ANON. CAR. *Când va fi neștine dăruit cuiva vreun dar...* PRAV. 905. *Au avut acolo multă cinste și dar.* LET. II 210/17. *Darul norocului în para focului să aruncăm.* CANTEMIR, IST. 97/28. *Eu [averile] mi le-am adunat Din darul Sfinției sale, Din mila Măriei tale.* ALECSANDRI, P. P. 204/3. † *Nemulțumitorului i se ia darul.* Cf. TDRG. *Dar din dar se face raiul.* CREANGĂ, P. 299. *Darul nu după mărime, ci după dragoste se prețuește.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 688. *Darul nu vine cu carul.* PAMFILE, J. I. || Spec. *Daruri:* făcute cu ocazia nunții; sumele de bani încasate cu acest prilej. Cf. MARIAN, NU. 239/30, 309/30. *După ce dăruiesc toți nuntașii, mireasa leagă darul într-o cărpă și-l bagă în sân.* (Brașov). Com. LACEA. (Jur.) *Dar manual* = care trece din mână în mână. || Adesea în funcțiune predicativă: a duc, primesc, dau, fac (ceva) dar cuiva. *Deschiseră comoarale lor, aduseră lui dară: aur și livan și zmyrnă.* CORESI, EV. 490/15. *Aduseră*

lui Mihail (împărat) un bidiviu prea bun, dară den Misir. MOXA, ap. GCR. I 61/18. *Domnul Ștefan... Locaș sfânt Creștinătăței astăzi vrea să facă dar.* ALECSANDRI, P. I 32. *Când dăruiești un lucru primit dar, se zice că ai făcut o faptă foarte bună.* Com. V. C. ȘOAREC. || (Loc. adj.) **De dar** = dăruit, primit de pomană, fără plată. *Calul de dar nu se caută în gură.* C. NEGRUZZI, I 249. *A purta ceva ca pe o cărpă de dar* (Coștein, Banat). ZANNE, P. III 71. | **În dar** (cf. grec. δογέαυ) = fără plată, de pomană, de geaba (1°), în cinste (III 2°), gratis: (despre vânzări s. cumpărări) cu preț foarte mic, ne nimica toată; p. ext. (înlocuit astăzi prin) de geaba (2°), în zadar, în van, în desert, fără rost; fără vină, fără greșală. *În dar ați luat, în dar dați.* TETRAEVANGHEL (sec. XVII) GCR. I 194/23. *Omori pre David în dărū* (= fără rost) BIBLIA (1688) 210. *Au în dărū* (= în zadar) *să tcamo Iov de Dumnezău?* ib. 363. *Să cumpere cu bani, iar nu în dar* (= pe de geaba). LET. II 287/4. *Vânzându-le bucatele în dar* (= pe un preț de nimic) ... ib. III 227/11. *Că toate pentru tine în dărū* (= de prisos) *le-au făcut.* ALFAVITA (1785), ap. GCR. II 147/27. *În dar* (= zadarnic) *căuta-vei pe mândra-ți iubită.* BOLINTINEANU, ap. TDRG. *Acum te și răsplătesc...* *dându-ți în dar iapa.* ISPIRESCU, L. 79. *I-am dat în dar o carte.* PAMFILE, J. I. *Să-și dea el singur foc averii lui, ce în dar și fără ostencală a câștigat-o.* ȘEZ. I 262/11. *Dragostea de lăutar, Ca dulceața din zahar, Că-și dă inima în dar, De nevoi n'are habar.* TEODORESCU, P. P. 338^b. (Pleonastic) *În dărū și fără plată tămăduind...* DOSOFTEIU, V. S. 98.

2°. Răsplată, recompensă, gratificație, har (4°). *Să nu-i dea alt dar, numai să-l slobodzească, să nu mai fie rob.* PRAV. 287. *Cerșu darū, nu altă, fără numai să-l iarte dela voinicie.* DOSOFTEIU, V. S. 73.^a

3°. (Bis.) Prinos, cinste (III 1°), har (5°), ofrandă. (Slav.) Korváni = darul, prinos. MARDARIE, L. 1528. *Ție aduce-vor împărații darure.* PSALT. SCH. 130. *Lasă acia darul tău* (: ton offrande) *înaintea oltarului.* TETRAEV. (1574), 206. *Și caută Domnul cu milă pre [= asupra lui] Pavel și pre darurile lui.* PALIA (1581), 24/3. *Când veri aduce darulū tău la bisaveacă...* CORESI, EV. 48/35. Spec. (la plural) (Sfintele) daruri = pânea și vinul sfințite în cursul liturghiei și purtate de prept în potir. *Au intrat cu sfintele daruri în altar.* LET. III 238/35. [Dracul] *fuge când iese preotul cu sfintele daruri.* ȘEZ. IV 179/11. *Începe a... ingenunchia sub daruri.* MARIAN, NA. 3.

4°. (Banat) Logodnă. ARH. FOLK. III 148.

II. Bunuri s. avantaje pe care le primește omul dela Dumnezeu, dela providență, din naștere, din fire.

1°. Milă, îndurare, grație (II 2°), binecuvântare, ajutor, har (3°), noroc. *Toată darea bună și tot darulul desfărșit* (= desăvârșit) *de sus iaste.* COD. VOR. 113/31. *Nu luom noi aminte darea lui ceea bună și darurile cealea nenumăratele ce luom noi dela el!* CORESI, EV. 63/15. *Noi încă văm dobândi dela Dumnezău darū de iertăciunea greșalelor.* id. ib. 47/35. *Ca niște buni direpători ai celui de multe fealiuri darū al lui Dumnezău* (= ca buni tocmitori în tot chipul bunățăției cod. VOR.; ca visternicii buni a milei lui Dumnezeu N. TEST. 1648) BIBLIA (1688), ap. COD. VOR. p. 161. *Să iau dela tine darū cu bogăție.* DOSOFTEIU, PS. 52. *Darul duhului sfânt.* BIBLIA (1688) pr. 5/3, cf. 5/1. *Numai, poate Dumnezău s'au mândiat de i-au luat darul.* LET. II 428/3. *Făcându-te prin darū bogoslov al Troitei.* MINEIUL (1776), 15 1/2. *Bine știind că darul lui D[umne]zeu nu se poate vinde pe bani.* RĂȘCANU, L. 37/3. *Bucură-te cea*

plină de dar, Născătoare de D[um]nezeu. CALENDARIU (1814), 19/3. Așteaptă... darurile acei făcătoare de bine pronii. MARCOVICI, D. 7/15. Cel de sus varsă darul său și peste cei neputincioși. CREANGĂ, P. 190. Eu îți închin cu păharul, Dumnezeu fie cu darul. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 517.

2. Dispozițiune naturală, aptitudine, însușire (deosebită), calitate (bună s. rea), înclinare, aplecare, chemare cădere, vocațiune, pornire; talent, pricepere; putere (morală și fizică), cădere, autoritate. Toți amă, fraților, carei au luat dar, să derepteaze pre alaiți, toate să slujască. CORESI, EV. 92/25, cf. 93/5. Și poftim Domnia-mea și pe Preaosfințitul Mitropolit... ca, prin darul Arhiepiscopiei sale, să leage și să oprască. RĂȘCANU, L. 6/7. Unde-ți taste darul cel strălucitoriu? (exclamă Maica Domnului, tânguind pe Isus). MINEIUL (1776), 197/2. Toate aceste daruri îți vor câștiga inimile. MARCOVICI, D. 10/3. Dacă firea... l-ar fi împodobit cu vreun osebit dar, putea să urmeze aceștii dorinți. DRĂGHICI, R. 5. Tu, mândru de-a tale daruri și umflat de-a ta știință, Crezi... KONAKI, P. 259. Un ageni... să dea povești n'are dar (= cădere). PANJ, E. II 119/15. Dumnezeu o împodobise cu toate darurile cele bune și frumoase. CREANGĂ, P. 283. Avea darul de a fi curățel. ISPIRESCU, L. 229/4. Bulgăruș n'oiu mai iubi, Că Bulgarul are-un dar, Mai întâi e ca zăhar, Ș'apoi îți pare amar. SEVASTOS, C. 60. | (Întregit printr'un atribut substantival) Altuia [i s'a dat] darul de vindicare dentr'acela duh. CORESI, EV. 192/21. Nicolae avea dar de învățătură. GAVRIL, NIF. 12. Darul învățăturii este... ca un... dumnezeesc și cereș har (a. 1765). URICARIUL, I 272/12. Murat..., moșteni darurile bunătăților tătâne-său. E. VĂCĂRESCUL, IST. 252/13. Pentru ce am primit și darul vorbirii? MARCOVICI, C. 39/5. Alexandru Oprîș avea un mare dar de zugrav. C. PETRESCU, R. DR. 72. Cai ageri ...și cu darul de cuvânt (= care puteau vorbi). ALECSANDRI, ap. TDRG. A avea darul vorbirii = a fi bun orator. | (La origine expresii glumețe, Deprindere (rea). A dat în (s. a luat) darul beției (s. al suptului CREANGĂ, A. 9) = patima beției. CIAUȘANU, V. Darul fumatului. PAMFILE, J. I. | (Întregit printr'o propoziție) A avea darul să... s. (de) a s. de... = a avea puterea, priceperea să..., a fi în stare (de) a, a face să... De aș avea n'cai darul să scriu de porunceală. ALEXANDRESCU, M. 255/10. Exercițiile vânătoarești au darul de a desvolta... imaginațiunea omenească. ODOBESCU, III 47/2. Se vede că răspunsurile noastre au avut darul să potolească pofta de desvinovățire a ministrului. ap. TDRG. Novacul avea darul de culca la pământ o oaste întrecă. ISPIRESCU, L. 193. [Un popă] se alesese dela D[um]nezeu cu darul de a cunoaște pe dracu' oriunde ar fi. ȘEZ. IV 1/3. # Tot onul are un dar și un amar; și unde prisoștie darul, nu se mai bagă în sumă amarul (CREANGĂ, P. 269) = fiecare om are în sine și părți bune și părți rele. ZANNE, P. II 378. # Spe c. (Despre femei; cf. germ. in gesegneten Umständen) în starea darului = însărcinată. Cf. MARIAN, NA. 10.

3. Privilegiu, hatâr, parte bună (a ceva), binefacere, folos, rod, har (2°), favoare făcută de natură. Și mare Iar au acele feri a Italiei, cum și vara nădușeli nu sânt ca aice la noi. LET. I 27/20. Darurile care-i pune înainte înțelepciunea. BIBLIA (1688), pr. 3/20. Iar eu aflându-mă desbrăcat de vestmânturile darurilor științei... E. VĂCĂRESCUL, IST. 245/5. Căsătoria nu are numai aceste daruri... MARCOVICI, D. 162. Mare-i darul frumuseții, nuceape vorbă. CARAGIALE, ap. CADE.

4. (Bis.) Taină (făcând parte din cele șapte taine). Veade alți sufloteștii darure primind și

cu trupul dumnezeesc și sânge cuminecându-se. CORESI, EV. 28/20, cf. 306/25. Carele sânt 7 învățături sufletești tocma ca și ceale 7 darure de folosință sufletească. ÎNVĂȚĂTURI (1642), ap. BV. 127/11. Darul sfântului bolez. PRAV. 865, cf. 1107. | Darul preoției = taina preoției, calitatea s. chemarea s. misiunea de preot, investiția cu funcțiunile preoției, serviciul (divin) pe care trebuie să-l îndeplinească preotul. Și așa să le deie darul preoției și al diaconiei. LET. III 219/35. Să cerceteze pre cei ce vor să se preuțască sau să se diaconească, și să vadă de vor ști [preuții] darul deplin ib. III 219/31. Să se caterisească de darul preoției (a. 1785). URICARIUL, II 89/25. N'ai seminarul, o știu, dar ai darul de sus ca orișicare preot. D. STĂNOIU, C. I. 13.

[Plur. daruri. | Diminutiv (neobișnuit): dărișor s. a. = dar mic, neînsemnat, modest. Însă măcar că acest al meu dărișor Mării Tale nevrednic și netreabnic iaste. CANTEMIR, ap. BV. 360.]

— Din slav. (paleosl. darŭ, bulg., sârb., rut. dar, idem; cf. bulg., rut. darom = în dar, de geaba). Cf. darnic, dărul, zadar.

DĂR! interj. (Mold.) Imită șgomote ca cel produs de o căruță în mișcare, vorba repezită a cuiva, etc. (Rostit cu un r susținut) Tribunescu (răpide): dreptatea, libertatea, egalitatea... (se răsuflă lung). — Sandu: Dărr! Haide, haide, haide, dăi, dăi, dăi... S'a pornit moara. ALECSANDRI, T. 1638. # Expresii ca dăr la vale, dăr la deal s. dăr într'o parte, dăr într'alta indică o mișcare s. încercare repetată în diferite direcții, cf. dur în sus, dur în jos; dur încoace, dur încolo, cf. când... când... ba... ba..., ma!... ma!..., a ci... a ci. Un flăcău tare bogat o pornit să se nsoare. Dăr la deal, dăr la vale, dăr într'alta, dăr într'alta, să duce într' un sat la un om... care avea două fete. ȘEZ. VII 65. | [Compus: dăr-măr subst. invar. = arababură. CIHAC II 573. Cf. cār-mār.]

— Onomatopee. Cf. dur(a), a durui.

DĂR adv., prep. v. drept.

DARĂ s. f. sing. (Comerț). Tare. — Greutatea învelișului („ambalajului”) în care e împachetată o marfă s. a obiectului (vas, cutie, sac, vehicul, etc.) în care este pusă s. în care se transportă o marfă. Cf. brut, net. # Mai mare daraua decât ocaua (s. nu face daraua cât ocaua. CADE) = lucrul de care ne ocupăm nu merită osteneala pe care ne-o dăm s. cheltuiala pe care o facem (CADE); nu s'alege câștigul din pagubă (ION CR. III 3), rezultatul e cu mult mai prejos de ceea ce s'a întreprins pentru el. A lua daraua = a cântări deosebit greutatea învelișului s. recipientului (spre a o scădea din greutatea totală a cumpărăturii). # P. anal. (În batjocură) Pielea omului, Lua-te-ar dracu' mort [Țigane], Cu dara ou tot! ȘEZ. III 37/25.

— Din turc. dara, idem, trecut în toate limbile balcanice (bulg., sârb. dara, alb. tarë, neogr. taraq).

DARĂ s. f. (Muz.) v. daierea.

DARĂ conj., adv., interj. v. dar.

DARĂ s. f. *Affaire, question*. — (Transilv.) Afacere, treabă, ispravă, chestie. (Bonț) PAȘCA, GL.

DARĂ s. f. 1°. *Trace, ornière*. 2°. *Trace, trainée*. 3°. *File, rangée, trainée*. *Tas*. 4°. *Sentier*. 5°. *Raie, rayon*.

1°. Adâncitură slabă dar lungă (PORUCIC, T. E. 470), brazdă făcută prin târirea unui o-

biect pe jos (HERZ-GHER., M. II 385, ȘEZ. II 226¹³), târîtură (PĂSCULESCU, L. P.), părție făcută prin călcatul zăpezii, ierbii s. a. spiceilor (PAMFILE, A. 119), făgaș lăsat de roatele unui vehicul care nu urmează drumul bătut; spec. urmă lăsată de om s. de animale; fâșie ce se deosebește de regiunea vecină (PORUCIC, T. E. 470). *Iepurele fricos și vulpea vicleană se silesc a-și minți gonacii și a încurca dăra lor* [pe zăpadă] *printre tulpinele despuiete.* ODOBESCU, III 41²⁵. *Mi-ar place* (= mi-ar plăcea) *să străbat... luncile cu richiță, după umbra dărei de mistreț.* id. III 77²⁵. *Muma-pădurilor... fugea mercu, o stâncă de piatră îndrăcită, rupându-și cale prin păduri, brăzdând pământul cu dăra lungă.* EMINESCU, N. S. *Porni la vale, pe dăra proaspătă a scândurilor* (= lăsată pe scânduri). VLAHUȚĂ, D. 82. *Au aflat copacii smulți și o dără pin pădure.* SBIERA, P. 83³⁷. *Să iai dăra oilor Până'n calea furilor.* TEODORESCU, P. P. 515. *Se duc în stuși și începe să strige: „U! na, na! ici, ici... ici! Uite-i urma, uite-i dăra și tăvălitura.* RĂDULESCU-CODIN, I. 194. *Corbea când mi-și sosea, Barba dără că-i făcea* (târîndu-se pe pământ, așa de lungă-i crescuse). MATEESCU, B. 42. # *A face dără* (s. drum s. cărare) *prin barbă v. barbă* (1°). Cf. ZANNE, P. II 11-2, RĂDULESCU-CODIN, L. *A umbla în* (s. de) *dăra...* = a se ținea (de cineva), a se apuca, a fi preocupat, a se interesa (de ceva). *Nu pot umbla în dăra asta* = nu pot umbla în cauza asta. Com. COCA. *Umblă'n dăra mîncării*, s'a pus să facă de mâncare. SIMA, M. *Copilul... de câte ori vede pe mama umblând de dăra mîncării.* MARIAN, NA. 346. *N'am umblat niciodată în dăra fetelor.* REV. CRIT. I 75. *Umblă în* (s. de) *dăra înșurăturii* (Frata, Câmpia Ardeleană) Com. V. BUCUR. (Cf. în dărdora).

2°. Urmă făcută prin vărsare s. scurgere a ceva. COSTINESCU. *Pe brațul Nataliei se vedea o dără de sânge. Se lorise căzând.* D. ZAMFIRESCU, R. 172. *Acest conviv, care lăsa dăre de glod pe covoare.* I. TEODOREANU, M. II 99. *Ei se luară după dăra de mălai ce o presăruse fata.* ISPIRESCU, L. 334. *Acu ei presăraseră pe drum, pe unde veniseră, cenușă. S'au luat pe dăra ei și s'au dus acasă.* RĂDULESCU-CODIN, I. 230.

3°. P. ext. Șir, număr mare, mulțime, grămadă de lucruri, rămase unul după altul, la rând, în urma cuiva s. rezultând dintr'un eveniment. *Adânc străbate'n gloată fulgerătorul voicod, lăsând dără de morți pe unde trece.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Deodată cei 90 fr. pierduti [la joc] îi răsăriră înainte, cu o dără de mizerii după dânșii: chiria casei, birtul.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Rusul, când intră în țară, îi lasă dără de bani.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 11 | (Cu funcțiune adverbială) *Din tot cortegiul lungit dără* (= în sir) *în urma carului mortuar...*, *el era cel care interesa acum mai puțin.* C. PETRESCU, C. V. 297.

4°. P. ext. Cărăruie (PĂSCULESCU, L. P.), potecă (Banat, ȘEZ. XXXI 82; Basarabia, PORUCIC, T. E. 470).

5°. Dungă, zare de lumină. *Nu soare a răsărit, Ci murgu mi-c'mpodobit, Numai aur și argint, Face dără pe pământ.* PĂSCULESCU, L. P. 61, cf. 57. (Întregit) *Pe ulițele satului începuri să se vadă dăre de lumină.* AGĂRBICEANU, L. T. 239.

[Plur. dăre și dări. | Diminutiv: dăreă (de-reă) s. f. *Le-am văzut și le-am păcut, Pe dărele, pin vâlcele.* GRAIUL, I 66. *Sărea ici, sărea colea și-o pustie de dărea.* RĂDULESCU-CODIN, L. 125. | Colectiv: dărăște s. f. (accentul?) = brazda în urma plugului (Oravița, în Banat), Com. A. COCA. | Verb: dăr IV^a trans. = a face dără, a călca s. a atârna (lăsând dăre), a dripi. [Cerbul] *paște și... flori dărăște.* TEODORESCU, P. P.

67. *Oile-or porni... Prin florile tale... Coade le-or dări.* id. ib. 75^b. *Florile îi paște. Câte paște, paște, Mai multe dărăște.* id. ib. 91. *Cine dracul te-a adus... Să-mi calci tu locurile. Să-mi încurci fânețele, Să-mi dărăști livezile Și să-mi puști ierburile?* id. ib. 627^b; — (cu part.-adj.) **dărit, -ă.** *Vede flori păscute. Unele păscute, Mai multe dărite,* ib. 91.] — Din bulg. *dirja* s. sârb. *dira*, idem. Cf. *dăria*.

DARAB s. a. v. *dărab*.

DARAB s. a. 1°. *Morceau, pièce.* 2°. *Morceau* (de pain, etc.). *Bouchée. Restes* (d'aliments). 3. *Fragment, morceau.* 4°. *Pièce* (de tissu). 5°. *Tête* (de bétail). 6°. *Barre de métal. Pénis du cheval.* 7°. *Greenilles, dragées.* 8°. *Intervalle* (de temps). — (Unghurisn, în Transilv., Banat, Mold. și Oltenia).

1°. Bucată (CABA, SĂL., BUD, P. P., ION CR. IV 123, GREGORIAN, CL.) mare (ION CR. IV 306, ȘEZ. V 71²⁹, HERZ-GHER., M. II 375) (de s. din ceva). *Derabă de loc cositor* (1780). IORGA, S. D. XII 238. *Blide de cusutor în derabe* 33 (a. 1803), id. ib. 146. *Iși va închide un dărab de loc la vie.* ECONOMIA, 149. *Bufile... trebuie ștearse cu un dărab de pănură,* ib. 168. *Să dea Mircei... mare dărab de țară dela Greci.* ȘINCAI, HR. I 874¹⁵. *Trei dărab de cărți* (a. 1808). BV. II 524. *Un dărab de hrean* (= hrean). CALENDARIU (1844) 183. *Un dărab de sac.* MĂNDRESCU, L. P. 140/1. # (Comert) **Cu dărabul** = cu bucata. *Marfa să mi-o vînză cu dărabul.* BARAC, ap. TDRG.

2°. Spec. *Bucată* tăiată s. ruptă dintr'un aliment solid, codru (I 1°), cf. hartan, haleă, somon. *Un câine duce un dărab de carne în gură.* VARLAAM, ap. CADE, cf. ȚICHINDEAL, F. 101, ALEXICI, L. P. 255¹⁰. *Îi pot momi câte c'un dărab de cărnaț.* MARIAN, NA. 424. *De mâncare îi aduse Românul un dărab de mămăligă rece.* ȘEZ. VIII 69. *O dărabă de slănină.* MĂNDRESCU, UNG. 65. # Spec. (Atât cât poți imbucă de-odată dintr'o mâncare, (im)bucătură, bucățică. *Îmi numeri bucăturile, dăraburile, care le bag în gură.* ȚICHINDEAL, F. 331. *Pui tri dăraburi de pituță și pe cle sare.* ALEXICI, L. P. 207¹⁵. # Resturi de mîncări, rămășițe. *Din... dăraburi-și hrănesc porcii.* ȚICHINDEAL, ap. DDRF.

3°. P. ext. O parte tăiată s. ruptă din orice corp solid, frântură, fragment, fărâ-mă, scurtătură. *Darab* = frustum. LEX. MARS. 269. *Dintr'un dărabă face foc, dintr'altu d[ă]rab își face Dumnezeu.* CATEHISMUL CALVINESC, ap. VAIDA. *Sgărieturile aceale cu un dărab de lemn... a le freca.* CALENDARIU (1844), 182¹⁶. *S'a surupat un dărab de munte.* T. PAHAĞI, M. 157⁶⁰. *Cine ne-o despărțit, bade, Pice-i carnea de pe spate, Dăraburi și sfășii late.* RETEGANUL, TR. 145³⁵. *C'ai trebui omenit* (în ironie = bătut) *C'un dărab de lemn părțit.* id. CH. 159. # (Adverbial, în legătură cu verbele: *a face, a rupe, a sdrobi, a tăia*) **dărab** s. **dăraburi** = (a rupe, a sdrobi, a tăia) în bucățele mici de tot. *A face dărapuri* (ceva) = a face ciur, a face praf din praf. CIAUȘANU, V. *Columnă... în mai multe dărab* ruptă... ȘINCAI, HR. I 9⁵. *Tot dărab* te voui face. ȚICHINDEAL, F. 445/7. *Am făcut căruța dăraburi* = bucăți (Broșteni, Suceava) CONV. LIT. a. 44, 132. *Paloșul că mi-l scotea, Mici dăraburi îl tăia.* REV. CRIT. II 271³⁰. *Apoi du-te la cea poartă, Ș'o tale dărab* toată. SEVASTOS, N. 328³⁵. *Pe haiduc jos îl puneă și dărapuri îl făcea.* PAȘCA, GL.

4°. (Despre pânză s. stofă) Bucată întregă, considerată ca o unitate, trâmă (H. XVIII 268), cf. v. g. *Niște dăraburi de pânză mai groasă* (a. 1752). IORGA, S. D. XII 63.

5°. Cap (de vită). *Plătim câte o libră, de dă-*

rab. DENSUSIANU, T. H. 146. | (În ironie) *Dărăb de cal* = cal slab. DR. V 107.

6°. Drug de metal (DICT.); fig. sulacul calului. DR. V 311.

7°. (La plural) Alice. *Șarpele nu-l poți omori cu plumb, numai cu dărăburi de argint.* PLOPSOR, C. 29.

8°. Bucată de timp, răstimp, interval. *N'au cunoscut a să plăcea omândoi, că am ținut șezătoare un dărăb de vreme* (a. 1817). IORGA, S. D. XII 206. *S'au purtat bine un dărăb de vreme.* BARAC, T. 55/s. | (Eliptic). [Apa] după ce stă un dărăb în cadă [să uzi cu ea grădina]. ECONOMIA, 122. *Pentru tine, mândră dragă, N'ăș dormi o noapte n'ntrocagă, Numai tot câte-o dărăbă.* ARH. FOLK. I 173.

[Plur. -rabe, -răburi. BUD. P. P. | Și: darăb s. a. BARONZI, I. I 106/20, MARIAN, SA. 168, T. PAHAĞI, M. 173, darăbă (dărăbă) s. f. (Straja, Bucov. com. AR. TOMIAC) darab s. a. id. (Vicovul-de-sus, Bucov.) com. CĂRSETANU, HERZ-GHER., M. II 375, dărăb s. a. (Dorohoi), ION CR. IV 123, (Neamț) ib. III 156, (Timișoara) com. A. COSMA, ȘEZ. V 71/20, dărăp s. a. (cu plur. -rapuri și -răpuri. PAȘCA, GL.) VARCOL, V., ARI. FOLK. III 148, darăp s. a. (cu plur. -rapuri) DICT. (sudul Moldovei) IORDAN, ARH., nr. 2, p. 201, ION CR. IV 306, CIAUȘANU, V. || Diminutive: dărăbúť s. a., dărăbúťă s. f. *Mice dărăbuțe* [de pământ]. ECONOMIA, 9. *Un dărăbuť de fagur.* ib. 187. *Eu țeseiu un dărăbuť și mă dușeu la drăguť.* EMINESCU, L. P. 19. *Tai de trii ori trii dărăbuťă de boz.* GR. S. VI 228. *Pă unde o mărș fecioru', tăt i-o făcut dărăbuťă.* ARH. FOLK. I 162; — dărăbél (darabei) s. a. *Pune câte un dărăbél* [de unghie] în el. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 72. *Chichirezul e în darabel de lemn.* H. XVIII 34. | Augmentativ: dărăbóiu s. a. (TDRG.); dărăbóc s. a. | Adjective: dărăbós (dărăburós), -oasă = grosolan, neiclipit. Cf. VAIDA, MĂNDRESCU, UNG. 66. | Verbe: (cf. ung. *darabolni*) dărăbuí IV^a, dărăbí IV^a, dărăbálí IV^a VAIDA, (dial. *dărăghi* ȘEZ. XXIII 45), dărăburí IV^a, (derivat de la *dărăbuť*) dărăbuťí IV^a = a face dărăbe, a bucăți, a dumica, a tăia măruț (ȘEZ. XXXI 82), a bate, a trânti (ȘEZ. XXIII 45). *Bărdașii nu mai dărăbue.* IRINEU, S. B. 12. *Să mă dărăburească = bucătească.* POMPILIU, B. 15/30. (Refl.) *Moldova atunci nu s'a dărăburit.* ȘINCAI, HR. I 378/31; — (cu part. -adj.) dărăbuít (dărăburít, dărăbuťít), -ă. *Dimineață deteră păcurarii preste nemeș tot dărăburit.* FRÂNCU-CANDREA, M. 271. *Napi dărăbuťíți.* ECONOMIA, 95.] — Din ung. *darab*, idem (și cu sensurile 4°, 5° și 8°).

DARĂB, DĂRĂB s. a. }
DARĂBĂ, DĂRĂBĂ s. f. } v. dărăb.
DĂRĂBĂLÍ vb. IV^a }

DARABÁN s. m. (Milit.) }
DĂRĂBÁN s. m. (Milit.) } v. dorobanť.

DARABĂNĂ s. f. *Goudron.* — Smoală cu care se ung osiile dela car. (Căian, în Transilv. PAȘCA, GL.) dohot.

DARABĂNĂ s. f. *Tambour.* — Tobă (înțelegându-se astăzi mai ales toba care se bate (de un agent al fiscalului) la ținerea licitațiunilor s. la vânzarea la mezat a unor lucruri (pentru datorii). Cf. CREANGĂ, GL., H. III 312. *Tălpoiul face iute o darabană.* CREANGĂ, P. 310. *Prețuri... aduse la cunoștința publică, în acel timp... prin afipte... cât și prin batere de darabană.* BOGDAN, C. M. 140. *A bate darabana* = a bate toba; fig. a publica, a da în vileag; p.

a nal. a lovi ritmic cu ceva; fig. a scoate la mezat. *Pe semne eu n'am alta de făcut decât să bat darabana.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Bătea darabana cu degetele pe masă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE. *Obiceii, la Ave, este de a se pescui cu darabana, bătând mereu cu un obiect oarecare... în lotcă sau în tinichele și făcând tot felul de șgomote care sperie peștele și-l gonesc în ave.* ANTIPA, P. 507. *Ploua, parcă bătea darabana.* DDRF. *li bate darabana, ca mâne* = a sărăcit cu desăvârșire. ZANNE, P. V 251. *A vinde s. cumpăra la* (neobișnuit: cu) *darabană* (s. darabane). ZILOT. CRON. 82/20 = la mezat. *Ducă-i pune sechestrul și-l vinde la darabană?* C. PETRESCU, C. V. 27. *Las', pârinte, nu te grăbi..., îi cumpăra-o la darabană.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 12. [Și: dărăbănă s. f. | Nom. agent. *darabangiu* † s. m. = cel care bate darabana, toboșar. *Storoșul polițienesc care înșoțea pe darabangiu.* URECHE, ap. TDRG.; — (ruf. *tarabănșik*) *darabancie* † s. m. = toboșar. *Gavril călăul precedat de un darabancie.* ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D.] — Din turc. *daraban*, idem. Cf. *baraban*.

DĂRĂBĂNĂ s. f. v. darabană.²

DARABANCÍC s. m. }
DARABANGÍU s. m. } v. darabană.²

DĂRĂBĂNȚ s. a. v. tărăboanťă.

DĂRĂBĂNȚ, DĂRĂBĂNȚ † s. m. (Milit.) v. dorobanť.

DARABÉL, DĂRĂBÉL s. a. }
DĂRĂBÍ vb. IV^a } v. dărăb.

DĂRĂBOĂNȚĂ s. f. v. tărăboanťă.

DĂRĂBÓC s. a. }
DĂRĂBÓIU s. a. }
DĂRĂBÓS, -OĂSĂ adj. }
DĂRĂBUÍ vb. IV^a } v. dărăb.
DĂRĂBURÍ vb. IV^a }
DĂRĂBURÓS, -OĂSĂ adj. }
DĂRĂBÚȚ s. a. }
DĂRĂBÚȚĂ s. f. }
DĂRĂBÚȚÍ vb. IV^a }

DARÁC s. a. și m. (Țes.) *Carde, droussette, sérún.* — (În Țara veche.) Unealtă în formă de pieptene mare, cu dinți de fier (descrișă la DAMÉ, T. 139 și PAMFILE, I. C. 207), cu care se piaptănă lâna (spălată și scărmanată), cănepa, inul (H. IV 281) s. călții (COSTINESCU, MAT. FOLC.), cf. *drămb.* H. II 244, 255, III 73, 299, IV 56, V 338, VII 246, XI 341, XII 149, XVI 11, LUNGIANU, CL. 223, GOROVEI, CR. Astăzi, *daracul* e înlocuit, în unele regiuni, printr'o mașină de fabrică, care lucrează mult mai repede. Lâna se dă la s. în *darac* (DAMÉ, T. 139) se piaptănă (GRAIUL, II 368) s. se scărmană cu *daracul*, se trage (LM., H. V 338) s. se trece prin *darac*. *Lână albă trecută prin darac și dată la piepteni.* DELAVRANCEA, S. S. *Chieptini, darace, chieptinei.* JIPESCU, O. 69. *Se descântă în fâină de păpușoiu... muiat în lapte dulce, cu dinți de darac sau cu dinți de pieptene, cu care se scărmană lâna.* GRIGORIU-RIGO, M. P. 23. *Se mai ia piepteni daracului și-i înțeștează unii cu alții zicând: Așa să stea înțeșteate gurile fiarelor.* PAMFILE, S. T. 117. *Bată-l vântul și seminul P'ăi de tot seamănă inul... Nu i-ar mai ajuta dracul Aluť*

de face daracul. Când va lua și-l va 'ncepe, Să cadă'n el, să se 'nșepe. TEODORESCU, P. P. 333. La albă cu daracu' am descântat. ȘEZ. V 48. # A-i pune (cuiva) nutreț pe darac = a căuta să-i facă rău cuiva, prefăcându-se că-i voește binele. ZANNE, P. V 251. [Plur. -race și -raci, (AL LUPULUI, P. G. 161) | Și: dără s. m. GRAIUL, II, dărăg (cu plur. -ragi) s. m. STAMATI, D. (subt cuvântul Krämpel), TDRG. | Verb: dărăci (regional: daraci) IV^a trans. = a pieptăna cu daracul (RĂDULESCU-CODIN, I., GRAIUL, II); p. anal. a smulge cuiva părul (cu voie s. fără voie RĂDULESCU-CODIN, I.); fig. a maltrata, a bate (ZANNE, P. V 251). Lăna, după ce se spală, se dărăcește, spre a se alege cea bună de cea rea. I. IONESCU, M. 693. Pentru ca lăna... să se poată toarce, mai întâi trebuie dărăcită sau trasă prin darac, de unde alege trei calități de lână: păr, spelme și știmu. H. V 338. Torc, dărăcesc, țes. GORJAN, H. IV 239. Patru femei, dintre care două torceau, una dărăcea în și calaltă împletea un ciorap. FILIMON, C. I 606. A melițat-o, a sbicit-o, a dărăcit-o (cânepa). ȘEZ. XIII 9. Să scarmene sau să dărăcescă niște lână. SEVASTOS, N. 2/25. Femeile care nu daraceau cânepa. H. IV 14. Ea începu să dărăcescă prin părul lui Comu Dinu. D. ZAMFIRESCU, ap. CADÉ. Fugi, junghiu, că te 'njunghiu... Te chizec, te meliț, te dărăcesc. GRAIUL, II 368. | Adjective: dărăcit, (cu negativul nedărăcit), ă. O ață de cânepă dărăcită. GRIGORIU-RIGO, M. P. 94. Niște călți afurisiți, De cinci ani nedărăciți. MUSCEL, 112. Preoteasa, bângând de seamă că oile vin fără lână, scărmanate și dărăcite (= smulse) ca vai de ele. RĂDULESCU-CODIN, I. 249; — (substantivat) dărăcitor, oare = persoană care dărăcește, pieptănar de lână. NOM. PROF 35. COSTINESCU. | Abstracte: dărăcire s. f., dărăciț s. a. PAMFILE, I. C. 207. Mașină pentru dărăciț lână. Com. S. Pop.; — dărăceală s. f. DICT., dărăcitură s. f. = acțiunea de a dărăci; cantitatea de lână dărăcită, ce se ia de pe darac (COSTINESCU), cf. caier].

— Din turc. darak, idem, trecut și la Bulgari (darak), Sârbi (tarak) și Neogreci (ταράκι „furculiță”). ȘIO. Cf. tarac, taras.

DĂRAC s. m. (Țes.)
DĂRĂCEALĂ s. f. (Țes.)
DĂRĂCÍ vb. IV^a
DĂRĂCITURĂ s. f. (Țes.)

v. darac.

DARADĂCĂ s. f. Vieille charrette. — (Mold.) Trăsură veche (ALECSANDRI, T. 1762) și hodorogită, căruță mare (ȘEZ. XXIII 45); taradaică = căruță de modă veche, care hurducă și care face șgomot când merge (ION CR. VI 314), trăsură proastă (Broscăuții-vechi în Bucov., com. AL. PROCOPOVICI), căruța hrintuită, dărdală (3^a) (Straja în Bucov., com. A. TOMIAC), hodorogă. Mă!... ce daradaică hodorogită!... destul... stăi! ALECSANDRI, T. 531. Ai văzut-o în daradaica ei. C. PETRESCU, O. P. I 228. | P. ext. Roabă. Taradaică = tarabonă (id. ib.) [Și: taradaică s. f.]

— Din rut. taradajka, idem. (Pentru d- cf. și dărdái, dăr¹. Cf. caradaică.

DĂRĂDĂSCĂ s. f. (Entom.) v. rădășcă.

DĂRĂG s. m. (Țes.) v. darac.

DĂRĂGĂNIE † s. f. (Mil.) v. drăgan.

DARAGIU s. m. (Muz.) v. daierea.

DARAI † s. f. sing. (Comert) Sorte de tuffetas.

— (Turcism, rar) Un fel de taftă. Darai turcească cotul 5 bani, darai leșească de 14 coți 1 leu. TARIF. (a. 1761). ȘIO.

— Din turc. darayi, idem. ȘIO.

DĂRĂÍ vb. I, DĂRĂITURĂ s. f. v. dăria.

DĂRĂJĂNT † s. a. v. diligență.

DĂRĂMĂ vb. I v. dărăma.

DĂRĂMĂ vb. I. 1°. Cucillir, couper; gauler; ébrancher. 2°. Faucher. 3°. Abattre, démolir, renverser, raser. II. 1°. Assommer. 2°. Renverser, détrôner. 3°. Ronger (en parlant d'un souci, d'un mal etc.) 4°. S'écrouter. 5°. Tomber.

I. Trans. Complementul e un obiect.

1°. A tăia, a rupe, a da jos ramuri, frunze, muguri, (pentru a le da la oi, capre, etc., iarna s. vara, pe secetă) (DENSUSIANU, T. H. 61, GRAIUL, II), p. ext. fructe (nuci HERZ-GHER., M. II 375) dintr'un pom; a desfrunzi, a bate (I 1° g). Dobitoacele nu avea ce paște vara, ce le-au fost dărâmand frunză. LET. I 203/27. Osebit de aceasta, este și acel stricăcios obiceiul, mai ales la munți, de darnă în vreme de iarnă, pentru oi și capre, brad și molid și le arunca de hrana. COD. SILV. 37. Extrag securea de la coups și prind a dărma ramuri prinprejur. ADAM, R. 275. Oile noastre mânca pînă baltă numa mugur dă salcie, ce-l dărâma cu topoarce de pin salcii. GRAIUL, II 242. Pădurea servăte [fufuenilor] de adăpost, fiindcă atunci când sunt zapezi mari, dărâma crengi cu muguri pentru nutrețul oilor. (C. GIUGLEA), DR. II 359. Ascărliu în nuc, ca să dărâma câteva nuci. FUNDESCU, L. P. 95/21. Vântu-o darmat pomii = a rupt ramuri, frunze, etc., de pe pomi. Cf. HERZ-GHER., M. II 375. Măru-l dărâma, De răs mi-l lăsa. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 231/25. | Absolut. Când va tăia în om niscare lenn în pădure sau va dărâma (MUNT. dărâma) a (= la) niscare dobitoace. PRAV. 58, cf. 59. Să fie volnici a dărâma în pădure (a. 1767). STEFANELLI, D. C. 94.

2°. P. ext. A tăia iarba s. bucatele (cu coasa), a cosi. Pe coasă s'așeza;... Mult fân că mi-au dărâmat. ȘEZ. II 76^b/25. | Absolut. Coasele dărâma mereu, și grăul rămânea în urmă în poguri aurii. SANDU-ALDEA. SĂM. IV 951.

3°. P. ext. (Complementul e un arbore, p. ext. clădire, etc.) A da jos, a îmbarda (NOVACOVICI, C. B. 9), a răsturna, a doborî, a prăvăli, a trânti (la pământ, id., ib.) p. gener. a strica, a surpa, a distruge, a nimici, a ruina. Glasul Domnului... Chedrii îi deramă. DOSOFTEIU, ap. TDRG. Vra... să-l dărme de istov [chioșcul]. DRĂGHICI, R. 162/14. Vânturile de nord... fac stricăciune în păduri, dărâmand copacii. I. IONESCU, P. 54. Episcopul Ioanichie o dărmasă [cetatea], cu porunca Domnului. C. NEGRUZZI, I 203. În a mării crunte larguri Arunc pânze și catarguri, Tot ce vântul a dărmat. ALECSANDRI, P. II 143. Pavel, izbind cu picioarele în sobă, o și darnă la pământ. CREANGĂ, A. 112. Poronci înșelatul principe ostașilor săi să nădrepte tunurile câtră castel, dărâmandu-l până la pământ. ȘEZ. IV 207/25. Nu strica, Nu fărâma, Cetatea nu-mi dărâma. TEODORESCU, P. P. 54. Copaciul, când se sfărâma, Și p'alți mici cu el dărâma. PANN, P. V. II 41. Dărâma casa, zidul, podul. | Fig. A surpa. Drepturile sfintelor locuri, care, ...să dărâma și se desființază (a. 1833). URICARIUL, V 350/10. | Refl. A se răsturna, a se prăvăli, a se strica, a se surpa, a se îmbarda; p. ext. a se ruina, a se dărâpana. Tunetele, care hula cu o nespusă groază, sămăna cu cum s'ar dărâma cei mai mari munți ai lumii. DRĂGHICI, R. 112/10.

Dărămându-să acopremântul, s'au sfărâmat și o piatră. id. ib. 116/27. *Se darnă munți, cetatea se darnă, omul piere!* ALECSANDRI, P. III 135. *Începuse a zidi o biserică, ... Ce lucră ziua, noaptea se dărâma.* ȘEZ. IV 169/21. *Hei, Buzău, Buzău, Buzău, Dărâma-s'ar malul tău!* TEODORESCU, P. P. 306°.

II. P. anal. (Complementul e o ființă).

1°. † A bate, a schilodi, a chinui. *Atâta-l zămăciră și-l dărâmară, cât îl lăsară nume de mort.* DOSOFTEIU, V. S. 31/15.

2°. A da jos, a detrona. *Domnul, dacă a văzut Că de șagă s'a trecut și că vor a-l dărâma, ... Foarte mult s'a mâniat.* C. NEGRUZZI, I 187.

3°. A cutremura de griji, a istovi, a doborî, a da gata, a pune bine. *Acstea îl dărâma tare, aceste îl supăra.* BELDIMAN, TR. 45. *Grija mă darnă de tot.* id. ib. 71/1. *Foamea mă dărâmă cu totul = pier de foame.* Cf. BARCIANU.

4°. Refl. (Despre corpul omenesc) A se prăpădi, a se dărăpăna (II 2°), a se desface în bucăți, a pieri. *Dacă trupul omului nu ar avea oase, s'ar dărâma ca și o casă fără temei.* CALENDARIU (1844) 104/25.

5°. Refl. A se prăbuși, a cădea. *S'a dărâmat în genunchi.* SADOVEANU, B. 271.

[Și: *deramă* †, *dărâmă*, (Mold.) *daramă*, *dărâmă* (cu sincopare) *dărmă* vb. I. | Ind. prez. 1. *dărâm* (-râm, -ram) și *dărm*; 2. *dărâmi* (-râmi, -rami) și *dărmi*; 3. *dărâmă* (-râmă, -ramă) și *dărmă*. | Adjective: *dărâmăt*, (*dărâmat*, *dărmăt*), -ă. (Ad I 1°) = de pe care s'au dat jos ramuri, frunze, muguri, fructe; fără crengi (GRAIUL, II), desfrunzit. *Cerbii lasă... dumbrăvi dărâmăte.* DOSOFTEIU, PS. 87. *La fagu' ăl dărâmat, De scumpe arme 'ncărcat.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 77; (ad I 3°) *Multe din acestea sfinte lăcașuri ctitoricești... se află stricate și darmate, alte de foc arse* (a. 1828). URICARIUL, VII 115/5. *Vezi o cruce dărâmată, Ce de vânt e clătînată.* ALECSANDRI, P. I 48. *Palaturile dărâmate.* ISPIRESCU, L. 10. *Găsi de-o găleată neagră, De galbini dărâmată* (în variante: *surpată*). DIACONU, P. 31. *Să-i văz fagul dărâmat, Dărâmat și răsturnat.* TEODORESCU, P. P. 504. *O clăie dărâmată.* GOROVEI, C. 40; (ad II 2°) *Svântul Vas... Tot trupul dărâmat, deade sufletul.* DOSOFTEIU, V. S. 21; (ad II 3°) *Suita [Mitropolitului] după dânsul, Prutul trecând i-au urmat, Dintre ei care de care, mai pătruns și mai dărmăt.* BELDIMAN, TR. 35; — *dărâmător*, -toare. | Abstracte: *dărâmăre* s. f. (ad I 1°) *Dărâmărea copacilor, ce se făcea până acum spre a-și hrăni dobitoacele* (a. 1794). URICARIUL, IV 47/23; (ad I 3°). *Se vede un turn negru'n dărâmăre.* C. NEGRUZZI, II 84/13; — *dărâmăt* (*dărmăt*) s. a. (ad I 1°) *Pentru dărmatul caprelor (= pentru capre).* STEFANELLI D. C. 94; — (Ad II 1°) *dărâmăta* s. f. (atestat numai la locul citat aci, în expresia *a da de-a dărâmăta* = a da, a lovi dărâmând; a sdrobi, a sfărâma) și *dă ar hi vrăjmașul cât un munte, Să dea pă dânsul dă a dărâmăta.* BUDAI-DELEANU, T. 230; — *dărâmătură* (*dărmătură*) s. f. (adesea la plur.) = crengi, frunze tăiate s. rupte (de vânt) dintr' un copac și doborâte la pământ. (ION CR. VI 218, cf. H. XI 516); grămadă de cărămizi, moloz, lemne, etc., provenite din dărâmărea unei clădiri s. surparea unor stânci; ruină. *Nu era greu de a scoate dărâmăturile de pietre.* DRĂGHICI, R. 116/25. *Gem asupra dărâmăturilor templului.* MARCOVICI, C. 20/21. *Zidiți din dărâmăturile gigantice piramidă.* EMINESCU, P. 120. *Un oraș mare, din care numai dărâmături rămăsese.* ISPIRESCU, L. 100. (Atributiv) *Au dat de-o mănăstire veche, toată dărâmături.* RETEGANUL, P. I 39/4; — (cu diminutivul, rar) *dărâmăturică* s. f. TDRG.

| Postverbal (? cf. bulg. *drâmka* „tufă“) *dăr-mă* s. f. = ramură. G. GIUGLEA, în DR. IV 1554. — Din lat. pop. **deramo*, -are (dela *ramus* „ramură“). CIHAC, I 226.

DĂRĂMATURĂ s. f.

DĂRĂMATURICĂ s. f. } v. dărâma.

DĂRĂMBÊTE s. m. *Enfant*. — (Țara Hațegului; cu o nuanță de compătimire, de dispreț). Copil stricat, de nicio treabă, cf. *dărânat*. *Biata femeie, toată ziua cu dărâmbetii după ea.* REV. CRIT. III 122. (Complinit). *Are patru dărâmbetii de copii.* id. ib. *Cine face vuet?* — *Niște dărâmbetii de copii.* id. ib.

— Etimologie necunoscută (A. Philippide, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI 309, se gândea la lat. *delumbis*, -e „deșelat, derânat“).

DĂRAMÎT, -Ă adj. Într'o poezie pop. cu caracter mistic, cu sens neprecizabil: *Când fu soarele'n de seară, Îndărît că se 'nturnară, Găsi leul daramit, Daramit cu față'n sus.* (Notă: corupție, probabil, din *durmit*, *adormit*). PAMFILE, CR. C. 82/22.

DĂR (Ă)-MI-TE adv. v. dar'.

DĂRĂNĂ vb. I. *Assommer*. — Trans. A speti (în bățul), a deșela (REV. CRIT. III 122). *I-a bățut, de l-a dărânat.* id. [Adjective: *dărânat*, -ă = decrepit, ticălos, slab, blăstămat, ștregar; (se zice mai ales despre copii) *un dărânat de băiat* (REV. CRIT. III 122), corupt, desfrănat (ib. IV 338), prăpădit, om de nimica (GR. BĂN.), bătăran, trivial, rău crescut (Rășinari, PAȘCA, GL.) Și: *derânat*, -ă adj. = rău, întrecut; îndărătnic. LB.]

— Din lat. pop. **dereno*, -are „deșel“ (din *ren*, ca *delumbo* „deșel“ din *lumbus*). A. Philippide, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI 309 și O. Densusiannu, *Graiul din Țara Hațegului*, 53. (Aromânii au un verb *dirinuri* „a se topi în plânsete, a se chinui grozav“, care ar deriva după P. Papahagi, *Jahresber.* XII 101, din lat. *deliro*, -are.

DĂRĂNGĂ s. f. v. dorângă.

DARÁP, DĂRÁP s. a. v. dărab.

DĂRĂPĂNĂ, vb. I. 1°. *Arracher les cheveux*. 2°. *Arracher les plumes ou les feuilles*. 3°. *Gratter, égratigner, déchirer*. 4°. *Paire déchoir*. 5°. *Ruiner*. 6°. *Démolir, détruire, dissiper*.

1°. Trans. (În poezia pop.; complementul e „părul“ de pe cap) A depăra, a(-și) smulge părul (de desperare, jale, etc.). PAMFILE, S. T. 15. *Păr din cap dărăpăna și cu jale tot zicea...* TEODORESCU, P. P. 536. *Intra'n casă suspinând, Ieșea afară tot plângând, Păr bătrân dărăpănând.* ȘEZ. VII 57. *Cozile mi-au drăpănat.* SEVASTOS, N. 13/1.

2°. P. anal. Trans. (Mai ales sub forma de part.-adj. *dărăpănat*) A smulge penele unei pasări, a jumuli; p. e x t. a smulge frunzele de pe un copac; fig. a lăsa pe om sdrențuros. *Dărăpănat* = fără pene. Com. LIUBA. *Un om care are haine rupte e dărăpănat.* H. XVIII 137. *Ce umbli așa dărăpănat?* = sdrențuros. (Scărișoara, în Romanai). Com. I. CONSTANTINESCU. *Crivățul... cu-a sa suflare imprăstie pusteire și sburând peste-a [copacilor] vârfuri d'răpănate sau căzute...* ducea părjol. STAMATI, DACIA LIT. 140. *Frunza nu o dărăpăna!* POP. (Dobrogea) ap. TDRG.

3°. † (Atestat numai la Dosofteiu) A sgârșia, a struji, a sfâșia. *Pe svântul Amnon îl spândzurău*

și-l drăpănară preste coaste cu chiapteni. DOSOFTEIU, V. S. 2. Spânzurat de o mână fu drăpănat (glosat: strujit) și didesupt părjolit cu foc. ib. 8.

4°. Trans. A face ca cineva să ajungă într-o stare de decadență (fizică sau morală). *Durerile îl sfășie, patimele îl turbură, brațele îl dărapănă.* MARCOVICI, C. 24/25. *Lipsa... dărapână soarta [săteni]lor.* I. IONESCU, D. 377. *L-au dărapănat beția. Bețivul e un dărapănat.* Com. LIUBA.

5°. (Sensul cel mai obișnuit) Trans. și refl. A (se) ruina. *Lucrurile fărăi cele stricate și dărapărate de alții.* MAG. IST. I 291/a. *Aceste nemăsurate cheltuieli ale sale îl dărapănară.* GORJAN, H. IV 66. *Ierusalimul... să derăpână cu totul.* MARCOVICI, D. 463. *Casa-i derăpănată.* ALECSANDRI, T. 827. *O ploaie vijelioasă, de crezi că se dărapână munții.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *O cocioabă de casă derăpănată.* ȘEZ. I 259/1a. *Blăstămul părinților derăpână casele fiilor.* ZANNE, P. IV 543.

6°. Trans. și refl. A (se) risipi, a (se) nimici, a (se) desființa. *Căzu stăpânirea și pă poslușnici a-i dărapăna.* ZILLOT, CRON. 84. *Se interesează a nu se dărapăna și mistul... uzerile (a. 1833).* URICARIUL, V 343/25. *A stărpit hrăpirile..., a dărapănat lusu' și desfrânarea.* MARCOVICI, C. 133. *Femecea poate să derăpene bărbăția.* id. D. 13/13. | A surpa. *În zădur se mai încearcă unii din boierii pribegi... să-i dărapene cu armele domnia.* ODOBESCU, I 119/15.

[Și: dărapăna, dărapăna, dărapăna, derăpăna, drăpăna vb. I. | Ind. prez. dărapăna, dărapeni... | Ajective: dărapănat, -ă (exemplele s'au dat la verb); — dărapănat, -oare. = ruinător. *Desfătări dărapănatore de vieată.* PISCUPESCU, O. 8/16. *Sufletul stăpânit de focul unei patimi dărapănatore se topește.* MARCOVICI, C. 41/2. *Un negoș stricăcios și dărapănat, sănătății locuitorilor.* GHICA, S. 461. *Această manoperă asigură chestiunii israelite soluțiunea violentă cea mai derăpănatore pentru naționalitatea și pentru Statul român.* ODOBESCU, III 481/25; | Abstracte: dărapănare s. f. = decadență, ruină, desăgărare. *Desfrânare și dărapănare de cinst și de averi.* GORJAN, H. II 172/25. *Această cugetare... te aduce de tot întru derăpănare.* PANN, E. III 9/2. *Durerea... ne sfășie la privirea dărapănării Romanității.* C. NEGRUZZI, I 204. *În mijlocul acestei cumplite dărapănări a planurilor și a speranțelor sale, ce făcea oare Horin?* ODOBESCU, I 540/25. (Concretizat, ad 3°) drăpănare † s. f. Instrument de tortură, cu care se rupe, se sfășie carnea. *L-au strujit cu drăpănări de fier.* DOSOFTEIU, ap. TDRG.; — dărapănat, -ură s. f. = ruină, clădire dărapănată. *Cele două mizații mari, ce se înălțau în fuța dărapănatății, lui i se păreau până la cer.* GĂRLEANU, ap. CADE.]

— Din bulg. dripanū, dripinami perfectiv da dripana (cit. dărpam, drăpinam, da drăpna) „a trage (de păr, etc.), a smulge“, f. a. m., cf. 4°) „a trage la măsea, a bea“.

DĂRĂPĂNĂTURĂ s. f. v. dărapăna.

DĂRĂPT adv. v. drept.

DĂRĂȘTE s. f. v. dără.

DĂRĂT adv. = îndărăt (în poezia populară), *Aguș dărăt se uita.* TEODORESCU, P. P. 613. *Căminii va mușca-o, Dărăt s'o întorcă.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 179/21, cf. 180/115.

DĂRĂTECĂ (DĂRĂTICĂ) vb. I v. deretica.

DĂRĂUȘ s. m. *Galopin.* — (Mehedinți) Bălat care umblă noaptea prin sat, botoaș. BOCEANU, GL.

DĂRĂUȘ s. a. v. dărdăuș.

DARAVÉIU s. a. = caraveiu. VĂRCOL, V.

DARAVÉLĂ s. f. v. daraveră.

DARAVÉRĂ s. f. I. 1°. *Affaires* (dans le sens commercial). 2°. *Compte.* II. 1°. *Affaire, occupation.* 2°. *Embarras, histoires, litige.* 3°. *Mésaventures, histoire.* 4°. *Membre viril.*

I. (Comerț), (întrebuințat în Țara veche, mai ales la plur.) Afacere (1°), negustorie, relațiune comercială, cf. dever (POLIZU), aliș-veriș, dat-și-luat. Cineva are s. face daraveri (cu altul), se lasă în daraveri. Toate lucrurile trupești și netrupești, prin care se face legiuită negoția (daravere), să pot lua în stăpânire. CODICĂ ȚIV. 53/15. *Daravere nasc o mulțime de procesuri.* ALECSANDRI, T. 1393. *Lică nu se bizue pe nimeni... nu se lasă în daraveri cu niște oameni precum îl știe toată lumea pe cărciumarul dela Moara cu noroc.* SLAVICI, N. II 109. *Să cunoască mersul daraverilor oricăror bresle.* BGDAN, C. M. 45. *Aștia care se bagă în toate daraverele și numai de biserică nu-și văd.* D. STĂNOIU, C. I 27. † Cu rudele să mânănci, să bei, Daraveră să nu aibi cu ei. PANN, P. V. III 110. Cf. id. A. 11.

II. P. ext. 1°. (Mai ales la plur.) Treabă, afacere (1°), ocupație, chestiune (3°). *Chestia stăpânirii acestor călugări... cât și... aceia a daraverei veniturilor lor* (a. 1826). URICARIUL, I 170/13. *În vara anului 1907 aflându-mă în străinătate și având în țară daraveri... CARAGIALE, S. N. 111. Mai aveau în ziua aceea o mulțime de trebi și daraveruri.* SA-DOVEANU, B. 91. *Faci plimbări cât îmi văd eu di daravelurii meli.* C. PETRESCU, I. II 199. *Și te dai de răpă singur la orice daravelă.* JIPESCU, O. 68. *Procesele... cu daravela cu pământu'...* VISSARION, FL. 78. *Om larg la inimă și încercat în daraverele mânăstirești.* D. STĂNOIU, C. I. 215. (Încercare neizbutită de a reda cu termeni populari expresia *Ministrul afacerilor străine*) *Logofătul daraverilor streine.* JIPESCU, O. 102.

2°. Pricină judecătorească, proces, încercătură, cărcotă, cărșenie. Cf. VALIAN, 34. *Intervenind în daraverele ortodoxilor cu Latinii.* IORGA, IST. LIT. XVIII 34. *Floreca nu știa ce daraveri va fi avut.* AGĂRBICEANU, L. T. 154.

3°. Scenă, pântanie. *Da oamenii noștri uitaseră de daravela cu călugărul.* ION. CR. III 63. *Gârșește cu cale să spuie și Mitropolitului de daravera noastră cu castraveții.* D. STĂNOIU, C. I. 125. *Sarsallă și cu toți dracii văzuseră toată daravela.* ION. CR. IV 168. *A pătî... o daravelă.* ȘEZ. II 47/13.

4°. Membru viril. Cf. DR. V 311.

[Plur. -veri, -vere, -veruri. | Și: (învechit) daravere s. f.; dareavere † s. f. STAMATI; (cu disimilație) daravelă s. f.]

— Compus din dare + avere, după turc. *alyş-veriș* (v. alișveriș), întocmai ca la Aromâni (*dare-loare*), la Bulgari (*văzeman-davane*), Neogreci (*τὸ πάρε δόσε* și Albanezi (*dhëna è e marra*). PAPAĞAGI, P. A. 131. Se pare că și în turcește expresia e decalcată după ital. *dare ed avere* = germ. „Soll und Haben“.

DARAVÉRE s. f. v. daraveră.

DĂRĂZĂ vb. I v. derăza.

DARBĂC s. a. *Fouet.* — (Oltenia). Biciu, harnic, pil împletit în patru. CONV. LIT. a. 54, p. 363.

DĂRBĂE s. m. v. dărvar.

DĂRBOMNIC s. m. (Bot.) }
DĂRBORNIC s. m. (Bot.) } v. dărbăvnic.

DĂRDĂ † s. f. *Dard, javelot*. — Un fel de lance mică, care se aruncă cu mâna. † *bărbați sta acoloa ...și naimtea lor dărde ascuțite. ...Să nu să atingă de noi dărdăle acelea și focul. DOSOFTEIU, V. S. 80. Intinde mâna ta cu dărda care iaste în mâna ta asupra cetății. BIBLIA (1688), 158^b. Stau fustașii cu dărdele a-mână. LET. III 298/10. Și arce de rând și han-geri și darde și topoară încă aveu. HERODOT, 383. Apoi încep a azvării întrînșii cu săgeți, su-liți, darde și lănci. BĂLCESCU, M. V. ap. TDRG. † ODOBESCU (III 53/20, 55/21, 74/19) a încercat să întrebuițeze acest cuvânt pentru lăncile de vânătoare numite de Latini „venabula”. [Plur. *darde și dărzi.*]*

— Din pol. *darđa* sau ung. *dărda*, care, la rându-l lor., sunt împrumutate din ital. *darđo* (din fr. *dard*, iar acesta din germ. *tart*).

DĂRDĂI, DĂRDĂI vb. IV v. *dărdăi*.

DĂRDĂI vb. IV^(a) intrans. 1°. *Trembler. 2°. Trembler* (en parlant du sol, des fenêtres etc.) *Secouer. 3°. Marmotter, dégoiser, déblatérer.*

1°. (Despre dinți) A clănțani, a produce sunetul caracteristic când se lovește unii de alții la omul care tremură. *Așa tremurau de tare, de le dărdăiau dinții în gură. CARAGIALE, P. 256, cf. MARIAN, SE. II 98. Dinții'n gură-mi dărdăesc. SBIERA, P. 282/1. † P. ext. (Despre o ființă cuprinsă de fr.g. fr.că, etc.) A tremura atât de tare, încât să i se bată dinții în gură. *Jidanul... dărdăind de groază... fu cuprins de toți florii. CARAGIALE, M. 71/18, cf. CIAUȘANU, V., HERZ-GHER., M. II 385. Era [frig], căci... a dărdăit până acasă. REBREANU, J. 119. Când pe bolnav îl scutură frigurile... pe când el dărdăe (dărdăe), să vină o femeie... cu o vadră de apă... s'o asvârle pe bolnav. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 70. Dărdăind îi povestea. TEODORESCU, P. P. 674. Am venit acasă dărdăind de frig. SBIERA, F. 100. Frică mare o coprîndea *De dărdăia* [ca] piftia. ȘEZ. III 214/6. † P. ext. (Despre picioare) A tremura. *Toți căzură la genuchi, afară de cel din urmă, căruia îi dărdăiau picioarele. DELAVRANCEA, ap. CADE. † Refl. A tremura, a se bate, cf. fățăi (1°). Când merge pe drum, se dărdăe carnea pe Mărița cu piștiile de porc când hăfăni castronul. IOVESCU, N. 69.***

2°. (Despre pământ, ferestre, etc.) A se cutremura (cu șgomot), a vibra (NOVACOVICI, C. B. 8), a se clătina (III 2°), a se scutura; a dudui, a durdui, a răsuna. *Dărdăie (tremură) ferestrele de cutremur. PAMFILE, C. Jucă hora și bătutu, brăut și chindia, de dărdăie pământul. CARAGIALE, S. N. 129. Când răceua, dărdăiau ferestrele. DDRF. Și când se pornea, Drumul dărdăia. MARIAN, SA. 313. Când odată râncheza, Cafeneaua dărdăia. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 115/175. † Refl. A se cutremura. *Să dărdăia și ceru' din țâfănilie lui. ȘEZ. III 81/6. Bătea vântul, de se dărdăiau bolțile cerului. IOVESCU, N. 119. † Factitiv: A face să dărdăe, a scutura. *Unul, mă, să te dărdăie la ficiți. id. ib. 27.***

3°. (Despre oameni) A vorbi printre dinți și nedeslușit (cf. COSTINESCU), a bombăni (3°) (ALECSANDRI, T. 1749), a bolborosi (1°); a vorbi mult, a lătra; (fig.) a vorbi de geaba (CREANGĂ, GL.), a spune fleacuri (ALECSANDRI, T. 1762), a flecări (CREANGĂ, GL.), a trăncăni, a critica, a clănțăni. *Omul vorbăreț dărdăe. H. VI 16. El tot spune, spune... Dărdăește cât de mult. C. NEGRUZZI, III 24/12. Ce mai dărdăește gule-*

*ratu' cel de ciocoiu? ALECSANDRI, T. 80. Gogul... mereu cere cuvânt și vorbește, Dărdăește, Din gură hodorogește Chiar ca o moară de vânt. id. ib. 104. Bre, femeie, ce tot dărdăești de geaba? Poți să tai și butuci la capul lui. DUNĂREANU, CH. 122. Atâta ce-a dărdăit, că nime nu l-a înțeles. Com. MARIAN. Ia nu mai dărdăi! PAMFILE, J. II. † (Construit cu prep. de s. a supra) A bărfi. *Ce dracu' aveai necoe să dărdăești de cucoana mare și de fata ta? I. NEGRUZZI, VI 14. Duc'ar ști ci, chiolhănosul și ticăitul, de unde am pornit astă noapte, ș'ar strânge liorba acasă, n'ar mai dărdăi degeaba asupra cășorilor mel. CREANGĂ, A. 127. † (Intregit) *Ce dărdăești din gură? ALECSANDRI, T. 1276. Dărdăe din gură = vorbește fleacuri. PAMFILE, C.***

[Prez. ind. *dărdăiu* și *dărdăesc*. † Și: *dărdăi* vb. IV^a, *dărdăi* vb. IV^a; — *dărdari* vb. IV = (ad 2°) a dudui. PAMFILE, J. III. *Dărdără pământul de lume. id. ib.*; — (Banat) *drăndăni* vb. IV (ad 2°). NOVACOVICI, C. B. S. † Adjectiv: *dărdăitor, -toare* = care dărdăe; fig. vibrant, emoționant. (Ad 2°). *Pe lina dărdăitoare sosind cu vitesă. (Fig.) In viciuța popoarelor v n minute așa de dărdăitoare... cugetari ușu de inute, că Napoleoni ramân uimiți, Cesorii tâmp.* JIPESCU, O. 3. † Abstracte. *dărdăire* s. f. (Ad 1°) *Dărdăirea d.șilor. I. TEODOREANU, M. II 221; — dărdăit* s. u. (ad 1°). *Dărdăitul v nelor sprințene. DELAVRANCEA, S. 55; — dărdăială* s. f. *Cuprins de o noua dărdăială de friguri. CARAGIALE, ap. TDRG. Nici în casă, nici afară, Ia, așa, o dărdăială. PAMFILE, C. 23 (ad 3°). Nu băga scama la toută dărdăiala, cumătre! I. NEGRUZZI, VI 11; — dărdăitură* s. f. = șovăială. *Da, ori ba? Ce atăta dărdăitură? I. NEGRUZZI, V. 273.]*

— Onomatopee. Cf. bulg. *dărdôrja* „flecăresc, măraiesc”, sârb. *drđjuti* „a flecări”. Cf. *dărdală*.

DĂRDĂIALĂ s. f. v. *dărdăi*.

DĂRDĂIȘ s. a. v. *dărdăuș*.

DĂRDĂITURĂ s. f. v. *dărdăi*.

DĂRDĂLĂ s. f. v. *dărdală*.

DĂRDĂLĂ s. f. 1°. *Rosse. 2°. Sorte d'amende. 3°. Petite charrette. 4°. Blagueur.*

1°. Cal slab, bătrân, neputincios, urât, rău (propriu: căruia îi dărdăie picioarele), dabilă (LB.), gloată (2°) (Frata, Câmpia ardeleană, com. V. BUCUR), mărțoagă, bijog, dărjog. Cf. CREANGĂ, GL., ȘEZ. II 226/10, DR. V 181. *Când am ajuns la moară, paștea dărdala pe o corhană. ION CR. IV 253.*

2°. P. ext. Amendă ce se aplică celui ce face o pagubă cu calul, în holda cuiva. (Frata, Câmpia ardeleană, Com. V. BUCUR), gloabă (1°).

3°. (Bucov.) Căruță, trăsură veche (propriu: care dărdăie din incheieturi), rea (Straja, com. AR. TOMIAC), daradaică.

4° Om care dărdăe (3°), care vorbește verzi și uscate (MAT. FOLC. 1209), care vorbește mult și fără rost (ȘEZ. XVIII 282), om slobod la gură (ib. XXIII 45), care trăncănește, fleacări. HERZ-GHER., M. II 385. *Ce dărdală de om, vorbește gura fără el! ȘEZ. XXIII 45. Bat-o pustia sucală, C'ă umblat ca o dărdală și mi-a făcut pânza rară. MARIAN, NU. 351. † A ujunge slugă la dărdală (variantă: la dărloagă) = a decădea cu totul. În satul lui era împărat, ș' aici a ajuns slugă la dărdală. VLAHUȚĂ, ap. CADE.*

[Și: *dărdală* s. f. LB., (cf. dărgoală) *dărdoală* s. f. DR. V 181, *dărdeală* s. f. H. XII 309.]

— Derivat din **dărdăi** cu suf. instrumental și calificativ **-ală**.

DĂRDĂR s. a. Nom d'un jeu de cartes. — Un joc de cărți (H. V. 390) jucat în doi, cu 32 de cărți. *Până ne vine partida, să facem un dărdăr.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE. [Și: **dărdar** s. a. H. III 489, (Transilv.) **tărdăi** s. a.]

— Din germ.-austriac **Tardl**, idem.

DĂRDĂRĂ s. f. Partie du moulin. — Parte a morii (H. X 424), probabil titirezul. [Accentul e, probabil, *dărdără*.] — Cf. **dărdoră**, **dărdăi**, **dâr**.

DĂRDĂRI vb. IV v. **dărdăi**.

DĂRDĂUȘ s. a. *Glissoire; verglas.* — (Munt.) Săniuș, loc de unde se lasă la vale copiii cu dăniuța, ghețușcă, glenciu (SCRIBAN, D.) cf. **dăniuș**, **târliuș**; p. ext. poleiu, ghețuș. *E dădăuș afară, de nu poți merge.* REV. CRIT. III 121. [Plur. **-ușuri**. | Și: (cf. **dăniuș**, **săniuș**) **dărdiūș** s. (cf. **săniūș**) **dărdăiș** s. **derdeuș** s. **derdeluș** s. (Munt., v. PAMFILE, J. I 73; cf. **dăilūș**, **dăniuș**) **dărdiūș** s. **dărdniūș** s. a. (SCRIBAN, D.) și (Scărișoara în Turda) **dărdăuș** (ALR II 4371) s. (Blaj, Stoliana, Țara Hațegului) **dădăuș**. REV. CRIT. III 121, VICIU, GL. s. (Petreștii-de-jos în Turda) **dăuș** (ALR II 4371) s. a. # **De-a dărdăișul** = alunecând și lovindu-se ca pe gheață, când cineva cade pe spate. *O scăruiță cu trepte clămpănitoare, că erau urcate cam „de-a bușile“ și scoborite cam „de-a dărdăișul“.* CONV. LIT. LII 520].

— Onomatopee (cf. **dărdăi**, **dăina**²), formată cu suf. **-uș** (ca la **săniuș**).

DĂRDOALĂ s. f. v. **dărdală**.

DĂRDŌC s. m. v. **dărlog**.

DĂRDORĂ s. f. sing. 1°. *Accès de fièvre. 2°. Point culminant. S'emploie dans le sens du français „battre son plein“.* 3°. *Hâte, empressement.* 4°. *Méaventure, ennui.* 5°. *Affaire.*

1°. Tremurătură, dărdăială; spec. scuturătură de friguri. *Clăntănind ca în durdura frigurilor...* V. I. POPA, V. 116.

2°. (Scuturătura de friguri e considerată ca momentul culminant, criza boalei, deci:) Toiu. LUNGIANU, CL. 223. *Voinicul nostru..., în dărdora luptei, nu băgă de seamă ce se făcu al treilea smeu.* ISPIRESCU, L. 123. *În durdura bătăii, te strecoari și scapi și tu cu fața curată, id., ap. CADE. În dărdora războiului.* JIPESCU, O. 88. *Piecare-și avea zorul lui, fiind în dărdora culcării de vii.* AL LUPULUI, P. G. 7. # **A fi** (s. a. **întra** PAMFILE, J. III, s. a. **da** CIAUȘANU, V.) **în dărdora însurătorii** (s. **insurătorii**) = a umbra de zor după însurătoare, a-i arde cuiwa de însurătoare, „a vrea să se însoare și mai multe nu“ (CIAUȘANU, V.). *Jobenat, spilcuit, c'un trandafir galben la butonieră, călca de sus, transfigurat de bucurie — era în dărdora însurătorii.* VLAHUȚĂ, SĂM. I 24. *Venindu-i durdură* (= toană, poftă) **de însurătoare...** ȘEZ. I 89/2. **A da în dărdoră să...** = a fi să... *Când a dat în dărdură să moară...* = pe moarte. GRAIUL II 202. **Cu dărdora...** = cu prilejul... *Cu dărdora nunții...* (Gvardinița, în Mehedinți). IZ. IV nr. 2/6.

3°. **Zor**, (LUNGIANU, CL. 223) grabă. *Ioseph se află în mari dărdore de piecare.* C. PETRESCU, R. DR. 99. *Cum pași pe ușă..., s'a uimăcit, și'n dărdoră, a scăpat... vasu' din mână.* JIPESCU, O. 101.

4°. Necaz, încurcătură, belea, greutate plină de griji (CREANGĂ GL.), pățanie ciudată cu multe

aventuri (Vicovul de sus, în Bucov. Com. G. NISTOR), pățaranie. *Acu vreo două luni... s'a întâmplat la noi o durdură mare, de-a fost omorât un negustor.* V. I. POPA, V. 262. *Știu că am tras o durdură bună, căntându-te.* CREANGĂ, P. 268. *Am tras o durdură* = pățaranie, pățanie, sfadă (ȘEZ. VII 153), necaz înfricoșător (ȘEZ. IX 150), frică (PAMFILE, J. II). *Am încăput într'o dărdoră* = într'o belea. ION CR. IV 306. *Am o durdură cu el* = neînțelegere. PAMFILE, J. II. *L-o trecut o dărdoră, da o scăpat.* ȘEZ. XXIII 45.

5°. (Mai ales prin Banat și Oltenia și sub forma **dăndoră**) Afacere, scop (NOVACOVICI, C. B. 9), cărcotă (Mehedinți, Com. I. STRĂMBULESCU). (Precedat de prep. în = „cu scopul“, „în urmărirea..., în afacerea...“) *M'am dus în oraș în dăndură de a întâlni pe cutare.* Com. IZVERNICEANU. — *Ce cauți pe la noi? — Umblu în dăndora procesului* (Oravița). Com. A. COCA. *În dărdora Ungureanului, am umblat cu trei hotare de județ.* AL LUPULUI, P. G. 185.

[Și: **dărdoră** s. f., **dărdore** s. f., **dărdură** s. f.; **dăldoră** s. f. COSTINESCU; **dăndoră** s. f., **dăndură** s. f. Prin Mold. și Bucov. și **durdură** s. f., pentru care A. TOMIAC mai dă sensurile: tărăbolu, furtună; om furtunos, apucat, cu toane; om care vorbește mult, iar MARIAN sensurile: bătaie (*iu dat o durdură*); femeie care vorbește mult și tare; — (cu derivatul) **durduleână** s. f. com. MARIAN.]

— Se pare că avem a face cu un postverbal dela un verb ***dărdura**, rezultat din contaminarea lui **dărdăi** cu **tremura**.

DĂRDORĂ s. f. sing.

DĂRDORĂ s. f. sing.

DĂRDURĂ s. f. sing.

} v. **dărdoră**.

DĂREĂ s. f., interj. Strigăt cu care se mână caprele și se întorc de pe locuri străine, sis, țea ! RĂDULESCU-CODIN, L.

DĂREĂ s. f. (Muz.) v. **dairea**.

DĂREĂ s. f. v. **dără**.

DĂREAVÉRE † s. f. v. **daraveră**.

DĂRETICĂ vb. I v. **dereteca**.

DĂRG s. a.

DĂRGLĂ s. f.

} v. **drăglu**.

DĂRGOALĂ s. f. v. **dărlog**.

DĂRGOLÍ vb. IV v. **drăglu**.

DĂRI vb. IV^a v. **dără**.

DĂRIĂ † vb. I^a. *Egratigner, griffer.* — A sgârăia, a sfârtica. *Și-și dăria fața și-și rumpea hainele.* MOXA, 352. *Mărcinii ccia ce dăria sfințele icoane, den rădăcină-i smulseră.* id. 381/2. [Și: (azi prin Maramureș) **dărâi** vb. I = a sgârăia. CADE. | Abstract. **dărăitură** s. f. = dără. *Pe unde trecea, lăsa în urmă-i o dărăitură destul de adâncă.* MARIAN, ap. CADE. | Adjectiv (prin amestec cu **dărit**) **dărăit**, -ă (despre o pășune) măncat de vite. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 95]

— Din slav. (paleosl. **derō-dīrati** „a rupe, a jupui“, bulg. **derā** „rup“, sârb. **derem-drijati** „a rupe“). Cf. **dără**.

DĂRIE s. f. (Bot.) *Pédiculaire*. — Plantă ierboasă (*Pedicularis campestris*) cu flori galbene

dispușe într'un spic lung și cu fructe în formă de capsule. Se mai numește și: sfeșnic. | Plantă ierboasă (*Pedicularis exaltata*) cu tulpina până la 1.50 m. înaltă, cu frunze de un verde închis, cu flori galbene și cu fructe în formă de capsule ovale. PANTU, PL. Decoctul dariei se bea, iar cu bucuriana fiartă se oblojește pentru durere de stomac. LEON, MED. 37. Daria... crește prin pădurile muntilor. Numai babele o cunosc. ȘEZ. XV 25/.

DĂRIȘOR s. a. v. dar².

DĂRJ, -Ă adj. v. dârz.

DĂRJĂ s. f. v. dârzală.

DĂRJALĂ s. f. 1°. *Gourdin, trique*. 2°. *Manche de divers outils*. 3°. (*Homme*) *grand et maigre, grande perche*.

1°. Băt (gros ION CR. IV 123), pe care-l ia cineva pe drum (fără să-l mai cioplească sau să-l curețe de crengi PĂSCULESCU, L. P., CONV. LIT. a. 54, 363), ca să se apere (de câni), cf. bătă (ciobănească H. I 62), măciucă (ib. III 299), păleată (ib. IV 251, mai lung decât aceasta COM. SAT. 49), beldie (ib., CIAUȘANU, V.) colvâ (id. GL.), botă (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), ciomag lung (com. OLMAZU, ceal poartă mai ales Țigani de laie pentru a se apăra de câni ION CR. IV 251), prăjină (PAMFILE, I. C. 71, CIAUȘANU, V., com. AR. TOMIAC). *Un fel de ușă de smicele împletite pe-o dârzală îngemănărată*. PLOȘOR, C. 38. *Măi, trage un ciomag în motan! — zice boierul. El îi rade un dârzău*. PAMFILE, COM. 18. *De m'oiu pune cu dârzala pe tine, vezi pe dracu' (Oltenia)*. CONV. LIT. a 54, 363. *În pădure se ducea, D'o dârzală că lua, D'o dârzală mare, Sta să-l croiască'n spinare*. MAT. FOLC. 159/300. *Ia să-mi dai a dârzală a ta părliță, La cap cam motolită*. Numai din pământ mi-e smulsă Și pe foc mi-este părliță. ib. 1076. Cf. ION CR. III 209. *L-o luat cu dârzău = l-a alungat*. ȚARA OLTULUI, III Nr. 12. *Pe o vale întunecoasă Vine o babă grebănoasă, Pe la șele Cu dârjele, Pe la buze Cu sumuze, Pe la nări cu lumânări (= Scripca)*. ȘEZ. VII 122.

2°. Partea unor unelte (cf. ȘEZ. XXXI 82) pe care o iei în mână, coadă, mâner.

a). Prăjina lungă a imblăciului de capătul căreia este legat hădăragul. VICIU, GL., com. MARIAN, PAMFILE, A. R. 199, (Țara Bârsei) com. LACEA, (Sângerz-Năsăud), com. N. DRĂGANU, (Bucov.) HERZ-GHER., M. II 385, com. TOFAN, AR. TOMIAC. *Am găsit un lemn de teiu, oblu și moale, să-mi fac o dârzău*. ȚARA OLTULUI, III, nr. 12.

b). *Coadă coasei* (REV. CRIT. III 122), copoarăie (1°). (Țara Bârsei) com. LACEA.

c). Coadă sapei. VICIU, GL., PAMFILE, I. C. 155, (Oravița, Banat) com. PERCEA, IZVERNICEANU.

d). Coadă toporului s. a. securii. VICIU, GL., (Oravița, Ban.) com. PERCEA, IZVERNICEANU, (Făget, Severin) com. V. OLARIU, (Răcăjdia, Caras) com. E. NOVACOVICI.

e). Coadă de lopată. VICIU, GL.;

f). Coadă de biciu (IZVERNICEANU), codiriște. 3°. Fig. (Om) lung și deșirat (Forăști, Covurlui) ION CR. III 377. *Cojă dârzală*. ib.

[Plur. -jăle, jeli. REV. CRIT. III 122, CIAUȘANU, GL. | Și: dârză s. f. (H. I 62), dârjea s. f. ȘEZ. VII 122, com. MARIAN, com. AR. TOMIAC, dârzău s. f. H. I 62, (scris și dârzăo), dârzău s. a. ION CR. IV 123, com. TOFAN; — (ad 2° a, din sârb. održa „proptea“) odârjă s. f. FRÂNCU-CANDREA, M. 103, 106. | Derivate: (Maramureș, cu înțelesul de 2° a) îndârjeauă s. f. (cu plur. -jêlc) BĂR-

LEA, C. P. I 20; —: dârzelnic s. a. = maiu de bătut cănepa. ȘEZ. XXX 82.]

— Din bulg. *dârzalo* „cotor, mâner“ (derivat din slav. *držati* „a ținea“) Cf. JAHRESBER. XIX 97, TDRG.

DĂRJĂU s. a.

DĂRJĂUĂ s. f.

DĂRJEĂ s. f.

DĂRJELNIC s. a.

} v. dârzală.

DĂRJENIE s. f.

DĂRJIE s. f.

} v. dârz

DĂRJOĂGĂ s. f. v. dârzog.

DĂRJOG s. m. *Haridelle*. — Cal rău, dârdală (ȘEZ. II 226), mărtoagă, gloabă, dabilă, bijog. [Și: dârjoagă s. f. DR. V 181.]

— Pare a fi o contaminare din *bijoc* și *dârlog*.

DĂRLĂ s. f. (Muz.) *Trompe*. — (Transilv.) Bucium făcut din scoarță de salcie, hurgoiu, hurnoiu. VICIU, GL. Cf. drambă [Augmentativ: dârlău (cu pron. dial. dârlău) s. a. = dârlă (VICIU, GL.); țeava cimpoiului prin care se suflă (DENSUSIANU, T. H. Cf. H. XVII 101, ȘEZ. III 8/); țeava foalei fierarului. (Cf. H. XVII 152).] — Derivat postverbal din dârlăi.

DĂRLĂI vb. IV^(a) v. dârlăi.

DĂRLĂI vb. IV^(a). 1°. *Fredonner*. 2°. *Cacarder*. 3°. *Chanter* (des airs populaires).

1°. A cânta încet și monoton, cu jumătate de glas, mai mult pentru sine, a fredona. (Brașov) com. LACEA, RĂDULESCU-CODIN, I., cf. HERZ-GHER., M. II 385, (Frata, Câmpia Ardealului) com. V. BUCUR. *Își ia ziua bună dela cel bogat și se tot duce spre casă dârlăind*. RĂDULESCU-CODIN, I. 51. *Numai cât dârlăcește*. ȘEZ. XXIII 45.

2°. (Covurlui; despre găscă și găscan) A găgăi. *Găscă dârlăc*. H. III 17. *Gânsacul dârlăcește*. ib. III 290.

3°. (Maramureș) A hori (I 1°), a doini. BĂRLEA, C. P. II 237. *Nici joacă, nici dârlăie(ște)*. id. ib.

[Prez. ind. dârlăiu și: dârlăesc. || Și: dârlăi vb. IV^(a). | Derivate: (postverbal) dârlăiu (cu plur. -iăuri) s. a. = (ad 3°) cântec, melodie, doină, strigătură. ȚIPLEA, P. P. 33 : — dârlău s. m. = (ad 1°) om care lălește așa de geaba. ȘEZ. XXIII 45; — dârlăciu s. m. Poreclă de om. CIAUȘANU, V.] — Onomatopee. Cf. sâs. *durrein* (germ. dudeln), idem (1°), ung. *dalálni* „a cânta“, *darálni* „a hodorogi, a flecări“. Cf. DR. III 1079, PAȘCA, GL. Cf. dârlă, dârlăiu, dârnăi.]

DĂRLĂIU s. a.

DĂRLĂU s. m.

} v. dârlăi.

DĂRLEAZĂ s. f. (Zid.) *Bouloir*. — (Vâlcea) Lopata cu care zidarul bate ciorba. H. XVI 11.

DĂRLĂCIU s. m. v. dârlăi.

DĂRLĂIȘ s. a. v. dârdăuș.

DĂRLOĂGĂ s. f.

DĂRLOG s. m.

} v. dârlog.

DĂRLOG s. m. I. 1°. *Bride*; (fig.) *rènes* (du pouvoir). 2°. *Courroie*. II. (Au plur.) 1°. *Limonière*. *Limons*. 2°. *Cordon de la coiffure des paysans*. 3°. *Frang* du bonnet de fourrure. III. 1°. *Betail maigre*. *Rosse*, 2°. *Femme de mauvaises mœurs*.

I. 1°. Partea căpăstrului sau a frâului, de subț bârba calului (s. măgarului) pe care o ții în mână când îl duci de aproape, numită și până s. c. o a dă (cf. HERZ-GHER., M. II 374, VICIU, GL., PAMFILE, I. C. 49, com. FURTUNĂ); cureaua de subț bârba calului, strună (CIAUȘANU, GL.), capătul streangului unui căpăstru (ȘEZ. II 225), hățurile frâului pentru călărie (ib. V 70). *Muierea lui să tragă măgariul de dălogulă căpestrului.* PRAV. 678. *Legându-și calul cu dălogulă la piciorul său.* DOSOFTEIU, V. S. 118. *Altul i-au lăvit, din sineț, dărlogul dela șea.* LET. II 255/9. *Un cal trăgea cu frâul, puși dărlogii prin brați (= brațe).* HERODOT, 278. *Dărlogii frâului de mătășă țesuși.* DIONISIE, C. 189. *Tălharul, incremenit, scapă dărlogii din mână.* C. NEGRUZZI, I 127. *Notarul trecea podul, cu calul de dărlogi.* SĂ-DOVEANU, SĂM. V. 573. *Moș Nichifor apucă iepele de dărlog și cărnește căruța.* CREANGĂ, P. 128. *Să ții dărlogii cu dinții.* ALECSANDRI, P. P. 17/1. *Mâna pe dărlogi pune.* TEODORESCU, P. P. 523. *Și mi-o strângea [apua] de dărlog.* POP., ap. GCR., II 296/12. *Să văz... dălogu' frâului.* GRAIU, I 8/17. | † Fig. (La plur.) Conducere, frâne. *Traian... au luat chiverniseala dălogilor împărății.* CANTEMIR, HR. 186/9.

2°. P. ext. (Atestat numai la plur.) *Dologi* = (Bihor) cureaua care leagă hădărețul de dărlog la imblăciului, oglăji (cf. REV. CRIT. IV 338); curelușă s. ața care leagă biciul de codiriște, (Mold.) baier (cf. ib., ȘEZ. VII 186).

II. P. anal. (Pornind dela înțelesul de „hățuri“; numai la plur.).

1°. Lemnele de care se înhamă caii la trăsura (GR. BAN.), hulube.

2°. Două bucăți de lână îmbrăcate în pânză pe care le pun femeile pe cap, la dreapta și la stânga, pentru a așeza peste ele cozile; sunt legate între ele printr'o sforțică. DENSUSIANU, T. H. Cf. VI-CIU, GL., ARH. FOLK. III 148.

3°. (Straja, Bucov.) Canafă de piele dela cușma (= căciula) cu urechi. Com. AR. TOMIAC.

III. P. ext. 1°. (Mai ales subț forma fem. *dărloagă*: în batjocură) Cal s. iapă slabă, urită, negrijită (com. MARIAN, AR. TOMIAC, DR. V 181, cf. H. X 354, XII 569, HERZ-GHER., M. II 385), mărțoagă, gloabă (2°), dărdală, bijog, dărțog. *Dărlog țigănesc.* CALUL. *Dărlog s. dărloagă de cal.* ib. | Și: *cal de dărloagă.* *Calul de dărloagă fiind în totdeauna un cal mai prost, e mai puțin îngrijit decât ceilalți.* ZANNE, P. I 459. † *Slugă la* (neobisnuit: după) *dărloagă* = om de nimic, fără de nicio treabă, păcătos, prost, decăzut, ajuns din rău în mai rău. Cf. ZANNE, P. IV 603, CIAUȘANU, GL., PAMFILE, J. III. *Nevoiășul este: „Slugă oiaogă După dărloagă.* PANN, P. V. I 102. *O puțoare! un pierdevară! un linge-străchîni-boierești! un sărut-mână! o slugă la dărloaga vizitiului dela curte!* N. REV. ROM. II, vol. II 122. *A ajuns slugă la dărloagă...* CREANGĂ, P. 212. *Să-i sfărmi capul, dacă nu vrei să fii slugă la dărloagă...* ȘEZ. V 51/8.

2°. Fig. Vită slabă (com. A. TOMIAC): femeie becnică, păcătoasă (PAMFILE, J. II), fără rușine (ȘEZ. XXIII 45); scroafă (com. A. TOMIAC). *Și-a luat și el de nevastă o dărloagă.* PAMFILE, J. II.

[Și: *dărlog* s. m.; *dărloagă* s. f., (cu metateză) *dărgoală* s. f. DR. V. 181. (Banat) *dărlogă* s. f. ZANNE, P. IV. 603; *dărdoc* s. m. = dărlog. *O lua de dărdoc* (în variante: *dălog* ȘEZ. III 243^b/10, *dărlog* ib. XIX 183), VICIU, COL. 193; *dălóg* s. m. DENSUSIANU, T. H. p. 9, 315, (Bran și pe aiuri) VICIU, GL., (Dolj) PAMFILE, D. 62. (Vâlcea) CIAUȘANU, GL., (Suceava) ȘEZ. V 70/3, ib. II 225; (Mold., Bucov.; cu rostire regională *da-*

lóg). Com. AR. TOMIAC, HERZ-GHER., M. II 374; *dológ* s. m. (ad I 1° și 2°) *Frânile sunt apucate de dologi de cel ce mână caii.* PRIBEAĞUL, P. R. 66. *I-au prins dologi calului.* ȘINCAL, HR. I 61/8. | Diminutiv: *dărlogél* (*dălogél*, cu plur. *-gei*) s. m. (ad I [Pe cal] *mi-l țin Vro cincî vornicei, Vro cincî comișei; Doi de dărlogei.* TEODORESCU, P. P. 45.

— Etimologia necunoscută (Cf. S. Pușcariu, *Dacoromania* III 832-833; cf. *dădlog*).

DĂRLOGÉL s. m. v. *dărlog*.

DĂRLÓIU s. a. v. *dărlă*.

DĂRLU s. a. v. *drăglă*.

DĂRLŪGĂ s. f. v. *dărlog*.

DĂRMĂ vb. I } v. *dărâma*.
DĂRMĂ s. f. }

DĂRMĂC s. a. v. *dărmoc*.

DĂRMĂNEĂSCA s. f. art. (Cor.) Nom d'une danse populaire. — Numele unui danț popular.

— Propriu: dans jucat în comuna *Dărmănești*.

DĂR-MĂR subst. invar. v. *dăr*.

DĂRMÉIU s. a. *Petit morceau*. — (Banat) Bucățele mici. ȘEZ. XIX 82. [Și: *drimeiu* = crengi frânte sau putrezite (Com. LIUBA), fragmentele dintr'un obiect care s'a spart în multe bucăți (cf. H. XVIII 173). | Adjectiv: *drimeit*, -ă = spart în mii de bucăți H. XVIII 173.]

— Derivat dela un postverbal (al lui *dărâma*) *dărmă* s. **dărm*, prin suf. -*ciu*. (Cf., *curm* — *curmeiu*).

DĂRMOĂX s. m. (Bot.) } v. *dărmoz*.
DĂRMOĆ s. m. (Bot.) }

DĂRMÓC s. a. (Plug.) *Buttoir*. — (Turcism-bulgărisim, în Dobrogea) Rariță (numită și îngrăpător s. șanț) pentru prășitul de al doilea al porumbului (Țepeș-Vodă). Com. V. BĂJENICĂ. [Plur. *-moci*. | Și: *dărmăc* s. a. = unealtă de plugărie (H. II 282, XIV 417), un fel de grapă cu dinți (H. II 244).]

— Cf. bulg. *dărmă* „greblă“.

DĂRMOI vb. IV^a } v. *dărmon*.
DĂRMOIĂ vb. I }
DĂRMOIETŪRĂ † s. f. }
DĂRMOIU s. a. }

DĂRMOLÍ vb. IV^a v. *dărvări*.

DĂRMÓN s. a. v. *dărmon*.

DĂRMÓN s. a. *Crible de vanneur à grands trous*. — Ciur (1°) mare (PAMFILE, I. C. 50, ION CR. III 345, CHIRIȚESCU, GR. 249, com. OLMAZU, BOCEANU, GL.) având la bază, întinsă pe o bod (ION CR. III 347) s. vâcălie (s. veșcă), o piele (PAMFILE, C.) cu găuri mari (id. ib., I. C. 204, A. R. 173), de trec și boabele de grâu (ION CR. II 163). Cu el se cern (I 1°) semințe (cf. PAMFILE, I. C. 204, C.), cereale (cf. COSTINESCU), nisip (id., POLIZU), etc. Cf. H. III 140, V 17. IX 497. † P. ext. Cantintatea de lucruri cât încapă într'un dărmon. *Am venit să-mi dai un dărmon de făină.* BOCEANU, GL. † **A vedeă ca prin dărmon**: neclar, șters (cf. ca prin sită s. ciur).

Vă-az ca prin sită... Vă-az ca prin ciur... Vă-az ca prin dărmon... Văz de tot. T. CERCEL, SĂM. IV 772. Trecut și prin ciur și prin dărmon v. ciur (I 1°). Din ciur în dărmon, se zice când foarte rău ne frământă oarecine, aruncându-ne din mai mici necazuri în mai mari nevoi. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. V. 183. *O împingeau toți din ciur în dărmon, și nu-și mai găsea de loc aciola.* IOVESCU, N. 148. [Și: dărmon, dărmoiu (H. III 140, PAMFILE, I. C. 204, A. R. 173, ION CR. III 345, com. AR. TOMIAC). | Verbe: († și dial.) dărmoni, dărmoi IV^a (ION CR. III 345), dărmoia I = a cerne (I 1°), a trece prin dărmon; fig. a cerne (II), a lămuri, a distinge. Toate le dărmoniră și le aleseră de neghină și de pleavă. ÎNDREPTAREA LEGI, ap. TDRG.: *Dărmoiară și cernură, nighina din grâu și bobul din mazăre să aleagă nu putură.* CANTEMIR, IST. 325. *Sfaturile greale se zbatea și lucrurile mari se dărmoia.* id. ib. 189. || Abstract (numai la CANTEMIR) dărmoietură s. f. = interpretare lipsită de critică, vorbă goală, fără temei (CANTEMIR). *Caută la dicționarul lui Moreri, câte fabule ca acestea aduce din Menburg, la numele Gotth, de acel fealul de dărmoieturi.* HR. 221/27.] — Din bulg. dărmonă s. n.-gr. δερμόνι (= δερμόνι), idem.

DĂRMONI vb. IV v. dărmon.

DĂRMOTIN s. m. (Bot.) *Bugrane.* (Ononis hircina). — Osul-iepurei. PANȚU, PL. Cf. H. IV 44, IX 305, 338, 436, XI 327, 417. [Și: *dermotin* s. m. PANȚU, PL.²; — *dărmoțin* s. m. *Frunză verde dărmoțin, Stanciule, vin' să ne iubim.* POP., ap. TDRG.]

DĂRMOXIN s. m. (Bot.) }
DĂRMÓZ s. m. (Bot.) } v. dărmoz.

DĂRMÓZ s. m. (Bot.) *Viorne (Viburnum Lantana).* — Arbust frumos, cu frunze late, care crește pe la marginea pădurilor și înfloreste prin Mai în buchete mari de floricele albe; fructele sunt boabe roșii care devin mai pe urmă negre; se mai numește și: coacăză. PANȚU, PL. Cf. H. I 54, XII 323. El e bun de deochi (H. XVIII, 302); din lemnul lui cu măduvă largă fac Turcii ciubuce (Cf. TDRG.). *Vârșele se fac adeseori din nuieleșe de dărmoz.* ANTIPA, P. 136. [Și *dărmoz* s. m. H. XII 323; *dărmoce* s. m. PANȚU, PL.; *drimóe* s. m. id. ib., H. XVIII 138, 302, BORZA, BULET. GRĂD. BOT. V, nr. 3-4, 69; *drimác* s. m. FUSS, ap. TDRG.; *drimós* s. m. PANȚU, PL.; *drimóz* s. m. BORZA, BULET. GRĂD. BOT. V, nr. 3-4, 69; *dărmozin* s. m. (accentul?) PANȚU, PL. H. XIV 21; *dărmoáx* s. m. BORZA, BULET. GRĂD. XI 52; *dărmozie* s. f. *Se face bolnavului o scaldătoare, fierbând în apă dărmozie.* PAMFILE, B. 11]. — Din bulg. drām-házū „soc“ (propriu „boz de pădure“). CIHAC II 572.

DĂRMÓZIE s. f. (Bot.) v. dărmoz.

DARN v. îndarn.

DARNĂ s. f. v. dornă.

DARNĂ s. f. (Bot.) *Glechome faux-lierre* (Glechoma hederacea). — Silnic. PĂCALĂ, M. R. 18.

DĂRNĂI vb. IV intrans. *Pleurnicher.* — (Transilvania; despre copii, când cer ceva cu stăruință și plângând) A plânge, a se vâlcăra. Cf. REV. CRIT. III 122. [Derivat: *dărnaillă* = copil plângăcios. REV. CRIT. III 122.] — Onomatopee.

DĂRNĂI vb. IV refl. *Branler.* — (Vâlcea) A se sgdui. VĂRCOL, V.

— Cf. sârb. *đrmati* se „a se sgdui, a se scutura“.

DĂRNĂILA s. m. v. dărnai.²

DĂRNÍ vb. IV^a. *Heurter, repousser. Attaquer.* — (Banat) Trans. A atinge pe cineva; a opri, a da înapoi pe cineva. Cf. NOVACOVICI, C. B. 8. | Intrans. (construit cu prep. la) A se atinge de cineva, a se da la cineva, a-l ataca. *Vulpea cea bătrână întâlnindu-se cu un lup, acesta s'au slobozit la dansa: atunci ea a început a-l ruga să nu dărmească la ticăloasa bătrână, carea nemică [nu] are fără numai pielea și oasele.* ȚICHINDEAL, F. 247. [Adjectiv: *dărnit*, -ă = atins. NOVACOVICI, C. B. 8.] — Din sârb. *darnuti* „a atinge“.

DĂRNIC, -Ă adj. 1°. *Généreux.* 2°. *Abondant, riche.*

1°. Cărnia îi place să facă daruri, să dăruiască. larg, galantom, filotim, generos. *Darnik* = liberalis. ANON. CAR. *Era om., harnic și darnic.* LET. II 260/22. *Om milos și darnic.* KONAKI, P. 300. *Pot să-ți dau orice-i cere dela mine, pentru că și tu ești om cu dreptate și darnic.* CREANGĂ, P. 300. # *Cel darnic de toți se laudă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 687. || P. ext. *Darnica sa mână* (a. 1856). URICARIUL, IV 413/22. *Toamna mândră, harnică, și de bunuri darnică A'mpărfit a ei comori.* ALECSANDRI, P. III 259.

2°. (Vechiu și dial.) Îmbelșugat, mănos (Loman, județul Alba, com. P. ZAMORA), bogat, abundent. (Slav.) Izobilniiji = cela (ce) are din destul. *darnic.* MARDARIE, L. 1288. [Negativul: *nedarnic*, -ă adj. | Abstract: *darnicie* (cu negativul *nedarnicie* LB.) s. f. = însușirea de a fi darnic, generozitate, liberalitate, filotimie. *Această darnicie a țării noastre și a înaltului... cler datează până mai de ieri.* URICARIUL, V 148/22. *Să le deie ajutorul cu aceeași darnicie.* KONAKI, P. 295. *Darnicia are mâna slobodă și ușa deschisă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 688.]

— Derivat din *dar*², cu suf. adj. -nic.

DĂRNICIE s. f. v. darnic.

DĂRNIUȘ s. a. v. dărdăuș.

DĂROBĂNȚ † s. m. (Mil.) v. dorobanț.

DAROVĂNIE † s. f. v. dărui.

DĂRPÍ vb. IV^a v. dripi.

DĂRSTĂ s. f. 1°. *Moulin à foulon.* 2°. *Terrain foulé.*

1°. Piuă (PAMFILE, I. C. 253, 305); spec. construcție cu mai multe încăperi, făcută din blâni sdravene (de fag), înfipte adânc în pământ în fundul unei ape curgătoare și legate strâns între ele, ca să nu le desfacă curentul apei. *La dărstă se duc țoalele numite să rici s., dacă sunt colorate, plocade s. (la Brașov) straie.* Mai întâi se vâltoare s. se dau la vâltoare, înodate la cele două capete, apoi se usucă la soare și după aceea se întind într'o cameră la căldură mare, de se îngroasă, iar la urmă se expun din nou, spre a fi dărstite, într'altă cameră, unde curentul apei le învârtește pe niște mărăcini s. spini, care scot s. smulg pe o parte a lor părul cel mai fin, numit *dărstina* (Dărstele Brașovului, Rucăr) com. LACEA. *Dărstă* se numește uneori (la Săcele) și vâltoare. [Slav.] *Vălevica* = *drăstă*. GLOSAR (sec. XVII). CUV. D.

BĂTR. I 275. *Adecă eu Petru... dărstarul ot [= din] Schial... i-am vândut dărsta mea (a. 1700). IORGA, S. D. X 324. [S'a dat] mențiune onorabilă... pentru herestrăul... și dărsta ce lucrau la grădini. I. IONESCU, P. 555. În lungul apei, herăstrae, mori, piue și dărste zorite. VLAHUȚĂ, ap. CADE. Numai drăstele și pivele toacă pe părău. id., ib. Români își clădesc singuri morile de măcinat... dărstele (vâltorile) și altele. GOLOGAN, C. R. 42. Cioarecii, dacă sunt nedați la piuă (drăstă), se zic țfari. H. XII 220. Am vorbit despre morile și fierăstraiele... pivele și dărstele din comună. RĂDULESCU-CODIN, M. 66. Urzitul, năvăditul... și darea la dărstă și piuă. id., ib. 106.*

2°. P. ext. (Jud. Neamț) Loc bătătorit, bătătură (II 2°). *Îi în drăstă. ION CR. VI 218.*

[Și: drăstă s. f. || Nume de agent: dărstăr s. m. (cu fem. dărstăreacă) = proprietar de dărstă (II 1°), piuar, om care lucrează în dărstă; spec. locuitor din Dărstele (= sat din apropierea) Brașovului. Dărstarii care lucrează în dărstele dela Rucăr sunt aproape toți din Dărstele Brașovului. Com. LACEA. Apoi le găsim aceleași [obiceiri] la Dărstari (locuitori din Dărstele Brașovului). P. TIȘ, CONV. LIT. vol. 24, 913. || Alte derivate: drăstina, drăstina, dărstina, dărstina (DOSOFTEIU, ap. TDRG.) † s. f. (cu plur. -tine) = țesătură ordinară și groasă, sac de păr, țol (cf. CUV. D. BĂTR. I 275); haină lucrată din astfel de stofă, pe care o îmbrăca cineva în semn de jale s. de pocăință. *Spart-ai sacul meu (drăstina DOS.) și încinseși-me cu veselie. CANDREA, PS. 50/12. Și în loc de veșmente luminate, vor pune pre dănsese drăstine și bobou de jale. CAZANIA DE GOVORA (1642), ap. CCR. 155. Îmbrăcatu-n'am în drăstine. VARLAAM, C. 32. | (Fig.) Astăzi de dărstina cea ceache a păcutului ne-am desbrăcat. MOLITĂVNIC (1689), ap. CCR. 138; — dărstina s. f. = lână smulsă din țesături de mărăcinii din dărstă. Fiind prea moale, se amestecă cu altă lână și se toarce din nou s. se pune în saltele (Rucăr) com. LACEA. || Verb: (bulg. drăstjâ) dărsti IV^a = a da țoale s. dimii (GR. S. I 44) la dărstă.*

— Din bulg. drăšta (= drăștielo), idem.

DĂRSTAR s. m.	} v. dărstă.
DĂRSTĂREĂSĂ s. f.	
DĂRSTI vb. IV ^a	
DĂRSTINĂ s. f.	
DĂRȘTINĂ s. f.	

DĂRT prep., conj. v. drept.

DĂRUI vb. IV^a. I. 1°. Donner, offrir. 2°. Donner une gratification. 3°. Accorder. 4°. Donner. Se donner, s'abandonner. II. 1°. Douer de..., accorder. 2°. Faire une faveur. 3°. Attribuer.

I. Trans. 1°. (Construit cu dativul s. — mai ales în limba veche — cu acuzativul persoanei. Darul se arată printr'un acuzativ s. prin prep. cu. *Îi dăruesc cuiva un lucru s. îl dăruesc pe cineva cu un lucru*). A face cuiva, dintr'o pornire de generozitate, un dar (prezent, cadou, ploc), a da (I 2°) cuiva ceva în dar, a-l cinsti (10°) pe cineva. *Deruiesk = dono. ANON. CAR. De văm să fim dăruți de cineva, să dăruim și noi... alții, nu numai carci ne iubesc, ce și cei ce se adaug cu vrăjmășie câtră noi. CORESI, EV. 340/21. Că nu ni se vor deșerta mațele dând și dăruind. id. ib. 404/2. [Cărțile] le dăruim vo, fraților Rumâni. PALIA DE ORĂȘTIE (1582), ap. GCR. I 37/21. Pre accia să-i dăruim. VARLAAM, C. 186°. Îmblă neguțătorind pre la casele muierilor, de ce le dă tot mai teftin de cumu-i preful, și alte-le și dăruiaște (MUNT.: iară pre unele și dă-*

*ruiaște). PRAV. 656. Cându i-are dăruii neștine vreun dar ceva. ib. 1241. Multe sate și cetăți au dăruit viteajilor lui. GEOGRAFIA ARDEALULUI (ca. 1660—1680), ap. GCR. I 177/21. I-au dăruit un blid plin de pietre scumpe. LET. II 210/15. Alexandru... începu a-i dăruii pre toți împărății. ALEXANDRIA, 162. Își dăruii prietenii. GORJAN, H. I 29. L-au dăruit cu o cană de bere. BARAC, T. 39. Colonelul Enghel îmi dăruii o pușcă cu două țeve. ODOBESCU, III 22/13. Și m'a dăruit și pe mine cu un ștergar. ȘEZ. VIII 134. Dăruind chiar pe vizir Cu-armăsari dela Misir. ALECSANDRI, P. P. 204^b/27. | Refl. (cu înțeles de reciprocitate) Darurile ce să vor dăruii unul pre alt. PRAV. 857. Juni pe juni se dăruia. PĂSCULESCU, L. P. 64. | Spec. A face plocane la diferite ocazii festive. *La botez, ciobanul dăruii finului său o oale fătoare. ISPIRESCU, L. 208. Îi puseră numele Pipăruș-Viteazul și-l dăruiră cu un paloș. RETEGANUL, P. V 74/25. Gînerile lui florile îi dăruia pe mireasă, după cum îi da mâna și avea plăcere. P. TIȘ, ȘCH. I 107. || A da ceva celui ce-ți dă și el ceva. *El lasă să ia apă numai pe cei ce îi dăruie câte un cap de om. ISPIRESCU, L. 341.***

2°. A da (I 11°) cuiva un dar în schimbul unui serviciu drept plată sau peste plata ce i se cuvine, a răsplăti, a recompensa pe cineva (drept mulțămii) cu un dar. LB. *De-aș putea face în vreun chip să găsesc... vreun om sau și doi, să ucigă pre cutarele, le-aș plăti foarte bine și încă i-aș și dăruii. PRAV. 1214. Această pungă... ție-o dăruim, spre semnul mulțămirii noastre. DRĂGHICI, R. 23/21. Nu știa cum să mulțamească lui moș Nichifor. Cu ce nu l-au dăruit ei? CREANGĂ, P. 135. Pe slușnic'a mulțămit-o, Cu multii bani a dăruit-o. MARIAN, NA. 435. (Cu complementul: plată) Dăruii-mi-vei plată. DOSOFTEIU, P. 52. | (Ironic) Să-l dăruiască o bătaie s'au gătit. PANN, E. 144/15.*

3°. A da (I 6°), a acorda. *Vă pohtesc să-mi dăruii puținică ascultare. ANTIM, P. 180. Dăruii [ascultare], mă rog, dreptilor tânguiri a preaplecătii meli jalobii (a. 1821). IORGA, S. D. XXI 365. | (Complementul e viața, anii, zilele de trăit) *Te știu, [moarte,] că ești bunșoară și că-mi vei mai dăruii câțiva ani. C. NEGRUZZI, I 91. Eu să ucid orfanul la sânul mieu purtat? L-am dăruit cu zile și vrei să-mi întorc darul? ALECSANDRI, P. III 345. Dăruiește-mi viața, Păsărilă, că te-oiu dăruii și cu cu milă și cu daruri împărătești! CREANGĂ, P. 268. Funiile că-i tăia și cu viață-l dăruia. TEODORESCU, P. P. 556^b. (Neobișnuit) Dăruiește-mi numele = spune-mi cum te chiamă. JIPESCU, ap. DDRF.**

4°. (Complementul e o ființă) A pune pe cineva cu totul la dispoziția cuiva, a-l preda, a-l da (I 3°, 8°) pradă. *Dăruii ție Dumnezeu toți căți noată cu tine. COD. VOR. 89/12/13. Nu pridădi (dăruii HUR.) fierilor sufletu'. CANDREA, PS. 148/25. (Integrit) Îi lega brațele'n cruci și-l dăruia rob la Turci. ALECSANDRI, P. P. 135^b/22. | Refl. A se închina (II 2°), a se devota. *Greu iese din trup sufletul celor ce s'au dăruit dracului. ȘEZ. I 242/6. || (Despre o femeie) A se da (III 10°) unui bărbat. *Ea te iubeste și ție se dăruiește. BARAC, AR. 18.***

II. 1°. (Subiectul e Dumnezeu, providența, natura, ursita). A face cuiva parte de un dar (II 1°), a înzestra (3°) pe cineva cu ceva, plăcut s. neplăcut, a învednici (1°) pe cineva de ceva, a hărăzi (1°). *Cu mult bine ne dăruiaște. CORESI, EV. 63/11. Iată câtă dulceață și bine dăruii celui bolnav. id. ib. 63/20. Și-i dăruii [Dumnezeu omului] mînte sloboadă și precepătoare. MOXA, ap. GCR. I 58/2. Dumnezeu le-au dăruită lor darul dului sfânt, PRAVILA ALEASĂ (1632), ib. I 77/29. Dăruiu-ți-s'au și ceale peste fire lucruri. BIBLIA (1688), pr. 7/15. Să stăpânească în veci Ion, fecior, nepoți, căți*

D[umne]zeu i-ar dărui (a. 1761). URICARIUL, X 159/13. *Îți va dărui Dumnezeu fericită călătorie.* DRĂGHICI, R. 14/14. *Ursitele lor le dăruiască cu patima jocului.* ISPIRESCU, L. 232.

2°. † A da cuiva ceva de milă, a-l milui (în opoziție cu: a da cuiva ceea ce i se cuvine). *Răpaușă ceea ce au lucrat den al unsprăzeaccea ceas ca și ceea den ceasul dentăi... Cca de apoi miluiaște-l, și cca dentăi îndulcește-l; acestuia-i dă, iară cca laltu-l dăruiască.* CORESI, EV. 118/1. | † A ierta, a lăsa cuiva (o datorie, un bir, etc.) *Murind împăratul și puindu-se alt, acesta dăruiască pre carile va fi rămas datori împăratului au obștei.* HERODOT, 330.

3°. (Urmat de subiectiv s. de infinitiv) A hotărî (soarta cuiva), a destina, a hărăzi. *Că acesta [= Hristos] amu dărui oamenii, unora apostoli a fi, alții proroci.* CORESI, EV. 92/1a. *Proslăvescute, că-mi dăruiși să mă asemăn muncilor tale.* VARLAAM, C. pr. 64,2.

[Pers. III, ind. prez. *dăruște*, mai rar: *dăruce*. | Abstracte: **dăruire** s. f. = acțiunea de a dărui, de a face un dar; dar; răsplată. *Lucrul cca unul de dăruire iară cătră cca cca-l dă întoarce-se.* CORESI, EV. 404/14. *Mai vartos singur împăratul îi îndemna cătră dăruire.* VARLAAM ȘI IOASAF (1648), ap. GCR. I 132/2a. *Propoveduim dăruirea păzirii vechilor noastre obiceiuri* (a. 1815). URICARIUL, I 240/2a. *Copiii mulțămira de astă dăruire.* RETEGANUL, P. II 35/17. (Traducând pe paleosl. *blagodarstvije* = grec. *εὐχαριστία*) **Dulce-dăruire**† = mare mulțumită, har (7°). *Cu toată dulce-dăruirea* (cu mare mulțumită. N. TEST. 1648; cu toată mulțumita. BIBLIA 1688). COD. VOR. 57/11; — **dărui** s. a. [La nuntă] *dărui* se începea nu mult după așezatu' la masă. PITIȘ, SCH. I 152; — **dăruială** s. f. *Cu multe dumnezești daruri și bogate dăruiete împodobindu-o...* (a. 1702). IORGA, S. D. XX 186. *Îi îndatoră cu destule dări de bani și alte dăruieti.* GORJAN, H. I 110. *Când pleci, [băcanul] îți mai dă și trei drumuri [de tutun], de dăruială (= pe deasupra, drept dar).* CARAGIALE, ap. TDRG. [Grănarul] *își găsea socoteala în „dăruială”, ce, obișnuit, țărânul făcea din căținea adusă.* CONV. LIT. 44, II 77. *Nu mi-e hatul de vânzare, Să-mi dai galbeni și parale; Mă-e hatul de dăruială.* *L dăruesc Mărici Tale.* TEODORESCU, P. P. 613. [La nuntă] *se face dăruială în cinstea ginerelui de cătră toți meselnicii.* H. XVI 13; — **dăruiță** s. f. = dar (I 1°), danie (II 1°). [Partea de moșie] *ce mi-au fost și mie dăruiță dela Apostolachi Dura(c) ce au fost medelnicer...* (a. 1671). IORGA, S. D. VI 88. *Îi rugară să primească dăruița: jumătate din vitele dela ei.* RETEGANUL, P. IV 40/2; — (numai la ANON. CAR) **dăruițor**† s. f. *Deruitur* = donatio; — **dărușag** s. a. (plur. *șaguri*) = dar. HERZ-GHER., M. II 375; — (din paleosl. *darovanie*) **darovanie**† s. f. = donațiune. *Nimeni nu va strica această danie și darovanie ce am dărui* (Mold., a. 1651). IORGA, S. D. XVI 190. | Adjective: **dăruițor, -oare** = care face daruri, care dăruște bucuros, darnic, generos. (Slav.) *bogátodaróvniĭ* = cel ce e dăruițoriu de bogăție. MARDARIE, L. 367. *Să fii dăruițor și miluitor cătră sâraci.* ÎNVĂȚĂTURI DE CÂMPULUNG (1642), ap. GCR. I 96/2a. *La vreme și la zor Mult mi-a fost dăruiitor.* TEODORESCU, P. P. 354^b. (A d.v.) *Sprâncene de corb mi-a dat dăruiitor (= din belșug, în mod generos).* PĂSCULESCU, L. P. 131^b; — **dărui**, -ă 1°. = făcut s. primit în dar. *Theodorit, de Dumnezeu dărui.* MARDARIE, L. 4040. *Fu nu mai crușatu den aveare ce-mi era dăruiță de Dumnezeu, a da la acest lucru.* CORESI, EV. 6/13. *Alte viețuitoare au dela natură ...dărui un bold, cu care să se păzească.* CALENDARIU (1844), 67. *Punea hotar pământului dărui*

cuibele dealurilor. C. NEGRUZZI, I 273. *Calul dărui nu se caută la dinți.* ZANNE, P. I 346. *Lucru' la timp dărui Profuește îndoit.* id. ib. V 252. *Mal dulce e oțetul dărui decât nierea cumpărată.* id. ib. IV 32. 2°. (Despre ființe) Care a primit ceva în dar, plin de daruri; care are parte de ceva, înzestrat cu... *Însă lor le părea că numai om iaste Isus, dăruițu cu putere mai mare și mai bună dela Dumnezeu decât alalți oameni.* CORESI, EV. 62/2a. *Purces-au Mihai-vodă din Beciu asupra Ardcalului, dărui bine de Împăratul.* LET. I 226/27. *Și dărui l-a lăsat să meargă acasă.* ȘINCAL, ap. DDRF. *Văzându-se sârmanul om nu numai scăpat de moarte, ci încă și dărui domnește, n'au știut ce să facă de bucurie.* SBIERA, P. 228/34. *Într'un ostrov înflorit... șade Sfânta Duminică, o miere bună și milostivă, dăruiță de Dumnezeu cu putere mare.* MERA, B. 24.]

— Din slav. *darovati-darujo*, bulg. *daruvam*, sârb. *darovati-darujem*, idem). Cf. dar, darnic.

DĂRUIALĂ s. f. }
DĂRUIȚĂ s. f. } v. dărui.
DĂRUIȚORĂ s. f. }
DĂRUȘAG s. a. }

DĂRVĂ s. f. *Congé.* — (Țara Hațegului, Abrud). (Numai în expresiunea) **A da dărva cuiva** = a-i da drumul, a-l concedia, a scoate, a alunga pe cineva din post, din serviciu; (despre bărbat) a-și alunga soția din casă. Cf. REV. CRIT. III 122, VICIU, GL.

— Dacă „alungarea“ (unei slugi, unei soții) era identică cu „bătaia“, **dărvă** ar putea fi un postverbal și să stea în legătură cu bulg. *dărvjā* „bat, îmblătesc“.

DĂRVĂLĂ s. f. 1°. *Corvée.* 2°. *Ennui.* 3°. *Désordre.*

1°. Muncă grea, încordată și istovitoare, lucru s. muncă de clacă, corvadă, muncă de salahor, muncă de rând (făcută din zi în zi), muncă ordinară. *Păcat de hainele acestea, că le-ai luat la dărvală!* = la lucru de toate zilele, la treburi grele (Piatra-Neamț) Com. V. ȘOAREC. † (Mai ales în) loc. ad j. și ad v. **de (rar la) dărvală** = întrebuințat la dărvală. (ALECSANDRI, T., 1746, 1778) de muncă grea, de clacă; (p. ext.) care nu mai poate fi întrebuințat, de nimic, de ocară. *Le-au fost puind pre giupănece de au fost cărând var...* împreună cu țiganii cei de dărvală. LET., II, 226/13. *Românul are două rânduri de straic: unul pentru zile mari, și altul de dărvală.* ȘEZ., V, 70. [Lucru] *de dărvală* = lucru care nu se poate întrebuința, netrebnic; de nimic. *A rămas de dărvală* ION CR., III, 252. *Zace de dărvală* = aruncat de-o parte. HERZ-GHER., M., II, 385. (Cf. slugă la dărvloagă) *Să nu ajungi, vorba ceea, slugă la dărvală* = rău de tot. Com. FURTUNĂ. *Om de dărvală* = salahor. CADE. (Mai ales despre cai, cf. cal de dărvloagă) *Cal de dărvală* = cal rău îngrijit și slab, întrebuințat la corvezile cele mai grele. DR. V, 181-2 (Fig.) *De-acum intră iar la ham, cal de dărvală, și întinde-o până țior plesni grumajii, zece luni de zile* (zice un funcționar, după vacanța de vară) VLAHUȚĂ, ap. TDRG. **A face pe cineva de dărvală** = a-l ocară, a-l face cu ou și cu oțet (CADE), a-l face de batjocură s. de trei parole s. de nimic. *Pân' acuma 'n țara-aceasta Noi ne-am burzuluit creasta... Dar acum fără sfială ne fac pușchi de dărvală, și ne chem pe noi, pe noi, Vinograzi! rugini! strigoii!* ALECSANDRI, T., 38. *Antoni: Ș'ai atacat vartos pe miniștri [în gazetă]? — Clevecici: I-am făcut de dărvală!* ib. 1650. **A face**

ceva de dărvală = a face ceva de mântulă (com. FURTUNĂ), a strica (CADE).

2°. Chin, necaz, neplăcere, suferință, neajuns. A face cuiva dărvală = a-i face neplăceri. BARCIANU. Doamne, câtă dărvală am și cu omu' meu, că-i tot bolnav! (Bran) Com. S. PUȘCARIU.

3°. (Brașov) Neorânduială, arababură, val, desordine, deranj. Sămbătă când curăță și spală (= când face curățenie în casă), se zice că are dărvală mare. Com. I. C. PANȚU.

[Plur. (rar) -vale. LUNGIANU, CL. 223. || Și: drivălă s. f. DICT.]

— Postverbalul lui dărvăli. Cf. dărvări, dărvăr.

DĂRVĂLI vb. IV^a v. dărvări.

DĂRVĂR † s. m. 1°. *Homme de peine*. 2°. *Bête de somme*.

1°. S. m. Slujitor — mai totdeauna un țigan — care aducea lemne din pădure la curțile boierești și avea grija încălzitului camerelor (cf. HURMUZAKI, X 531). *Lei 60, dela 40 dărvări*. RĂȘCANU, L. 13. *Vătaful de dărvări*. id. ib. 77. *Dobre a Vlădii, fiind dărvăr al beșteagăi, a pururea să află și el în curtea zăbitului* (a. 1790). IORGA, S. D. II 239. *Surugii, cum și rotarii dărvări* (a. 1814). DOC., ap. TDRG. *Cele patruzeci lude, scutelnici, pescari, răcari, vânători și dărvări, i-am împrăștiat în tot județul*. FILIMON, C. II 602.

2°. A d. j. (Vită) de muncă grea (cf. dărvală). *Boi dărvări la oi*. CIHAC, II 92.

[Și: (Basarabia) dărbăr s. m. = țigan. T. PAPA-HAGI, C. L. *Macar fie dărbăr, macar călăraș*. DOC. (a. 1667). ib.]

— Din bulg. dărvări „tăietor de lemne“. Cf. dărvă, dărvăli, dărvală.

DĂRVĂREĂLĂ s. f. }
DĂRVĂREȘTE adv. } v. dărvări.

DĂRVĂRI vb. IV^a. I. 1°. *Faire peïner*. 2°. *User* (un vâtement) *jusqu'à la corde*. 3°. *Salir*. II. *Peïner*.

I. T r a n s. 1°. (Rar, învechit) A pune pe cineva la munci grele, a-l munci, a-l trudi. [Bărbatul] poate să-l și dărvărească [pe țigani de zestre], fără de socoteală. COLECȚIA BUJOREANU, ap. TDRG.

2°. A purta (o haină) mult timp, a toci, a uza, a tăvăli. DICT.

3°. A murdări („festeți“) hainele sau un loc cu pașiște curată. ȘEZ. V 70/21.

II. R e f l. (Construit cu prep. cu) A se trudi, a se necăji cu cineva. *Mă dărvălesc și eu, sârmana de mine, toată ziua, cu omu' meu care-i bolnav* (Bran, Jud. Brașov). Com. S. PUȘCARIU.

[Și: (astăzi, mai ales, cu disimulare dărvăli vb. IV^a (ȘEZ. V 70/21) s. dălvări vb. IV^a (CADE) s. dervări vb. IV^a (POLIZU); — drevelf vb. IV^a = a murdări (Vereshmort în Transilv.) VICIU, GL.; — dervelf vb. IV^a = a strica, a scoate din uz (ION CR. III 219), a urîți: *mi s'au dervelit mâinile curățind la nucă*. SCRIBAN, D. *Dervelesc hainele, când le port mult, mult* (Răhău, Jud. Alba); — dermelf vb. IV^a = (trans.) (ad I 1°) a-l dăscăli, a-l instrui, a-l povățui pe cineva, a-l deprinde (cu ceva). (Slobozia în Tutova. JAHRESBER. IX 225), a îmblânzi (Țepu în Tecuci, PAMFILE, B), (refl.) a se învrednici (CABA, SĂL.); (ad I 3°) a încreți, a face dungi pe haine (VAIDA), a mototoli; a înmuia, a culca (d. ex. iarba) la pământ (PLOPȘOR, V. O. 7), cf. dripi; — dermenî vb. IV^a = (ad I 2°-3°) a uza, a strica (vorbind despre lucruri și despre femei destrăbălate care își pierd îndată tinerețea și frăgezimea). CIAUȘANU, V.; — drămăli † vb. IV^a = (ad I 1°) a dăscăli, a deprinde (pe

cineva, punându-l la lucru). *Nesțîind ei acesta meș-teșug feredeușesc, i-au drămălitu-i atăta... de i-au făcut a-i sluji ca nește robi*. DOSOFTEIU, V. S. 28^{3/10}; — (Mold.) dărmoli vb. IV^a = a prăvăli, a mototoli. V. BOGREA în DR. IV 811; — drămuî, (s. dremuî vb. IV^a = a drăcuî, a da la răi (draci), a dojeni, a certa rău. CIAUȘANU, V., GL. | Abstracte: dărvărire (dălvărire) s. f., dărvăreală (dălvăreală) s. f. = (ad I 1°) muncă grea, trudă (DICT.); uzare, tăvălire (POLIZU), tocire; frecare (com. OLMAZU). *Dălvărețile, mișcarea, băgarea prin fel de fel de oameni în călătorie*. JIPESCU, ap. TDRG. *A lua (o haină) la dărvăreală* = a purta toată ziua, a toci. (POLIZU); — drămuire s. f., drămuială s. f., dremuială s. f., dermeneală s. f. și dermenitură s. f. (CIAUȘANU, V., GL.). | Adjectiv: dărvărit (dărvălit, dălvărit), -ă = muncit, trecut dintr'una ntralta (LUNGIANU, CL. 223), obișnuit cu toate greutățile, necazurile (ION CR. VI 152); dermelit, -ă. *Iarbă dermelită* (= călcată, culcată la pământ); *cal dermelit* (uzat, răblăgit). PLOPȘOR, V. O. 7. | A d verb: dărvărește = nestatornic, pe ici pe colo, de mântulă. Com. FURTUNĂ.]

— Derivat din dărvăr. Cf. dărvală.

DĂRZ, -Ă adj., adv. I. 1°. *Violent, audacieux, arrogant. Coléreux, méchant. Acharné. Hardiment, audacement*. 2°. *Obstiné, indocile*. 3°. *Orgueilleux, insolent*. II. *Raide* (dans l'attitude), *droit*.

I. (Despre firea s. purtarea cuiva)

1°. (În opoziție cu: domol, liniștit, socotit s. cu plecat, fără curaj, moale). Care-și iese ușor din fire, care nu se poate stăpâni, care se mănîe ușor; foarte îndrăzneț, cutezător, fără socoteală (COSTINESCU), care dă înainte orbește și fără frică: cf. iute (II 1°), sanguinic, necăjicios, aprig, aspru (I 3°), pornit, aprins, temerar, semet, înverșunat, nepotolit, oșărit, crunt, îndărătnic. *Cu urgie și cu mănîe împlură-se, și dărji arătară-se și turburără-se, și luară pietri, să arunce într'însul*. CORESI, EV. 168/7. *Că moarte amu iaste acelora ce-s fără de omenie și dărjiloru cea iuți și bogățiilor*. id. ib. 366/28. *Era tânăr... și bun viteaz, dărz*. LET. II 300/15. *Încerii atunci era dărji în zorbă*. ib. II 307/21. *Păcat de așa frumusețe și mândrețe de femeie, să fie așa de cruntă și dărje*. CARAGIALE, S. S1/8. *Îl scuipa între ochi, întorcea spetele și, dărză, intra în casă*. CONTEMPORANUL, V., vol. II 143. *El se făcu dărz, începând a-și teme necasta*. ISPIRESCU, L. 385. *Apoi dărz și oferit La fugă că m'am pornit*. MARIAN, SA. 102. || S p e c. *Am un copil (s. slugă) dărz, adică cu nărav, iute la fire, nu suferă dela nimenea ceva neplăcut, se înfoacă, se revoltă iute pentru fiece*. CALUL. *Dărz de băutură* = ațâțat de băutură, infuriat, gata la orice, fiind cu „rachiul în cap“, gata de ceartă s. bătaie. CIAUȘANU, GL., cf. ISPIRESCU, U. 33/8. *Câne dărz*, care nu poate fi stăpănit cu ușurință, rău, (CALUL) care latră amarnic, care mușcă și atacă odată, iute. *De va avea neștine un dulău tare și dărz, și va mânca pre toți dulăii...* PRAV. 65. *Câinii au început a se îndărji și a harăi la dănsu'.* *Măi! voi vinovați și încă voi dărji?* ȘEZ. II 118/2. *Cal dărz*, care mușcă, dă cu piciorul, greu de călărit. DR. V 182. *Am două iepe dărze*. Com. S. POP. *Bou dărz*, pe care nu-l poți pune cu ușurință la jug. DR. V 182. || P. ext. (Despre picior). *Sprinten, iute* (III 2°). [Picioarele] *nu dărze și sprintene a alerga spre reale și spre vărsare de sânge, ce să fie sprintene a alerga la besereac*. CORESI, EV. 128/31. | Fig. *Acești transportatori aveau de susținut lupte dărze cu bandele străine*. BOGDAN, C. M. 12. *Voința dărză a unei generații*. C. PETRESCU, C. V. 159. || A d verb. Cu semeție, cu curaj. *Se înjeptă dărz dinaintea bătrânei*. VLA-

HUȚĂ, N. 130. Ursul nu se apucă de om dacă-l vede stând dârz, fără sfială și uitându-se drept în ochi. SBIERA, F. S. 116. || Substantivat. Dârzul ca om voinic s'arată, dar fără socotință. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 122.

2°. Neascultător, nefnduplecat, îndărătnic, încăpățânat față de... Văzându-l... dârz cu cuvântul lui Dumnezeu. DOSOFTEIU, V. S. 70. Leșii fiind dârji, n'au vrut să asculte. LET. I 114/23. Încă mai îndrăzneț își stau înainte astăzi decât ieri, făcându-mă mai ager muncilor tale și mai dârz. MI-NEIUL (1776), 186/2. Dolheștenii de felul lor se țin cam dârji în apărarea drepturilor. ȘEZ. IV 17/21. || Adverb. Nu mă tem că voi îngheta, răsunse baba dârz. MARIAN, SE. II 108.

3°. Fără sfială, nerușinat, îngâmfat, semeț, fudul (Straja în Bucov., com. AR. TOMIAC), mândru (PAMFILE, J. II), obraznic. A, ce-m[i] grăești așa dârz? DOSOFTEIU, V. S. 142. Generalul cel mai talnic a dârjiilor Ungureni. C. NEGRUZZI, I 115. Iși făcuse teorii despre modul cum trebuie făcut curte..., când trebuie să fii supus și măgulitor sau dârz și mândru. I. NEGRUZZI, I 173. Ce-o fi având oare feciorul meu, de s'a făcut așa de dârz? SLAVICI, N. I 196. | Fig. (Despre ochi!) Avuși, badeo, ochii dârji, ș'acum esti cu trupu'n cărji. ALECSANDRI, P. P. 338/1. || P. ext. (Despre animale) Șoimi dârji. ODOBESCU, III 189/21. Adverb. Merg dârz la dânsul și zicându-i bună dimineață, îl scutesc de-a mai răspunde. I. NEGRUZZI, V 373. Ce să pătesc, zise Ivan dârz. Ia! am căpușit niște iepuroi, și am de gând să-i jumulesc. CREANGĂ, P. 304. | Substantivat. Un sămăt și dârzii purcease ca un dobitoc. DOSOFTEIU, V. S. 24. Dârzul și obraznicul și mândrul ciomă se cheamă. BIBLIA (1688), 440^b/11.

II. (Mold. cu privire la înfățișarea cuiva) Cu privire mândră și cu ținută dreaptă (CREANGĂ, GL.), teapăn, drept (ȘEZ. XXIII 45), cu capul sus, bătos (I): spec.: se zice de un moșneag ce încă-i voinic (ȘEZ. IX 150). | Pretutindeni, apariția omului... lat în spate, înfipt dârz. C. PETRESCU, I. I 11. (Despre animale) Dârz dulăul și cu coada dârzoiată. CANTEMIR, IST. 195. || Adverb. Nu sta așa ploat, stai mai dârz o leacă. ȘEZ. XXIII 45. Să stai dârz înaintea [boieru]lui. SBIERA, P. 159/13.

[Plur. dârzi și dârji. | Și: (sing. refăcut după plur.) dârj, -ă, CIAUȘANU, GL. Tipătul se auzi din nou desnădăjduit, dârj. M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. a. 42, 447. | Derivate: dârzós, -oasă adj. = rânzos, arțăgos (Jina, Sibiu) CR. S. VI 235: — dârzóiu, -oáie adj. (ad. II) Aice eu singur, eu am dreptul Să stau dârzoiu cu capul, să stau umflat cu pieptul. ALECSANDRI, ap. TDRG.; — (part. unui verb neexistent: dârzi) dârzít, -ă (ad. II). Cocișul, un Ungur gras cu mustățile dârzite (= sumese, răsucite dârz) a nemeșie. IORGA, N. R. A. I 329. | Abstracte: dârjite (mai rar dârzie) s. f., dârjénie, dârzénie s. f. = îndrăsneală (ALECSANDRI, T. 1757); pornire, încăpățănare; îngâmfare, semeție, fudulie, mândrie, obraznicie (DICT.). Dârzia nu va să știe nicio rușine, de nicio sfială și de nicio primejdie. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 122. Alta-i dârjia cea de păcat și alta-i mîntea cea de vitejie. DOSOFTEIU, V. S. 142. Dârjia și obraznicia ta. id. ib. 199. Venea... cum li-i frea Leșilor, cu mare dârjie. LET. II 49/7. Precum unori dârjia legăturile, așa uniori plecăciunea dezlegăturile priceaște. CANTEMIR, IST. 151. Dârjia și semeția, zice Cantemir, este maica și sora [Moldoveni]lor. BĂLCESCU, M. V. 656. Ca un leu cu dârjie vrăjmașul său așteptând. PANN, E. II 96. Nu arma ta mă dămolește, ci dârzia ta față

de mine. GHICA, S. 351. Auzi dârzie! blăstămăție! Obrăznicie și mojie! ALECSANDRI, T. 393. Tomșal el te-a învățat a vorbi cu atâta dârzie? C. NEGRUZZI, I 139. Cum s'au înfățișat înaintea boierului, i s'au închinat frumos și i-au grăit cu dârjie. SBIERA, P. 141/21. Toată suflarea, amețită de dârjenia cu care... vorbise, îl îndreptășea. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. a. 44, vol. II 548. Atunci toată voința din el, toată dârjenia lui s'a nărut. V. I. POPA, V. 307.
— Din paleosl. drüzú, idem. Cf. îndrăsni, îndârji.

DÂRZĂ s. f. 1°. Guenille. 2°. Loque (fig. en parlant d'une femme).

1°. (Banat și Țara Hațegului) Sdreanță, răză. DENSUSIANU, Ț. H.: VICIU, GL., C. MARIAN, SE. II 226, ȘEZ. XXXI 82, com. LIUBA și A. COSMA. 2°. Fig. (Brașov) Femeie fără înfățișare, cârpă (de muiere). Com. LACEA.

[Verb: dârzui IV^a = a trage ca pe o dârză, treanță. NOVACOVICI, C. B. 9. | Colectiv: dârzărie s. f. = locul unde se aruncă cârpele numite dârze sau raze. PORUCIC, E. 470.]

— Pentru etimologie, cf. slov. *drza* „femeie murdară“ (dela *drzati* „a scormoni, a dărăci“). C. LACEA, Dacoromania IV 1567, Cf. răză.

DÂRZĂR s. m. și a. 1°. Garçon de la suite de la mariée.

1°. S. m. Unul din oaspeții miresei care aduc hainele, zestrea miresei la nuntă și merg la mire pentru a fi ospătați (după oaspeții mirelui, cf. terfar). DENSUSIANU, Ț. H., H. XV/III 262 35, VICIU, GL., ARH. FOLK. III 148, 55, 56. Dârzarii formează oastea miresei. Se mai numesc dârzari și acei câțiva tineri care păzesc, în seara primă, a ospățului, ca nu cumva oastea mirelui să fure mireasa. DENSUSIANU, Ț. H. | P. ext. Nuntaș. ȘEZ. XXXI 82.

2°. S. a. (Atestat numai la plur.) Dârzare = covoare făcute din raze. Cf. VICIU, GL.

— Derivat din dârză cu suf. de nume de agenți și de instrumente -ar.

DÂRZĂRIE s. f. v. dârză.

DÂRZÉNIE s. f.

DÂRZIE s. f.

DÂRZÍT, -Ă adj.

DÂRZÓIU, -OÁIE adj.

DÂRZÓS, -OÁSĂ adj.

v. dârz.

DÂRZUI vb. IV^a v. dârză.

DĂS- v. DES-

DĂSĂDÍ vb. IV^a v. dosădi.

DĂSĂG s. m.

DĂSĂGĂ s. f.

DĂSĂGI s. m. plur.

v. desagi.

DĂSCAL s. m. v. dascăl.

DĂSCĂL s. m. I. 1°. *Instituteur, professeur, maître (d'école)*. 2°. *Gouverneur, précepteur*. 3°. *Conseiller*. 4°. *Savant, docteur, philosophe, poète*. II. 1°. *Chantre (d'église)*. 2°. *Prédicateur*. III. *Épiaire des bois (Stachys silvatica)*.

I. (Învechit; arhaizant și familiar) 1°. (În relație cu ucenic, școlar, elev) Persoană a cărei meserie este să învețe pe alții: învățător, institutor, profesor; (azi aproape numai) învă-

jător la sat. Uciteli = învățătoriu, dascăl. MARDARIE, L. 4022. *Daskël* = magister. ANON. CAR. *Le ținea dascalii plini de toată înțelepciunea*. MOXA, ap. GCR. I 60/25. *Dascalul ce-și va bate ucenicul, nu să va certa*. PRAV. 888. *Cântecul fiilor lui Corie, dat dascalului cântărilor*. PSALTIRE (1651), GCR. I 155/3. *Dascal nu să află aci întru moșia noastră, să poată învăța și să-l învețe carte*. VIEAȚA SFÂNTULUI NIFON (1691), ib. I 288/2. *Didascalul, carele în toate zile în școală învăța*. CANTEMIR, IST. 88. *Pe acest dimitriu povățuitor și didascal al filosofestilor matimi la Academia Moldovii să se aleagă de Domn (a. 1775)*. URICARIUL, I 76/30. *Aceasta o învăța în școală dela dascăli*. P. MAIOR, IST. 251. *Învățase carte la dascalul Pascal din Podul Iloaci*. C. NEGRUZZI, I 246. *Dascăle prea învățate, Cel ce nvețe copiii carte*. A. PANN, ap. TEODORESCU, P. P. 254. *Dascal de matematici și filosofie*. EMINESCU, N. 52/12. *Își bate joc de dascălii greci ce participară la mișcarea lui Ipsilanti*. IORGA, L. II 363. *Virgil Probota...*, dascăl de științe, fusese... preparator Luminiței. C. PETRESCU, I. I. 12. *Se lovea cu pumnul peste cap, când vedea că nici dascălul nu putea să-i tâlmăcească bine ceva*. CREANGĂ, A. 134. *Și-și dete copiii la dascăl, ca să învețe carte*. ISPIRESCU, L. 269. *Dacă-i timăr [mortul], pun cărpe la toți...* la cântăreț, la popă, la dascăl. ARH. FOLK. III 57. *Ucenicul vrea să învețe pe dascăl*. ZANNE, P. V 643. (Transilv.) (Cu precizări atributive) **Dascăl de copii**. IORGA, L. R. 12. **Dascăl de dascălie** = profesor (de școală normală), care pregătește pe aceia care vor să se facă învățători. *Zacari Efram, dascalul de dascălie*. PALIA DE ORĂȘTIE, ap. GCR. I 37/15. [Învățătorii] se pregăteau pentru cariera lor, învățând carte elementară dela câte un preot sau „dascăl de dascălie”. PĂCALĂ, M. R. 375. || (Astr.) **Dascalu' cu-carte-în-mână**, numirea unei constelații. H. II 285. || P. ext. Maestru, magistru; meșter. *Iară fiind om înțelept și desăvârșit cărturar bun, fu ales de fu mai mare drucăr (= tipograf), ce se zice fu dascal și mai mare prespre tipariu*. EUSTRATIE (a. 1632), ap. GCR. I 78/3. *Apucatu-m'am și cu multă osârdie am nevoit și dascăli de tipografie am adus*. CHEIA ÎNTELESULUI (a. 1678), ib. I 236/25. *Ucenicii lui Petru Maior au răstălmăcit cuvintele dascalului*. RUSSO, S. 47. *Dascăle de vânătorie sistematică și rațională*. ODOBESCU, III 38/3.

2°. † Cel care dă învățătură și creștere unui copil, preceptor, instructor, pedagog (Slav.) Peastun, pedagog = dascăl sau învățătoriu de copii. MARDARIE, L. 2933. *Păstori și învățătorii simt (= sunt) dascăli și părinții noștri cei sufletești*. PRAVILA (a. 1632), ap. GCR. I 76/27. *Porunci să nu iasă necuirea, și dascăl și slugi puse lângă dânsul*. VARLAAM ȘI IOASAF (1648), ap. GCR. I 133/32. *Și crescând Ierotocrit, fiul vizirului, mare, au poruncit împăratul dascalului, de au scos pe Ierotocrit den haremul împărătesc*. EROTOCRIT (a. 1800), ap. GCR. II 178/17.

3°. P. ext. (Mai ales fig.) Povățuitor, sfățuitor. *Învățător (II 3°)*. *Viermele de matasă dascal la fesut să-ți fie*. KONAKI, P. 298. *Toată ziua îmi stă dascăl pe cap = mă cicălește*. PAMFILE, J. II. *A fi dascalul cuiva = a-l pune la cale într'o afacere*. ZANNE, P. V 255. *În urma focului, mulți dascăli se arată*. ZANNE, P. I 177, cf. IV 379.

4°. † Învățat, savant, om de știință: filosof, teolog, jurist, doctor, poet. *Pentru numele acestor svinți și dumnezăești bărbați dascăli și a besecăcii învățători*. EUSTRATIE (1632), GCR. I 77/32. *Când va zice vraciul că iaste rana de moarte...*, îl vom crede, mai vartos cându-să va afla că vraciul iaste dascal (= medic străin, cu diplomă), cum

le zic acestora doftori. PRAV. 504. *Drept aceea cu multă osârdie s'au nevoit Măria-Sa, de-au cercat pre multe țări, până l-au îndreptat Dumnezeu, de-au găsit oameni ca aceia, dascăli și filosofi*. ib. VI/3. *La vremea unui dascal mare și tocmitoriu de pravile*. ib. 1118. *Svântul Vavila, didascalul din Antiohia*. DOSOFTEIU, V. s. 5^b. *Drept aceea poruncit-am a știitorilor și învățătorilor, cari s'au întâmplat, dascăli, dă au tălcuit sfânta scriptură cea noao*. APOSTOL (1683), ap. GCR. I 261/3. *Alăturându-le [izvoadele] cu cel elinesc al celor 70 de dascăli*. BIBLIA (1688) pr. 4/30, cf. CLAIN, BIBLIA (1795), ap. GCR. II 156/3. *Dascălii svintei bisearici zic...* CRONICA LUI DOROTHEUS (1688—1695), ib. I 312/12. *Au cetit niște stihuri a unui dascal, anumea Ovidius*. LET. I 10/13, cf. 23/31. *Care fel de haine pomenește un dascal, anume Martiales*. ib. I 27/38. *Întrebând un împărat pre un dascal, cum ar fi împărat, să fie drept tuturor*. ib. I 231/36. *Aflarea și aducerea mărturiilor și învățăturilor a mulți dascăli și istorici aleși*. N. COSTIN, ap. GCR. II 8/32. *Dascăle Aristotele!* ALEXANDRIA (1799). ib. II 166/30. (La EMINESCU, cu o nuanță arhaică) *Iar colo bătrânul dascăl... Într'un calcul fără capăt tot socoate și socoate*. P. 221. *Ascultând pe vechii dascăli cărpocind la haina vremii*. ib. 230. *Ce adânc e Evreul acesta!* — gândi el în sine despre dascălul Ruben. id. N. 49/23.

II. (Bis.) 1°. Cântăreț (II 2°) de biserică, psalt, cantor, diac, grămătic (1°), cf. c a n o n a r h. HERZ. GHER., M. II 375, (la sate învățătorul făcând și pe cântărețul în strană). *Să să știe de când am scris eu Costea dascal (a. 1679)*. IORGA, S. D. XIII 65—6/30. *Această Păucenie o am vândut eu, Toma dascălul dela mânăstirea Arpașului-de-jos*. (a. 1732), id. ib. XIII 92/3. *Și o [a]m dres eu, Costandin Logofăt, dascalul Mitropoliii Bucureștilor* id. ib. XIII 200. *Să se afle 2 preuți și 2 dascăli la străini (a. 1822)*. URICARIUL, XI 345/30. *Cânticeul dascălului Caracangea*. ODOBESCU, III 10/3. *Niște preoți și dascăli și poporâni ca aceia, de făceau mare cinste satului lor*. CREANGĂ, A. 1. *Dascăle, Pascăle, Luat-ai pe behehe?* ZANNE, P. VI 255. | (Uneori întregit, spre a nu se confunda cu „învățătorul”. *Țintila nu era numai dascăl de copii, ci era și dascăl de biserică*. CONV. LIT., ap. TDRG.

2°. † Predicator. (Slav.) Cazateli = dascăl, spui-torii. MARDARIE, L. 1442. *Oricare dascal, făcând vreo învățătură în svânta beserică, între (= în fața, înaintea) tot norodul, de va sudui sau va ocări pre vreun vlădic...* acesta să va certa. PRAV. 965.

III. (Bot.; Transilv.) = bălbișă. PANȚU, PL. [Plur. dascăli. | Și: dascăl LB.; — (la cei cu cunoștință de grecește) **didascal** † s. m. COSTINESCU, DOSOFTEIU, MOL.; — (în Munții Apuseni) **dăscăr** s. m. (DR. IV 1015). | Feminin: **dăscăliță** s. f. s. v.; — **didascală** † s. f. *Nu ucinica, ci didascala alchimistilor iaste*. CANTEMIR, IST. 46. | Diminutive: (de cele mai multe ori, cu înțeles ironic s. depreciativ) **dăscălăș** (dascalăș), **dăscălél**, **dăscălút** (LM.), **dăscăleac** s. m. **dăscălécicu** (POLIZU, dascalécicu), **dăscăléciniu** (BARCIANU), **dăscălécicu** s. m. = dascăl mic, simpatic: (adesea) dascăl prost, cu puțină învățătură, un pârilit de dascăl, cf. belfer. (Ad I 1°2°) *Ou domniile Fanarioților se introdusese în țară o mulțime de dascăleci (loghiotați), ca institutori prin casele boierești*. GHICA, S. 258. *Micile umbre de mici dascalăși*. RUSSO, S. 162. *Dăscălași...* cei mici de pe la sate. I. NEGRUZZI, II 72. *Își bate joc de dascălii greci ce participară la mișcarea lui Ipsilanti, de „dăscăleacii cu cărțișoarele în mână”*. IORGA, L. II 363. *Săd trii dascalăși, de scrii [=*

serie]. VASILIU, C. 91; (ad I 3°), *dăscăliciu*, se zice celui ce-și ia rolul de învățător, de moralist, de soacră. CIAUȘANU, GL.; (ad II 1°) *Un mic dăscălaș la cel sfânt locaș*. ALECSANDRI, P. P. 9/11. *Măi dăscălele, Ia, caută-l tu pân' la piele*. TEODORESCU, P. P. 130^b. *Pânzătura de nănaș S'o deie la dăscălaș*. MARIAN, I. *Și mă cere-un dăscălaș. După dăscalaș n'oiu mere, Că mă ține cu pomene*. ȘEZ. III 59/17. | Adjective: **dăscălesc**, **-ească** = de dascăl, relativ la dascăl; p. ext. pedant. (Ad I 1°) *Purtare dăscălească*. LM. *Voiu învăța a scrie iarăși fără ajutorul dăscălesc*. C. NEGRUZZI, I 12; (ad II 1°) *La împărțea colivei, cerea o parte nepotrivită cu meritele lui dăscălești*. N. GANE, ap. CADE.; — (literar, învechit și pretențios) **dăscălicesc**, **-ească**. (ad I 1°) *Scoase din buzunarul vestei un creion...*, fără de care, din obișnuința dăscălicească, nu putea vorbi. C. PETRESCU, I. I 15; (ad I 4°). *Trece în liceu, la curte dăscălicească* (= la studii mai înalte). RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. | Adverb: **dăscălește** = ca un dascăl. DICT. | Colectiv și abstract: **dăscălime** s. f. = dascălii, corpul dascălilor. *Cu toată dăscălimea lui...*, de geaba! CARAGIALE, T. I 100/10. *Au găsit o mulțime de dăscălime adunată de pe la catiheji, din toate județele Moldovei*. CREANGĂ, A. 128, cf. 93.]

— Din n.-grec. διδασκαλος și δασκαλος, idem, în parte prin mijlocire slavă (paleosl. daskalŭ, bulg., sârb. daskal). Cf. dăscăliță, dăscăli, dăscălie.

DASCALĂȘ s. m. }
DĂSCĂLĂȘ s. m. } v. dascăl.
DĂSCĂLEĂC s. m. }

DĂSCĂLEĂLĂ s. f. v. dăscăli.

DASCĂLECIU s. m. }
DĂSCĂLECIU s. m. } v. dascăl.
DĂSCĂLĂL s. m. }
DĂSCĂLENCIU s. m. }
DĂSCĂLESC, **-EĂSCĂ** adj. }
DĂSCĂLEȘTE adv. }

DĂSCĂLI vb. IV^a 1°. Enseigner, exercer l'enseignement. 2°. Instruire, apprendre à, donner des instructions à, faire des observations à.

1°. Intrans. A fi dascăl, a funcționa ca învățător. LB. *Deskələšk* = magistrum ago. ANON. CAR. *Tata dăscălește aci de cincisprezece ani*. C. PETRESCU, I. II 169. *La școala de meserii, unde dăscăleau nu mai puțin de cinci femei*. BOTEZ, B. 100.

2°. Trans. A învăța pe cineva carte (în calitate de dascăl); p. ext. a învăța, a instrui, a povățui pe cineva cum și ce trebuie să facă s. să vorbească (ȘEZ. V 70/x), cum să se poarte; a pune la cale (ȘEZ. XXIII 45, HERZ.-GHER., M. II 375); a dresa pe cineva. *Când vă îndemna neștine pre altul și-l întărită, de-l manie, sau îl descalește* (MUNT. învață), de-l învață să facă vreo răutate, acela să cheamă svătuitoriu răutății. PRAV. 1135. (Fig.) *Mintea... Este un înțelept sfetnio tocmit să ne dăscălească*. KONAKI, P. 281. *De când îi tot dăscălesc eu? — geaba! sunt grei la cap*. CARAGIALE, ap. CADE. *Moartea, având bunătate a dăscăli pe Ivan, se pune în raclă*. CREANGĂ, P. 322. *Dăscăli pe o femeie, ce e de făcut*. ȘEZ. I 60/23. *Statu-palmă-barbă-cot mai dăscăli pe Teiu-legănat, cum să se poarte cu pajura*. ib. II 206/23. # *Prea știe dăscăli cele îndoite*. BARONZI, L. (= prea e șiret, nu poate fi om de treabă) (ZANNE, P. V 255.) | Trans. A căuta să convingi pe cineva cu vorba; a mostra, a dojeni,

a-l învăța minte pe cineva; — a cicăli, a socri, a-i face cuiva capul călindar, a-l docăni, a-l face cu ou și cu oțet (cf. CIAUȘANU, GL.) *Bu mă duc să dăscălesc pe un alegător*. I. NEGRUZZI, IV 350. *Deocamdată stai colea, să te dăscălesc nișel*. SANDU-ALDEA, LUC. VI 449. *Știind foarte curioasă pe mamă-sa, o dăscăli foarte serios, să nu-i... citească scrisori personale*. REBREANU, J. 251. *Maica mă tot cicălește, Dar geaba mă dăscălește*. ȘEZ. VIII 190.

[Abstracte: **dăscălire** s. f., **dăscălit** s. a., **dăscăleală**, **dăscălitură** s. f. = învățătură, sfat, povăț, cicăleală, ceartă. *Dar nu puse bine piciorul pre pragul ușei, până ce Săveța îl luă la goană și la dăscălitură*. CĂTANĂ, B. P. I 43. *Muierea se puse pre el cu dăscălitura și... atăta-l dăscăli, până-l făcu de se duse la rât*. CIAUȘANU, ap. CADE. | Adjective: **dăscălit**, **-ă** adj. = iscusit, meșteșugit; dresat. *Povestind a lui Isus minuni nu cu dăscălită voroavă*. DOSOFTEIU, V. s. 150. *Toate lighioile curții îi ieșeau înainte, parcă erau dăscălite*. DELAVRANCEA, ap. TDRG.]

[Și: **dăscăli** † vb. IV^a.]

— Derivat din dascăl (cf. n.-grec. διδασκαλεῖν „a învăța, a instrui, a catehiza“).

DĂSCĂLICESC, **-EĂSCĂ** adj. }
DĂSCĂLICIU s. m. } v. dascăl.

DASCĂLIE s. f. v. dăscălie.

DĂSCĂLIE s. f. 1°. Enseignement (carrière). 2°. Connaissances pédagogiques; école normale. 3°. Conseil, remontrance. 4°. Science. 5°. Habileté, maîtrise.

1°. Funcțiunea dascălului, post de învățător, profesorat (COSTINESCU). *Învățătura celor ce au a se găti la dăscăliile ceale de prin orașe și de prin sate*. P. MAIOR, IST. 260. *Se apucară iară de dăscălia lui*. ISPIRESCU, L. 276.

2°. † Învățătura pe care trebuie să și-o însușească un dascăl; școală de dăscăli, școală normală. *Zacan Efrem. dascălul de dăscălie*. PALIA (1582), ap. GCR. I 37/15.

3°. Povăț, dojană, mustrare. *Aceasta-i dăscălia cea de pe urmă*. C. NEGRUZZI, III 132, cf. 155.

4°. Învățatură (3°, 5°), știință, carte (5°), filosofie, măiestrie, meșteșug, iscusință. (Slav.) Uci-telstvo = învățătură, dăscălie. MARDARIE, L. 4023. *Moare... fără dăscăliia scripturilor și fără de învățatura lor*. CAZANIE (a. 1644); ap. GCR. I 110/21. *Vreo scrisoare... de-o va fi făcut vreun om de cinste și va fi scrisă cu dăscălie mare... și să va miera de aceale cuvinte tocmită cu filosofie*. PRAV. 974. *Am învățat toată dăscăliia... Ellinilor*. DOSOFTEIU, V. s. 192^b, cf. 6^b. *Pre mulți au străluminat cu dăscăliia dogmatelor*. id. ib. 24. *Careia puțină sământă ai smerității mele didăscălii primind, intru învățaturi cu miile înmulțită au rășărit roadă*. CANTEMIR, ap. B. V. I 363. *Ou a cui [= a filosofului] dăscălie nu numai m'ai deșteptat... ce... mai de tot mutat să fie fost*. id., HR. 87/16. [Italia] *iaste acmu scamul și cuibul a toate dăscăliile și învățaturile*. LET. I 8/20. *Multe cărți n'a putea copilul scrie cu dăscălie, fiind tânăr*. LET. II 344/11. **Pro dăscălie** † = meșteșugit, iscusit. Cf. LB.

5°. Doctrină, dogmă, învățătură (7°). *Să nu să citească cărțile ereticilor, nici dăscăliile și învățatura lor cea hulitoare să nu se asculte*. ANTIM, ap. GCR. II 29/8.

[Și: *dascalie* s. f.; *didascalie*, *didăscălie* † s. f.]
— Din n.-grec. διδασκαλία „instrucție, învățatură, doctrină”; în parte, derivat român dela *dascăl*, cu suf. abstr. -ie.

DĂSCĂLIME s. f. v. *dascăl*.

DASCALIȚĂ s. f. v. *dăscăliță*.

DĂSCĂLIȚĂ s. f. 1°. *Maitresse d'école, institutrice*. 2°. *Femme d'instituteur*. 3°. Femeie qui, tout en étant laïque, consacre sa vie à la bienfaisance.

1°. Învățătoare, institutoare, (arhaizant și familiar) profesoară. *Cela ce-și va da fata la vreo dăscăliță [dascalită MUNT.], pentru să o înveață carte sau și alt meșteșug*. PRAV. 655. *Când mi-ai fi tu dăscăliță, Ai vedea cum m'aș sili*. C. NEGRUZZI, III 24/17. *Trecui valeda ș'o punită, La fata de dăscăliță*. ALECSANDRI, P. P. 368/3. † *Dăscălița sărăcie nvață pe om meserie*. PANN, P. V. I 135.

2°. Soție de *dascăl*. HERZ-GHER., M. II 375.

3°. (Transilv.) Femeie care, fără să fie călugăriță, duce o vieață castă, dedicându-se binelui obștesc, fiind îndrumătoarea și povățuitoarea femeilor în satul în care trăiește.

[Și: *dascalită* s. f.]

— Derivat din *dascăl*, cu suf. moțional -iță.

DĂSCĂLITURĂ s. f. v. *dăscăli*.

DĂSCĂLUȚ s. m. }
DĂSCĂR s. m. } v. *dascăl*.

DĂȘDE s. f. v. *dajdie*.

DASIE † s. f. (Gram.) *Esprit rude*. — (Grecism savant) Spirit aspru, în ortografia grecească, de unde s'a transmis și în vechea ortografie română. *Toată lumea se aruncase în dasii și perispomeni*. C. NEGRUZZI I 3.

— Din n.-grec. δασία, idem.

DĂȘOTĂ s. f. v. *dașovă*.

DĂȘOVĂ s. f. *Farce* (de mauvais goût). — (Olt.) Drăcie, năzbâtie, boroboață, nefăcută, năsarâmbă, ispravă (CIAUȘANU, GL. și V).

[Și: (dacă nu e cumva vreo greșală de tipar) *dășotă* s. f. = drăconie, dafie (ION CR. IV 251). *Câte dașote! câte prostii!* id. ib.]

DĂȘTĂLNIȚĂ s. f. *Pan du chălit*. — Unul dintre lemnele laterale care încheie un pat (cf. PĂSCULESCU, L. P.) *Un pat mare încheiat Cu scânduri de brad, Dăștălniți de fag* (Tândărei, Ialomița). id. ib. 53. [Plur. -ștălniți]

— Cf. bulg. *dășten*, *dăștan* „de scândură”, *dăștica* (sârb. *daștica*) „scândurică”.

DAT s. a. v. *da*.

DATĂ vb. I^a v. *dată*².

DATĂ s. f. I. 1°. *Sort, destin*. 2°. *Coutume, habitudine*. II. 1°-2°. *Fois*. III. *Mesure* de longueur.

I. (Numai la sing.) 1°. Ceea ce i-a fost dat cuiva să i se întâmple, urșită, soartă, destin. REV. CRIT. III 122, PAMFILE, CRC. 214, DUȘM. 72, HERZ-GHER., M. II—III 373. *Când se rădică de pe scaunul pe care a șezut [preotul], îl clătesc, anume ca să-și clătească data*. MARIAN, SE. I 178, cf. GOROVEI, CR. 3949. *Eu n'am mumă, tu n'ai tată, Amândoi suntem d'o dată* (= avem aceeași soartă). BIBICESCU, P. P. 25. *Uiu-iu! Eu strig pe Lacu', Lacu' pe Dracu', Dracu' pe data mea*. PAM-

FILE, CRĂC. 214. † *Așa mi-a fost data* s. (prin confuzie cu femininul participiului dela *da*) *dată* = așa mi-a fost soarta, așa am fost urșit; **cum fe** cuiva *data* (s. *dată*) = după cum trebuie, se cuvine, îi e predestinat. *Cum fi-i dată, așa ai s'o pășești*. REV. CRIT. III 122. *Cucului... numai până la Sânziene i[-e] dată a cânta*. MARIAN, O. I 10. *De băut în ce să-i dau?* — În cubărul porcilor, *Cum li-i dată robilor*. POMPILIU, B. 51/18. *La cătană așa-i dată, Ca să steie n'ngropată*. DOINE, 93. *Așa-i data la ficiori, Când li-i mai drag să trăiască...* *Atunci casa-și părăsesc*. HODOȘ. P. P. 218. *Frunză verde-a mirtelor, Așa-i data fetelor, Să scrie cătanelor*. id. ib. 208. *Așa nouă ne-a fost dată Să plec cale n'ndepărtată*. ȘEZ. III 155^b/38. *Mai rămâi cu sănătate, Că de mine n'ai tu parte. Nu m'-i data de [= nu sunt făcut pentru] mpărățit, Ci mi-i data de hojit*. JAHRESBER. III 303-4.

2°. (Invechit) Obiceiu (BARCIANU), datină, lege, drept, dat (ad I 4°). *Așezăturile și datele lor*. EVANGHELIA DE GOVORA (1642), ap. CP. 210. *Cum iaste dată* [= cum îi este îngăduit, după lege] *bărbatului să-și lase muiera, când o va găsi făcând preacurvie, așa iaste dată și muierii să-și lase bărbatul*. PRAV. 551. | (Păstrat astăzi, în regiunile nordice, în locuțiunea:) (Pre)cum e **data** s. (confundat cu part.-adj.) *dată* = după obicei, cum se cade; în lege, în toată regula, de-a binele, de tot, foarte. *Cu lăutari s'aducem fata, Cu vin și chef, precum e data*. COȘBUC, F. 91. *Turta fu pusă pe vatră și coaptă cum e dată*. RETEGANUL, P. I 61/28. *Se ncaieră cum e data*. id. ib. I 30/8. *Stați... până merg eu... să mă gat, cum e data* (= cum se obișnuiește, cum se cuvine) *să meargă omul înaintea împăratului*. id. ib. III 9/12. *Băta nu glumi, mi-o ncinse, cum e data*. id. ib. I 7/38. *El începu a slăbi, ba era slab cum e data*. id. ib. V 3/8. *Horă mare mi-și făcură la poalele codrului, Cum e data lotrului*. id. TR. 39/28. (Pleonastic) *A murit un om, dar murise de tot, cum e data*. id. P. II 64/18.

II. 1°. Timpul s. momentul dat când se întâmplă s. are să se întâmple ceva. (În legătură cu prepoziții, în loc. ad v.) **îndată** (v. c.) s. **pe dată** (ce... s. cum...) = imediat (ce... s. cum...), pe loc (ce...), în momentul când..., numaidecât. *Își dete duhul pe dată*. ISPIRESCU, L. 26/1. *Orice fecior o vedea, Pe dată o și nădrăgea*. TEODORESCU, P. P. 152. *Ea, pe dată ce-auzea, Printre slugi se furisea*. id. 501. *Dumnezeu ca un tată, Cu mila nemăsurată, Nu se pornește pe dată, Cum fucom rău, să ne bată*. ȘEZ. IX 167. (La Șcheii din Cergău) (cf. fr. *de* (longue) *date*) **De dată** = de mult, de când știm, de totdeauna (DR. V 6, notă). *Noi sântem Șchei, așa ne-am pomenit noi de dată*. id., cf. 23. | (În legătură cu pronume s. cu adjective ca „trecut”, „viitor”, în loc. ad v.) *Ca și data trecută, aruncară făina pe jos*. ȘEZ. I 66/10. **Data asta = astă-dată** (v. c.) *Tot eu te voi scăpa și de data asta*. ȘEZ. IV 4/31. (A) **ceastă dată** s. **data aceasta = astă-dată** (v. c.). *Deci priimeaste această dată atâta den truda noastră*. LET. I 214/8. *Această dată au nemerit bine*. DRĂGHICI, R. 51/2. *Suiți-vă în această dată*. BIBLIA (1688) 186^b. *Data aceasta, Cantemir, furios pentru noua prădăciune a stăpânirii sale, urmări cu patimă pe dăttătorii de foc ai Craiului*. IORGA, L. I 313. | **De (s. în) data (acc)asta**. *Prim exagerație și fanaticism... biruința se câștigă în data aceasta*. id. ib. II 5. *De data asta, te iert; dar să nu mă faci așa altă dată!* | (Numai la SBIERA) **Cu astă dată**. *Așa au scăpat și cu astă dată* (= de astă dată) *de moarte*. P. 28/28, cf. 24/38, 39/28, 72/37, etc. | (Numai în LB.) **Din data de acum** = de acum înainte. **Întru (s. la) aceea dată** † = în acel timp, atunci; imediat. *Iară de-și va mai îngădui*

firei într'acea dată, și va mai socoti... să va apuca și-l va ucide. PRAV. 318. Și așa s'au curățit țara de Turci întru acea dată. LET. I 219/23. Miron Logofătul nefiind în Iași într'acea dată. ib. II 43/23. La acea dată sfătuiindu-se și boierii țării dempreună cu episcopii... ib. I 180/23. Când o vor răpi [pe fată], într'acea dată au voie să-i ucigă. PRAV. 395. Va fi ucis omul într'acea dată cum (numai cum MUNT.) și-au dzis stăpănu-său... ib. 1221.

• 2°. În legătură cu un numeral, arată ordinea s. numărul în care se întâmplă s. se repetă ceva. Astăzi se întrebunțează numai după numeralul cardinal o (= una) (cf. odată, câteodată, deodată, deocamdată, dintr'odată, niciodată, tot (de) odată, vreodată) și după întâiul, întâia s. după unele numere nehotărâte; mai de mult se întrebunțea și după cardinalele dela „doi“ în sus, pe când azi, în limba literară, i-a luat locul „ori“ *Tc-am lăudat în zi șapte date* [= de șapte ori]. DOSOFTEIU, PS. 426. *De multe date o vedea genunchiată*. id. ib. 30. *Pururea nedăpărtași [i], totdeauna și'n toate date intrulocași să află*. CANTEMIR, ap. GCR. I 323/23. *Toți oșteni frunțași ce'n larme Au fost în mai multe dași (= de mai multe ori)*. C. NEGRUZZI, II 74/13. *Eu văd de-atâtea dași (= de-atâtea ori)*, *Ce cuminte-i firea!* COȘBUC, F. 129. *A doua dată (= a doua oară) Zău, eu am mână Pe cumătrul mare Să vadă fata*. MARIAN, NU. 605/31. *O singură dată. Întăia* (s. — modern, literar — prima) dată = întâiași-dată (cf. întâiu), întâia oară. *Cătu-l vor prinde [pe hotru] întâia dată, să-l poarte pre ulițe*. PRAV. 651. *Puiu înaintea voastră învățătura graiului frumos și a vorbeii împodobite, ce să iveau acum întâia dată în limba românească*. RETORICA (1798), ap. GCR. II 162/21. *Și 'ntăia dată'n vieajă un plâns amar mă'neacă*. EMINESCU, P. 201. *De întâia dată* †, cu același înțeles. *Iară sila ce i-au făcut de 'ntăia dată biruiaște*. PRAV. 784. (Numai în LB) *Din data de întâiu*, cu același înțeles. *Întăia dată cât* † = îndată ce, imediat ce... *Oricare boieru va face moarte degrabă, ce să dzice [= adevă] va omori pre cineva întâia dată cât vor înceape a să price den cuvinte*. PRAV. 330.

III. (Mold.) Una din părțile de câte 16 prăjini ale unei fălci (v. c.), numite și obrațe s. trunchi. Cf. BRĂESCU, M. 38.

— Din lat. *data* (neutrul plural al lui *datum*, s. femininul substantivat al lui *datus*, -a, -um).

DĂTĂ s. f. *Date*. — Indicația (precisă a) timpului (și locului) unei întâmplări s. unui fapt, informație exactă asupra epocii, anului, zilei s. orei unui eveniment (istoric), cf. s o r o c; s p e c. arătarea timpului (și locului) când (și unde) se scrie o scrisoare s. se redactează un act, v a l e a t. (STAMATI). *Miron și alți hronicari au scris mai toți după tradiții, fără a îngriji datele*. C. NEGRUZZI, I 202. *O scrisoare fără dată. Data descoperirii Americii*. [Verb: (fr. *dater*) dată I^a = (trans.) a pune, a însemna data (și locul) pe o scrisoare s. pe un act, a stabili timpul exact când s'a întâmplat ceva; (intrans.) construit cu dela, de s. din) = a-și avea începutul, a se trage, a începe, a exista. (Cf. a n t e d a t a). *Din vama Sibiului datează el faimosul ordin de zi al armatei*. GHICA, ap. CADE. *Accastă dărnicie a fărilor noastre... datează până mai de ieri*. URICARIUL, V 148/23. *Aceste numiri latine datează dela Boethius*. MAIORESCU, L. 56; (cu abstractul) **datăre** s. f. *Evident că pentru o operă literară lucrată astfel, orice încercări de datare sunt zadarnice*. IORGA, L. II 568; (și part.-adj) **datat** (cu negativul nedatat), -ă adj. *Scrisoare... dată din Neapol*. MAIORESCU D. I 9. *Anaforalele... date de pe la sfârșitul aceluiași an* (a. 1855). URICARIUL, IV 432/24.

— N. după fr.

DĂTĂ s. f. *Donnée*. — Fapt s. lucru dat s. stabilit (de știință), cunoștință, afirmare, care servește ca temelie la cercetarea unei chestiuni, la deslegarea unei probleme. *Datele științei. Nu am datele necesare*.

— Format dela verbul „a da“, după fr. *donnée*.

DĂTĂTURĂ s. f. v. *da*.

DĂȚESC, -EASCĂ adj. v. *dac*.

DĂȚINĂ s. f. 1°. *Coutume, usage*. 2°. *Donnée, information*.

1°. Rânduială (LB.) moștenită din timpuri vechi, din strămoși, deprinderi (COSTINESCU) consacrate, devenite tradiționale și colective la un popor, obiceiul al pământului, cf. u z, u z a n ț ă; p. ext. deprindere s. obiceiul (personal), nărav (LB.), cf. d a t ă (I 2°), r o s t. *Datinele străbune*. LM. *Datine bune, rele*. id. *Așa e datina = așa e obiceiul*. POLIZU. *Are datină cu covârșire a le adeveri*. P. MAIOR, IST. 38. *Pururea au trăit după legile și datinile Romanilor*. id. ib. 47. *Datinele consacrate de seculi ale bisericii Daciei* (a. 1865). URICARIUL, X 369/21. *Învârtoșarca [muncitorului] este în datinele populațiunii rurale*. I. IONESCU, M. 200. *O țară nu-și schimbă datinile decât cu încetul*. ALECSANDRI, T. 1365. *Româneți în umbră sfântă, Basarabi... dătători de legi și datini*. EMINESCU, P. 245. *Ce să-i fac eu, dacă așa e basmul? Va să-l spuie și cu cum este șartul și datina lui*. ODOBESCU, III 197/5. *Notițe caracteristice asupra datinilor sociale*. MAIORESCU, C. I 120/23. *Tari statori-va și ziduri și datini*. COȘBUC, AE. 17/23. *El însă avea datina (= obișnuia) să iaie cu sine pre un fecior*. SBIERA, P. 12. *După datinile noastre, cu moarte trebuie să mori*. ISPIRESCU, L. 76. *Ori pe cine am întrebat, nu ne-a răspuns decât dând din umeri: Așa ne-am pomenit! Așa e datina [tipărit greșit: datnia] noastră!* FRÂNCU-CANDREA, M. 56. *Iar nunta unde se făcea? — În palatele domnești, La Domnul Țării Românești, Cum e Domnilor legea, Și legea și datina*. ȘEZ. VIII 173. *C'asa este datina [să ne plătiți], De odată s'a urzit lumea*. PĂSCULESCU, L. P. 16°.

2°. (Încercare nereușită a lui ODOBESCU de a înlocui neologismul) dată°. *Lipsesc acum orice datine pozitive*. I 417.

[Plur. *datine*, (astăzi mai ales) *datini*. | Și: (învechit, regional) *dédină, dētina* s. f. *Cum iaste dedina harfului (= cum se obișnueste în hart)*. LET. I 316/23. *Femeia care... boiește, nu trebuie... să-i sfădească [pe copil], pentrucă se strică florile, căci așa li-i dedina florilor*. MARIAN, CR. 30. *Așa e detina*. RĂDULESCU-CODIN. *Nu-i e detina = nu-i e dat*. id.]

— Din paleosl. *dēdina* „moștenire“ (dela *dēdū* „(stră)moș“), apropiat, prin etimologie populară de *dată* (I 2°). — Cf. *indatina*.

DĂȚIV s. a. (Gram.) *Datif*. — Cazul al treilea al declinării, care răspunde la întrebarea: *cui?* La dativ se pune obiectul (complementul) indirect, spre a arăta atribuțiunea, destinațiunea, interesul, etc. *Pr numele conjunctive de dativ și acuzativ*. CREANGĂ, A. 84.

— N. din lat. *dativus*, idem.

DĂȚOM † s. a. *Impôt*. — Termen rar, de cancelarie; în Transilvania) Impozit, dare, dajde. *Răd-nie Ascenie au plătit la nemis-birao dătomolū* (a. 1781). IORGA, S. D. XII 262. [Plur., probabil -tomuri].

— Din latineasca întrebunțată în cancelariile ungurești, confundat, probabil, cu *datum* „dată“. Cf. *datio, datum* „impozit“.

DATOR, -TOĂRE adj., s. a. I. 1°. *Redevable, débiteur, endetté.* 2°-3°. *Redevable, obligé.* 4°. *Ceux qui nous ont offensés* (dans le Notre Père). II. 1°. *Deite.* 2°. *Taac.* 3°. *Obligation.*

I. Adj. 1°. Care are de plătit cuiva. (unui creditor) o datorie, de obicei o sumă de bani (luați împrumut), debitor. Cineva este, se găsește s. rămâne dator (cuiva s. la cineva s. undeva) o sumă de bani s. cu o sumă de bani). *Dător = debitor.* ANON. CAR. *Află unul de megiași ai lui de era datoriu lui o sută de bani.* CORESI, EV. 280/15. *Plătește-mi ce-mi aști datoriu.* id. ib. 283/30. *Cela... zicând că iaste datoriu cu atâția bani.* PRAY. 146. *Țara n'au fost cu nimică craiului leșese datoare.* LET. II 59/31. *Nu știa ce le-au dat și eu ce le-au mai rămas dator.* ib. II 274/30. *Oare nu-mi erai tu dătoare cu doi-sprăzece?* SBIERA, P. 186/7. *I-a rămas dator cu o căldare de galbeni.* ȘEZ. IV 5/50. *Fost-a taica băutor Ș'a rămas la birt dator.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 460. *Sânt dator o rochiță Ș'o guriță, Sânt dator la o felieți.* HODOȘ, P. P. 176. *Omul e dator, când nu e dator nimic.* BARONZI, L. I 65/7. *Dator nu-s, că nu-mi dă nimene pe datorie.* CREANGĂ, ap. ZANNE, P. V 257. † *Parcă toată lumea-i e datoare (ROMÂNUL GLUMET, I 52/10): stă posac și tăcut (ZANNE, P. V 257) Dator vândut = plin de datorii, care nu mai are nimic.* DICȚ. **A scoate pe cineva dator** (la răfuiala unei scoteli) = a face scoteala astfel cu cineva cu care ai avut daraveri, încât, în loc de a vedea că a achitat tot (precum știa s. se aștepta) s. că mai are de primit, îi ceri să-ți mai dea. Cf. ZANNE, P. V 257, VI 595. *Băui trei zile de vară... Băui... turma toată... Când văzui că, după toate, încă și dator mă scoate.* ALECSANDRI, P. P. 265/5. *Femeia judecă pe dracu' și-l scoate dator.* ZANNE, P. II 148. (Transilv.) **A se băga dator pe ceva** = a lua ceva pe datorie. *De-ai fi mândro, lucrătoare, Precum ești de băutoare, Nu te-ai mai băga dătoare Pe sare și pe fuioare.* RETEGANUL, CH. 65. **A face un obiect dator** = a-l pune amanet, a-l împovăra de datorii, cf. a măneta, ipotecă, a greva. *Mâncăi căii și coria Și-mi făcui datoare via.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 376.

2°. (De obicei urmat de un verb la infinitiv s. la conjunctiv). Obligat (prin lege, prin învoială, s. moralicește), convenit, constrâns, forțat, îndatorat; sortit, ursit. *Ce-am fost datori să facem, făcut-am.* CORESI EV. 19/30. *Să moșteniți ca o ocină ce easte datoriu un părinte a da bogăție feciorilor lui.* id. ib. 41/4. *Să întâmplă săracilor într'acel an de nu fac și n'au să le dea ce le sânt datori.* ÎNVĂȚĂTURI DE CÂMPULUNG (1642), ap. GCR. I 95/21. *Să nu aibă certare, nice easte dator (MUNT. datoriu) să dea nimică.* PRAY. 141. *Feciorul iaste datoriu să ajute tătâne-său.* ib. 481. *Dimineața, după ce veți sfârși cea datăre (= convenită) și după obiceiul rugăciune cătră Dumnezeu... FILOTHEIU (1700), ap. GCR. I 338/4. Femeia... fiind datoare a vădui luni trei... E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/37. Datori sântem să facem binele.* MARCOVICI, C. 25/5. *Oamenii viețuesc ca cum n'ar fi toți datori să moară.* id. ib. 31/20. *Alergătorii... într'o fugă sânt datori a face giurul pieții de patru ori.* C. NEGRUZZI, I 36. *Omul e dator să lupte, cât a putea, cu valorile vieții.* CREANGĂ, P. 235. *Tot sânt eu dator c'o moarte [= tot trebuie să mor].* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 152. (Cu complement intern) *Datori sântem lui Dumnezeu multe și mari datoare, multe și de mari păcate.* CORESI, EV. 285/35.

3°. (Literar) Care are a mulțumi cuiva pentru o binefacere s. un serviciu, obligat, îndatorat (moralicește) la recunoștință. *Vouă Grecia e datoare.* ALEXANDRESCU, M. 28/10. *Tie îți sânt*

datoare mântuirea pulcr mei. ISPIRESCU, L. 90 4°. † (Substantivat) (Numai în „Tatăl-nostru“). Greșit. Cf. II 4°, datorie (5°). *Cum și noi ierăm datorilor noștri.* PSALT. (1680), ap. TDRG.

II. S. a. † 1°. *Ceea ce e dator cineva, datorie (3°).* *El nu vru [să-l aștepte cu plata datoriei], ce-l duse și-l băgă [pe] el în temniță, până când deade datoriu lui.* CORESI, EV. 280/15. *Milostivi-se Domnul robului acelu, iartă lui, și datoriu lui (datoria BIBLIA 1688) lăsă lui.* id. ib. 280/11-12. *Știu prea-înmulțirea datoriu lui... și făgădui că va plăti datoria.* CORESI, EV. 283/13. Cf. 17/1, 123/17, 284/25, 286/2. *Să-i plătească datoriul sfânta Domerecă (= Duminecă).* CUV. D. BĂTR. II 52. | (Întrebuințat astăzi, în Muntenia, rar, învechit, în legătură cu verbele: a da, a lua, a cumpăra, a bea, a plăti, etc., în loc. adv.) **În dator** = pe datorie (3°), pe credit, în cinste (III 2°), (Transilv.) în credință. *Unul vine să cumpere, altul să ceară în dator.* PANN, P. V. II 73. *Cine bea în cinste ori în dator, se îmbată de două ori.* id. ib. I 114. *Lumea nu se dă în dator.* MUSCEL, 106.

2°. † Taxă, plata cuvenită s. obligatorie. *Deaderă și acestora deatoriu și trecum.* MS. (sec. XVII), ap. CP. 227.

3°. † Datorie (3°) morală, obligație. *Cu nevoie amu și nepărăsit iaste datoriu nostru a aduce lucru (= fapte) Domnului.* CORESI, EV. 19/20.

[Și: **detórii** †, (astăzi) **detór** (dial. *dzitór* în Banat) CDDI.) **-toăre** adj., s. a. LB., T. PAPAHAĞI, M. 128/27, ZANNE, P. V 257, G. S. VI 235, DENSUSIANU, T. H., (Bran) Com. S. PUȘCARIU. *De trei ori dracu-i dator.* RETEGANUL, TR. 188/10. **Deatoriu, -toăre** † adj., s. a.; († și, astăzi, prin Transilv. și Banat) **dător (iu), -toăre**, adj., s. a. *Dători sânt să imble ișurei.* CORESI, EV. 479/20. († și dial. prin Transilv. + adet) **adetór (iu), -toăre** adj. LB., (Sighișoara) K. BRANDSCH, L. W. *Orice preot va fi slujitoriu la sfânta beserică, să fie adetori[u] a pomeni aceste [nu]me (a. 1742).* IORGA, S. D. XIII 180. | Substantive: (cu sufixul -aș) **datorăș, dătorăș, detorăș, detorăș,** subst. = creditor; (prin alte părți) debitor (PANTU, PR. 29, BARCIANU, BOTA, ap. CADE.), datornic. *Împrumut încă mult au luat dela boieri și dela mânăstiri, făgăduindu-le că azi-mâne le va înturna, dară mai pre urmă, ducându-l Turcii, rămaseră dătorășii în pagubă.* ȘINCAI, HR. III 243/23. | Verbe: **datori (detóri)** LB., MOLNAR-PIUARU, ap. CDDI. 473) IV^a și **datoră** I^a = a fi dator cuiva; a fi obligat față de cineva; a avea să mulțumești cuiva ceva. *Îmi datorești 100 de lei.* TDRG. *Sofii își datorese unul altuia credință, sprijin și ajutor.* COD. CIV., ap. TDRG. *Găduirea ce datoream oaspeților mele.* C. NEGRUZZI, I 99. *A porestit tot, cui îi datorește rana sa.* EMINESCU, N. 125/30. *Recunoștința ce se datorește acestor foi pentru serviciile aduse cauzei politice.* MAIORESCU, CR. I 139. *Tot jidanul datorește cu o zi [u] a țigan.* ZANNE, P. VI 178; (cu part.-adj.) **datorit (datorât), -ă.** *El băgă vină tot jidocului pentrucă nu i-a făcut lucrul datorat.* I. IONESCU, D. 214. *Respectul datorit legilor.* DDRF.]

— Din lat. ***debitorius, -a, -um** (în loc de debitor, cf. dubletul debitor), devenit *detor* și, prin amestec cu *dator(iu)* (derivat dela *da*), *dator(iu)*. Cf. datoriu, datorie, datornic, îndatorator.

DATOR, -TOĂRE adj. s. a. }
DATORĂ vb. I^a } v. dator.
DATORĂȘ, DĂTORĂȘ s. m. }
DATORÍ vb. IV^a }

DATORIE s. f. I. *Créance.* II. 1°. *Deite.* 2°. *Oblit-*

gation, engagement, devoir. 3°. Coutume, manière. 4°. Offense (dans le Notre Père).

I. (Mai rar) Sumă de bani împrumutată cuiva, pe care ți-o datorește cineva, pretențiune creanță. Au fost luat Miloș logofătu 2 vaci cu viței pântru o datorie ce au fost plătit Miloș Radului. HRISOV (1623), ap. GCR. I 74/. Ceia ce vor lua oc'ne pentru datorii și mai rătos pentru camătă. PRAV. 16. Iară el cu înșălăciune și fără de voia lui va lua acea datorie minciunoasă. ib. 146.

II. 1°. (De obicei). Sumă de bani împrumutată dela cineva, pe care o datorești cuiva. Cineva face, incheie, contractează o datorie, își plătește, întoarce s. achită datoria; se bagă, e înneecat s. înglodat în datorii. Cf. HERZ-GHER., M. II 375. Datorie: ceea ce este neștine dator să plătească din împrumutare sau din pagubă. CARAGEA, L., ap. CADE. Deteriē = debitum. ANON. CAR. Datorii easte noao o sută de bani, ce se zice (= adică) puținea și micșoară datorie cătră (= în raport cu) seama miei de tatanți. CORESI, EV. 285/30. Au fost avut pără naintea Mării Sale Domnu nostru pentru datoria ce are Vasilie la frate-său. (sec. XVII). IORGA, B. R. 176. Au plătit datoriile Doamnei la Turigrad. LET., ap. GCR. II 81/25. Pentru Cluceriu Ioniță Buzăscu, de au plătit vreo adatorie a soaru-său (a. 1804). IORGA, S. D. XII 155. Cine [e] slobod de datorii, acela [este] mai bogat. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 692. Datoria nu moare niciodată. ROMÂNUL GLUMET, I 28/22. Datoria o uiți, dar ea pe tine nu. PAMFILE, J. II. | Spec. (Finanțe) Datorie publică, amortisabilă, flotantă, pe termen lung s. scurt. | (A da, a lua, a cumpăra, etc.) pe, ț cu (s. în) datorie = pe credit, în cinste (III 2°), pe veresie, (Transilv.) în credință. Banii ce au fost luat în datorie. PRAV. 143. Nu da nici un ban nimărui cu datorie. LET. II 426/27. Să mergem la bărbierie, Să ne rază pe datorie. GCR. II 105/11. Am luat dela dumnealui, în datorie, de 550 lei (a. 1781). URICARIUL, XX 370. Cine face vara ca furnica, nu ia pâine în datorie iarna. BERTOLD (1779), ap. GCR. II 121/25. Dator nu-s, că nu-mi dă nimene pe datorie. CREANGĂ, ap. ZANNE, P. V 257. [Gurița] dă-mi-o mie'n datorie. DOINE, 144/11. Cine bea în datorie, se îmbată îndoit. ZANNE, P. III 454. (Întregit) Vacul nostru, cu 'mprumut dat în datorie. M. COSTIN, ap. GCR. I 205/11. A bate pe cineva (s. a-i da cuiva) pe datorie = fără vină, fără pricină, de geaba (ZANNE, P. IV 275), a-i da o bătaie sdravănă. Las' că-i dau eu pe datorie (adică-l bat bine). ION CR. II 213.

2°. (Uneori în opoziție cu drept) Obligația (legală s. morală), îndatorire, angajament. Cineva are o datorie ț spre, cătră, față de cineva s. are datoria să... s. de a... Omul (își) face, împlinește, îndeplinește sau își calcă datoria. Ceva e (de) datoria cuiva. Am o datorie mare, să fac răspuns și să arăt. VARLAAM, ap. BV. I 151/22. Păzea și datoria sa ce avea spre împărăție. LET. I 219/25. Cunoscutu-mi-am datorie nepărăsită. BIBLIA (1688), pr. 42. Pentru carele avem datorie să privighem ziua și noaptea. ANTHIM, ap. GCR. II 28/3. Vel-aga să aibă datorie a rândui oamenii cu credință. RĂSCANU, L. 17/22. Cea mai mare și mai iniția datorie a păstorului sufletească easte propoveduirea cuvântului lui Dumnezeu. CLAIN, ap. GCR. II 156/15. Să aibă grije și adatorie numitul Nicula a mătura biserică. (a. 1795). IORGA, S. D. XII 294. Datoria iubirii de oameni... m'au îndemnat. DRĂGHICI, R. 23/21. Datoriile slujbei astfel le împl niți? ALEXANDRESCU, M. 332/2. Prin ademenirile voastre o faceți

de își calcă datoriile sale de femeie. C. NEGRUZZI, I 48. Datoriile și drepturile soților. HAMANGIU, C. C. 55. Locuitorii... numiți... colibași au anumite taze și datoria de a tăia și duce lemne stăpânilor. IORGA, B. R. 344. Își plătește..., prin mine, o datorie de recunoștință. C. PETRESCU, I, II 237. Mai marii lui văzându-l că și-a făcut datoria de ostaș, l-au slobozit din oaste. CREANGĂ, P. 297. || † Obligații impuse de vicața conjugală. Bărbatul n'au făcut datoria deplin, ce au fost să facă, cum face bărbatul cu fămeaia sa... PRAV. 525. Te dă s. calcă datoria = ești îndatorat de lege, de poziția ta socială, să faci (s. să nu faci) ceva. CIAUSANU, GL. (Fig.) Datoria omenească s. de obște s. obștească s. lumească = moartea. L-au împiedecat [pe Ureache Vornicul] datoria omenească... M. COSTIN, ap. GCR. I 197/25. La darea datoriei de obște, adică la moarte, vechiu obicei... LET. I 29/21. Și-au plătit și el datoria lumească, de au murit. id. ib. II 317/3. Peste puțințele zile își dete obșteasca datorie. DUMITRACHE, 370. (Loc. a. d. v.) După datorie = (după) cum se cade, (după) cum se cuvine. Toți o împărțeau, după datorie. ILIODOR, ap. GCR. II 91/3. (A face ceva) de s. din datorie = din obligație, nu de voie-bună, ci pentru că așa se cade, așa se cere, așa trebuie. L-am grăit хөөсөүхээс (din datorie), ca un păstor sufletească. ANTIM, P. XXIV/22. Își iubesc soția și copiii mai mult din datorie. C. NEGRUZZI, I 221. Se duse, de! de datorie. ISPIRESCU, L. 105. (Loc. a. d. j.; neobișnuit) De datorie = obligat, convenit. A doua zi profesoriul veni și, după acea de datorie bună-dimineața, scoase din sân o broșură. C. NEGRUZZI, I 7.

3°. (Rare) Obiceiul, fel. Tăiau Turcii fără milostivire, după datoria războiului. E. VĂCĂRESCUL, IST. 258/3. Te-aș lăsa, Murgule, la mândra mea, Nu-ți știe datoria. ȘEZ. IV 220/25.

4°. † (Numai în „Tatăl-nostru“) Greșeală. Cf. datoriu (II 4°). Și iarte nove detoriile noastre. CATEHISMUL (1593), ap. GCR. I 39/3.

[Pluralul datoriei înseamnă „datoria făcută la mai mulți“ s. „la aceiași în mai multe rânduri“. | Și: (ț și regional) detorie s. f. LB., DENSUSIANU, T. H., ZANNE, P. V 258, deatorie ț s. f., dătorie s. f. VAIDA, BĂRCIANU, adetorie ț s. f. | Cu schimb de sufiz (mai ales la intelectualii din Ardeal și Bucov., care simt nevoia de a face distincția pe care o fac Germanii între „Schuld“ = datorie și „Pflicht“ = datorință): datorință, detorință (LB.), dătorință (DICT.) s. f. (plur. rînce și rîni) HERZ-GHER. M. II 375) obligație. VALIAN, 35. I-au îndemnat ca să-și plănească dregătoriile și detorințele. ȘINCAI, HR. III 23/12. Șau împlinit toată datoriința sa. FIȘIN-DEAL, F. 229. Ecritate este plecarea și vrea de a împlini datoriințele iubirii de omeneire. CODICĂ TIV. A. 3/21. Atâtea interese le împune datoriința d'a trăi frățește. BĂLCESCU, M. V. 18. Vieța este o grea datoriință. BOLINTINEANU, ap. TDRG. Domnul director vorbi foarte cuminte despre... datoriințele cari nu trebuiesc uitate față de școala care i-a crescut. AGĂRBICEANU, L. I 63. Gavrilă și-a făcut datoriința lui de l-a rugat să-i facă socoteala. V. I. POPA, V. 9. Datoriințele [nașilor] față de filii lor sufletești. MARIAN, NA. 167. Cea mai de pe urmă datoriință de creștin adevărat... id. I. 18/10.]

— Derivat din dator, cu suf. abstr. -ie.

DĂTORIE s. f.
DĂTORINȚĂ s. f. } v. datorie.
DĂTORINȚĂ s. f.

DĂTORIU ț s. m. Celui qui donne. — Care dă, care dăruiește. dă tator. Vinovați sântem multului și marelui datoriu. CORESI, EV. 285/25. Oă

el îi datori[u] a tot binele. N. TEST. (1648), ap. CP. 226. Că tu ești datoriuă răfii. PAREMIARIU (1683), ib. [Și: **dătoriu** † s. m. și (prin amestec cu † dotoriu = dator) **deatoriu** † s. m. Se spitească împrumut deatoriu (împrumut dătoriu) COR., de împrumutătoriu HUR., datornicul DCS.) toate câte-s ale lui. PSALT. 235/15].

— E forma veche a adjectivului verbal al verbului a da înlocuită foarte de 'vreme prin „dător“.

DĂTORIU † s. m. v. datoriu.

DĂTORNIC, -Ă subst., adj. I. Créancier. II. 1°. Débiteur. 2°. Obligé, redevable. 3°. Ceux qui nous ont offensés (dans le Notre Père).

I. Subst. † Creditor. (†) datoriu (cf. datorie I). Iliș-Vodă scotea bani din buzunar dela sine și plătea pe datornic. LET. II 7/10, cf. II 217/13, II 428/2. Să nu fugă datornicii cu agonisita. N. COSTIN, ap. GCR. I 11/22. Poate datornicul să ceale datoria. PRAVILA (1814), 21.

II. 1°. Subst. Debitor (cf. datorie II 1°) HERZ-GHER., M. II 375. Dotornik = debitor. ANON. CAR. Datornicilor... nu le lua camătă. CORESI, EV. 17/1. Să fie milostivnic și el datornicului său, cine i-e datori. id. ib. 283/23. Află-și un datornic al lui, ce-i era datoriu o sută de galbeni. CAZANIE (1642), ap. GCR. I 96/1. Cine se va face ispravnic vreunui om, și va lua bani dela niscari datornici... PRAV. 145. Apucară creditorii pe un minciunos de datornic. SBIERA, P. 229/27. † Datornicul plătește în toate zilele. PAMFILE, J. II. Dela un datornic rău și un sac de paie este bun. IORD. GOLESCU, ap. DDRF. Chezeșul plătește ca și datornicul. ZANNE, P. V 165.

2°. A d j. (Învechit) Datorit, cuvenit, cerut. Datornică cinste și mulțămită. ANTOLOGHION (1726), ap. BV. tom. II 25. Este a se plăti cu datornică datorie la visteria domnească (a. 1764). URICARIUL, I 310/21. S'au culcat... făcând mai întâi... datornică închinăciune. DRĂGHICI, R. 177/13. Comisia episcopicească va face datornică sa arătare cătră Stăpânire ca să... CODICĂ TIV. 38/23.

3°. † Subst. (Numai în „Tatăl-nostru“) Greșit. Și iarte noae datoriile noastre cum și noi lesem datornicilor nostri. CATEHISM (sec. XVI), ap. GCR. I 39/3, cf. EVANGHELIE (1746), ib. II 36/25, ediția din 1894, ap. TDRG.

[Și: **dătornic**, -ă (LB.); **dătornic**, -ă subst. | Adjectiv: (neobișnuit) **datornicese**, -cească † adj. = cuvenit, cerut. După datorniceseasca arătare de toate vom face înștiințare. LET. II 105/11. | A d verb: — (neobișnuit) **datorniceste** † = potrivit datoriei, din datorie. C[raiescul] Gubernum a poruncit ca să tipărească... „Cărticea năruvirilor bune“,... iară datorniceste te poftesc pre Sfinția ta tuturor prooților... a le vesti ieșirea ei la lumină (a. 1810). IORGA, S. D. XII 202.]

— Derivat din dator cu suf. substantival -nic.

DĂTORNIC, -Ă subst., adj.

DATORNICESC, -EASCĂ † adj. } v. datornic.
DATORNICESTE adv. }

DĂTUI vb. IV^a trans. 1°. Imposer, établir un impôt. 2°. Prendre sur le fait, pincer, découvrir.— (Transilv. de Nord, Mold.)

1°. A pune dări. Nici să-i mai dătuiești, nici să-i mai dijmuești. DOC. (a. 1626), ap. T. PAPAHAĞI, C. L.

2°. A da peste ceea ce cauți, a descoperi, a afla (Zagra, I. Năsăud, com. CORBU), a prinde pe cineva cu ceva s. făcând ceva. Am căutat prețutindeni, dar n'am putut dătui ce s'a făcut.

Com. CORBU. Grigore Laiu o dătuiește (= o află, o prinde) schimbând galbenii. (Putna). CONV. LIT. a. 44, vol. II, 267.

— Derivat din dat „împozit, dare“.

DAU adv. Mème. — (La Români din Banat și din Iugoslavia) Da (r) și, dară-mi-te; sau chiar... Frică mi-e că m'o 'mpunge(a). Ceale lemne... Dau niște zile trecute! GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 336/27, cf. JAHRESBER, III 314. Auzi, mândră dau (glosat prin „sau“) n'auzi, Cum te strigă badea? HO-DOȘ, P. P. 172.

— Din da† + au. Cf. dar.

DĂUĂ num.

DĂUĂSPREZECE num. } v. doi.

DĂUĂZECI num. }

DAUL † s. a. (Muz.) Grosse caisse.— (Turcism rar) Tobă mare. Nouă calcanuri, nouă dauluri. E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/23. [Plur. daule. RUDOW, XVIII 75 și dauluri].

— Din turc. **daul**, idem. CIHAC, II 572. Cf. tabul.

DAULĂ vb, I^(a) v. dăula.

DĂULĂ vb. I^(a) (S')*creînter*, (s')*exténuer*, (s')*épuiser*. Pencher.— (Muntenia și Transilv.) Trans. A prăpădi (un animal) cu munca, a slei de puteri, a istovi, a sdrobi, a speti, a deșela (un cal) (cf. I. GOLESCU, C. I 237, DICT.), a-i rupe cuiva oasele, nelăsându-l sdravân (cf. RĂDULESCU-CODIN, I), a bate o vită (mai ales un cal), până i se strică mijlocul (cf. DR. V 182); cf. dărvări. [Vinul] **dăulă** trupul cu cutremur și cu uimeală de simțire și de minte. PISCUPESCU, O. 200/3. Văzând că atâta sarcină îl dăhulase de tot. ISPIRESCU, ap. TDRG. || Refl. A-și pierde puterile, a se prăpădi cu munca, (cf. I. GOLESCU, C. I 237, 254, POLIZU, DDRF), a se osteni tare, a se obosei mult. Să mă lăsați să mă odihnesc și eu puțintel, că m'am dehulat cu atâtea trebușoare pe pământ. CARAGIALE, S. N. 65. Ne-am doholat de tot = am ostentit rău de tot. AN. DOBR. IV 102 bis. | P. ext. A se apleca într-o parte, a se strâmba. S'a dăhoiat clăditura, clăia s. căpița de fân. (Abrud), VICIU, GL.

[Ind. prez. 1. **dăul**, 2. **dăuli**; 3. **dăulă** s. **dăulez**, etc. || Și: **daulă**, **deulă**, (+ hulă, hului) **dăhulă**, **dehulă**, **dehălă**, **deholă**, **deolă** (AN. DOBR. 102), **duhălă**, **deholă**, **dă(h)oină** (DR. V 180 vb. I^(a)). || Adjective: **dăulăt** s. **dehălăt**, **deholăt**, **dehulăt** **dă(h)oinăt**, **deulăt**), -ă, prăpădit, sleit de puteri, istovit, sdrobiț, rupt, sfârșit (PAMFILE, J. II), oboșit de greutate (ION CR. VI 152), deșelat (cf. DR. V. 182, cf. 180); stricat, dărâmat; trist, supărat, măhnit (LB.). Șapталul dehulat de alergături a fost trimis... la basinu' dela Tulon în reparație. GHICA, S. 401. Zidurile, vai! de mult timp dăulate... ale bisericii dela Argeș. ODOBESCU, II 514. Birtașul nostru deholat de muncă și de mozturile noastre. BOTEZ, B. 72. E dăoimut de tot, se zice de o vită căzută la s. în ham. DR. V 180. Dehulat de muncă = rupt, sfârșit. PAMFILE, J. II. Dehălat, -ă = rău îmbrăcat, rău agonisit, rău chibzuit. E o dehălată = o matahoală, o natantoaală; o boală a vacilor. CIAUȘANU, GL. (Fig.) Puterea deulată. I. VĂCĂRESCU, P. 162/3. Sufletu-mi dăulat și sdrobiț de răstărite în zadar cută odihna. ODOBESCU, I 167/27. Dehulat de muncă = rupt, sfârșit. PAMFILE, J. II, **dăulătór**, -toare = istovitor. Aprinzeala să ațată... din urdinare dăulătore. PISCUPESCU, O. 233/26. | Abstract: **dăulare** s. f. = sleire de puteri, sfârșeală, osteneală, slăbiciune;

dărâmare într'o parte (com. OLMAZU) [După curățenie nu se simțește] slăbiciune și dăulare de putere. PISCUPESCU, O. 212/2].

— Etimologia necunoscută. (Un *deb[illare, derivat din *debilis* „slab, debil“, ar fi dat în românește *dăula*, dar variantele formale ale acestui cuvânt ne fac să credem că avem a face cu un împrumut nou, poate — după cum presupune C. LACEA — din ung. (*le*)*dölni* „a se năruia, a se surpa“) Cf. *devoca*, *decula*.

DĂULI vb. IV^a 1°. Se plîndre, gémir. 2°. *Plîndre*. — (Transilv. de Nord și Mold.).

1°. Refl. și intrans. A se tângui, a se văita, a se văicări, a se jeli (Zagra, l. Năsăud, com. CORBU); a plînge după mort (REV. CRIT. IV 87), a se bocii, a se cânta (II 5°). *Atunci începu fata a plînge și a se dăoli*. RETEGANUL, ap. CADE. *Dăuleau, se dăuleau, plîngeau și se văietau, că le era urît și erau străini pe acele locuri*. VASILIU, P. L. 257. *Dăuliți, nu vă dăuliți, Nu vă tânguiți, Nu vă văicărați, Nu plângeți în glas*. id. ib. Cf. GR. S. V 137. || (Despre oi) *Oaia sbiară, mehăește, se dăulește*. H. X 356.

2°. Trans. A plînge pe cineva, a-l compătimi (mai mult ironie) (Zagra, l. Năsăud, com. CORBU).

[Și: **dăoli** vb. IV^a REV. CRIT. IV 87; **dăliu** vb. IV^a.]

— Derivat din (d) **auleu!**, exclamație care exprimă durerea. Cf. a oii.

DĂCŢ s. m. (Entom.) v. **tăun**.

DĂUNĂ vb. I^a trans. *Porter préjudice à qq. — A pricinui* cuiwa o pagubă, a păgubi pe cineva. *Dacă lucrul împrumutat are așa defect, încât să poată dăuna pe acel ce se servește de dânsul... rămâne răspunzător de daune*. HAMANGIU, C. C. 398. [Abstract: **dăunare**, s. f. *Eredete... nu poate să restituiească amanetul cu dăunarea corezilor săi, încă neplătiți*. id. ib. 424. | Adjective: **dăunăt** (cu negativul **nedăunăt**), -ă = păgubit. *Când se certau doi oameni pentru hotar, fără să meargă la judecată, luau doi martori... și zicea „dăunatu“ părîtului*. DIACONU, P. 64; — **dăunător**, -oare = aducător de daune, păgubitor, dăunător. *Sfătui pe boieri să se lase de simpatiile pentru catolici, care ar fi dăunătoare legii pravoslavnice*. IORGA, L. XVIII 58. *Tradițiile dăunătoare, ale domniei străine*. T. N. VI 1233; — (contaminare incidentală între dăunător și dăunos) **dăunător**, -oasă. *Sub înăurirea unei culturi fragmentare și adeseori dăunătoare, au găsit de cuvîntă să...* ȘEZ. I 231/16. | Pronunț. *dă-u-și dău*].

— Derivat din **daună** (cf. lat. *damno*, -are „a condamna“).

DĂUNĂ s. f. 1°. *Dommage*. 2°. *Malheur*. 3°. *Préjudice*. 4°. *Agression*. 5°. *Avidité*.

1°. Pagubă, stricăciune (HERZ-GHER. M. II 375); spec. stricăciune în bucate (POGOR. HENR. 227), pagubă cauzată (în pădure) de furtună, vânt, etc., s. săvârșită de oameni și animale (DICT. SILV. 99). *Ar fi daună (= pagubă, păcat) să mergi pe acolo, că, Doamne, mulți voinici și-au pus capul*. RETEGANUL, P. II 11/28. || *Unde e marfă, e și daună* (în variante: *pagubă*). ZANNE, P. V 400. | (A fi) în **dauna** cuiwa s. a ceva = în paguba, în detrimentul cuiwa s. a ceva. *Cunoștințele grămădite la un loc [în școală], una în dauna celorlalte...* ODOBESCU, II 63. *Este o mare deosebire... în dauna noastră*. MAIORESCU, D. II 80. | (Jur.); după fr. *dommages-intérêts* **Daune-interese** v. **interes** (3°). *Poate fi osândit, după împrejurări... și la plată de daune-interese*. HAMANGIU, C. C. 127.

2°. **Nenorocire** (cf. POGOR, HENR. 227, STA-

MATI, COSTINESCU). *Avea un cal năzdrăvan, care îi da de știre, când i se 'ntâmpla ceva daună*. RETEGANUL, P. III 46/21.

3°. *Necaz făcut unei persoane, bucluc* (4°), *belea* (1°), *neajuns, prejudiciu*; *posnă, sminteală* (POGOR, HENR. 227). *Deschide-ți ochii bine..., ca să nu mă silești a-ți face o daună, de care-i pomeni cât îi trăi*. ALECSANDRI, T. 1355. *Neajunsuri și daune de suferit din partea Ungurilor*. MARIAN, T. 40.

4°. (Neobișnuit; întrebuințat în acest sens de C. NEGRUZZI) *Agresiune, atac*. *Se cunoștea că meditează vreo nouă moarte, vreo nouă daună*. I 143. *Astăzi este o nouă daună* [vorbind de o agresiune cu cuțitul]. III 338/1.

5°. (Neîntrebuințat, cf. însă derivatul **dăunos**) **Lăcomie, poftă**. PONTBRIANT.

[Adjective: (lat. *damnosus*, -a, -um) **dăunos**, -oasă = păgubitor, vătămător; (Transilv.) **lacom** (LB.), **poftitor** după bunurile altuia (Lancrăm, jud. Sibiu, com. I. BLAGA), **pofticios** (Rahău, în Transilv., com. SIRCA), **râmnicos** (REV. CRIT. III 122). *Doamna Chiajna, miere capoșă și dăunosă... știu să doboare cu armele împotriva Românilor*. ODOBESCU, I 118/17. *Femeile grele (= însărcinate) sunt dăunătoare, copiii sunt dăunoși*. REV. CRIT. III 122; — **dăunător**, -oasă = stricăcios, dăunător. *Vrabia... una din cele mai dăunătoare pasări...* MARIAN, O. I 399. *Faptă foarte dăunătoare pentru limba noastră*. id. ib. 40. | Alt derivat: **dăunaș**, -șă subst. = **păgubaș**. *Cine a furat, să mai fure, pe dăunaș (păgubaș) să-l spânzure* (Bihor). ZANNE, P. V 469. | Pronunț. *dău-* și *da-u, dă-u*].

— Din lat. **damna**, *-ae (= *damna*, -orum, pluralul devenit feminin singular al neutrului *damnum*, idem). Cuvântul acesta (conservat și la Albanezi: *dâm* „pagubă“) s'a păstrat ca vorbă populară numai în câteva regiuni marginase și mai ales în derivatul **dăunos** (din *damnosus*, -a, -um). În veacul trecut el a fost reînviat de scriitori, care simțeau nevoia de a reda cu un cuvânt românesc pe franțuzescul „*dommage*“.

DĂUNĂCIÓS, -OĂSĂ adj. } v. **daună**.
DĂUNĂȘ, -Ă subst. }

DĂUNAT, -Ă adj. } v. **dăuna**.
DĂUNĂTÓS, -OĂSĂ, adj. }

DĂUNĂZÎ (LE) adv. v. **deunăzi**.

DĂUNE s. m. (Entom.) v. **tăun**.

DĂUNÓS, -OĂSĂ adj. v. **daună**.

DĂUORĂ num. v. **doi**.

DĂUȘ s. a. v. **dărdăuș**.

DAVĂ † s. f. 1°. *Réclamation*. 2°. *Mégère*. — (Turcism, cu circulație foarte redusă).

1°. † Reclamație, proces. *Toate gălcelele și dăvatele Tătarilor, cu câte se acolisea ei de Moldoveni, unii cecărând robi, alții cai, boi, și altele nemărate de tot felul de dăva, năpăști, de care pururea era învâlniți Moldovenii; că dăvatele lor nu avea sfârșit*. LET. III 167/2527. *Tătarii... părăsindu-se de toată dăva și pricea ce au cu Moldovenii*. ib. 170/19. *Să aibă întărire nestrămutată hotărîrea Domnului, fără de a nu se mai face apelație la dăvatele creștinilor i [= și] a Turcilor*. DUMITRACHE, 462. *Au făcut Doamna Mavrogheni dăva la împăratul cu harzoval*. DIONISIE, C. 181. *A să păgubi săraca raia pentru acest fel de mincinoase și împotriva dreptății dăvate și*

pări. TES. II 309. *De s'ar scula cineva... pentru acest fișan să caute dava...* DOC. (1762) CONV. LIT. XXII 908.

2°. (Astăzi; Olt. sub forma *dávă*) Femeie rea, bună de certuri. ARH. OLT. VI 108.

[Plur. *-vale*. | Și: (din sârb. *dáva*, idem) *dávă* s. f. (ad 1°) BRĂESCU, M 64, (ad 2°) ARH. OLT VI 108. | Familia (turc. *davağy* *davagiú* (*dovagiú*) s. m. = reclamant. *Dar viind o sumă de popi acolo și fiind davagiú și copilul den casă...* (a. 1754). IORGA, S. D. XIV 228. *Dumnealui era și judecător și davagiú* (a. 1790). BUL. COM. IST. *Advocatul și oricare alt davagiú de va cuteca*. PRAVILA (1814), 20. (Cu funcțiune atributivă). *Nu putea cineva a fi și judecător și avocat davagiú*. ib. 8; — (t. *davağylık*) *davagiú*, (*davagiálăc*) † s. a. = proces, caz, pără, reclamație, p'angere. *După davagiálăc ce au făcut Elciul roșesc la Poută, l-au mazălit*. ZILOT, CRON. 65. *Rămăind în casa părintească mult davagiálăc s'au făcut* (a. 1808). IORGA, S. D. XV 127. *Până a face cu davagiálăc' la isprăvnicat pentru paguba ce în silă umbra numit' să-mi facă...* (a. 1811). BUL. COM. IST. V 291.]

— Din turc. *dava*, idem.

DÁVĂ † s. f.
DAVAGIALĂC † s. a. } v. *dava*.
DAVAGILĂC † s. a. }
DAVAGIU † s. m. }

DĂVĂIMĂȘESC, -EĂSCĂ adj. } v. *devălmaș*.
DĂVĂIMĂȘIE s. f. }

D'A-VÁLMA adv. v. *a-valma*.

DĂVĂLMĂȘ s. m. (ș. d.) v. *devălmaș*.

DĂVĂRĂ vb. I^a = *adevăra*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. s. 40, 95, etc.

DĂVĂȘÍ vb. IV^a v. *devăși*.

DAVEGIÚ † s. m. v. *davet*.

DAVÉT † s. a. *Invitation*. — (Turcism; rar) Pofire, invitare (oficială). *Vizirul merse la Sultan Mustafa III... și-i făcu davet de ghiuluș*. VĂCĂRESCUL, ap. ȘIO. [Plur. *-veturi*. | Familia: (t. *davetğy*) *davegiú* † s. m. = cel care face invitarea, pofitor. *Sultanul a trimis îndată davegiú ca să invite pe Vizir să intre cu armata sa în oraș*. FOTINO, ap. ȘIO.; — (t. *davetname*) *davetnamé* † s. f. sing. = scrisoare de invitațiune. *Vezirul și rig alii trimiseră davetname la Baiazid, chemându-l să vie să moștenească tătăl tătâne-său*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 259/6.]

— Din turc. *davet*, idem.

DAVETNAMÉ † s. f. v. *davet*.

DAVLAGEÁLĂ s. f. }
DAVLAGÍ vb. IV^a } v. *dambla*.
DAVLAGÍE s. f. }

DĂVOCÁ vb. I v. *devoca*.

DAZMEĂTĂ loc. adv. *Ce matin*. — (Banat) Azi de dimineață. *Că bărbatu-i rău ca dracu', Că ș'asară-mi rupse capu' Și dazmeată-mi rupse gura, Rupă-i dracu' junghetura*. HODOȘ, C. 92.

— Contrás din *de azi dimineață*.

DĂZVOCÁ vb. I v. *devoca*.

DE prep. A. I. 1°. a). Marque le lieu d'où part

une action ou un mouvement: *de, de* (près), *de* (partout) etc. b) Marque le lieu où se trouve quelqu'un ou quelque chose: *de* (toutes parts), *auprès de* (soi), *devant, avec*. 2°. a) Marque le moment où commence une action: *Depuis, à partir de*. S'emploie là où le français dit: voilà (il y a) une heure, un mois, que... *De* (de demain en huit, du matin au soir). b) Marque le moment où a lieu une action: *De* (de nuit, d'hiver), *en* (hiver), à (midi). S'emploie là où le français dit simplement: demain, cette fois, le soir, etc., ou se sert d'autres prépositions: *en, à*. c) Marque le moment où a commencé une situation qui a duré. *Depuis*. S'emploie avec un adjectif là où le français dit *dès*, avec un substantif: *dès l'enfance*, ou n'emploie pas de préposition: *il a commencé tout petit, il s'est marié jeune* etc.

II. 1°. Marque l'origine, l'auteur d'un état de choses: *de, par*. Introduit le complément du verbe passif. 2°. Marque la cause d'une action ou d'un état: *de, par, à cause de* (mourir de maladie, geler de froid, perdre par paresse). S'emploie là où le français dit tellement, tant (on ne le voyait pas, tant il était petit (roum. de mic ce era). 3°. Introduit un complément instrumental: *de, avec, par*. *Pour* (indiquant le prix): acheter pour trois francs de... *De, en* (marquait la matière): une maison de bois, en bois. 4°. a) Introduit un complément circonstanciel de modalité: *de* (de bon cœur, de force). S'emploie dans de nombreux cas où le français s'exprime sans préposition: dormir profondément, brûler vif, ou en utilise une autre: *en* (tout). b) *En ce qui concerne, pour ce qui est de*. Equivaut au français *pour* dans des expressions telles que: pour être lourd, il est lourd, pour pousser, il pousse etc. c) Distributif: *par*: (un boeuf par homme, quatre francs par mois etc.). d) S'emploie là où le français dit simplement deux, trois fois, bien des fois, plusieurs fois, ou bien: *pour* (pour la première, la deuxième fois). e) En combinaison avec *ce*, equivaut au français: à mesure que..., plus... plus... 5°. *Pour, en rue de, à l'intention de*.

III. 1°. a) Marque l'éloignement, la séparation: *de* (éloigner, séparer de). b) *Au-delà de, plus loin que*: avec le verbe *a trece* „passer“, là où le français dit: dépasser, franchir un point, une étape. 2°. a) Marque le rapprochement, le contact: *de* (s'approcher de, prendre de), (tenir) *par* (la main), (s'appuyer) *de, contre* (un mur, se cogner à une pierre, contre les murs, lier *de*). b) Marque avec le verbe *a trece* la direction: *du côté de*; (fig. se mettre du côté de qqn).

B. I. Marque les éléments successifs d'une série: *par, après* (jour par jour, jour après jour, maison par maison).

II. Partitif: *de*.

III. 1°. S'emploie avec un nom ayant fonction de sujet: il arrive de ces maladies, il y a de tout. 2°. La construction prépositionnelle tient lieu d'un second nominatif: il est considéré comme traître. 3°. S'emploie avec une valeur exclamative dans des imprécations telles que: le diable les emporte, ces bandits; que Dieu la maudisse, la vieille. 4°. Introduit un prédicat dans différentes tournures où le français emploie diverses prépositions ou une construction directe: être à charge, cette théorie est d'une vérité évidente, être de mode, à la mode, etc. 5°. a) Introduit le complément de certains verbes

dont les correspondants français sont pour la plupart transitifs. S'emploie, comme en français, avec le verbe *a ști* (savoir): savoir quelque chose *de* quelqu'un, avoir connaissance d'une chose. b) Introduit le complément de nombreux verbes intransitifs et pronominaux: *de* (s'occuper de, se méfier de, se plaindre de, se reposer de, avoir envie, pitié, soin, etc. de). c) S'emploie dans des exclamations analogues au français: pauvre *de* moi! après des adjectifs ou des interjections ou *de ce*. d) Après des verbes dont le sens est tel que: parler, écrire, entendre dire, apprendre, etc.: *De, au sujet de, à propos de*: que dis-tu de lui? entendre, dire de quelqu'un, parler de courage etc. 6°. Introduit l'attribut du complément direct: *en, pour, comme, en guise de* (donner une maison *en dot*, reconnaître quelqu'un pour maître, recevoir une chose en cadeau, etc.).

IV. Introduit le complément déterminatif: 1) de lieu: les rois de la terre. 2) de temps: les gens d'hier. 3) de qualité, de nature, d'appartenance: un verre d'eau, l'âge de se marier, un grain de blé, un rayon de soleil, fille de roi, un coup de bâton. 4) S'emploie dans certains cas devant le nom de nombre ordinal: son second mari, les secondes cartes (à jouer). 5) Partitif: *de* (chacun de nous, le premier des jours de la semaine). 6) Indique l'agent d'une action: les chants des clercs. 7) Indique l'objet d'une action ou d'un état: la crainte de la mort, l'amour de la liberté.

C. 1°. Précède le complément d'un adjectif: digne de, malade de, libre de, content de, riche de, etc. 2°. Précède le complément d'un adverbe ou d'une locution adverbiale: près de, loin de, hors de, à côté de; s'emploie parfois dans des cas où le français construit directement: avant dimanche. 3) Introduit le complément d'un comparatif: *de, que* (plus de douze, plus précieux que l'or, plus haut que le ciel, pis que cela).

D. 1°. S'emploie après le nom de nombre cardinal à partir de vingt, et après des mots tels que multitude, foule, etc.: une quantité de choses, un peu d'ombre. 2°. S'emploie devant l'adjectif après des adverbes correspondant au français: assez, si, tellement, là où le français dit simplement: assez riche, si pauvre, extrêmement, incroyablement beau etc. 3°. S'emploie parfois, après ces mêmes adverbes, aussi devant le verbe, dans des expressions telles que: tant il se louait. 4°. S'emploie entre deux substantifs comme en français ou entre un adjectif et un substantif dans des expressions ayant une nuance affective prononcée: un amour d'enfant, un diable d'homme, une horreur de fille, le premier terme qualifiant le second.

E. S'unit à d'autres prépositions, comme en français dessus, dessous etc.

F. Élément de nombreux mots composés.

De neaccentuat în frază și proclitic, formează o singură unitate fonetică împreună cu cuvântul de care ține (ca în *demult*). Analiza gramaticală sau regulile ortografice uneori îl despart de acesta din urmă, iar când *de* e urmat de altă prepoziție, despărțirea sovăe adesea, ca în *dela deal* s. *de pe deal*. De asemenea și *de pe la* e înțeles ca *de + pe la*.

Substantivul în legătură cu *de* rămâne de obicei nearticulat, dacă nu e urmat de un atribut al său (cf. *de frică*, însă *de frica ta*). Substantivul se articulează totuși câteodată și după *de*, în determinări temporale, când, în locul construc-

țiunii prepoziționale, se poate pune numai acel substantiv singular. Se poate spune așa dar *țărâna-lu își drege plugul iarna* s. *de iarna* s. *de cu iarnă* s., mai rar, *de cu iarna*.

Cuvântul de sub regimul lui *de* are de cele mai multe ori un înțeles corespunzător cu funcțiunea întregii expresiuni prepoziționale. În *plouă de ieri*, determinarea *de ieri* are funcțiune temporală, iar *ieri* e un adverb de timp. Adesea însă apare după *de* un cuvânt care singular n'ar putea avea înțelesul acelei expresiuni prepoziționale: *de mic* s. *de copil* a plecat de acasă. Nici adjectivul *mic*, nici substantivul *copil* nu exprimă noțiuni de timp, dar *de mic* și *de copil* au în cazul de față funcțiune temporală („când” s. „de când a fost mic” s. „copil”). De la „*puer ad te veni*” = „copil” („decă „copil fiind”) am venit la tine, fraze care răspund la întrebarea (de) când?, s'a putut ajunge ușor la *de copil am venit la tine*. În *cu ars de vii*, funcțiunea lui *de vii* nu mai e temporală, ci modală, iar în *l-a lăudat de voinic* e cauzală ș. a. m. d.

Asemenea construcțiuni prepoziționale sunt în același timp și compliniri circumstanțiale ale predicatului și determinări apozitionale ale atributului sau ale complementului, cuvântul în legătură cu prepozițiunea fiind supus regulilor acordului, ca orice apozitiune sau atribut adjectival.

Când, în astfel de cazuri, construcțiunea prepozițională s'a format cu un adjectiv, acesta ar putea fi înlocuit, de cele mai multe ori, printr'un substantiv abstract corespunzător: *l-a lăudat de voinic* = *l-a lăudat de voinicie* (cf. A. II 2° a) s. *era tinsă o masă de marmură, de naltă* (= „de nălțime”, „în ce privește înălțimea”, (cf. A. II 4° b) *cât se răzma omul*. MINEIUL (1776), 29 b.

Construcțiunile cu *de* se pot exprima sau înlocui prin perifraze, în multe feluri, potrivit cu înțelesul lor. Astfel, când *de* se găsește înaintea unui supin, construcțiunea prepozițională ține locul conjunctivului (*s'a apucat de arat* = „s'a apucat să are”, *ogor bun de arat* = „ogor bun să fie arat”).

Uzul clasic latin evita întrebuintarea construcțiilor prepoziționale cu funcțiune de atribut, dar îngăduia totuși tot felul de abateri, mai ales în legătură cu substantive care cuprind ideea unei acțiuni: *Ciceronis de republica cura, commentarii de Bello Gallico, oratio de imperio*, iar pe de altă parte și *homo de plebe, malus poeta de populo, rabula de foro*). Construcțiunea cu *de* a înlocuit adesea genitivul partitiv, mai ales când intervenea o noțiune de număr (*de tribus hoc extremum, tres de consularibus, unus de tribus, unus de multis*, dar și *aliquis de diis, minimus de stirpe*). Prepozițiunea *de* a devenit astfel un element sintactic pentru exprimarea funcțiunii genitivului.

Înlocuirea genitivului prin construcțiuni prepoziționale a fost, în epoca preromanică, foarte obișnuită. Astfel se întrebuintau prep. *ad* (cf. rom. a² 5°) și prep. *de*. Perifraza cu *de* e cunoscută tuturor limbilor romanice și ține locul genitivului și în limba română. O găsim în textele vechi și în poezia populară.

Construcțiunea prepozițională, pe lângă funcțiunea de atribut, poate îndeplini și celelalte funcțiuni sintactice: de nume predicativ, de complement direct, de subiect (v. mai jos), păstrând toate aspectele ei proprii, cu înțeles de loc, de timp, partitiv, etc.

Ca instrument general de determinare, poate întregi până și adjective și adverbe: *toate cele trebuincioase de drum, buimac de cap: mâncă furis de gazdă* (R. CONSTANT, R. 74), *asa de sus, bine de bine*. Ele iau în deosebi locul unor adjective, când nu există sau nu se poate forma un derivat corespunzător *ou de găind*, cf. însă

cal dobrogean pe lângă cal de Dobrogea). Uneori se evită cacofonia prin construcțiunile cu *de*, bunăoară când două genitive ar urma unul după altul: *calul fiului de craiu*, CREANGĂ, P. 185, nu „*calul fiului craiului*“.

Când sunt calificative, aceste expresii prepoziționale pot fi supuse și comparațiilor: *un om de seamă, un om mai de seamă, cel mai de seamă om din sat*. Ele pot fi și despărțite de cuvântul determinat: *ochiu ca de bou*.

De obicei nu se pun doi *de* unul după altul, când ar trebui să apară o altă expresie de asemenea formată cu *de*. Se spune deci (v. A III 1^a și B III 5b) *de ce ți-e frică nu scapi* (= *de ce ți-e frică, de aceea nu scapi*), nu „*de de ce ți-e frică, nu scapi*“. În *de demult* de ex. un al doilea *de* a fost cu puțință numai după ce *de* din *demult* s'a contopit cu *mult* și n'a mai fost simțit ca prepozițiune.

Funcțiunea sintactică a prep. *de* are uneori înfățișeri care o apropie de conjuncțiuni, în deosebi de conj. *de*, mai ales când această funcțiune e cauzală. Se poate spune *Sandru slăbește de boală* și *Sandru slăbește de boală*. Legătura sintactică cu subiectul propozițiilor se poate face și mai simțită printr'un adaus construit cu pronumele relativ *ce* și auxiliarul *a fi*: *Sandru slăbește de boală ce este*. În acest din urmă caz, *de boală ce este* constituie o propozițiune secundară (de cauză), iar *de* joacă rol de conjuncțiune.

La întrebarea *de ce n'ai venit ieri la mine?* se poate răspunde pe alocuri *de ce n'am vrut!*. Întru cât prep. *de* se prefăcea altădată în conjuncțiune cauzală, construcțiunea din răspunsul de mai sus este foarte explicabilă. În cazul de față, *de ce*, și în întrebare și în răspuns este aceeași expresiune, în care *de* a fost la început prepozițiune. Așa dar sunt cazuri în care *de* ar putea fi simțit și ca prepozițiune și ca o conjuncțiune. Cf. și D 3°.

A. Construcțiunea prepozițională are funcțiunea sintactică de complement circumstanțial.

I. Ca determinare privitoare la spațiu sau la timp.

1°. Complemente circumstanțiale de loc.

a) Complementul circumstanțial de loc răspunde la întrebarea *de unde?*, indicând locul din s. dela care pornește o acțiune s. o mișcare, locul (dar și persoana sau obiectul, considerate ca având locul lor în spațiu) din s. dela care se îndepărtează se ia, se aude, etc., ceva s. cineva. Prep. *de*, învechită în asemenea funcțiune înaintea substantivelor, unde prep. din, dela și de pe i-au luat tot mai mult locul, s'a păstrat de obicei înaintea adverbelor, unde înlocuirea ei e mult mai rară (cf. *de sus* și *din sus*, *de jos* și *de pe jos*). *De acie (de acolea* N. TEST. 1648: *și de acolo* BIBLIA, 1688) *încungurăm și vomu întru Righia* COD. VOR. 99/4, cf. CORESI, EV. 272/a. *Păsările ceriului.... de* (VOR. dim, DOS. din) *mișloc de piatră deade glas (dè medie petrarum dabunt voces)* PSAL. SCH. 336/12, cf. 477/12, 57/11-12. *Măncă de tot pomul răului...* PALIA (1581), 19/a, cf. PSALT. 314/a, CREANGĂ, P. 260/22, VARLAAM, C. 302. DOSOFTEIU, PS. 51. *Și și-au dat războiu foarte tare de imbe părțile*. LET. II 262/23, cf. III 8/. [Luna] *pe deal mi se opra Și cu drag de sus privea*. ALECSANDRI, P. I 101. *N'auzi tu de departe cocoșul răgușit?* EMINESCU, P. 213, cf. 242. *A zis fetei să suie în pod, să-și aleagă de acolo o lădă* CREANGĂ, P. 289, cf. 87, ȘEZ. I 54/a, ISPIRESCU, L. 42. *Auzii cântă(d) dze culme*. (Păunești în Mehodinți) JAHRESBER. VII 64. *De pretutindenii* v. *pretutindenii*; *de loc* loc, adv. v. loc (13°), cf. lat. *illico*; etc. || În corelație

cu la s. până s. până la s. până în și împreună cu acestea servește la formarea unor expresiuni care indică întinderea unei distanțe, cu *de* arătându-se locul de unde începe distanța, cu cealaltă prepoziție locul unde se sfârșește. Înaintea substantivelor, nu și a adverbelor, întrebuițăm astăzi în asemenea cazuri pe *dela* sau și pe *din* în loc de *de*. *D-zeul D-zeilor grăi și chemă pământul de* (dela HUR., DOS., den COR.²) *răsăritul soarelui pără la apus*. PSALT. 95/9-10. *De marginea pământului până în margini o primblă*. CUV. D. BĂTR. I 361/2. *Incepe el a o măsură cu ochii de sus până jos și de jos până sus*. CREANGĂ, P. 163 cf. IARNÍK-BĂRSEANU, D. 363. || **De-a-capul** (după ital. *d a capo*) v. cap (VI 2°).

b) Complementul circumstanțial de loc răspunde la întrebarea *unde?*, indicând locul în care se întâmplă sau se găsește ceva sau cineva. Prep. *de* se asociază când cuvântul de care depinde înseamnă o ființă (cf. însă exemplele dela sfârșitul acestui alineat). În asemenea cazuri ne sunt mai îndemână decât *de*, prep. *la* s. *lângă* s. *în* s. (asociativ) *cu* (I). S'a păstrat *de* mai ales când s'a contopit cu cuvântul respectiv într'o expresie adverbială ca *devalde*, scris și *de vâle* v. *vale*. (Legătura dintre funcțiunile de sub a) și b) ne-o lămurește ușor exemple ca: *Prind cocoșii a cânta și de ici și de colea*. IARNÍK-BĂRSEANU, D. 163, adevă „*din toate părțile*“, deci *de unde?*, s. „*în toate părțile*“, deci *unde?*) *În demăreată ieșiră cei ce era de Pavelu* (1688: *cei ce era cu Pavel*) și *verimu întru Chiesaria*, COD. VOR. 26/s. *Pentr'aceaea îi spândzurară... pre amândoi, de picioare îngreunând cu pietri*. DOSOFTEIU, V. S. 172/s. [Lui Grigore-Vodă] *i s'au răslețit și oastea ce avea de dânsul și au rămas numai cu cincizeci de oameni*. LET. II 214/a. *Ograda lui de toate părțile era îngredită*. DRĂGHICI, R. 100, cf. 167. *Mihai... lăsând de latură Sibiiul, merge la Făgăraș*. BĂLCESCU, M. V. 517/m. | (Fără ca să i se mai simtă lui de vechea sa funcțiune) *A fi ceva de (cineva s. ceva) s. de capul (cuiva)* = a fi de oarecare însemnătate, a avea oarecare valoare. *Trebue să fie ceva de ciobanul acela*. ISPIRESCU, ap. TDRG. (Cu semn opus) *Nu-i nimio de el s. de capul lui*. v. cap II 1°). || (Uneori învechit) Complementul circumstanțial răspunde la întrebarea în fața cui? s. înaintea cui?, indicând persoana în fața căreia se găsește sau se desfășură o întâmplare s. situațiune anumită. Câteodată ar putea lua locul lui *de* și prep. *la* (local: unde?) sau prep. *cu* (asociativ). [Diavolul] *uneori vinuște pe Dumnezău înaintea oamenilor... cum făcu și de Iov și și de alți de mulți...* VARLAAM, C. 68. *De tine pământul tremură... cu frică, Dealurile, muntii pier ca o nemică*. DOSOFTEIU, PS. 50, cf. 91. *De aceștia au dat dosul tabăra cea vicleană a dracilor*. MINEIUL (1776) 72^b. | (În locuțiune obișnuită astăzi, fără ca prepozițiunii să i se mai simtă vechea ei funcțiune) *Oare nu-i păcat de Dumnezău, că mai trăim noi pe lumea asta?* CREANGĂ, P. 74.

2°. Complemente circumstanțiale de timp.

a) Complementul circumstanțial răspunde la întrebarea *de când?*

c) Indică timpul sau clipa în care începe o acțiune sau o situațiune. Când cuvântul la care se referă construcțiunea prepozițională este un substantiv sau un adverb, sunt mai obișnuite astăzi prep. *din* și *dela*, (cf. A I 1^a). Desfășurarea acțiunii în timp, din momentul în care și-a luat începutul, își găsește adesea expresia printr'un adverb ca înainte, încolo, încoace, cu care se întregeste complementul circumstanțial; locul acestui adverb îl ia uneori un substantiv, exprimând o măsură de timp, ca: o săptămână, un an, etc., iar durata apare ast-

fel precis determinată. (În locul substantivului sau adverbului poate intra sub regimul prep. *de* o propozițiune temporală introdusă de când, cum, îndată ce; *de* devine în cazul acesta element de compoziție a unei expresiuni conjuncționale: *de când, de cum* (s. și *cumuși* †), *de îndată ce v. când* (II 1° d), *cum* (D 2°), *îndată*). *Luptară-se cu mere* (= mine) *de* (din DOS.) *tirereatele mele*. PSALT. 275/10, cf. 137/5. *Greșit-am în ceriu și înaintea ta, și de-acum nu sânt* (= sunt) *destoinic să mă chem fecior ție*. VARLAAM, C. 17²/11, cf. DOSOFTEIU, PS. 99, LET. II 428/17, EMINESCU, P. 209/5, CREANGĂ, P. 178/5. *Mic să chiamă până în 25 de ai și deacolea înainte se chiamă mare*. PRAV. 1012. *Ține-te, săracă țară Moldovă, de acum înainte de jacurile și de mâncăturile a toți acești tuscinci feciori a Cupariului celui bătrân!* LET. II 259/18, cf. CREANGĂ, P. 206/22. *De mâne va începe* [să-ți dea lecții]. C. NEGRUZZI, I 7, cf. 30. *Clasele școlilor de comerțiu existente se vor înlocui treptat, începând chiar de estimp, prin clase de școlile reale*. ODOBESCU, II 76. *De când pe sinu-ți porți tu o neagră pată?* EMINESCU, P. 211. *Doar nu sâman eu grâu de ieri de alaltăieri!* CREANGĂ, P. 178, cf. ROMÂNUL GLUMET, S. *Mai rabdă, neică, ...Pân' de azi o săptămână*. TEODORESCU, P. P. 323 b. *Fu la joc, mândra la joc, Mălaiul de Joi la foc!* IARNİK-BĂRSEANU, D. 421. Cf. ȘEZ. V 15 b, POP., ap. JAHRESBER. X 509. *De acia* = din clipa aceasta încolo, v. *acia* (2°).

β.) Construcțiia prepozițională indică timpul trecut din momentul în care a început sau s'a petrecut o acțiune, determinând astfel și începutul și durata acesteia s. durata situațiunii create prin ea. Subt regimul lui *de* se găsește un substantiv exprimând o măsură de timp. *De mulți ani fiindu tu giudețu dereptu limbicii a-cestăia*. COD. VOR. 59/5. *De un veac el șede astfel*. EMINESCU, P. 204, cf. 260. *Făt-Frumos pe care-l cauți de atât amar de vreme*. CREANGĂ, P. 95, cf. 313/4. *De trei ani mi-ai fost draguță*. IARNİK-BĂRSEANU, D. 256-257, cf. CREANGĂ, P. 100/18. FUNDESCU, L. P. 47/17, SEVASTOS, C. 205/5. *De curândă vreme s. de curând v. curând* (III 1°, II 1°). | (Expresiunea de subt regimul prepoziției ia forma unei propozițiuni) *Nu poate să o uite de sunt acumă aproape de treizeci de ani*. GORJAN, H. IV 83/22.

γ.) Complementul circumstanțial, lărgit printr'un al doilea termen format cu prep. la s. *până s. până (pe) la s. până în s. până (de) către* indică durata unei acțiuni sau situațiuni. Cu *de* se însemnează (ca și subt A I 2 a α) momentul în care începe, cu cealaltă prepoziție momentul în care încetează acea acțiune sau situațiune. (Și în cazurile acestea întrebunțăm astăzi în locul lui *de*, dacă urmează un substantiv, de obicei prep. *din s. dela*) *În credința ei cea ce e de Isusu.... de demăreață până la seară* (1648: *până sara*, 1688: *pân' în sară*). COD. VOR. 103/5. *Doamne... aște până codri nu fură și să se facă pământul și toată lumea, de veac și până la veac tu ești*. CORESI, PS. 249, cf. 319, VARLAAM, C. 105 b. | Prep. *de* găsindu-se în corelațiune cu prep. *în (întru)*, indică răstimpul care va trece până a începe o acțiune sau o situațiune oarecare. *De azi în trei zile plecăm*. ISPIRESCU, L. 4. || *De cuvânt* = îndată, numaidecât, pe loc, imediat, v. *cuvânt* (9°).

h.) Complementul circumstanțial răspunde la întrebarea *când?* (cf. lat. *de nocte venire*, *media de nocte*, *de die*, *de mense Decembris*), indicând clipa sau timpul în care sau în cursul căruia se petrece o acțiune sau de care ține o situațiune. Prep. *de*, adesea în concurență în asemenea cazuri cu prep. *în* și la, pare astăzi

un element de prisos înainte de adverbe sau expresiuni care și fără de acest *de* răspund la întrebarea *când?* (ca în *de a doua zi, de mâne dimineață, de două zi, mâne dimineață, de data aceasta, de rândul trecut, de pururea, de iară, etc.*) *Așa și de altă oară* (1648: *oarecând*, 1688: *odinioară*) *sfințele muieri... înfrunșa sire*. COD. VOR. 152/2, cf. 147/2, 156/4. *Scolu-me de noapte*. PSAL. SCH. 175/9, cf. LET. II 23/37, 244/20. *De pururea vesclie fi-vor părintelui Dumnezeu*. CORESI, EV. 30/21, cf. DOSOFTEIU, PS. 12, LET. I 227/5, II 419/21, 456/30, 262/20, 264/20, 273/13, III 197/25. *Fiind încă de noapte, s'au culcat*. BARAC, T. 16. *Mâi de noapte aici*. CARAGIALE, M. 6, cf. SBIERA, P. 17/30. *D'a doua zi sora mea se îmbolnăvi greu*. Și visul meu... *mi se deșteptă în creier*. DELAVRANCEA, TRUBADURUL (ed. 1887). *Hai, frate, la biserică De sfânta Duminică*. ALECSANDRI, P. P. 181/5, cf. SBIERA, P. 58/21, 58/15, cf. deseară. *Când va fi de dimineață, Să te duci din astă viciață!* IARNİK-BĂRSEANU, D. 259. *Crescut-au, Născut-au Doi meri d'alunei, De toamnă săditi, De vară nfloriți*. TEODORESCU, P. P. 78 b., cf. SEVASTOS, C. 152/5. *La anul nou, de demăncate ficcare om trebuie să ia în mână uncalta cu care lucrează în cursul anului*. (Movileni în Tecuci) HEM. 1221/12, cf. MĂNDRESCU, L. P. 30/5, CONV. LIT. XLIV². *Frunse de gorun... tăiet de vară, uscate și păstrate pentru capre*. H. IX 84. | *De amiază(zi) s. de prânz* = la amiază, în timpul prânzului, cf. *amiază zi* (II 1°) s. (Mold., de determinând împreună cu substantivul de subt regimul său timpul următor, în continuare, după cel indicat de acel substantiv; cf. lat. *non bonus somnus de prandio* PLAUTUS, funcțiune în care era mai obișnuită prep. *ex*) = după amiază, după prânz, după masă, cf. *amiază zi* (II 1°). (*De-amiază de seară* = când a trecut de amiază și ziua începe să coboare spre seară, pe la 3/4 d. a. Pornind din nou plugul, se ară necurmat până de-amiază de seară, pe la 3/2-4 ceasuri, când se face hodină, PAMFILE, A. 55. *De astăzi de mâne* † v. *astăzi*, cf. DOSOFTEIU, PS. 40/20. *De azi, mâne* = astăzi-mâne, în curând, în scurtă vreme: *La ce, măică, mă demierzi Cu turtiți cu mere verzi, Că de azi, mâne, mă pierzi*. MĂNDRESCU, L. P. 30/5. | (Și aici se poate observa trecerea foarte obișnuită și în alte cazuri dela funcțiunea locală la cea temporală:) *De ce nu mi-ai spus de acasă* (= pe când eram acasă) *lucrul acesta, ci numai acum?* — *De aci(a) s. † de acoleși* = apoi (2°), după aceea, v. *acia* (2°). *De-aci* (1648 și 1688: și; fr. puis) *de acolo vânslămu și trecumu în Chipru*. COD. VOR. 87/11. *Că mai înainte boala ei vindecă, de-aciia și cutremurulă sufletului ei imblânzi*. CORESI, EV. 384/16, cf. 309/5, 314/17. *Intâiu să-l bată, de aciia să-l trimiță la ocnă*. PRAV. 104, cf. LET. I A 55.

c.) Complementul circumstanțial răspunde și la întrebarea *de când?* și la întrebarea *când?*, intrund elemente funcționale definite și subt A I 2 a și subt A I 2 b. El indică momentul în care s'a înfăptuit (*când?*) și dela care înainte s'a prelungit (*de când?*) totodată o situațiune oarecare. *Ne-am înțeles de ieri ca să ne vedem astăzi* cuprinde și gândul că „ieri a fost, când ne-am înțeles“, și gândul că „e de ieri, de când suntem înțeleși“. Prep. *de* ar putea să și lipsească din acest *de ieri*, însă complementul circumstanțial devine adesea chiar prin acest *de*, pe lângă determinare a momentului, și expresie a distanței între acel moment și clipa în care a fost rostit. Până și întrebările *de când și când* își amestecă rosturile în asemenea cazuri, în măsura în care *de* ne apare aici în rolul corespunzător cu funcțiunea dela A I 2 b. Funcțiunea aceasta însă,

mult mai obișnuită altădată, devine tot mai puțin simțită. „Câți ani sânt, de când aceasta fu lui?” El zise: „De cocoon”. CORESI, EV. 76/23. Călugărița de mică dată dela părinți la lăcuința ficioarelor. DOSOFTEIU, V. S. 113², cf. VARLAAM, C. II 28², EMINESCU, N. 40, P. 273. Detinēr = ab infantia. ANON. CAR. Soarele au apus de demult. DRĂGHICI, R. 18. De dimineață, pompierii stropiseră podul. C. NEGRUZZI, I 129. Măcută duioasă, Rămâi sănătoasă, Că de azi îmi vine Să plec dela tine. TEODORESCU, P. P. 284 b, cf. 339 b. ȘEZ. I 141 b/7. Ziua bună de dimineață se cunoaște. BARONZI, L. 53/25, cf. RETEGANUL, P. V 50/15. S'a însurat prea de mic. DOINE, 45/16. Oaia asta se mărlise de cârlană (= până nu împlinise anul). (Rucăr) COM. LACEA.

II. Având funcțiune calificativă, determină o acțiune sau o situațiune după înfățișerile inerente lor, după împrejurările desfășurării lor, după scopul pe care îl servesc, etc.

1°. Complementul circumstanțial indică originea (descendența, locul de obârșie, paternitatea intelectuală, autorul unei fapături, realitatea din care în naștere o situațiune, etc., cf. lat. homo de plebe, de nave carcerem facere, etc.).

a) (În propozițiuni de construcție și valoare funcțională activă). Răspunde la întrebarea de unde? sau dela (prin s. din) cine s. ce?, prep. de fiind înlocuită astăzi, de obicei, prin dela s. din s. prin, dacă cuvântul de sub regimul ei nu este un adverb. De unde sântu oștele și sfădele intru roi? Au nu-su de aceea din dulceațele voastre...? COD. VOR. 126/13-127/2. Nu preimescu de (COR.²: den, DOS.: dela) casa ta vițelu, nece de (COR.²: den, DOS.: dela) turmele tale țapu. PSALT. 96/5. Iară, căce are el bogăție și mărie sau auțiie..., ce folosu-i iuste lui de aceea. CORESI, EV. 73/10, cf. 202/22, 299/33, DOSOFTEIU, V. S. 42/24. Încă au fost atunci mulți megiiși buni de pren prejure : den Colibaș, Colca și den Sătecel, Cambrea, den Copăcios[ă]. Drăgan cu fiu-său Pătru, și Stanciulea de acolea, și Pitea ot Scoarța, Vintil[ă] ot tam... (1591). CUV. D. BĂTR. I 58. Vom pieri de voi. MOXA, 373/27, cf. LET. II 340/7, III 18/10. Au răbdat scărbe și nevoi... de împărați... și deeretici. VARLAAM, C. 197². Ucenicii... audziră de Hristos acel cuvânt. Ib. 279², cf. 161/10, CORESI, EV. 131/20, SIMION DASC. LET. 3/2, CONTEMPORANUL, II 10. Să n'ăib ajutor de tine. DOSOFTEIU, PS. 82, cf. MINEIUL (1776), 97² b. Îi rămăseși mai mare avuție de tată-său. ȘINCAI, HR. III 272/27. Până va fi acesta (= smeul) d'asupra pământului, pace de el nu veți avea. ISPIRESCU, L. 18. Las' să mă chema, cum mă chema : ce ai d-ta de-acolo? CREANGĂ, P. 149, cf. 153. Ai avut mare noroc de m'ne. Ib. 202, cf. MARIAN, T. 78. Ce folos de tine, dragă, că ești albă și spălată, Și trăiești tot supărată. IARNİK-BĂRSEANU, D. 375.

b) (În propozițiuni de valoare funcțională pasivă). Răspunde la întrebarea de (către) cine s. de (s. din) ce, complinind verbe pasive (construite cu auxiliarul a fi) s. construite reflexiv s. având forma de participiu al trecutului. Rugați fomu (= fum u, „am fost”) de ei. COD. VOR. 99/10. Urulu alaltu iubii adesu, născuți (1688: unul pre alalt iubii cu de-adinsul, fiind de iznoavă născuți) nu de (1648: din, 1688: den) sămănața putredirici, ce de neputredă. Ib. 144/27, cf. 160/31, 35/4, 49/1. Smentise de urgie achiul m'eu (turbatuș est a furere oculus meus; mon oeil est fondu de tristesse). PSAL. SCH. 14/11, cf. 481/13, CORESI, EV. 505/14, VARLAAM, C. 294, PRAV. 206. Văz-o-i făcut ceriul de mămule tale. DOSOFTEIU, PS. 27. Leontie I și Il, după ce s'au biruit de oastea augustului Zenon, se omoară. ȘINCAI HR. I 92/23,

cf. DRĂGHICI, R. 26. Parcul meu se compune de doi plopi plutași, trei paltini, câțiva tel... C. NEGRUZZI, I 96. Aceste adunări se conrocu de Domn. BĂLCESCU, M. V. 9/27, cf. 10/4. Iși simte gātu'-atuncea cuprins de brațe reci. EMINESCU, P. 209/1. Mai toate jările erau băntuite de războate grozave. CREANGĂ, P. 183, cf. 264. Vai, mâncatu-s de străini Ca iarba de boi bătrâni. IARNİK-BĂRSEANU, D. 191.

2°. Construcțiunea prepozițională răspunde la întrebarea de ce? s. din care cauză? (din care pricină?, pentru ce), indicând cauza, motivul s. pretextul unei acțiuni sau situațiuni. Cf. cu (II 3°, IV), derept, din, în (IV), intru (IV), la¹ (III 2°), pentru.

a) De își păstrează pe deplin caracterul de prepoziție. Cârma flângea-se de greața undelor. COD. VOR. 94/10. Nu rădzănu de slava lumriei aceei. Ib. 40/2, cf. CORESI, EV. 450/20, PSAL. SCH. 300/5-7, Trupul numai de sănătate să-l grijim, nu de spurcăciuni și de pokiele trupesti să grijim trupul. CORESI, EV. 46, cf. 50/20, 364/11. De negândire și de lenz voastră să perdeți dulceața ce-au gătit voao Domnul nostru Isus Hristos. CUV. D. BĂTR. II 424, cf. VARLAAM, C. 335/1, 69², 72². Oricare vameș va ceare vama de (MOLD. de u) niscare lucruri, ce n'au fost obiceiul să dea vama... PRAV. 164, cf. 584, 896, 174, 676. Să sui svên'ul Ioan la un loc nalt, unde era acel spurcat idol a Artemidei, iară năroadele mplându-să de mânia de aceasta (= din cauza aceasta), aruncară pietri asupra svântului. DOSOFTEIU, V. S. 29/10. S'au osândit și Timuș... și și-au pus și el capul de glonț. LET. II 205/27, cf. 268/30, 256/9, 352/14, 249/13, 252/30. În borta pietrii brânca leului de groasă nu încape. CANTEMIR, IST. 158/1, cf. MAG. IST. I 356/7, MINEIUL (1776), 137². [Oile] nu de călbează au perit, ci de slabe. CALENDARIU (1814) 191/10. Cui... Mușcând de neastâmpăr zăbala ce-i ținea. ALEXANDRESCU, M. 30/3, cf. PANN, E. II 146/2. Toți au buhnit de răz de răspunsul acesta. C. NEGRUZZI, I 85. Num'n casă să tot șezi..., te ia naiba de urit. CONTEMPORANUL, I 567. Și de dragi unni altuia, Ei din ochi se prăpădesc. EMINESCU, P. 105, cf. 213. N. 42, 12/7. Și plângeam de supărată Că tu nu te-ni priceput. COȘBUC, B. 11/11, cf. F. 69, B. 25/3. M'-a căcut ghoșoga din mână De o sabie păgână. ALEXANDRI, P. P. 169 b/7. Fata... știa că, de făcut treabă, nu mai cade codă nimăru. CREANGĂ, P. 287, cf. A. 61, ISPIRESCU, L. 36. Că nu-ți bagă nicio vină, Nici de mică, nici de mare. IARNİK-BĂRSEANU, D. 271, cf. RETEGANUL, TR. 141/3-32, 14, P. III 46, 54/11. De străin și de sărac, Nu știu seara und' să trag. TEODORESCU, P. P. 326, cf. DOINE, 154/9. De aceea, de aia v. a cel (2° a) a l² (A). | (Cu topică schimbată: nemică de alta = de nemică alta). Că de ce-i tremura lui trupul, nu era lui nemică de alta, ce de acea bolnăvie. CORESI, EV. 58/20.

b) În construcțiuni care dau prep. de înfățișeri de conjuncțiune; cf. A II 4c.

a.) (Cf. ce e A III 2°). Știa amă și se învâța, de ce se chinuia. CORESI, EV. 27/20. Și sânt multe a svântului nenoiște, ce lăsându-le, de multe ce sânt, vom spune una. DOSOFTEIU, V. S. 172/32. Deabia umbli de slabă ce ești. ALEXANDRI, T. 1582, cf. P. P. 130. În fundul [lacu]-lui, se vedea scîpînd, de limpede ce era, un nisip de aur. EMINESCU, N. 6/6. Un jeț vechiu, negru, de vechiu ce era. DELAVRANCEA, ap. DDRF. Tu numai nu dai în gropi, de prost ce ești! CREANGĂ, P. 52, cf. 167/10, 293, 67/10, 294. Îi sfărâia călcăiele, de iute ce se ducea. ISPIRESCU, ap. TDRG., cf. ȘEZ. IV 88, MARIAN, T. 336, O. II 166/10. O fată, cât să-i cerci părechea, de frumoasă ce era. RETEGANUL, P. I 51,

cf. ISPIRESCU, L. 26, TEODORESCU, P. P. 636/5. *Pute de leneș ce-i.* HERZ-GHER., M. VII 9.

β.) † Din care cauză, de aceea. *Îl zătionise arătându-i-se noaptea, de care făcu a doua călătorie... și-și drease lucrul.* MINEIUL (1776) 160².

3°. Complementul circumstanțial are funcțiune instrumentală.

a) Răspunde la întrebarea cu (s. prin) cine s. cu ce, indicând ființa s. mijlocul cu ajutorul căruia sau prin care se îndeplinește o acțiune sau se împlinește o situațiune. În asemenea cazuri, prep. de poate fi înlocuită de obicei prin prep. cu (II), prin, în (II 1°), întru (II 1°). (Cf. lat. semnificare alieni de manu; citari de tribunali). *Vedzi credința agintă lucrurilor lui și de lucru se sfârșește credința.* COD. VOR. 121/6, cf. 139/11. *Sătură ei de (cu DOS.) vîptorile fșatelor.* PSAL. SCH. 491/6, cf. CORESI, EV. 21/6. *Și-i va face rane de (MUNT. cu) arme.* PPRAV. 583, cf. DOSOFTEIU, V. S. 124. [Cărăbile] *le încarcăm de aur curat,* BIBLIA (1638), pr. 3/10. *Cine de cuvânt nu înțelege, Nu înțelege n'oi de ciomege.* ROMÂNUL GLUMET, 29/10. *Vezi cât ești de avan, moș Nichifor, cum îți încarci sufletul de păcate?! CREANGĂ, P. 134, cf. ISPIRESCU, L. 10, 40. Mai bine m'aș spânzura De ciucurul brăului, În mijlocul țargului.* IARNÍK-BĂRSEANU, D. 275/1. *Am săpat mala'ul d'oa cale (d'oa cale = „printr'o singură cale”, „cu un singur drum”, „dintr'o singură dată”, „în puțină vreme”, „dintr'odată”, v. cale 4°, cf. DR. VII 324, ortografiat la locurile citate: docăle și docăliță) și Am fost d'oa căliță la biserică, apoi am venit aici.* (Târșoț în Țara-Onășului). VICIU, GL.

b) Răspunde la întrebarea de (s. cu, s. pentru) cât (s. câte parale)?, indicând după verbe de felul lui cumpăra, vinde, etc. mijlocul (așa dar prețul) transacțiunii propuse sau încheiate și corespunzătoare acelor verbe. În asemenea funcțiune prep. de se găsește în concurență cu prep. cu, pentru. *N'află fier de trei parale.* TEODORESCU, P. P. 150, cf. 293^b. *Mă 'ntâlnii c'oa copilă, Cerui gură de-o groșiță.* IARNÍK-BĂRSEANU, D. 404. *Am oumpărat nuci de zece lei.*

c) Răspunde la întrebarea de (din) ce?, indicând materia (sau și ființa) din care se face ceva (printr'un proces de construcție, de transformare, etc., căruia elementul în transformare îi servește oarecum ca mijloc de realizare). Uzul l-a înlocuit pe de în funcțiunea acestor tot m'ai mult prin din. *Ce-i de tine, omule?* (a. 1773) GCR. II 95/10. *Amin, cardaș, ce e aceasta de tine (= cum ai ajuns în halul acesta)?* TICHINDEAL, F. 213. *Un chioșc alecătuit de frunză.* DRĂGHICI, R. 10. *Încaltea să nu se alegă nemica nici de somnul meu, dar nici de al vostru.* CREANGĂ, P. 252; cf. a lege (IV 2°). *Casa și-a făcut-o de lemn.*

4°. Complementul circumstanțial are funcțiune modală.

a) Răspunde la întrebarea cum? s. în ce fel?, indicând o anumită modalitate sau împrejurare în care se desfășură o acțiune sau o situațiune. Și în asemenea funcțiune fi pot lua locul lui de câteodată și alte prepozițiuni; îl înțalinim d. ex. tot mai adesea pe din în legătură cu anumite adjective adverbiale: *de nou = din nou*, ș. a. *Uncori de ar puța să și lipsească fără de orice înlocuitor, m'ai ales când sub rezimul lui se găsește un adverb. Era de toți bărbații ca pără la 12.* COD. VOR. 3/4, cf. 97/3, LET. II 341/11, cf. tot. *Toți amii va să-i judece de toate* (cf. CUV. D. BĂTR. I 94/7, PRAV. 1064, DOSOFTEIU, V. S. 137/13), *și de lucru, și de cuvinte, și de ougete.* CORESI, EV. 40/13, cf. 84/20, 14/20. GCR. I 128/12, DOSOFTEIU, V. S. 112/13, MOLITVENIC (s. XVII), 309/6, MARCOVICI, C. 12/14. *Să poată [a] sta de aleamul Bafărășilor.* (a. 1600) ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE XX (Mem.

sect. ist.) 486/2. *De câtă ne e putearea, să slujim trebuința lor.* CORESI, EV. 43/13, cf. cât de cât s. v. cât (IV 1°). *Adurmă de greu.* MOXA 355/41. *Cela ce va vinde feciorul altuia... să-l poarte de coadele calor.* PRAV. 116, cf. 647, EMINESCU, N. 26/6. *Robul... de va face silă feței stăpânului său, să-l ardă în foc de viu.* PRAV. 767, cf. PSALT. 105/20, DOSOFTEIU, V. S. 123/17, ALECSANDRI, P. P. 187^b/17, CREANGĂ, A. 32/7. *Mulțimea ingerilor, câți simt (= sunt) de număr, nime nu ști.* VARLAAM, C. II 21², cf. 12, LET. II 209/27, 213/2, MINEIUL (1776), 24^b/11. *Să va scula sângur de mîntea sa, fără puteare delu giudeș, și va tăa aceale tufe.* PRAV. 71. *Într'aceastăzi dzi svântul Hariton de sabie s'au sărârșit.* DOSOFTEIU, V. S. 13/25. *Fiind de naștere din Palestina.* DOSOFTEIU, V. S. 22, cf. 44, 94²/20, 127²/s. *De ce moarte au muri? ib. 30², cf. CREANGĂ, P. 82/16. Deszerg și de szerg = subito, illico.* ANON. CAR. *Acele divanuri din amezării îndăsară nu cădea toate prea de laudă.* LET. II 212/28, cf. 293/30, 282/15, 336/12, 360/16. *În zilele acestui Domn, de altă (= altfel, de altfel), trăia boierii bine, numai avea mare mahniciune că nu putea să deslege dajdea vâcărîtuului.* ib. III 183/16, cf. de una v. una, cf. II 398/33, 378/15, PRAV. 208. *După] aceea ș'au mai pus și... și tot au rămas Io- van de zi (= nu s'a ținut de termen, v. III 1 a) și de menșună.* (a. 1644) IORGA, S. D. X 176. *Armenii... au acea dreptate a cumpăra moșii la țară de vecie.* (a. 1782) URICARIUL, XI 263/20. *Crengi care de ce de ce (= d'n ce în ce, v. ce) se fac mai groase.* COD. SILV. 28, cf. DRĂGHICI, R. 87, GORJAN, H. 3/16. *Timpul sta de iarnă.* DONICI, F. II 38. *El se bolnăvi de ochi.* C. NEGRUZZI, I 54, cf. 58. *Acel doil... nu-l sfătuiu de rău.* ib. 185. *Cartezanii... se silea... să o șteargă [pe Jeanne d'Arc] de deplin din aducerea am'nte a statului rege.* ODOBESCU, I 20/10. *Căci de mult v'ați trăit trăul... Ș'acum toate la un loc Nu plății nici de-un potroc.* ALECSANDRI, P. I 207. *Când era soarele de două sulite pe cer.* EMINESCU, N. 5. *Mijea de ziua.* ib. 20, cf. LET. II 356/12, COȘBUC, F. 107/10. *Apoi să știu de bine că întru în cremenal!* CARAGIALE, T. II 6. *Mult i se părea tată-său de rău.* DELAVRANCEA, V. V. 25. *Copila de moarte zace.* ALECSANDRI, P. P. 231. *Locurile li era tot de ce în ce mai necunoscute.* SBIERA, P. 67/10, cf. 98. *Și cum i-o dau [pupăz] în mână... se face a o căuta de ou.* CREANGĂ, A. 57, cf. P. 31, 45, 276. *Tu m'ai tot cihăit de cap până acum, să mă însor.* ib. 165. cf. cap (II 1°, IV 2°) învârti (3°). *Placă-te să te sărut, Să te sărut de călare.* IARNÍK-BĂRSEANU, D. 111. (Cf. cap III) cf. 218, 247, 489/4. *Care a fost voinic mai mare, Acum e legat mai tare. Și de mâni și de picioare Cu lanțuri și cu zănoare.* ib. 287, cf. DOSOFTEIU, V. S. 383/7-6. *Cai murgi, În grajd bine odihniți, De patru picioare potcociți.* TEODORESCU, P. P. 179 b. cf. RETEGANUL, P. V 22/4, id. TR. 80, 31. TEODORESCU, P. P. 486. *El te sudue de cruce.* DOINE, 73. | † (Neobisnuit de altfel) *Dară noi ce vrem da lu Dumnezeu de (= în schimb pentru, împotriva I 4°) acestu ce-au dat el noao?* CORESI, EV. 116/20. (Pleonastic, subț regimul prepozițiuni găsindu-se un cuvânt din aceeași familie, înrudit etimologiceste cu verbul, formând astfel o determinare cuprinsă în însuși înțelesul acestuia) *Ai gonit ori te-au gonit, Ai gonit ori ai fugit?... Nici de goană m'au gonit, Nici de fugă n'am fugit.* TEODORESCU, P. P. 69. | *De azi pe mâne = fără de vlagă, etc. v. azi; de față v. față; de florile mărului s. de flori de cuc v. floare (I 1°); de întâmplare v. întâmplare; (nici s. nu) de cum (așa) v. cum (A I 2° a, A I 3° a, C 1°).*

b) Construcțiunea prepozițională anunță o anumită acțiune, un anumit fapt sau o anumită situa-

lune, care apare în continuarea frazei sau confirmată sau negată sau interogativă. Cuvântul ce urmează după *de* se repetă de obicei, în cele imediat următoare, fără a fi precedat de prep. *de*. Asemenea construcție prepozițională poate fi înlocuită prin cât despre s. în ce privește s. privitor la + un abstract corespunzător cuvântului de sub regimul lui *de* (cf. *de greu, e greu într'adevăr* = „cât despre greutate“ s. „în ce privește greutatea, e greu într'adevăr“). Câteodată apare chiar acel abstract și după *de*, fără să se mai repete deci același cuvânt, dar reluându-se ideea din abstract printr'un cuvânt înrudit. Și în cazurile acestea, ca în cea din urmă situație precedentă, cu înfățișeri înrudite, construcția prepozițională pare pleonastică, dar printr'înșa afirmația sau negația devine mai categorică. „*Bine-ai venit, Făt-Frumos!*“, *zise împăratul*. „*Am auzit de tine, da' te văzut, nu te-am văzut*“. EMINESCU, N. 6. *Voia să se și însoare cu dânsu..., pentru că, de cuminte, vedea că-i cuminte*. SBIERA, P. 218. *Nu-i vorbă, că, de greu, greu îi era*. CREANGĂ, P. 140, cf. 146. *Și apoi, de smci, smei, de voinici, voinici, dară se vede că erau cam nătăfleți*. ISPIRESCU, L. 256. *De bărbat, e bărbat ca focul*. RETEGANUL, P. II 46. *Tu îi fi mare și mai de demult, dar de bătrânețe, sunt mai bătrân eu*. TEODORESCU, P. P. 26, cf. 115, 170^b, 288, 297^b. *De iubit, să ne iubim, La luat să nu gândim*. IARNÍK-BĂRSEANU, D. 65, cf. 427. *De frate, frate să-mi fii, dar la noi mai rar să vii*. ROMÂNUL GLUMET, 51. | (Fără repetarea cuvântului de sub regimul prepoziției, înțeles din contextul frazei, iar pleonasmul fiind înlăturat astfel). *Era tinsă o masă de marmură, de naltă, cât să răzma omul*. MINEIUL (1776), 29^b. *Paraschiv... e flăcău cuminte... de voinic și de frumos, slavă Domnului*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *El are numai o față, care e foarte frumoasă, cugeti că e ruptă din soare, apoi de bună, e ca o bucată de pâine albă*. RETEGANUL, P. II 43.

c.) Construcția prepozițională indică unitățile de aceeași categorie (persoane, obiecte, unități de timp) cărora le revin sau asupra cărora se repartizează valori egale sau părți de același fel ale unui întreg (indicate mai adesea prin câte, cf. câte C. IV). Ea arată astfel cui s. pentru cine s. ce sau pentru ce interval de timp se face repartizarea. Acest de distributiv se găsește adesea în concurență cu prep. *la* (III 4°). *Au dat Je om câte un bou* (ca, 1660—1680) GCR. I 177²⁵. *Le-au dat leafă câte patru lei, de lună*. LET. II 258¹³, cf. 344²⁰. URICARIUL, XXI 215²¹. *Să-i dea de an câte 50.000 de galbeni de aur*. MAG. IST. I 280²². *Mănăstirea își va lua iarăși dejma obicinuită, de zăce căpiți una*. (a. 1803) URICARIUL, IV 163¹². *De tot carul șese boi, Înjuțați doi câte doi*. ALECSANDRI, P. II 104, cf. P. P. 113. *De fiecare greșeală să-i ardă școlarului câte un sfânt-Nicolaiu*. CREANGĂ, A. 3. *Porciți țiu-oi plăți: Scroafa cu porcei O sută cinci lei, De tot măscurul, Țiu-oi da galbenul*. TEODORESCU, P. P. 461^b. † (Atesat numai la locul citat) *A da patru (două, etc.) de una luat* = a da de patru (două, etc.) ori mai mult de cum ai luat. *Să dea, derep' ve au luat acea vamă* [pe nedrept], *de-a una* (Munt. de una) *patru la visterie*. PRAV. 164.

d) Complementul circumstanțial cuprinde de obicei sub regimul lui *de* una din expresiile adverbiale *dată*, *oară* s. *ori*, determinate de un numeral sau de pluralul unui adjectiv cantitativ (ca mult s. puțin). Asemenea complemente cu înțeles iterativ sau multiplicativ au rostul unor precizii cu privire la faptul repetării sau multiplicării unei realități oarecare. În construcția

prepozițională intră un numeral cardinal și când este iterativă, și când este multiplicativă. Complementul este ordinal, din compoziția lui făcând parte un numeral ordinal, când indică locul de ordine în șirul repetării unei realități, (cf. și A II 5°). În cazul din urmă, numeralul poate fi și numai singur purtătorul funcției pe care o îndeplinește altădată împreună cu o ară s. dată. Prep. *de* poate să și lipsescă adesea din complementele circumstanțiale de felul celor discutate aici. Cf. ori, oară, dată¹.

α) Iterativ. Răspunde la întrebarea de câte ori? *Spre toate gloatele de multe ori muncindu ei* (per omnes synagogas frequenter puniens eos), *nevoia-i se hulească*. COD. VOR. 76³, cf. PRAV. 303. *De câte ori amărira elu în pustie, întoritara elu în pământu!* PSAL. SCH. 250¹¹, cf. 354¹⁰, 431¹⁰, 187², 419¹, PRAV. 110, 779. *Ulciorul nu merge de multe ori la apă*. C. NEGRUZZI, I 251. *Calul se și scutură de trei ori*. CREANGĂ, P. 195. *Să nu ne mai întâlnim, Numai Sâmbătă odată, Duminecă ziua toată, Alte zile-arareori, Intr'una de nouă ori!* IARNÍK-BĂRSEANU, D. 62, cf. 19⁵, 90⁵, 91¹¹, 260¹³.

β) Multiplicativ. Răspunde la întrebarea de câte ori? *Dă vecinilor noștri de șapte ori în sărul* (= sânul) *lor imputarea lor, ce imputara fie, Doamne*. PSAL. SCH. 260⁵, cf. 32⁵, PRAV. 7. *În privința asta, îi mai bună legea d-roastre de o m'e de ori*. CREANGĂ, P. 118.

γ) Ordinal. Răspunde la întrebarea a câte oară? *Cela ce va fura furtușag mare de oara dentăi* (Munt. de întâiași dată), *să-l spândzure*. PRAV. 111. *Iar dalibașii și cu bumbașirul... și-au luat leafa lor... dăruindu-i Domnul cu postaji și cu alte daruri... trimețând de al doile* (= „apoi, totodată, în același timp“, cf. adora) și pașei peșcheși. LET. III 224. *Pohărnit nărocul lui Decheval, iarăși deade biruința Romanilor și de a triia oară*. CANTEMIR, HR. 83¹³. *Robinson auzind aceste tunari... au leșinat de al doile*. DRĂGHICI, R. 11. *Ercule căta acum să se însoare de a doua oară*. ISPIRESCU, U. 68¹⁵.

e) (Învechit și popular). De formează împreună cu pron. *ce* o expresie cu valoarea funcțională a lui *cum*, în ce fel, pe cât, întru cât. Acest de *ce* (ortografiat greșit și *dece*) primește, introducând propozițiunea, înfățișeri de conjuncțiune (cf. A II 3°), mai ales în corelațiune cu alt de *ce*: locul căruia îl iau câteodată expresii de valoarea lui, ca tăta, în tot, de aceea ș. a. *De ce... de ce* apare deci echivalent cu *cu cât... cu atât* (cf. atât II 1°, 3°, 5°, cât II 5°). *De ce pare în funcțiunea arătată aci uneori foarte apropiat de deoarece*. cf. *ce* (II 3° b). *Și de ce se întristează de vreo nepuțință, noi ne nevoim cum văm face să-l slobozim, să-i dăruim sănătate*. CORESI, EV. 57⁵, cf. 76²⁵, 91¹³, 264^{14, 15}. *Va nevoi di ce va putea să-i desparță*. PRAV. 1184. *De ce mergeam, de ce mă simțeam mai ușor*. CONV. LIT. XIII 336. *Încă că, de ce străbate mai adânc în spăimântătorearea realitatei omenească, de ce omul e mai indescifrabil*. C. PETRESCU, I. II 93. *Au luat-o prin pădure, doar vor putea ieși cumva la largul, dar de ce umblau, de aceea se înfundau mai tare*. RETEGANUL, P. II 72¹⁴. *Că dă, știi 'mnetă că dă ci ai, di ci-ai măi anê*. (Cotârșu în Suceava) ȘEZ. III 2. † *Măcar(ă) de ce* = oricum, oricât. *Măcară de ce să ne răm useni pen'ru dulceața cest'i lumi trecătoare, tot în deșertu-ne iaste*. CORESI, EV. 53¹⁰.

5°. Complementul circumstanțial are funcțiune finală, indicând deci scopul (destinația, menirea s. felul) unei acțiuni sau situațiuni (cf. lat. legatos mittere de pace = „ut pacem faciant, petant“). Răspunde la întrebarea cu ce

scop?, pentru ce?, iar prep. de poate fi înlocuită de obicei prin prep. pentru. Această carte evanghelică, scrisă iaste de învățătură. CORESI, EV. 2/3. Unii [ingeri] din ceriu să pogor de subă Domnului său. VARLAAM, C. 40. Aștătu năntea Domnului de 'ntrebare. DOSOFTEIU, V. S. 15², cf. 48, 102. Au venit poroncă la Dabija-Vodă, de s'au gătit de oaste. LET. II 213/10, cf. 344. III 12/13. DRĂGHICI, R. 60/20. MINEIUL (1776), 169², 183². Chemat de cină, la o moșie. I. VĂCĂRESCU, P. 329/11. Fac praznic... De sufletu' hunicăi. ALECSANDRI, T. 674 cf. N. REV. R. I 27. Stoian popa se opra și de prânz el poposea... ALECSANDRI, P. P. 98/18. Au prins voinicul să cioă de joc. SBIERA, P. 36/20. Nu-i găscă, ci-i gănsac, l-am cumpărat de semăntă. CREANGĂ, P. 43, cf. 76. Doba-mi bate de pornit. IARNİK-BĂRSEANU, D. 302, cf. ALEXICI, L. P. 175/22, ȘEZ. III 243²/22. Frunze de gorun... tăiete... pentru căpre de iarnă. H. IX 84.

III. Construcția prepozițională este și complinirea unor expresii care cuprind, în înțeles propriu sau figurat, ideea unei îndepărtări sau a unei apropieri.

P. a) După verbe al căror înțeles cuprind ideea unei separațiuni, a unei îndepărtări, despărțiri, etc., și după expresii similare (a despărți, a îndepărta, a despoia, a ierta, a ușura, a mângăia, a se lepăda, etc.). Construcția prepozițională indică realitatea cu care cineva s. căva nu este, sau încetează să fie în atingere. Câteodată ar putea să ia locul lui de prepozițiile din s. dela s. dinainte. Lipsiți fi-voru de hrana dzileloru. COD. VOR. 119/11, cf. 153/13. Nu înto[ar]ce fața ta de mine. PSAL. SCH. 326/2, cf. 465/2-3, 88/6, 173/11, 491/11-12. Nedreptatea și păcatul... depărtează omul de Dumnezeu. CORESI, EV. 15/3. Mulți den Iudei erau veniți cătră Martha și Maria, să mângăie eale de fratele lor (nt consolare ntureas de fratre suo; pour les consoler de la mort de leur frère). ib. 95/10, cf. PRAV. 1159. VARLAAM, C. 271², 325. Rogu-mă de mă iartă de nebulie și de sfatul cel rău. DOSOFTEIU, V. S. 129²/24, PS. 99/10. A rămas de mamă (= orfan de mamă) id. PS. 83, cf. COȘBUC, F. 95/11, DOINE 92/12. Mă las de vladicie. ANTIM, P. XXIII/13. Vadani... au și poroncit lui Grigori-Vodă să dea pace oamenilor de bir. LET. II 436/20, cf. MINEIUL (1776) 80². [Berbecel] au rămas de turmă (= în urma turmei) și s'au depărtat de munte. ȚICHINDEAL, F. 235. Îi despoia [pe boieri] de aperi. C. NEGRUZZI, I 143, cf. 249. Arbori ce se scutură de floare. EMINESCU, P. 227. Dumnezeu să vă aperi de cele rele. CREANGĂ, P. 20, cf. 33, 210, 288. Îl luară de ochi banii ce erau acolo. ISPIRESCU, L. 267. De sarică-l desbrăca. TEODORSCU, P. P. 477. De urit te poți ascunde, Dar de dragoste n'ai unde. IARNİK-BĂRSEANU, D. 9, cf. 141. (În construcție impersonală) Auzi, cumătre, mori... De abia i-a mai trece băietului istuia de spăriet, că mult păr imi trebuie dela tine. CREANGĂ, P. 33.

b) O categorie deosebită o formează cazurile în care construcția prepozițională, în legătură cu verbul a trece, indică punctul dela care crește distanța (de loc, de timp sau în sens figurat). Au mai mers o sanie după dânșii, până au trecut de Iași Leșii. LET. II 228/20. Fetelor, hăi! s'a trecut de șagă. CREANGĂ, P. 9. Trecut-a de miez de noapte. IARNİK-BĂRSEANU, D. 174/22.

2^a) Determină verbe al căror înțeles cuprind ideea unei apropieri sau atingeri și expresii similare (a apropia, a da, a se atinge, a se răzima, a ținea, a trage, a lua, a se molipsi, a împărtăși, a prinde, a spân-

zura, a atârna, etc.). Cuvântul prin care se exprimă ideea unei asemenea apropieri sau atingeri poate să și lipsească uneori, când ideea cuprinsă într'însul se înțelege dela sine. Construcția prepozițională are adesea înfățișeri de complinire locală sau modală, dar dominantă rămâne imaginea apropierei sau a atingerii. Mai adesea ar putea să ia la (I 3°) s. în (G.) locul lui de. Nă apropiemu de Chipru. COD. VOR. 24/12, cf. PSALT. 6/5, CORESI, EV. 30/37. De mără primseră-mă ceia ce era cu mere. COD. VOR. 40/3, cf. 67/7. Și merse, lipi-se de omul ce lăcutiu într'aceea parte. CORESI, EV. 21/3, cf. PSALT. 206/22, PRAV. 319. Când te cumeneci de svânta pâine..., tu să știi că guști trupul lui Hristos. VARLAAM, C. 261/25, cf. 325. De om ce varsă sânge Ți-i greață a te atinge. DOSOFTEIU, PS. 20, cf. BIBLIA (1688) 66/11, URICARIUL XXIV 421/32. LET. I A. 115/11. Te face părtașă d'această pace. PANN, E. V 26, cf. DRĂGHICI, R. 34. N'a lipsit, a se molipsi de aerul acestui oraș. C. NEGRUZZI, I 20, cf. 54, 48, 145, CREANGĂ, P. 167/21. Cădrele aurite ce de păreți sunt prinse. ALECSANDRI, P. III 3. Sta Codreanu frător cu butucul de picior. id. P. P. 90²/14. Barba 'n pământ i-ajunge și genele de piept. EMINESCU, P. 215, cf. 235. Braț de braț pășeso alături. ib. 252. Iacă, mergând el așa, ajunge de un copac nalt și stufoș strașnic. id. L. P. 192. Baba se scarmână de cap. CREANGĂ, P. 8. Lupului îi scăpărau ochii... și nici una nici două, haț! pe ied de gât, îl retează capul. ib. 23, cf. 13/2. Helbet, o noapte nu-i legată de gard, a trece ea, cum a trece. ib. 128, cf. 101/13, 106. Biata Malcă, de frică s'a încleștat de gâtul lui moș Nchifor. ib. 120. Hai! dă-le colb și apoi te apuci de treabă. ib. 153, cf. BIBLIA (1688) pr. 3/19, C. NEGRUZZI, I 61/10. Numai iată că dau de o fântână. ib. 204, cf. 128/7, cf. da (II 5°-7), CONTEMPORANUL V 2 203/15. Încleșcând să te ții și în scări și de coama mea, ISPIRESCU, L. 7. Dete poarta de perete și trecu înainte. ib. 359. [Baba] punc omului merinde 'n traistă și-i dă iapa de căpăstru. SBIERA, P. 58/15. Șede un bade c'o mândruță Ș'o ține de cingătoare. IARNİK-BĂRSEANU, D. 51, cf. 434, 463, 472. Bieții oameni scapă numai cu ce erau pe ei și cu copiii de mână. RETEGANUL, P. III 4/33. De păreți m'aș răzima. id. TR. 135, cf. CUV. D. BĂTR. II 228/2. Piș-o [pe mândra] fânțarii de mână. DOINE, 9/4. Domnule cu un bou de fumie, să fii cu doi Ți-aș zice bade. ȘEZ. I 219/13. L-a trântit de păr, până ce i l-a jumulit de tot. ZANNE, P. II 518. Omul... plecă desnădăduit, trăgând de fumie nășoara. SANDU-ALDEA, D. N. 246, cf. DOINE 177/517.

b) În legătură cu verbul a trece, prep. de indică țelul pe care îl atinge o mișcare, răspunzând la întrebarea încotro? (s. unde?, sinonim cu încotro?) Mână-i să treacă în corabie de ceia parte de mare cătră lume. VARLAAM, C. 258. (Fig.) A trece de partea cuiu = a trece în tabăra cuiu, a deveni sprijinitorul s. partizanul lui.

B. I (Înrudit cu A III 2°) Fiind vorba de elemente care se continuă, urmează sau se succed în serie unul după altul, prep. de leagă elementele acestea, de obicei identice și numite prin urmare la fel. Ideea succesiunii Ți dă adesea nuanță de de'terminare temporală sau spațială sau modală. Astfel de expresii sunt: zi de zi, casă de casă, neam de neam, etc. (Pentru construcții asemănătoare în arom. alb. și gr. v. SANDFELD, L. 111). Expresii ca zi de zi, om de om etc., citate mai jos conțin în ele ideea de continuitate: zi după zi etc. Lui de îi poate lua locul de cele mai multe ori și prep. din (cf. lat. diem de die și diem ex die) sau și prep. cu (cf. cu I 1°). De-i de azi (1688: den zi în zi) sufletulu dereptului cu fărădeleage lucrurile muncea.

COD. VOR. 170/s. *Sta Moscolii de pază din Cîrnuș până în Iahurluc tot om de om.* LET. II 328/2a. *Tu s'o amâi cu zi de zi.* COȘBUC, B. 55. *N'ați plâns văzând cum trece'n sbor Spre miază-noapte nor de nor.* ib. 68, cf. 162, A. 28/s. *Prin locurile acestea erau codri de codri.* SĂM. IV 836. *Neam de neamul meu n'a mâncat așa bucate.* CREANGĂ, P. 9. *Să-mi alcegeți macul de-o parte — fir de fir — și năsipul de altă parte.* id., ap. TDRG. | (Prep. de își schimbă locul în combinație cu prep. în sau conj. și.) *Sau tînde-și [i]-veri mânia sa de (din SCH.) rudă în rudă* (a generatione in generationem). COR.², ap. PSALT. 175/2a. *Cumpli cuvântu de neam și neam* (din rod în rod DOS). ib. 153/2. *Aștepta de zi în zi* (cf. lat. ex eo die ad hunc diem, grec. ἕξ ἡμέρας ἕς ἡμέραν) *să meargă la Iași* N. COSTIN, ap. TDRG.

II. (Înzechit). Cu înțeles partitiv în locul lui din s. dintre. *Ce mai rămînea de azi, lucra până la al șasea ceas.* DOSOFTEIU, V. S. 113°. *Au așezat sămenii și pre copeii den casă, curii îi părăsise, iar pre lângă Alexandru-Vodă, dându-i și de boieri petrecători până la margine, la Galați.* LET. I 265, cf. II 261/2a, 324/4. *Papagalii cei bătrînți... fugea, iar de cei tineri nu vede[ă] niciunul.* DRĂGHICI, R. 97.

III. Construcțiunea prepozițională primește funcțiuni pe care le îndeplinește altfel forma de nominativ-acuzativ a substantivului, considerate de obicei în imprecativ, ca ale unui vocativ (cf. DR. X 21-23), sau arată, ca și complementul direct, obiectul unei acțiuni sau atitudini, (sau și realitatea supusă unei situațiuni), chiar și pe lângă verbe intransitive sau interjecțiuni (cf. lat. queri s. dolere s. admirari, etc., rem s. de re; heu me infelicem! o hominem impium!).

1°. Construcțiunea prepozițională are funcțiune de subiect. (Asemenea expresiuni vor fi fost întrebuințate la început mai ales cu înțeles partitiv sau posesiv. Un vădit înțeles partitiv are construcțiunea prepozițională d. ex. în *s'au întors de cei ce au plecat de mult din sat față de s'au întors cei ce au plecat de mult din sat.* — Ca și construcțiunile cu *de al-de*, d. ex. în *Acuma rămăse să bea aldămașul D'alde cuseru, socru' și de alde nașul*, PANN, P. V. II 136, v. *al-de*, pot servi ca subiect și construcțiuni cu *de cel de*: *au venit și de cei de peste munți*. Cum însă *de al-de* e o formulă invariabilă, pe când în *de cel de* pronumele urmează regulile acordului în gen și număr, cel de al doilea de nu mai are niciun rost înaintea unui adjectiv sau a unui nume comun: *au venit și de cei nechemăți*.) *Se tâmplă omului de cea boală, de cea beteală cu mesterătură rea, ce-i zic de lună.* CORESI, EV. 82/17. *Deaca ajunge apa de împlie gura, de-acii numai ce iaste de afundat* (= apoi numai să te cufunzi mai e cu puțință). VARLAAM, C. 266°. *Unde vra Dumnezeu, sânt și buni și prietini și de toate.* LET. II 271/3, cf. CREANGĂ, P. 9/10. [Corobin] *a adus marmuri de câte îți trebuiesc.* MINEIUL (1776), 161. *Și n'o scrie cu cerneală, Că de aceea-i multă'n țară.* IARNİK-BĂRSEANU, D. 117. Cf. B IV 3°.

2°. Ține locul celui de al doilea nominativ, cu rosturi calificative, în fraze construite pasiv s. reflexiv, corespunzând celui de al doilea acuzativ în construcție activă. Funcțiunea lui *de* o îndeplinește altfel și ca¹ (A II 4°), iar de ar putea să și lipsească adesea din frază, fără ca să se schimbe înțelesul acesteia (cf. și B III 6°). *Să vor certa amândoi de precurvari.* PRUV. 53°. *Deci fu de toți cunoscut de împărat.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/s. *Intr'alt chip de va urma, atunce de înșelătoriu să se numească* (a. 1803).

URICARIUL, III 30/s. *Cui ni se va arăta de sfetnic împărătesc, aluia numai să-i vorbim.* TEODORESCU, P. P. 163.

3°. Construcțiunea prepozițională apare în imprecaviuni ca un fel de exclamațiune cu colorit puternic afectiv. În *lua-i-ar naiba de hoji!*, toată intonația frazei, cu un hiat de articulare între *naiba* și *de hoji*, ne face să simțim pe *de hoji* ca având rolul unui așa zis vocativ, al unui caz care aci s'ar numi mai potrivit „imprecativ”. *Luai-ar naiba de hoji!* pare totodată o expresie bahilologică față de *lua-i-ar naiba afarisiți de hoji*, neexprimat rămânând unul dintre elementele gândului („afurisit” sau vreau alt termen asemănător de imprecativ), cf. D 4°, B III 5° c. Totuși nu poate fi vorba aci sau cel puțin în asemenea cazuri de o elipsă adevărată. Ceea ce ar spune cuvântul de care se presupune că ar fi suprîmat, rezultă din tonalitatea afectivă a frazei întregi, iar construcțiunea prepozițională, împărțîndu-se de tonalitatea aceasta, devine ea însăși expresie imprecativă. Cf. B III 5° c, D 4°. *Dracul s'o ia de ploaie!* OLLĂNESCU, ap. TDRG. *Mănca-i-ar o'uma și holera de hoji!* NĂDEJDE id., ib. *O s'o dau dracului de deputație!* N. XENOPOL, ib. *Așa e, arde-l-ar focul de Grec!* N. REV. ROM. I 28. *Ba'o Dumnezeu de babă, s'o bată.* CREANGĂ, P. 125, cf. id. A. 127/2a, ȘEZ. I 114^b/2a. *Bată-te, de țară rea, Când am bani. N'am cu cin' bea; Bătă-te de țară bună, Când n'am bani, am voie bună!* DOINE, 209.

4°. Construcțiunea prepozițională face parte din predicat, având funcțiunea numelui predicativ. Ea poate avea toate rosturile semantice ale acestuia și toate nuanțele de sens pe care le-a primit în celelalte funcțiuni ale ei și în deosebi în cea de complement circumstanțial calificativ (v. A II). Cf. fi (A II). *Pilippu evanghelistulu, cel ce era de (1688: den) cei șapte.* COD. VOR. 26/s. *Această pildă ce e de furiseiu și de mitariu înaintea ne o pune nota.* CORESI, EV. 12/10. *Post-au [lucrurile] de a (Munt. de ale) besearicii au mirenesii.* PRUV. 202. Cf. 247, 506. *Uneori ne pare că ni-i de bine și de sănătate de ce ne rugăm lui Dumnezeu. Iară noi înșine ne ucidem.* VARLAAM, C. 75/2, cf. 155, II 12, 13/s. *Nimica alt nu chibzîniu să fie acmu mai de pripă svintei besearici și mai de treabă, numai îngruparea prefească.* (a. 1650) BV. I 176. *Acesta... era Thibeau, de țara Eghiptului.* DOSOFTEIU, V. S. 42°, cf. 112°, 177°. *Să veniți să fim toți de unii.* LET. II 245/7, cf. 249. *Această rânduială... socotim că nu numări nu le va fi lor de stricăciune, ce încă și spre îmbelșugare și fericirea țerei.* (a. 1775) URICARIUL, I 136/7. *Apele ceale amară, care nu era de băut.* MINEIUL (1776), 190^b. *Copiii să creștea și era d'acalma și de o seamă cu cei boierestii.* PISCUPESCU, O. 24. *Nu mi-ar părea de glumă să mă văd că sunt o mumă.* BARAC, A. 42, cf. MARCOVICI, C. 17/3, D. 66/4, CREANGĂ, P. 107/1. *Ah! de nesuferit este acest Robinson!* DRĂGHICI, R. 6, cf. 27. *Știu că sunteți toți d'o țară Cu Haridim.* PANN, E. II 63. *Voiesc a vă fi de tată și vă sfătuesc ca să îndrăsniiți la mine despre orice pas veți avea.* GORJAN, H. IV 171. *Au nu era și el de acolo de unde era doamna B.?* C. NEGRUZZI, I 61. *Capul tău e de poet și al lui de oștean.* ib. 64. *Să-ti fie de bine, Măria Ta!* ib. 163. *Această teorie fundamentală este de un adevăr evident și a fost de natură a introduce o întreagă reformă a astronomiei.* MAIORESCU, CR. II 113. *Se șgduie domul, de pare-a fi de scânduri.* EMINESCU, P. 207, cf. 221, 245, 248. *Căci nici tu nu ești de mine și nici eu nu sunt de tine.* ALECSANDRI, P. P. 91^b. *De! unchiș, cine e de vină?* ISPIRESCU, L. 95, cf. 259. *Parcă ți-ar veni a crede*

că-i de cele cu crucea 'n sân. CREANGĂ, P. 164, cf. 186, 208, 236, 309. Dar [fetele] sunt mici, Nu sunt încă de voinici. TEODORESCU, P. P. 329 b. Când a fost de sărutat, Ea m'a pus la frământat. IARNIK-BĂRSEANU, D. 105, cf. 167. Umbietul și boiul lui semănuu de boier mare. FUNDESCU, B. 78/11. Duca-i treaba de-așa, nevastă, atunc... ȘEZ. V 130.

5°. Construcțiunea prepozițională are valoarea sintactică a unui complement direct sau indică obiectul unei acțiuni sau atitudinii înfățișate în frază.

a) Răspunde la întrebarea pe s. de cine s. ce? și îndeplinește, după verbe transitive (în formele lor finite sau nominale) aceeași funcțiune ca a unui complement în acuzativ, (cf. și alb. u jep për të ngrënë „le dă de mâncat“). Construcțiunea prepozițională mai are în cazurile acestea adesea și înțeles partitiv, realitatea indicată de ea nefiind supusă în întregime acțiunii exprimate prin verb. Altădată prezența lui de ne reamintește și de alte funcțiuni semantice, dintre cele înșirate sub A. Se spune d. ex. am isprăvit treieratul, dar și am isprăvit de treierat. Aci firește că de treierat are valoarea unui complement direct, dar rosul lui de în legătură cu verbul a isprăvi pare motivat, cel puțin în începuturile lui, înainte de toate de ideea scapării (A III 1°). Adesea ar putea să și lipsască prep. de, fără să se modifice înțelesul frazei. Câteodată iarăși construcțiunea prepozițională face sau poate să ne facă impresia că a devenit un compus în care prep. de și cuvântul de sub regimul ei s'au contopit (d. ex. în Ne-ai adus de mâncare? — cf. ne-ai adus pâne? —, pe lângă ne-ai adus demăncarea?). Cântați noștri de (DOS. din) cântecele Sionului. PSALT. 286/1. Dă-tătorul de toate bunățile. CORESI, EV. 12/25, cf. 152/5, 50/50, 322/2, 179/11, 332/22. Luă cu mâna dereaptă de lucrările ei și unse ochii celui împărat. CUV. D. BĂTR. II 150. Să-i cumpere de tot fealul de vrăcuni și de alte de toate bucatele ce-i vor trebui. PRAV. 347, cf. 523. De o pâne gustăm și dintr'un păhar bām. VARLAAM, C. 294, cf. 304, 376. Întrebând de oameni au doară l-au vădzut, știură unde au intrat. ib. 193, cf. ALECSANDRI, P. P. 2 b/25, CREANGĂ, A. 2/25. Celu ce nu cao.ă numai de binele și de folosul său... ce să nevoiaște ș'altora să fotosască, acela înmulțeaște talantul Domnu-său. VARLAAM, C. 300, cf. 244/7, 8, FILIMON, C. I 786/9, C. NEGRUZZI, I 147/24, ALECSANDRI, P. P. 238 b/13, CREANGĂ, P. 30/25, cf. căuta (I 2°). O învăță de toate câte o mai învășasă. DOSOFTEIU, V. S. 9, cf. 75, 126/12. În ce chip dorește cerbul de fântână... Sufletul meu, Doamne, așa te dorește. id. PS. 139. Duhoinicesti slujitori împărțitori de cereștile taine. BIBLIA (1688), pr. 4/22, cf. pr. 6/2, pr. 8/7. Să fie trimis ei înainte un Turc la Moscui, de au strigat de a păcei. LET. II 107. Nu va putea purta de grijă a doue fări. LET. II 304/5, cf. 307/22, 334/12. Altul cârtitor de ele și nemulțumit în toate. KONAKI, P. 259. Robinson de aceste... nici avea în cuget. DRĂGHICI, R. 5, cf. 81. (Franjuzism:) Bi... schimbă de meserie (cf. fr. changer de...) cât pot mai des, le ceardă pe toate. MARCOVICI D. 51. Toderică... îndată-i pofti [pe musafiri] în casă și porunci de masă. C. NEGRUZZI, I 82. Avea încă multe de spus moș Tândulă. ib. 252. Fiecare nație are o misiune evanghelică de împlinit. BĂLCESCU, M. V. 5/13. N'arcam nici de hrană, Nici fol de'nclit. ALECSANDRI, P. I 41, cf. T. 136. Uciderea nu ne-o reproducem cu tot ce are ea de crâncen. MAIORESCU, CR. I 20. Basarabi și voi Mușatini Desoălecă ori de țară, dătători de legi și datini. EMINESCU, P. 245. S'mina își făcea meru de lucru prin șopron. CONV. LIT. XII 429, cf. a da de lucru v. d a² (I 3° b); a avea (cu cineva)

de furcă, v. furcă. Am isprăvit și eu de răsnit. N. REV. R. I 33. Văzu că nu mai are de nici unele, și nici părinți. ISPIRESCU, L. 287/5, cf. 366. Nici acasă n'am de cousă. CREANGĂ, P. 24, cf. 230, 259. Să prindă și alții la mine, văzând de puima voustră, ib. 263, cf. A. 103/3. La Farigrad... De tote a cumpărat. TEODORESCU, P. P. 164 b, cf. 107 b/11. Lelița... Duce de mâncat la plug. DOI-NE, 113, cf. 219. Bate, Doamne, pe nana, Că ea mi-o făcut d'astea, De mi-am urit nevasta! ib. 70/7, cf. BIBICESCU, P. P. 317/17, ȘEZ. I 13 b/23, cf. fac (A I 3°). | (Se face regulat cu ajutorul lui de complinirea verbului a ști în înțelesul de „a avea cunoștință de...“, „a fi informat despre...“) N'am fost acolo, și știu de moartea lui Lazar. VARLAAM, C. 80, cf., II 69/22; cf. și ti. Cf. B IV 3°.

b) În legătură cu expresii privitoare la acțiuni și atitudini ca al căror obiect apare realitatea indicată prin cuvântul de sub regimul lui ae, și în deosebi pe lângă verbe intransitive și reflexive, care nu pot avea un complement în acuzativ, (cf. de pedeapsă, din teama de pedeapsă, unde e atributiv, și din copilul se teme de pedeapsă, verbul a se teme construindu-se alădată cu acest înțeles și cu acuzativul și putând fi transitiv, cu alt sens, până în zilele noastre; cf. lat. cavere construit cu acuzativul, cu ab și chiar cu de). Acela grijașe-se de voi (1648: tu i grije de voi, 1688: el poartă grije pentru voi). COD. VOR. 163/11, cf. CORESI, EV. 63/28, 74/26, 92/19, 215/11. Se ferească-se de reu (1688: Abată-să deta rău) COD. VOR. 154/2, cf. CORESI, EV. 30/19, CREANGĂ, P. 133. Plângeți-vă și vă rugați de chinurile voastre ce vin spre voi. CORESI, EV. 53/9, cf. 442/10, 68/27, 74/21, 150/2. A șaptea zi Dumnezcu... odihni de toate. MOXA, 346/28. [Diavolul] vinuiaște „alteori pre oameni înaintea lui Dumnezcu, cum făcu și de lov și de alți de mulți. VARLAAM, C. 68. Lăudându-se împăratul de un boinic. DOSOFTEIU, V. S. 86. (Cf. lea c II) Leac n'arec în cugetul său de lucrul pe mîntoșii, ce cu totul îi era gândul și mintea suită la Dumnezcu. ib. 144. Nu îi-i de mine... greață. id. PS. 82, cf. 139. Muncitorilor li să feace nălbă de dansa. id. V. S. 141, cf. CORESI, EV. 256/4. De mirat este de Mihai-Vodă, Domn bătrân... LET. II 428/3, cf. CORESI, EV. 59/4. Să neșoia copilul de învățatura cărții. MINEIUL (1776), 57^b. Să ne spunem jalba ce avem de vrăjmașul nostru. ANTIM, P. 151. I-au venit poftă de o bucățică de friptură. DRĂGHICI, R. 63. Mai mult purta de grijă pentru stăpănu ei decât de dansa. id. 27, cf. BIBLIA (1688), pr. 7/4, LET. II 261/22, MARCOVICI, C. 20/11. Sărmane prietene, mi-e jale de tine! C. NEGRUZZI, I 63, cf. 82. De tine-i rău. Făt-trumos și-a furat fata. EMINESCU, N. 14, cf. ALECSANDRI, P. P. 21/17, 15, CREANGĂ, P. 117/23, 269/11, 283/11. De-o față cui i pasă. COȘBUC, B. 13, cf. 17. Mai nainte vreme nu prea întreba de zestre, ca acum. CONV. LIT. XXIV 919, cf. întreba (3°). Și venea încet, încet... Malurile cercetând De-un Vulcan, de-un căpitan. ALECSANDRI, P. P. 134. Imblu de rândul tău „fără ncltare, De când zaci la închisoare. ib. 141^b, cf. 145^b/2. Dumnezcu să se îndure de noi. ISPIRESCU, L. 7, cf. 26, 45. Băiatul începu să plângă și să dorească de părinți. ib. 162, cf. SEVASTOS, C. 81/10. Nu-i plăcea de muiere nici cât. SBIERA, P. 24/3. Se teme de vieța frățânii-său, și de aceea l-au ascuns într-o clipă. ib. 53/16, cf. CREANGĂ, P. 89/16. (Cf. cărti I 1°). Soacra nu trebuie... să tot cârtească de toate cele. CREANGĂ, P. 4. — De astia te plângi, stăpâne? — D'apoi de care alta, măi Chirică? ib. 155. (Cf. alt 1°) Nu mi-i de alta, dar mă tem că-i înțepeni în căruță. ib. 123. (Cf. greu II 1°) Doard de ții greu de vieța lui. ib. 211. Harap Alb „mulțamește lui Dumnezcu și de bine și de rău, ib. 223,

cf. 312. (Cf. fi III 2°) *Când ți-o fi, badeo, de mine, Lasă lucrul două zile.* IARNÍK-BĂRSEANU, D. 116, cf. 155, 177. *Io-l întreb de sănătos, El cată parv de gros.* MĂNDRESCU, L. P. 113, cf. 112/23, 202. *Să ne măsurăm de lungi.* DOINE, 218, cf. 30Z. I 6. *A-i fi (a-i veni, a i se face) cuiva lehamete de cerea, v. lehamete.*

c) În legătură cu interjecții sau cu adjective (adverbiale), acestea din urmă având, în exclamații, rosturi ca ale interjecțiilor. Realitatea exprimată prin cuvântul de subț regimului lui *de* este obiectul afectului (admirațiune, compătimire, surprindere, etc.) căruia îi dă expresie interjecția sau adjectivul corespunzător acesteia. Cf. B III 3°, D 4°. *Ferice de bărbatul cel ce reabdo năpăsti!* COD. VOR. 111/13. *Fille Varilomului, vai de iale!* PSAL. SCH. 446/12. *Ferice de blâncii (Fericiii) cei blânzi BIBLIA, 1688), că aceia îndulci-vor pământul. Ferice flămânzii și însetații (Fericiii) ceia ce flămânzesc și însetoșoșii BIBLIA, 1688) pentru dreptate... sătura-sc-vor.* TETRAEV. (1574), 205. *Vai de preutul cel no-i dostoinic.* CUV. D. BĂTR. II 51/30, cf. 51/4. *Amar de ceia ce zidece case cu sînc.* VARLAAM, C. 351². *Vai de biet Român săracul!* EMINESCU, P. 161, cf. CONTEMPORANUL, I 291. *Vai de mine, ce să fie De-atăta blăstămăție!* DOINE, 78/13.

d) În legătură cu verba dicendi (a vorbi, a trata, a scrie, etc.) și cu verba sentiendi (a auzi, a afla, a-și da seama) arată că întâmplări sau fapte privitoare la realitatea numită de cuvântul de subț regimului lui *de* formează obiectul acțiunii. Uneori acele întâmplări sau fapte se identifică cu realitatea însăși pe care o privesc, încât între expresii ca *a afla cerea* și *a afla de cerea* poate să dispară orice deosebire (cf. afla I 1°). Lui *de* îi poate lua locul prep. *despre* sau expresia cu privire la. Construcțiunea prepozițională răspunde la întrebarea *ce?*, *de s.* *despre cine s.* *despre ce?* s. (cf. și A II 4^ob) cu privire la cine s. la ce? În legătură cu verbul a fi, v. aci mai jos. *Noi nece scriptură de tire n'amu preimtu dela Iudei, nece nime n'au veritu a afla sau a resti sau a grai de tire cerea reu* (1648: noi nece cărți n'am luat despre tine... 1688: noi nici cărți pentru tine am lua...) COD. VOR. 102, cf. 16/3, 72/8. *De toate ...răspuns avăm a da.* CORESI, EV. 37/3, cf. 38/23, 84/18. *O slugă credută carle au dat la izvod de toate patimile svântului.* DOSOFTEIU, V. S. 101. *Scriea Muntelui de rău de D.mitrașco-Vodă la Moscalt.* LET. II 336/13, cf. MINEIUL (1776), 146. *Shazinan luând ceste de venirea su din partea fratelui său...* GORJAN, II. I 2/23, cf. DRĂGHICI, R. 83. *De-a omului mârve nimic nu dă doradă.* ALEXANDRESCU, M. 5, cf. BĂLCESCU, M. V. 580. *Oh! nu-ți poți face o idee de ce am cercat!* C. NEGRUZZI, I 62. *Dar desul de această materie neplăcut!* MAIORESCU, CR. I 245. *Vorbesc de-a lor iubire.* EMINESCU, P. 212. *I-ra! moș Nichifor, nu mai spune de lup, că tare mă tem!* CREANGĂ, P. 120. *Nu cânt de împăratul tău.* TEODORESCU, P. P. 83, cf. MĂNDRESCU, L. P. 15/10, 13. IARNÍK-BĂRSEANU, D. 55. | (Cf. De bello Gallico) † În expresii brahiologice, servind pentru formarea titlului unei cărți, al unui capitol dintr-o scriere, etc.; cf. pentru. *Cap. III. De Dachia.* (Miron Costin) LET. I 15, cf. ib. A. 34/3. *De episcopi și de călugări și de oameni mirenii.* PRAV. GOV., ap. TDRG. | În legătură cu verbul a fi indică realitatea supusă unei situații. *Fistu spusu lu împăratu ce de Parolu* (Festus informa le roi de l'affaire de Paul). COD. VOR. 68/10, cf. 42/3, cf. 105/13. *Iară de tocmala lui Toma apostol fu așa.* VARLAAM, C. 135². *De foame*

ar fi ce ar fi, Dar n'am cu ce mă 'nveli. IARNÍK-BĂRSEANU, D. 464, cf. DOINE, 80.

6°. Construcțiunea prepozițională are rosturile celui de al doilea acuzativ pe lângă complementul direct. Prep. *de* poate fi înlocuită prin *ca* (A II 4) sau ar putea să îi lipsească uneori din frază, înțelesul acesteia rămânând nemodificat (cf. și B III 2°). *Toate pohtele să le omoură și de nemira să le arate.* CORESI, EV. 70/30. *Slaed acestii lumii de răs și de smenteală să o avem.* *Le-am văzut [curțile] de ghizdare.* DOSOFTEIU, V. S. 9, cf. 64². *I le-au dat lui acele case de zestre.* LET. II 455/10, cf. MINEIUL (1776) 149^b. *Viermușorii care țărna au de 'nrălitoare.* KONAKI, P. 269/7, cf. 275. *Lumea de stăpân îl știe.* I. VĂCĂRESCU, P. 6/3, cf. DRĂGHICI, R. 137, MARCOVICI, C. 10. *Are un cal ce și-l-au căpătat de dar.* BARAC, T. 44. *Mă mir cum de mi-a făcut cînste să mă ia de bărbat.* C. NEGRUZZI, I 77. *Murise vecinul și lăsase de moștenire fiilor și nepoților ura și vrajba de sânge.* EMINESCU, N. 3. *Dă-mi pe Vidra ta de ramă.* ALECSANDRI, P. P. 99^b/2, cf. 125. *Boierul m'a luat de nebun.* CREANGĂ, P. 157, cf. 196-197. *Luă într-o balmăluță Numai făină fără țărăță Ș'o duse la dalba-i jupăneasă, Să-arete făina de frumoasă.* TEODORESCU, P. P. 143, cf. 298^b.

IV. Construcțiunea prepozițională are funcțiunea sintactică de atribut.

1°. Ca determinare locală (cf. A I 1° b). *Că adecă împărății de pământu (SCH. pământului) deștiseră.* HUR., ap. PSALT. 91/32. *Sănt împăratului de ceriu slujitoriu.* VARLAAM, C. II 60, cf. CORESI, PS. 400/3. *De-a stînga de sînc* (cf. de-a stînga sa) *vedeu pre altul.* DOSOFTEIU, V. S. 149/3. *Cealc de apoi hotără ale lumii.* BIBLIA (1688), pr. 4/32. *Se ajunsese cu judecatorii cei de loc.* LET. III 265/3, cf. loc (S^o). *Taie lîncă de dicale și răchita din cărare.* ȘEZ. I 13/4. *Pună nu te lovești cu capul dă pragul dă sus, nu reză pe cel dă jos.* ZANNE, P. III 318.

2°. Ca determinare temporală. (Cf. A I 2° b) *Marturisescu roau în ziua de astăzi, ed...* COD. VOR. 21/3, cf. BIBLIA (1688), pr. 4/37, CREANGĂ, P. 136/23, MARIAN, V. 219/2, GHICA, S. 103/12. *Să trudiră într'acest de-acum reac.* DOSOFTEIU, V. S. pr. 2. *Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eu omul reacului!* C. NEGRUZZI, I 245. *La ziua cea de mîne abia cuget'un sărac.* EMINESCU, P. 220. | (Indicând durata s. vechimea (vârsta). Cf. A I 2 a β) *Calc ca de două zile.* GORJAN, H. I. 4/15, cf. BPIRESCU, L. 26. *Muști de o zi pe-o lume mică.* EMINESCU, P. 222. *Copilul de trei zile.* IARNÍK-BĂRSEANU, D. 114.

3°. Ca determinare calificativă (indicând tot felul de însușiri, iar la sensurile înșirate la A II adăugându-se în deosebi și cel posesiv). *Eu fariseu sânt, fiu de fariseu.* COD. VOR. 47/13. *Urii di* (1688: den) *Asia Iudei.* ib. 62/1. *Stătu Pazelu prin mijlocu de ei* (1648, 1688: în mijlocul lor). ib. 88/12. *Cela ce va fi năpăstuitu, preemi-nă curură de viață* (coronam vitae, 1648: corona vieții, 1688: cununa vieții), ib. 112/3, cf. 143/1. *Truce-pre mijloc de casa me* (HUR. DOS.: în mijlocul casei mele). PSAL. SCH. 324/1, cf. 336/13. *Calea* (COR. cale) *de cetate* (HUR. cetății) *io vor fi nu aflare* (viam civitatis habitaculi non invenerunt) ib. 356/13. *Dereptu casa de Domnul* (COR. casa Domnului) *Dumnezeul nostru* (Domini Dei nostri; de l'Éternel, notre Dieu) *cerșiu lîne ție.* ib. 424/10, cf. 319/10, COD. VOR. 8/3. *Domnul Dumnezeu...* în multe chipuri de scripturi și de învățături *dat-au oamenilor săi* CORESI, EV. 2/3, cf. 46/23, 68/30, 102/23, 405/4, 549/20, VARLAAM, C. 158²/7, DOSOFTEIU, V. S. 2°/23, DELAVRANCEA, T. 31/28. *Vladul de acole de sat de*

Berilești. CUV. D. BĂTR. I 170/1, cf. II 126/7. În 19 ani de domnia lui Tiberie pre Isus Hristos l-au răstignit. MOXA, 358. Un grâuun de grâu. VARLAAM, C. 132^{2/3}. Să treacă în corabia de ceaia parte de mare către lume. ib. 258, cf. LET. II 260/3. Cea ce va ascunde lucrul de furat, să va certa. PRAV. MOLD. 176². Vârsta de măritat. PRAV. 863, cf. DRĂGHICI, R. 5. Cel de bună rudă. MARDARIE, L. 110, cf. PRAV. 104, ÎNDREPTAREA LEGII (1652), ap. HEM. 1394. Luca din eparhia Lycaonilor, al treile egumen de mândăritărea Precobrajenii. DOSOFTEIU, V. S. 10², cf. 80². Lori [pe sfânta] cu cuftul... și o lăsară în caldare a nume de moartă. ib. 142, 65/1, cf. I. VĂCĂRESCU, P. 422/3. Basarabă... al doilea neam de domnie. BIBLIA (1688), pr. 7/25, cf. pr. 8/25. Lîmba cea de moșie a locului. (BIBLIA, 1688) BV. I 290/24. Era om... cu ochi ca de bou. LET. II 260/21, cf. 262/23, 270/2, 327/17. Bărbați de Argos. HERODOT, 404. Cosma fecioral lui de suflot. MINEIUL (1776), 88², cf. PRAVILA (1814), 157/3, GCR. II 125. În slujba ...vădurei de un bogat neguțator, E. VĂCĂRESCU. IST. 247/10. Cf. MARCOVICI, D. 16/11 (cf. rien de beau; cf. în citațiile următoare: ceva de rău, s. a.) Nu găsece nimic de bun în mine. ib. 405, cf. 459/1. O putere cel puțin de 4 cai. I. IONESCU, C. 187. Tu-mi cugeți bine să fiu împărat de lume. ALEXANDRIA, 31. Censul cel de moarte. KONAKI, P. 211. Sângele de martiri e plantă ce rodește curând. ALEXANDRESCU, M. 26. O numi cu același nume de Zoiță precum odinioară. C. NEGRUZZI, I 26 cf. 147. DONICI, F. II 44, CREANGĂ, P. 287. În pilda haiducilor de Țara Leșească. BĂLCESCU, M. V. 154. Doi feciori di lele fărmecești. ODOBESCU, I 173/21. Cântai doina de iubit. ALECSANDRI, P. I 9. O noapte de acele ce nu le poți uita. ib. 133. Flori de teiu. EMINESCU, P. 212, cf. 213, 237. Ghinărari de neam străin. COȘBUC, B. 21/11. Orrei... sfat făcut-au de omor. ib. 30. Venise fata de împărat. id., F. 156, cf. AGĂRBIȘEANU, I. T. 368. Dacă ai azeri de-acele, Nu-mi scoate ochii cu ele. ALECSANDRI, P. P. 41 cf. 153, 144/3. Se puse o masă d'alea împărăteștile. ISPIRESCU, L. 39 cf. SBIERA, P. 198/29, CREANGĂ, P. 5/18, 39/18. Să pregătesc cera de-ale mănăreii. CREANGĂ, P. 9. Alții mai de răiță decât dânsul. ib. 81, cf. 85, 143, 219, 278. Cf. SANDFELD, L. 208. Milă de silă și dor de cor nu se poate. ROMÂNUL GLUMET, 10/18. Pene de privighitoare. IARNÍK-BĂRSEANU, D. 24. Bărbat mândru și de gazdă. ib. 168 cf. 181, 170, 209/1, 234. Atunci nu erau care de acestea cu foc, care să meargă fără cai. RETEGANUL, P. I 30, cf. 69/5. Să pască urhă d'a dulce. DOINE, 70/21, cf. 202/23, BIBICESCU, P. P. 59, 267. Să nu maturi cu mânele de aluat (= pline de aluat: explicat în glosar: „secoase din aluatul din care fac pâne”), că face grăul tăciune. GOROVEI, CR. 139. N'oi (= nu vei) mai fi copil de mine (= copil al meu), De nu-i asculta de mine! GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 294. Ouă și zămă de găini. ȘEZ, I 53/4, cf. III 30/26, IV 173/19, V 138/4. | Cu de se adaugă uneori, aproape cu un element coordonat, un substantiv atributiv altui substantiv, cu care ar putea chiar să-și schimbe locul și funcționează sintactică și căruia îi întregeste sau precizează calificarea cuprinsă într'insul. I'ăzu... inema ceaia buna și deșchisa a sutașului de slugă-i. CORESI, EV. 226/23. Măi bătută de om prost, Spune-asară unde ai fost? ȘEZ, I 164/21. | (Numai la G. Sbierra, cf. și D 1°; cu anticiparea atributului prepozițional) De smei era aice trei frați (în loc de „aici era trei frați de smei”). SBIERA, P. 91/27. || Pleonastic, cu propoziția repetată după distributivul câte. Mielușole de câte de un an, curate. BIBLIA (1688) 100. || În expresii ca o noapte de acele ce nu

le poți uita s. care de acestea cu foc, pe care le-am citat mai sus, de ar putea fi înlocuit și prin ea. De acei(a), de acele(a) și de acești(a), de aceste(a), având la început, se vede, sens partitiv, devin simple calitative cu înțelesul de „astfel”, „de acest (s. acel) fel”, „așa”, „(de felul) știut”. Prep. de dând pronumelui noul lui sens, încetează cu desăvârșire să mai fie elementul de legătură între substantivul determinat și atributul pronominal, când acesta și la locul înaintea substantivului. Toată construcținea prepozițională (prep. + pron. + subst.) primește astfel funcționi sintactice ca ale subiectului sau ale complementului d. rect. De a-cestă arepi și... David proroc ruga să i se dea lui. CORESI, EV. 85/5. Înțeleptii și puternicii lumii... sapă pământul... de găsece de acele vine de izvor de apă. PRAV., pr. V, cf. DRĂGHICI, R. 48/4. Cine te-a pus să înșiri de aceste nume în introduciunea ta? ODOBESCU, III 62/3. De aceste săbii ne trebuie nouă. RETEGANUL, P. III 69/22 cf. STĂNCESCU, ap. TDRG. || În loc de v. 10 c (13°).

4°. Prep. de se adaugă numeralului ordinal, precedându-l: Pe lângă al doilea se poate spune și de-al doilea. Între bărbatul al doilea și bărbatul de al doilea este totuși o deosebire de nuanță. Formula cea dinăi cuprinde o simplă indicație de ordine numerică, cea de a doua și o indicație calificativă (care privește deosebirea între „bărbatul întâiu și „cel de al doilea”, adică „din a doua căsătorie”). — Substantivul se articulează de obicei înaintea numeralului ordinal, ca un element pe deplin determinat, deci individualizat, prin indicația ordinea sale numerice: bărbatul al doilea. Când însă nuanța calificativă este mai puternică și când substantivul rămâne nearticulat, precizia determinării în ordine numerică pierzând din însemnătate, prezența lui de este indispensabilă: Vasile i-a fost trinci bărbat de al doilea. Într'un calificativ de felul lui de al doilea elementele componente apar câteodată atât de legate unul de altul într'o singură unitate semantică, încât un al doilea de poate să apară înaintea celui dintâi: coconii... de de-al doilea un (v. mai jos). Numeralul ordinal este indeclinabil, cunoscând doar deosebiri de gen (al doilea, a doua), și acestea dispărând câteodată (cf. pop. al doilea clasă): nom. - acuz. clerul al doilea din clasă, gen. - dat. eterului al doilea din clasă. Când însă deosebirea de caz și număr nu sunt cu puțință prin declinarea substantivului, pentru că numeralul ordinal își are locul înaintea acestuia sau e întrebunțat substantival, atunci ne folosim de pronumele cel, legând de el numeralul ordinal cu ajutorul lui de: cel de al doilea, celui de al doilea, cei de al doilea, etc. Cf. cel (C 3°); cf., pentru de al doilea „a doua oară”, A II 4 d 7. Încăță păgânul să ucigă coconii... de de-al doilea un și mai jos, (sec. XVII) HEM. 658. Stete o zi, stete două... Când fu în ziua d'a tre-a, Verdes-împărat chemă slujitorii... ISPIRESCU, L. 44, cf. I. 22.

5°. Ca determinare partitivă (cf. B II). Tre-mase ... doi de (1648, 1688: det.) cea ce slujia lui. COD. VOR. 7/6. Într'ura de sâmbăte, ib. 15/2, cf. 28/10, 4/11, 6/7, 63/1, 135/2. Hrănește Domnul toate oasele lor, unul d'înc nu se frânge. CORESI, PS. 85, cf. EV. 139/16, 215/19, 388/9, 280/13, 405/7, 532/15. A trei[ă] parte de sat. (a. 1609) GCR. I 43/22. Ucișe într'o noapte 185 de mii de (= din) oștile lui Senahirem. MOXA, 350. N'nea de ceaia nu-ți poți ajuta. CUV. D. BĂTR. II 451. Gândul hiecaruia de noi trage către păcat. VARLAAM, C. 39/6 cf. DOSOFTEIU, V. S. 35². Carele de noi va merge? L. B.

6°. Ca determinare care indică agentul unei acțiuni sau situațiuni, deci cu funcțiuni ca ale ge-

nitivului subiectiv. (cf. B III 1^a). De toate *de câte sântu cleverte de Iudei* (dont les Juifs m'accusent)... *gari-mi s're ferieuta.* COD. VOR. 73[/]. *Iagăna-ne-cor e'un cânt Singurătoree tzoare.* Blându hatero de răut. EMINESCU. P. 58 cf. 169.

7°. Ca determinare care indică obiectul unei acțiuni sau situații, deci ca funcțiuni ea are genitivului obiectiv.

a) (cf. B III 1^a a). *Frica de moarte* (SCH. : morșiei) *cădu pre mere.* HUR., ap. PSALT. 104[/], cf. 191[/]. *Tecmere de Dumnezou.* MARDARIE, L. 264. *Acei copaci...* marturi de desmielări, de rogoare, de liber și de iubire. KONAKI. P. 102. *Până când sa creuda lungă...* *Cherice dor de libertate a porit?* ALECSANDRI. P. II 6. *Șii tu, mândră, ce fi-am spus în supă de cioricuz?* IARNİK-BĂRSEANU. D. 245. † (Neobișnuit, în legătură cu abstracte care corespund unor verbe intransitive: cf. B III 1^b) *Anahomei au dot pre luptării de* (= împotriva) *teome.* AMENTUȚ. (1776), 68°, cf. 78[/], 27.

b) *de* = despre. (cf. B III 1^a d). *Se îngrăzără și înfelețoră ce era taina de Hristos.* CORESI, EV. 53[/]. *Curăpăl strănului?* *Pucel-apostol dea țeghica sufletelor.* CUV. D. BĂTR. II 415. *Imbiu...* *proporedinul...* *credința dz Domnul Hristos.* DOSOFTEIU. V. S. 91°, cf. MINEUL (1773), 133 b.

C. 1°. Construcțiunea prepozițională are funcțiunea de complinire a unui adjectiv sau adverb, precizându-le înțelesul. Complimările acestea, răspunzând la întrebarea cu privire la *ce?*, în ce fel? *cum?*, pot avea, potrivit cu natura cuvintelor legate prin *de*, aproape toate sensurile nunosente și astfel construcțiilor cu *de* fiind, calificative, ai separațiunii, etc.). *Facude țura dastubinea de poezia.* (1688: *creștinii dz poezia înțera hceruri făcând*) COD. VOR. 79°. *Acușta babilonare dz suflet carte.* *Ecughelie cu îngrăzără.* CORESI, EV. 2[/], cf. 43[/], 46[/], 60[/]. *De pușla fuset credincioși, mai spre mult ră roin puru.* VARLAAM, C. 30 b. *Să ră află hoi cu nișiorul frânt...* *au dz creștin ochii orbii.* PRAV. 44, cf. 257, 286. *Im babilon dz picioru.* DOSOFTEIU, V. S. 94, cf. 101. *Tu esti acel de nune vestit Anfilobie?* B. 117°. *Acușta scân...* *havin de vârsta sa.* B. 130°, cf. 17[/], PRAV. 719, DOSOFTEIU, PS. 106, 38[/], 52[/]. ANTIM, P. XXVIII[/], 3[/], MINEUL (1776), 162°. *Toate cele trebaciōnsă dz vînu.* DRĂGHICI, R. 154. *Era mullăm dz făgăduința ce câștigase.* C. NEGREZZI, I 141. *Soșise...* *intru în vînu mit Bogușu.* *imbișugit dz rău.* BĂLCESCU, M. V. 484°. *Sfetnicii rechi dz țile.* EMINESCU, P. 261. *Schăteie disperare în ochii cōmii dz sânge.* B. 256, cf. N. 11[/], P. 202, DOSOFTEIU, PS. 21[/]. CREANGĂ, P. 233[/], 286[/]. *Un poșla hateru și de carte nu preu prost.* CONTEMPORANUL, I 715. *Masi e plină dz ale garii.* VLAHUȚĂ, N. 19. *E mă-sa colōn sut.* *Bar e răpusă dz hateru.* COȘBUC, P. 73[/], cf. 74. N. REV. R. I 78. *Bo' haterii hărăți, cu hucile și degatele pōge dz nuș.* C. PETRESCU, C. V. 28. *O pînz, pe care a hateru țegis dz gardă.* P. CONSTANT, R. 74. *Fetori hateri dz mînz.* *Călii, hater dz vînu.* ALECSANDRI, P. 67°. *Când îi era mai drea dz țrău în lunc...* SLEBER, P. 124[/]. *Fratele cel mai sânge...* *sânge să fie dz păcate!* — *tot erca el o pōreche dz boi.* CREANGĂ, P. 37, cf. 165, 145. *Câte fetu cu pleptare.* *Toate-s strâmbu dz spînzure.* IARNİK-BĂRSEANU, D. 436. *Vor aș verde dz vînu, dz ra fi greu pământul dz ei.* RETEGANUL, P. II 11. *Dar nu-i beat dz beutură.* *Ci-i beat dz feruicătura.* HODOȘ, P. P. 73. † Cu repetarea prepoziției înainte adjectivului, când acesta este un calificativ de dimensiune (cf. D 1^a) și când complinirea lui îi precede. *O răpă adăncă, dz o vrăritură dz*

largă. DOSOFTEIU, V. S. 46[/], cf. 110. *Niște mușchi pletos, dz o podină dz gros.* CREANGĂ, P. 213. *Când comălinirea cuprinde un număr cardinal, acesta cōșind un al treilea dz, din îngrămădirea aceasta dz trei dz poate să dispară căbur cel ai compliniri adjectivului. Și umori și tucii re era acolo, cōșii pōrețese cu era 20 dz cōșii dz groși și 80 dz cōșii dz lungi* (în loc dz „dz 20 dz cōșii dz groși și dz 80 dz cōșii dz lungi”). DOSOFTEIU, V. S. 55. *Pînă în crucișarea lui Zina era un* („câr un an”) și *zina era dz un an dz mare: Zina era un dz mare*, (cf. *Îi pōru zina un dz mare* I. NĂDIMBE, ap. TIRIG, Firește, cu neputința este sa se spuna *copilul era un dz mare*” (cf. cu obișnuia repetare a prepoziției: *copilul era dz un dz dz mare*).

2°. Construcțiunea prepozițională e complinirea unui adverb sau a unei expresii adverbiale (apropoe, alături, de din sus, de din vale, dinafară, etc.) care arată că o poziție anumită se găsește la o distanță oarecât de realitate denumită de cuvântul de sub regimul lui *de*, mai aproape sau mai departe (la propriu și la figurat, cf. A III 1^a 2^a) sau înafară de ea. *Locul...* *îno e aproape dz cetatea Lusieci.* COD. VOR. 85[/], cf. 133[/], 143[/]. *An e Dumnezou altu alecudu* (cf. și cod. VOR., precând COR., mai mult DOS., fără BIRLIA, 1688) *dz mînz.* PSAL. SCH. 497[/], cf. PSALT. 319[/], CORESI, I. 72[/], v. alegând. *Locușu...* *spre spōșeniei dace și aproape dz Dumnezou puc.* CORESI, EV. 15[/], cf. CUV. D. BĂTR. II 452[/], VARLAAM, C. II 188[/], BILIA (1581), 5[/], 210[/], CUV. D. BĂTR. I 121[/], 225[/]. *Scușu cel dz din sus dz cerinți.* DOSOFTEIU, V. S. 114, cf. GUR. 177[/]. *Pășău hōșese departe dz la Dumnezou, cât e vînu isul dz departe dz vînu.* BIRLIA (1688), p. 67, cf. CORESI, EV. 26[/]. *Locul atergării este dzce mînz dz afură dz vînu.* C. NEGREZZI, I 35, cf. 44. *Și cu trec [cu bareu] dz-a-lung dz mulari.* EMINESCU, P. 78. *De din vale dz Rōvine.* *Grain.* *Imană, cōtra țin.* B. 243. *Alături dz rezecate dz Alenandri scul ale țura rezari.* COȘBUC, ap. JAHRESBER, X 612, v. alături (II 1^a). *Imbiute dz a mērgu la curie, să ne imbiție.* ISPIRESCU, L. 37. *Imrō dimăcătă.* *Miercuri mōție dz Dumnezou-mare.* CREANGĂ, P. 112, cf. 297. *Și când pe aproape dz mizerul noșiei.* B. 297, cf. 4[/], 123[/], c. NEGREZZI, I 338[/]. *Pe din jos dz oghisoi Rāmōrii abracari* *Sul hōșu cu dz hateru.* IARNİK-BĂRSEANU, D. 136, cf. RETEGANUL, TR. 94[/]. *Aș fînt opătu 4 hateru și aproape dzesul* (= de sus) *au eraput.* (Abelha în Pădicieni) SEZ. XXII 72. *Ci, afură (II-III) dz (măsură), dzavolo (Abelhae), dz,* etc.

3°. Construcțiunea prepozițională indică realitatea întrecută în ce privește aspectul înfățișat de un comparativ. Ea apare și în legătura cu pron și adj. pers., care cuprînde în înțelesul său, și în pozitiv, ideea unei comparații. (Cf. *dz a putut înlocui conj. lat. quon* în asemenea cazuri din epocă preromână înă — cf. lat. plus de triguința. La noi în luat locul apoi ter mai mult *vocabul cu (zgonu)*, pastu alături dz eu. Sau înrō măsură și mai largă înțelegința mai nouă *decăt*, și înțelegința totuși până astăzi și *de*, mai ales când comparația e de calitate, deci după expresii cu mai mult, mai puțin, mai puțin. *Nu-su mai multe dade dz dou-sprăduce.* (Cășis greșit *dz-sprăduce*, 1618: *nu-i mai mult dz dou-sprăce dz țile*; 1688: *nu-i mai mult decăt 12 zile dz cându scân întru Ierusalimă*, COD. VOR. 59[/], cf. 52[/], 65[/], 130[/], 73[/], 76[/], PSAL. SCH. 89[/], 527[/]. *Ne impuneă dz ex Dumnezou și mai sus dz cōșii mōție-ne.* COR. EV. 123[/], cf. 90[/], 251[/], 283[/], 296[/], 200[/].